

જૈન ગ્રંથમાળા

દાદાશાહેબ, ભાવનગર.

ફોન : ૦૨૭૮-૨૪૨૫૩૨૨

૩૦૦૪૮૪૬

શ્રીમદ્દેવયાંદલ
લવન્યમણિ

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિ ગ્રંથમાલા ગ્રંથાંક ૧૦૩-૧૦૪

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર

તથા

દેવવિલાસ.

(નિર્વાણરાસ)

પ્રેરક અને સંશોધક

યોગનિષ્ઠ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગર સૂરિશ્વરજી.

ચરિત્ર લેખક

મળીલાલ મોહનલાલ પાદરાકર.

રાસ લેખક

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી શિષ્ય શ્રી કવિયણ.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

શ્રી અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રસારક મંડલ.

હા. વકીલ મોહનલાલ હીમચંદ-પાદરા.

અમદાવાદ—શાહપુર નવીપોલમાં આવેલા શ્રી પ્રજાહિતાર્થ
મુદ્રાલયમાં પટેલ સોમાભાઈ દક્ષપતરામે છાપ્યું.

પ્રથમાવૃત્તિ

સંવત ૧૯૮૨

વ્રત ૧૦૦૦

સને ૧૯૨૧

કિંમત રૂ. ૦-૧૨-૦

નિવેદન.

શ્રી બુદ્ધિસાગરસૂરિ ગ્રંથમાળા ગ્રંથાંક ૧૦૩-૪ તરીકે આ ગ્રંથ જ્ઞાનરસીક સજ્જનોના કરકમળમાં મુકતાં આનંદ થાય છે.

સદ્ગત્ આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગર સૂરિશ્વરજી જેઓને અધ્યાત્મજ્ઞાનરસીક પંડિતપ્રવર શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજ પ્રત્યે ઘણો આદરભાવ હતો તેમની ખાસ પ્રેરણા અને જાતી પરિશ્રમથી અનેક સ્થળોએ શોધખોળ કરાવી શ્રીઅધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ દ્વારા જ્ઞાનમસ્ત નયનિક્ષેપસુબળ કવિવર શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજના બનાવેલા મળી આવે તેટલા તમામ ગ્રંથો મેળવી એકત્ર સંચય કરી શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી ભાગ ૧-૨ એ નામથી દળદાર ગ્રંથો બહાર પડેલા છે.

પરંતુ તે વખતે તેમના જીવનચરિત્ર માટે ઘણી શોધ ખોળ કરાવવા છતાં તે મળી શક્યું નહતું છતાંયે શોધખોળતો ચાલુજ હતી. દરમિયાન સં. ૧૯૮૦માં સુરત ખાતે શ્રી જૈન સાહિત્ય પરિષદ ભરાઈ તેના કાર્યના પરિણામે સદ્ગુરુ મહારાજે મંડળના વ્યવસ્થાપકોને જૈન ધર્મનાં છપાયેલાં મળીશકતાં પુસ્તકોની ત્રહ્મત્ નામાવલી પુસ્તક રૂપે પ્રકટ થાય એવી પ્રેરણા કરવાથી તે કામ માટે મંડળ તરફથી જુદા જુદા જ્ઞાન ભંડારોમાં શોધખોળ ને લીસ્ટ કરવા રા. વકીલ વર્ધમાન સ્વરૂપચંદને મોકલવામાં આવ્યા તે પ્રસંગે પ્રવર્તકશ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજના વડોદરાના જ્ઞાન ભંડારમાંથી દેવવિલાસ (શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી નિર્વાણ રાસ) ની એક સુંદર પ્રત મળી આવી. જે દેવવિલાસ એ નામથી આ ગ્રંથમાં દાખલ કરવામાં આવી છે. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજના એક શિષ્ય જેમણે પોતાનું નામ ન આપતાં ‘ કવિયજુ ’ એ સંજ્ઞાથી તે રાસ લખેલ છે જે ઘણો સુંદર જણાયો છે.

આ પ્રતિ પ્રકટ કરવા આપવા બદલ પ્રવર્તકજી મહારાજનો આ સ્થળે ઉપકાર માનીએ છીએ.

ઉક્ત રાસ ઉપરથી ગુજરાતીમાં વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર લખાય તો તે જનસમાજને વિશેષ ઉપયોગી થાય એવા હેતુથી ગુરૂ મહારાજે પાદરાના રા. મણીલાલ. મોહનલાલ. પાદરાકરને તે રાસ પરથી વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર લખવા પ્રેરણા કરી. તે ઉપરથી તેમણે પેથાપુર મુકામે ગુરૂશ્રી પાસે રહી ગુર્જર ભાષામાં શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજનું વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર લખ્યું જે સમાજને ઉપયોગી થશે એમ આશા છે.

આ જીવનચરિત્ર લખતાં પહેલાં ભાવનગર ખાતે ભરાયલી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદમાં વાંચવા માટે શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી અને તેમનું ગુર્જરસાહિત્ય નામે એક વિગતવાર નિબંધ રા. પાદરાકરે સં ૧૯૮૦ માં તૈયાર કરેલો જે અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ તરફથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલ છે. તેમાં શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજનું ટુંક જીવનચરિત્ર દાખલ કરવામાં આવેલું પરંતુ આ વિસ્તૃત જીવનચરિત્રમાં મળી આવેલી તમામ હકીકત દાખલ કરવામાં આવેલી હોવાથી ઘણું સાડ અજવાળું શ્રીમદ્ના જીવનપર પડશે.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજના સમયમાં ફોટોની પ્રવૃત્તિ ન હોવાથી તેઓશ્રીનો ફોટો (ચિત્રપટ) મળી ન શકે એ સ્વાભાવીક હોવાથી તેમના હસ્તાક્ષરની શોધ જોળ ચલાવતાં સુરત શ્રીમદ્ મોહનલાલજી મહારાજના ભંડારમાંથી શ્રીસંયારા પોરિસીસૂત્ર નામની શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજના હાથે લખેલી એક પ્રત મળી આવતાં તેનો ફોટો લેવરાવી આ ગ્રંથમાં દાખલ કરવાની અનુકુળતા પ્રાપ્ત થઈ છે જે જ્ઞાનરસીકોને આનંદ દાયક થઈ પડશે.

આ ગ્રંથની પ્રસ્તાવના લખવા શ્રીયુત્ મોહનલાલ દલિયંદ દેશાઈ બી. એ. એલ. એલ. બી. કે જેઓ શોધ જોળ માટે ઉમંગી, જૈન સાહિત્યના ઉપાસક તેમજ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજ સંબંધી સારા જાણકાર છે તેઓને વિનંતી કરતાં તે

તેઓએ સહુ ઈ સ્વિકારી પોતાને વકીલાતના ધંધાની, જૈન કેન્ફરન્સ, તેને અંગે ચાલતા 'જૈનયુગ' માસિકના તંત્રી તરીકેની તથા અન્ય અનેક પ્રવૃત્તિઓ છતાં વખત કાઢી ઘણા પરિશ્રમ પૂર્વક વિસ્તૃત પ્રસ્તાવના (વક્તવ્ય) લખી આપેલ છે જેથી શ્રીમદ્દના સંબંધમાં તેમજ આ ગ્રંથના ઉપયોગીપણામાં સંગીન વધારો થવા પામ્યો છે તે માટે મંડળ તેમનું રૂણી છે.

આ મંડળના મૂખ્ય પ્રણેતા તથા પરમોપકારક, આ ગ્રંથના મૂખ્ય પ્રેરક યોગનિષ્ઠાધ્યાત્મજ્ઞાનદિવાકર સદ્ગુરુ મહારાજ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી મહારાજ કે જેઓશ્રીની પ્રેરણાથીજ આ ગ્રંથ પ્રકટ થવા પામ્યો છે તેઓશ્રીનો અત્યંત લક્ષિતલાવે ઉપકાર માનવામાં આવે છે.

આ ગ્રંથ છપાવવામાં પેથાપુર નિવાસી સુશ્રાવિકા બાઈ સીતા બાઈએ રૂ. ૫૦૦) ની ઉદાર મદદ આવી છે તે માટે મંડળ તેમનો ઉપકાર માને છે અને તેમનું અનુકરણુય દુક જીવનચરિત્ર આ ગ્રંથમાં દાખલ કરવાનું યોગ્ય વિચારે છે.

આ ગ્રંથની પડતર કિંમત વધારે આવવા છતાં મંડળના હુમેશના નિયમ પ્રમાણે તેની કિંમત પડતરથીએ ઓછી એટલે માત્ર બાર આના રાખવામાં આવી છે કે જેથી તમામ વર્ગના મનુષ્યો તેનો બહોળા પ્રમાણમાં લાભ લઈ શકે.

છેવટે આવાં જીવનચારત્રો રાસો જ્ઞાસુ મનુષ્યોને ઉત્તમ આત્મિક લાભ દાતા બને છે તેમ આ ગ્રંથ પણ થાઓ એવું ઇચ્છીએ છીએ ૐ શાંતિ શાંતિ શાંતિ.

પાદરા
માગશર વદ ૧૦
સં. ૧૯૮૨

}

સદ્ગુરુ ચરણોપાસક
વકીલ. મોહનલાલ હીમચંદ.
શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્ર૦ મં૦ તરફથી.

આ ગ્રંથના દ્રવ્યસહાયક

બાઈ સીતાબાઈની જીવન નોંધ.

જ્ઞાનીઓએ જ્ઞાનને સર્વ કરતાં અધિક મહત્વ આપ્યું છે. કારણ જ્ઞાનજ માનવને આ ભવ અને પર ભવમાં તારવા શક્તિવાન થઈ શકે છે, અને જ્ઞાન પર રૂચિ પણ ઉચ્ચ જીવાત્માનેજ થાય છે.

પેથાપુરના વતની અને પૂના શહેરમાં લાંબા વખતથી રહેતા જવેરી મોતીચંદ લગવાનદાસનાં સુપુત્રી બેન સીતાબાઈ જે ગામ પેથાપુરના વતની અને શહેર આકોલા નિવાસી સદ્ગત શેઠ. ચુનીલાલ ડોસલચંદનાં ધર્મપત્નિ થાય છે એમણે પોતાની લક્ષ્મિનો સદુપયોગ દુક સમયમાં ધર્મમાર્ગે ઘણો સારો કરી અન્ય શ્રાવીકા બહેનોને દાખલો લેવા જેવો પ્રસંશાપાત્ર ધડો આપેલ હોવાથી, તેમજ આ ગ્રંથમાં પોતાના સદ્ગત પતિના સ્મરણાર્થે રૂ. ૫૦૦) ની મદદ આપી જ્ઞાનની સેવા લક્ષિતને બહુમાન કર્યું હોવાથી આ ગ્રંથમાં તેમનો દુક પરિચય આપ્યો છે.

મહીકાંઠા એજંસીના પેથાપુર ગામમાં જૈનશ્વેતાંબર વીસા પોરવાડનો જથો મુળથીજ વધારે છે. એમાં બે લાગ છે. એક શ્રી સાગરગચ્છ તથા એક શ્રી વિમલગચ્છ. એ બંને વિલાગ પ્રથમ ઘણા વર્ષો ઉપર એકત્ર લેગા એકજ સ્થલમાં બેસી ધર્મ સાધન કરતા હતા પણ કેટલાક વર્ષથી એ બંને વિલાગ જૂદે જૂદે સ્થળે બેસી ધર્મ સાધન કરે છે. અસલમાં પેથાપુરના સમગ્ર વીસા પોરવાડ જૈન શ્રી પુરૂષો માટે એલાયદાં સ્થાન ધર્મક્રિયા માટે હતાં. લગલગ પચાસ વર્ષ ઉપર વિશેષ સવડ માટે શ્રીસાગરગચ્છના મોટા જથાએ પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રીમદ્ નેમસાગરજી મહારાજના વખતમાં ધર્મક્રિયા કરવા માટે એક નવિન મકાન બંધાવ્યું જે હાલ પણ શ્રી સાગરગચ્છ ધર્મશાળા

તરીકે મોજૂદ છે. તે મકાન હાલમાં શ્રી સાગરગચ્છીય સ્ત્રીઓની ધર્મ ક્રિયાઓ માટે વપરાય છે.

બાઈ સીતાબાઈના મહુર્મ પતિ શેઠ ચુનીલાલ ડોસલચંદ પેથાપુરના વતની હોઈ વરાડ જીલ્લાના આકોલા શહેરમાં વ્યાપારથી જઈ વસેલા અને પોતાની બાહોશીથી સારી સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરી સં. ૧૯૭૭ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૫ ના રોજ આકોલામાંજ સ્વર્ગવાસી થયા.

પેથાપુરમાં પ્રથમ સાગરગચ્છમાં સાધુ મુનરાજેનાં અલ્પ ચાતુર્માસોને લીધે એકજ ઉપાશ્રયમાં એટલે ધર્મશાલામાં જુદા જુદા ચોરડાઓમાં ધર્મસાધન માટે શ્રાવકો તેમજ શ્રાવીકાઓ ખેસતાં ને અલગ અલગ બારણાંઓ હોવાથી અડચણ પડતી નહોતી.

સાગરગચ્છ શિરોમણી પ્રાતઃસ્મરણિય આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી સૂરિશ્વરજી આવાગમન પેથાપુરમાં થવા લાગ્યું અને પેથાપુરના શ્રી સમગ્ર જૈન સંઘ તરફથી શ્રી સાગરગચ્છના ખર્ચે તેઓશ્રીને ૧૯૭૦ માં આચાર્ય પદથી વિભૂષીત કરવામાં આવ્યા અને સાગરગચ્છના જુના ઉપાશ્રયમાંજ તેમણે પહેલ વહેલું ચોમાસુ પેથાપુરમાં કર્યું. આથી સાધ્વીજીઓએ પેથાપુરના ગૃહસ્થોના જુદા ખાલી મકાનોમાં ચોમાસુ કર્યું. અને સં. ૧૯૭૩ માં પણ સાધુ સાધ્વીઓના ચાતુર્માસ માટે આવીજ અડચણ પડી.

આચાર્ય મહારાજના ચોમાસા દરમિયાન જુનો ઉપાશ્રય એટલે ધર્મશાલા સાધુ વા સાધ્વીના ચોમાસા માટે અનુકુળ ન હોવાથી અડચણ પડવા લાગી. અને સાગરગચ્છનો વિચાર બીજો એક નવિન ઉપાશ્રય બંધાવવાનો થયો અને ઉપાશ્રયની બાજુની દેરાસરની બે ચોરડીઓ વેચાણ રાખી.

આ માટે ૧૬મલગચ્છે વાંધો લેવાથી કોર્ટમાં કેસો ચાલ્યા પણ છેવટે ૧૯૭૭ માં અંદર અંદર સમાધાન થઈ તે જગ્યાએ

એક વિશાળ મનોહર ઉપાશ્રય ૧૯૭૮ માં શરૂ કરી ૧૯૭૯ માં પૂર્ણ કર્યો. આમ થવાથી આ નવિન ઉપાશ્રય પુરૂષ વર્ગ માટે તેમજ મુનો સ્ત્રી વર્ગ માટે વપરાય છે.

આ નવિન ઉપાશ્રયમાંજ સૂરિશ્વરજી શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી મહારાજે સં. ૧૯૮૦ નું પોતાનું અંતિમ ચાતુર્માસ કર્યું હતું.

આ ઉપાશ્રય માટે ઘણો ખર્ચ થવા સંભવ હોઈને સુશ્રાવિકા સીતાબાઈને સાગરગચ્છે તે બંધાવી આપવા વિનંતી કરતાં તેમણે તે સહર્ષ સ્વિકારી જણાવ્યું જે “ મારૂ સદ્ભાગ્ય કે મારી લક્ષ્મીનો સદુપયોગ થશે ” આમ જણાવીને વિશાલ મુંદર ઉપાશ્રય પોતાના પતિની આજ્ઞાનુસાર સાગરગચ્છની જમીન પર બંધાવી સાગરગચ્છને માટે ધર્મ કંડ્યા કરવા સાગરગચ્છને અર્પણ કર્યો.

આવી ઉદારવૃત્તિવાળાં સુશ્રાવિકા સીતાબાઈએ પોતાના પતિના સ્વર્ગગમન બાદ પણ અનેક સુકાર્યો નીચે પ્રમાણે કર્યા છે.

૧ પોતાના પતિના સ્વર્ગગમન બાદ શહેર આકોલાથી પેથાપુર આવીને વીશાપોરવાડ સમસ્ત જ્ઞાતીમાં પીતલની નળીઓનું ૧૯૭૮ માં દહાણું કરીને રૂ. ૩૦૦૦) આશરે ખર્ચ્યા હતા.

૨ પોતાના પતિ પાછળ ચોખ્ખાનો વરો એટલે બહોલી નાત કરી રૂ. ૧૫૦૦) આશરે ખર્ચ્યા હતા.

૩ સં ૧૯૭૯ માં શ્રી (શત્રુંજય) પાલીતાણાનો સંઘ સ્પેશીયલ ટ્રેઇન માર્ફેતે (પોતાના માથે જવા આવવાનો ખર્ચ રાખી) પેથાપુર (સ્ટેશન રાંધેજ થઈ) થી કાઢી આશરે રૂ. ૨૦૦૦૦) ખર્ચ્યા હતા.

૪ હાલનો સાગરગચ્છનો નવિન ઉપાશ્રય રૂ. ૨૦૦૦૦) ખર્ચ્યા બંધાવ્યો.

૫ આ ઉપાશ્રયના વાસ્તુ મુહુર્તમાં ૧૯૭૯ માં શાંતિસ્નાત્ર લણાવી આશરે રૂ. ૨૦૦૦) ખર્ચ્યા હતા.

૬ પાલીતાણાનો સંઘ પેથાપુર લાવ્યા પછી અઠાઈ મહો-
ત્સવ શાંતિસ્નાત્ર નવકારશી કરી આશરે રૂ. ૩૦૦૦)
ખર્ચા હતા.

૭ પેથાપુરમાં સાગરગચ્છ માટે સીતાબાઈવાડી (જમીન
ખરીદી તે પર) બંધાવી આપી આશરે રૂ. ૫૫૦૦) ખર્ચા હતા.

૮ ૧૯૭૯ થી અદ્યાપ સુધી દરવર્ષે બે વખત આંબેલની
ઝોળીઓ કરાવે છે જેમાં પ્રતિ વર્ષે આશરે રૂ. ૨૫૦ ખર્ચે છે.

૯ સં. ૧૯૮૧ માં શહેર આંકોલામાં નવપદની આરાધ-
નાનું નવ છોડનું ઉજમણું કરી જ્ઞાનારાધન કરેલું તથા પેથાપુ-
રથી પોતાના ખર્ચે ઘણાં માણસોને તેડાવેલાં આમાં રૂ. ૧૭૦૦૦)
ખર્ચેલા.

૧૦ આજ પ્રસંગે શ્રી પાલીતાણા જૈનગુરુકુલને રૂ.
૧૦૦૦) આપેલા.

૧૧ આ ગ્રંથ પ્રકાશનમાં રૂ. ૫૦૦) આપ્યા છે.

૧૨ આંકોલામાં રૂ. ૨૨૦૦) ખર્ચી દેરાસરમાં ચાંદીનો
મંડપ કરાવ્યો છે.

૧૩ આંકોલામાં જૈન પાઠશાલાને માટે રૂ. ૧૫૦૦) ખર્ચી
હાલ બંધાવી આપ્યો છે.

આ રીતે સુશ્રાવીકા સીતાબાઈએ દુકં સમયમાં ધમ કા-
ર્યોમાં તથા શુભ કાર્યોમાં પોતાની લક્ષ્મીનો સદુપયોગ કરી
અન્ય સુશ્રાવીકા બાઈઓને માટે સારો દાખલો બેસાડ્યો છે.
આશા છે કે અન્ય શ્રાવક શ્રાવીકાઓ તેમનો દાખલો લઈ શુભ
કાર્યમાં પ્રવૃત્તી કરશે.

હાલ—અમદાવાદ.

ચંગપોળ—નીશાની ખડકી }

શ્રી સંઘ સેવક

વકીલ. નગીનદાસ સાંકલચંદ.

(સાગરગચ્છીય) પેથાપુરવાળા.

શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંડલ તરફથી

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિજી ગ્રન્થમાલામાં

પ્રગટ થયેલા ગ્રન્થો.

ગ્રન્થાક	પૃષ્ઠ	કિંમત.
* ૧ અધ્યાત્મ વ્યાખ્યાનમાલા.	૨૦૬	૦-૪-૦
* ૨ ભજનસંગ્રહ ભાગ ૨ જો.	૩૩૬	૦-૮-૦
* ૩ ભજનસંગ્રહ ભાગ ૩ જો.	૨૨૫	૦-૮-૦
* ૪ સમાધિશતકમ્.	૬૧૨	૦-૮-૦
* ૫ અનુભવપચ્ચિશી.	૨૪૮	૦-૮-૦
* ૬ આત્મપદીપ.	૩૧૫	૦-૮-૦
* ૭ ભજનસંગ્રહ ભાગ ૪ થો.	૩૦૪	૦-૮-૦
૮ પરમાત્મદર્શન.	૪૦૦	૦-૧૨-૦
* ૯ પરમાત્મજ્યોતિ	૫૦૦	૦-૧૬-૦
* ૧૦ તત્ત્વવિદુ.	૨૩૦	૦-૪-૦
* ૧૧ ગુણાનુરાગ (આવૃત્તિ બીજી)	૨૪	૦-૧-૦
* ૧૨-૧૩ ભજનસંગ્રહ ભાગ ૫ મો		
તથા જ્ઞાનદીપિકા.	૧૦૦	૦-૬-૦
* ૧૪ તીર્થયાત્રાનું વિમાન (આ.બીજી)	૬૪	૦-૨-૦
* ૧૫ અધ્યાત્મભજનસંગ્રહ	૧૨૦	૦-૬-૦
* ૧૬ ગુરુબોધ. આ. ૨	૨૯૦	૦-૬-૦
* ૧૭ તત્ત્વજ્ઞાનદીપિકા	૧૨૪	૦-૬-૦
* ૧૮ ગહ્લોસંગ્રહ ભા. ૧	૧૧૨	૦-૩-૦
* ૧૯-૨૦ શ્રાવકધર્મસ્વરૂપ ભાગ ૧-૨	૪૦-૪૦	૦-૧-૦
* ૨૧ ભજનપદસંગ્રહ ભાગ ૬ ઠો.	૨૦૮	૦-૧૨-૦
* ૨૨ વચનામૃત.	૮૩૦	૦-૧૪-૦
૨૩ યોગદીપક.	૩૦૮	૦-૧૪-૦
૨૪ જૈન ઐતિહાસિક રાસમાલા.	૩૦૮	૧-૦-૦

* ૨૫ આનન્દધનપદ (૧૦૮) સંગ્રહ,	૮૦૮	૨-૦-૦
* ૨૬ અધ્યાત્મશાન્તિ (આવૃત્તિ બીજી)	૧૩૨	૦-૩-૦
૨૭ કાવ્યસંગ્રહ ભાગ ૭ મો.	૧૬૬	૦-૮-૦
* ૨૮ જૈનધર્મની પ્રાચીન અને અર્વાચીન સ્થિતિ	૨૬	૦-૨-૦
* ૨૯ કુમારપાલ (હિંદી)	૨૮૭	૦-૬-૦
* ૩૦ થી ૩૪ સુલસાગર ગુરુગીતા.	૩૦	૦-૪-૦
* ૩૫ ષટ્દ્રવ્યવિચાર.	૨૪૦	૦-૪-૦
*÷૩૬ વિજાપુરવૃત્તાંત.	૯૦	૦-૪-૦
× ૩૭ સાવરમતી ગુણશિક્ષણ કાવ્ય.	૧૯૨	૦-૬-૦
૩૮ પ્રતિજ્ઞાપાલન.	૧૧૦	૦-૫-૦
* ૩૯-૪૦-૪૧ જૈનગચ્છમતપ્રબંધ,		
સંઘપ્રગતિ, જૈનગીતા.	૩૦૪	૧-૦-૦
૪૨ જૈનધાતુપ્રતિમા લેખસંગ્રહ ભા. ૧		૧-૦-૦
૪૩ મિત્રમૈત્રી.	૧૭૦	૦-૮-૦
* ૪૪ શિષ્યોપનિષદ્.	૪૮	૦-૨-૦
૪૫ જૈનોપનિષદ્.	૪૮	૦-૨-૦
૪૬-૪૭ ધાર્મિક ગદ્યસંગ્રહ તથા		
સદુપદેશ ભાગ ૧ લો.	૯૭૬	૩-૦-૦
૪૮ ભજનસંગ્રહ ભા. ૮	૯૭૬	૩-૦-૦
* ૪૯ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા. ૧	૧૦૨૮	૨-૦-૦
× ૫૦ કર્મયોગ.	૧૦૧૨	૩-૦-૦
* ૫૧ આત્મતત્ત્વદર્શન.	૧૧૨	૦-૧૦-૦
÷ ૫૨ ભારતસહકારશિક્ષણ કાવ્ય.	૧૬૮	૦-૧૦-૦
* ૫૩ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા. ૨	૧૨૦૦	૩-૮-૦
૫૪ ગુહ્લી સંગ્રહ ભા. ૨	૧૩૦	૦-૪-૦
* ૫૫ કર્મપ્રકૃતિટીકાભાષાંતર.	૮૦૦	૩-૦-૦
૫૬ ગુરુગીત ગુહ્લીસંગ્રહ.	૧૯૦	૦-૧૨-૦

૫૭-૫૮ આગમસાર અને અધ્યાત્મગીતા.	૪૭૦	૦-૬-૦
૫૯ દેવવંદન સ્તુતિ સ્તવન સંગ્રહ.	૧૭૬	૦-૪-૦
૬૦ પૂજાસંગ્રહ ભા. ૧ લો.	૪૧૬	૧-૦-૦
૬૧ ભજનપદસંગ્રહ ભા. ૧	૬૮૦	૧-૮-૦
૬૨ ભજનપદસંગ્રહ ભા. ૧૦	૨૦૦	૧-૦-૦
૬૩ પત્રસદુપદેશ ભા. ૨	૫૭૬	૧-૮-૦
૬૪ ધાતુપ્રતિમાલેખ સંગ્રહ ભાગ ૨	૧૮૦	૧-૦-૦
૬૫ જૈનદૃષ્ટિ ઈશાવાસ્યોપનિષદ્ ભાવાર્થવિવેચન.	૩૬૦	૧-૦-૦
૬૬ પૂજાસંગ્રહ ભાગ ૧-૨	૪૧૫	૨-૦-૦
૬૭ સ્નાત્રપૂજા.		૦-૨-૦
૬૮ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી અને તેમનું જીવનચરિત્ર.		૦-૪-૦
૬૯-૭૨ શુદ્ધોપયોગ વિ. સંસ્કૃત ગ્રંથ ૪	૧૮૦	૦-૧૨-૦
૭૩-૭૭ સઘકર્તવ્ય વિ. સંસ્કૃત ગ્રંથ ૫	૧૬૮	૦-૧૨-૦
૭૮ લાલા લાજપતરાય અને જૈનધર્મ.	૧૦૦	૦-૪-૦
૭૯ ચિન્તામણિ	૧૨૦	૦-૪-૦
૮૦-૮૧ જૈનધર્મ અને સ્ત્રિસ્તિ ધર્મનો મુકાબલો તથા જૈનસ્ત્રિસ્તિ સંવાદ	૨૨૦	૧-૦-૦
૮૨ સત્યસ્વરૂપ.	૨૦૦	૦-૬-૦
૮૩ ધ્યાનવિચાર.	૮૫	૦-૮-૦
૮૪ આત્મશક્તિપ્રકાશ.	૧૪૦	૦-૪-૦
૮૫ સાંવત્સરિક ક્ષમાપના.	૮૦	૦-૩-૦
૮૬ આત્મદર્શન (મળીચંદ્રજીકૃત સજ્ઞાયો) નું વિવેચન.	૧૫૦	૦-૪-૦
૮૭ જૈનધાર્મિક શંકાસમાધાન.	૫૫	૦-૨-૦
૮૮ કન્યાવિક્રય નિષેધ	૨૦૦	૦-૬-૦
૮૯ આત્મશિક્ષા ભાવનાપ્રકાશ.	૧૧૫	૦-૭-૦
૯૦ આત્મપ્રકાશ.	૫૬૫	૧-૮-૦
૯૧ શ્લોક વિનાશક ગ્રંથ	૮૦	૦-૧-૦

૯૨ તત્ત્વવિચાર.	૧૨૬	૦-૬-૦
૯૩-૯૭ અધ્યાત્મગીતા વિ.સંસ્કૃત ગ્રંથ.	૨૦૬	૧-૦-૦
૯૮ જૈનસૂત્રમાં મૂર્તિપૂજા.	૯૬	૦-૩-૦
૯૯ શ્રી યશોવિજયજી નિબંધ.	૨૧૦	૦-૬-૦
૧૦૦ ભજનપદસંગ્રહ ભાગ ૧૧	૨૨૦	૦-૧૨-૦
૧૦૧ „ ભાગ ૧ આ. ૪થી	૨૦૦	૦-૮-૦
૧૦૨ ગુજરાત બૃહદ્ વિજાપુર વૃત્તાંત		
૧૦૩-૪ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી વિસ્તૃતજીવન ચરિત્ર તથા દેવવિલાસ		
૧૦૫ મુદ્રિતજૈન ઋવે. ગ્રંથગાઈડ		
૧૦૬ કકાવલી-સુબોધ		
૧૦૭ સ્તવન સંગ્રહ (દેવવંદન સહિત)		
૧૦૮ પત્ર સદુપદેશ ભાગ ૩		

* આ નિશાનીવાળા ગ્રંથો શિલકમાં નથી.

× આ ગ્રંથો બ્રીટીશ કેઝવળી ખાતાએ મંજુર કરેલા છે.

÷ આ ગ્રંથો શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકારના કેઝવળી-
ખાતાએ મંજુર કરેલા છે.

ગ્રંથો મલબાનાં ઠેકાણાં

૧ વકીલ મોહનલાલ હીમચંદ-પાદરા(ગુજરાત)

૨ શા. આત્મારામ એમચંદ-સાળંદ.

૩ શા. નગીનદાસ રાયચંદ જાખરીયા-મહેસાણા

૪ શા. ચંદુલાલ ગોકલભાઈ-વિજાપુર

૫ શા. રતીલાલ કેશવલાલ-પ્રાંતિજ

૬ શ્રી બુદ્ધિસાગરસૂરિ જૈનસમાજ-પેથાપુર

૭ શા. મોહનલાલ નગીનદાસ માંખરીયા-

૧૯૨-૯૪ બજાર ગેટ, કોટ, મુંબાઈ.

॥ श्री श्री तारा
यामेः

आरिह तदिह मातेमादरु
नमस्कारहउ सपदा

सर्वसिद्धिनेमाहउ नम
स्कार क सपदा

पवविभआद्यारपालकहआदीर्घ
नेमादरो नमस्कार क सपदा

पुपुणभरकअणभाउ
नेमादरउ नमस्कार क

एदगाउतमः॥ नमोअरिहताण॥ तमासिधाण॥ नमोआदरीआण॥ तमोनवआ॥

सपदा
रक
नमस्कार
अदीर्घ
लोकनेवि
ये

सर्वसाधनेमाहउ
नमस्कारहउ
सपदा

एणवपरमिदिते नमस्कार केदु
हे सपदा

सर्वणपतहविनालउकरणहार
हे सपदा

सर्वमंगलीकमाहि
सपदा

आण॥ नमो नोयसवसाहण॥ एसीयंवनसुकारो॥ मच्चणवपणमणो॥ मंगलणव

वममंगलीकरकडाणमावमंगली
ककोदहपीआत्तुपेआपे तेमाटेमप
दोद

सपदा
पदण

लघुअसरदा

गुरु

सर्वअसरदा

सव्वेसि॥ एदमंदवइमंगला॥ समयदायापदया॥ लछअसरदा॥ गुरुग॥ सर्वअसरदा

श्रीमद् देवचंद्रजी महाराजना हुस्ताधिर

इतिश्री संथारा पोरिसी सूत्र संपूर्ण ॥ श्रीबृहत् खरतर गच्छे पातित्रया अकवर रयाह
प्रतिबोधिक सवाह युग प्रधान श्री भट्टारक श्री १०९ श्री जिनचंद्र सूरिशाखायां महो-
पाध्याय श्री १०५ श्रीराजसारजी तर्सीष्य महोपाध्याय श्रीज्ञान धर्मजी तत्तशिष्य उपाध्याय
श्री दीपचंद्र गणि तत्तशिष्य पंडित प्रवर देवचंद्र गणि लिपी कृतं ॥ बार्हरूप कुरर पठनार्थ
सुभं भवतु ॥

વક્તવ્ય.

અધ્યાત્મરસિક પંડિત દેવચંદ્રજી.

“અનુક્રમે સંયમ સ્પર્શતોજી, પામ્યો ક્ષયિક ભાવ રે
સંયમશ્રેણી કુલડેજી, પૂજું પદ નિધાવ રે

—સંયમ શ્રેણીની સ્વાધ્યાય.

—(આત્માની અલેહ ચિંતારૂપ) સંયમના એક પછી એક
ક્રમને અનુભવીને ક્ષાયકભાવ (જડપરિણતિનો ત્યાગ) ને
પામેલો એવો જે શ્રી સિદ્ધાર્થપુત્ર, તેના નિર્મળ ચરણક્રમણને
સંયમશ્રેણિરૂપ કુલથી પૂજું છું. ”

આ અતિશય ગંભીર વચનો છે. તે દ્વારા, શ્રીમન્ મહાવીર
પ્રભુનું સ્મરણ કરી, શ્રી વીરના એક સુપુત્રનું સ્મરણ-શુણ્ણાત્મીત્તન-
ચરિત્રાલેખન થોડું થોડું મારી અધૂરી વાણીમાં કરવા પ્રવૃત્ત થાઉં છું.

૧. દેવચંદ્રજીના જીવનનો ઇતિહાસ અલખ્ય હતો, પણ
હમણાં એક ‘કવિયજ્ઞ’ નો તેમના સ્વર્ગવાસ પછી તેર વર્ષ

૧—દેવચંદ્રજીનું સંક્ષિપ્ત જીવન લખવાનું ભાગ્ય મને રા. રા. મોહ-
નલાલ હીમચંદ વડીલે તેમના આગમસાર-આગમસારોદ્ધાર એ નામનો
ગ્રંથ તેમના તરફથી જુદો ને એક નાની ચોપડીના આકારે છપાતો હતો
તેમાં મુકવા પ્રેરણા કરેલી ત્યારે થયું હતું. તેને આજે ૧૫ વર્ષ થઇ ગયાં.
તે વખતે જુજ હકીકત મળી તે પરથી લખેલું ટુંક જીવન તેમાં તેમજ
જૈન એ. કોન્કરન્સ હેરેલ્ડમાં તેમજ, જૈન કાવ્યદોહન (રા. મનસુખલાલ
સ્વજી પ્રકાશિત) માં પ્રકટ થયું છે. ત્યારથી તે અત્યાર સુધીમાં શ્રી અ-
ધ્યાત્મ જ્ઞાનપ્રસારક મંડળ તરફથી તેમના સર્વ ગ્રંથો બે ભાગમાં ‘શ્રીમદ્
દેવચંદ્ર’ એ નામથી પ્રકટ થયા છે—અને હમણાં આ સાથેજ ‘દેવવિજ્ઞાન’
એ નામનો ત્રીસ પ્રકટ થયો છે તે સર્વ પરથી, તેમના સંબંધી ઘણું જાણુ-
વાનું મળે છે. તેમાંથી અહીં જરા વિસ્તારથી જણાવવાનું સુભાગ્ય ફરીથી
ઉઠા રા. મોહનલાલ હીમચંદ વડીલ પાદરાવાળાની પુનઃ પ્રેરણાથી મને
પ્રાપ્ત થાય છે. આમાં શ્રીમદ્ દેવચંદ્રના બે ભાગોનો સ્થળે સ્થળે ઉલ્લેખ
આપેલ છે, તેમાં પહેલા ભાગને ૧ ને બીજા ભાગને ૨ એમ જણાવી
પછી આડી લીટી દોરી તે તેના પૃષ્ઠની સંખ્યા જણાવી છે.

(સં. ૧૮૨૫ આશો શુદ્ધ ૮ રવિવારે) રચેલો ' દેવવિલાસરાસ ' પ્રાપ્ત થતાં તેમાંથી મળતી ટુંક હડકીકત લઈ લઈએ.

૨. “ મરુસ્થાન—મારવાડના વીકાનેર પાસેના એક ગામમાં એસવાલ વંશીય લૂણીઆ ગોત્રના સાહુ તુલસીદાસજી વસતા હતા. તેને ધનપ્રાઈ નામની ભાર્યી હતી. ઉપાધ્યાય રાજસાગર આવતાં તેણીએ જણાવ્યું કે પોતાને એ પુત્ર થશે તો તે ગુરૂને ભાવપૂર્વક વહોરાવશે. ધનપ્રાઈને ગર્ભ વધતો ચાલ્યો, અને શુભ સ્વપ્નો આવવા લાગ્યાં. ત્યાં ખરતરગચ્છના આચાર્ય શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ પિહાર કરતાં કરતાં તે ગામે આવી ચડ્યા, ને તેમને આ દંપતિએ સ્વપ્નો જણાવ્યાં, તે પરથી તેમણે સ્વપ્નશાસ્ત્રાધારે જણાવ્યું કે પુત્ર એક મહાન્ થશે, કાંતો તે જીવપતિ થશે અને કાંતો પત્રપતિ થશે—દીક્ષા-સંન્યાસ લેશે. સૂરિજી ગયા પછી સં. ૧૭૪૬માં પુત્ર

૨—દેવચંદ્રજી પોતાને યુગપ્રધાન ખરતર ગચ્છાચાર્ય જિનચંદ્રસૂરિની પરંપરા શાખામાં થયેલ જણાવે છે. (જુઓ વિચારમાર પ્રશસ્તિ) અને તે જિનચંદ્રજી કે જેમણે આદેશાહ અકબરને પ્રતિષ્ઠાપેલો, અને તે અકબર પાસેથીજ ‘યુગપ્રધાન’ એ નામનું બિરુદ મેળવેલું. તેઓનો જન્મ સં. ૧૫૮૫, દીક્ષા સં. ૧૬૦૪, સૂરિપદ સં. ૧૬૧૨, સ્વર્ગવાસ સં. ૧૬૭૮માં થયો હતો તેથી તેઓ ૧૭૪૬ માં દેવચંદ્રજીના જન્મ પહેલાં ૭૬ વર્ષે સ્વર્ગસ્થ થયેલા. એ કારણે જે જિનચંદ્ર સૂરિએ દેવચંદ્રની માતાનાં સ્વપ્નનો વિચાર કર્યો અને જેમણે દેવચંદ્રજીને વડી દીક્ષા આપી તે ઉક્ત યુગપ્રધાન ખરતરગચ્છની પદ્મવલિના ૬૧ મા પદ્ધર નહિ, પણ તે પછીના ૬૫ મા પદ્ધર સમજવા. તેમના ગણધરચોપડા ગોત્રના સાહ, સહસકરજી પિતા, અને સુવિચાર દેવી માતા હતાં. મૂલ નામ હેમરાજ અને દીક્ષા નામ હર્ષલાલ. તેમની પદરચાપના સં. ૧૭૧૧ ના ભાદ્રપદ વદ ૧૦ ને રોજ રાજનખરમાં નાહટા ગોત્રના સાહ જ્યમલ્લ તેજસીની માતા કરતુરબાઈએ મડોત્સવપૂર્વક કરી હતી. ત્યાર પછી તેમણે જોષ-પુરવાસી સાહ મનોહરદાસે કરાવેલા ચૈત્યમાં ઋષભાદિ ૨૪ જિનની પ્રતિષ્ઠા કરી. એ રીતે ત્રિધવિધ દેશવિહારી સિદ્ધાંતગ્રાતા જિનચંદ્રસૂરિ સ્મરત ખંદેરે સં. ૧૭૬૩ માં સ્વર્ગસ્થ થયા. (જુઓ ક્ષમાકથાજીકૃત ખરતર-જમ્મ પદ્મવલિ.)

જન્મ્યો ને નામ દેવચંદ્ર આપ્યું. તે આઠ વર્ષનો થયો ત્યાં અનુક્રમે વિહાર કરતાં કરતાં ઉપરોક્ત રાજસાગર વાચક પધાર્યા. દેવચંદ્રને માતપિતાએ વહોરાવ્યો, ને શુભ મુહૂર્તે તે ગુફાએ સં. ૧૭૫૬માં તેને લઘુદીક્ષા આપી. પછી ઉક્ત જિનચંદ્ર સૂરિએ વડી દીક્ષા આપી, ને નામ રાજવિમલ રાખ્યું. પછી રાજસાગરજીએ દીક્ષિતને સરસ્વતી મંત્ર આપતાં શિષ્ય દેવચંદ્રજીએ તેનું ધ્યાન બેલાડા ગામમાં રમ્ય વેણાતટે ભૂમિગૃહમાં (ભાંચરામાં) યથાર્થ કરતાં સરસ્વતીએ પ્રસન્ન થઈ રસનામાં વાસ કર્યો^૩ શાસ્ત્રાભ્યાસ શરૂ કર્યો. ષડાવશ્યક સૂત્ર, અન્યદર્શનનાં શાસ્ત્ર, પંચકાવ્ય- નૈષધાદિ, નાટક, જ્યોતિષ, ૧૮ કોષ, કૌમુદી મહાભાષ્યાદિ વ્યાકરણ, પિંગળ, સ્વરોદય, તત્ત્વાર્થસૂત્ર, આવશ્યક બૃહદ્વૃત્તિ, વિશેષાવશ્યક, શ્રી હરિમદ્ર સૂરિ, હેમાચાર્ય, અને યશોવિજયજીના રચેલા ગ્રંથો, છ કર્મગ્રંથ, કર્મપ્રકૃતિ આદિ અનેક શાસ્ત્રોની જૈન અભ્યાયથી સુમધ લઈ મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન મેળવ્યું. (દેવચંદ્રજીએ મુલતાનમાં સં. ૧૭૬૬ના વૈશાખમાં ધ્યાનદીપિકા લખી; મુલતાન તથા વીકાનેરમાં ચોમાસાં કર્યા, ને સં. ૧૭૬૭ના પોષ માસમાં દ્રવ્યપ્રકાશ બનાવ્યો.) સં. ૧૭૭૪માં રાજસાગર વાચક દેવલોકે ગયા. સં. ૧૭૭૫ માં જ્ઞાનધર્મ પાઠક સ્વર્ગસ્થ થયા.

૩. દેવચંદ્રજીએ વિમલાહાસની બે પુત્રી નામે માઈજી અને અમાઈજી માટે આગમસાર નામનો ગદ્યમાં ગ્રંથ રચ્યો.^૪ તેઓ

૩-આમ હોય તો દેવચંદ્રજીએ ગમે ત્યાં પણ સરસ્વતીની સ્તુતિ અવસ્થા કરી હશે એમ મનમાં આવતાં તેના ગ્રંથોના બંને ભાગ ફેરવી ગયો, પણ મારા જોવામાં ન આવી.

૪-જ્યારે દેવચંદ્રજી પોતે તે ગ્રંથના અંતની પ્રશસ્તિમાં સ્વમિત્ર દુર્ગદાસને શુભચિત્તે સમજાવવા માટે મરોટકોટમાં સં. ૧૭૭૬ ના ફાગણ શુક્ર ૩ ભોમવારે આગમસાર રચ્યો એમ કહે છે.

સંવત સત્તર છિહુતરે, મન શુદ્ધ ફાગુણ માસ,
મેટ કોટ મરોટ મે, વસતા સુખ એમાસ. ૫ x

સં. ૧૭૭૭માં ગૂજરાત આવી પાટણમાં પધાર્યા; ત્યાં પૂર્ણિમ ગચ્છના ભાવપ્રભસૂરિના ઉપદેશથી પૂર્ણિમ ગચ્છના શ્રાવક નગરશેઠ શ્રીમાલી વંશીય દોસી તેજસી જેતસીએ સહસ્રકૂટ જિન બિંબ ભરાવ્યાં હતાં, અને તે ભાવપ્રભસૂરિપાસે તેમાં પ્રતિષ્ઠા

આગમ સારોદ્ધાર એહ, પ્રાકૃત સંસ્કૃત રૂપ,
અંથ કિયો દેવચંદ્ર મુનિ, જ્ઞાનામૃત રસ રૂપ.
કર્યો છતાં સદાય અતિ, દુર્ગદાસ શુભ ચિત્ત,
સમજવન નિજ મિત્રકું, કીતો અંથ પવિત.
ધર્મમિત્ર જિન ધર્મ રતન, ભવિજન સમકિતવંત,
શુદ્ધ અમરપદ ઓલખણ, અંથ કીયો ગુણવંત. x x
અંથ કિયો મનરંગસો, સિતપખ ફાગણ માસ,
ભોમવાર અરૂ તીજ તિથિ, સફલ ફરી મન આશ.

૫—ભાવપ્રભસૂરિ-પૌર્ણમિક ગચ્છના સ્થાપક ચંદ્રપ્રભસૂરિ સં. ૧૧૫૦—તેનો પદ પરંપરામાં પ્રધાન શાખામાં વિદ્યાપ્રભસૂરિ—તેના પદે ભક્તિપ્રભસૂરિ—તેની પાટે વિનયપ્રભસૂરિ—તેની પાટે મહિમાપ્રભસૂરિ અને તેની પાટે ભાવપ્રભસૂરિ. તેમણે સં. ૧૭૬૩ ના માધ શુદ્ધ ૮ ગુરૂએ યશો-વિજય ઉપાધ્યાયકૃત સંસ્કૃત પ્રતિમાશાસ્ત્ર પર સં. ટીકા રચી છે. તેમનો સૂરિપદ મહોત્સવ પાટણમાં માતા રામા અને પિતા જયતસીના પુત્ર તેજસી (કે જેમણે સહસ્રકૂટ મંદિરમાં બિંબ તેમનાજ હસ્તથી ભરાવ્યા હતા) એ કર્યો હતો. તેમણે સં. ૧૭૬૭ માં પાટણમાં સુભદ્રા સતી રાસ, સં. ૧૭૬૯ માં પાટણમાં બુદ્ધિલ વિમલા સતી રાસ, સં. ૧૮૦૦ માં અંબડરાસ તથા નવવાહ સંજાય, ૧૩ કાઠીયાસંજાય, અધ્યાત્મ ગુપ્ત વગેરે ગૂર્જર ભાષામાં રચેલ છે. આ દેવચંદ્રજીના સમકાલીન હતા. તેઓ પાટણમાં ઢંઢેરવાડના અપાસરામાં રહેતા ને તેની શાખા ઢંઢેર પડી હતી.

૬—દેવચંદ્રજી પોતે આ પાટણના સહસ્રકૂટ સંબંધે સ્તવન રચ્યું છે (શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી ભાગ ૨ જે પૃ. ૯૨૩-૯૨૪) તેમાં જણાવ્યું છે કે:—

સહસ્રકૂટ સિદ્ધાયલ ઉપરે, તિમહિજ ધરણી વિહાર,
તેથી અદ્ભૂત એ છે સ્થાપના, પાટણ નગર મઝાર. ૬
તીર્થ સકલ વળી તીર્થકર સહુ, એણે પૂજા તે પૂજય,
એક જીહવી મહિમા એહનો, કિણુ ભાતે કહેવાય. ૧૦

કશી હતી; તે શેઠને દેવચંદ્રે પૂછ્યું કે તમે સહસ્રકૂટનાં જિનખિંબ તો ભરાવ્યાં, પણ તે સહસ્રકૂટના ૧૦૨૪ જિનનાં નામ ગુરુમુખે કદિ ધાર્યા છે? શેઠે અજાણપણું બતાવ્યું. એ અવસરે તપગચ્છીય જ્ઞાનવિમલ સૂરિ હતા તેની પાસે જઈ શેઠે સહસ્રકૂટનાં નામ પૂછ્યાં, ત્યારે તેમણે અંમ કહ્યું કે અવસરે જણાવીશું. એક વખત ત્યાં શાહની પોળમાં ચોમુખ વાઘીપાર્શ્વનાથના મંદિરમાં સત્તરલેદી પૂજા ને સ્તવના થતી હતી ત્યાં જ્ઞાનવિમલ સૂરિ આવ્યા ને તેમને સહસ્રકૂટનાં નામો પૂછતાં તેમણે જણાવ્યું કે પ્રાયઃ શાસ્ત્રમાં તે નામો નથી. કોઈ શાસ્ત્રે કહાચિત્ હોય. એટલે એનો પ્રતિરોધ દેવચંદ્રજીએ કરી છેવટે પોતે સહસ્રનામો બતાવી આપ્યાં. આથી બંને વચ્ચે (દેવચંદ્રજી અને જ્ઞાનવિમલ સૂરિ વચ્ચે) પ્રીતિ જામી. રાજ-સાગરના શિષ્યની ખ્યાતિ થઈ—તેમણે પછી ભવ્ય પ્રતિષ્ઠા અને નવા ઓચ્છવ કરાવ્યા, અને કથોદ્ધાર કર્યો. તેમાં અપરિગ્રહપર બહુ ભાર મૂક્યો—સત્ય પ્રભુમાર્ગમાં મૂર્છા તજવીજ ઘટે ને તે તજી. સં. ૧૭૮૭ (?) ! માં અમદાવાદ આવી નાગોરી સરાહમાં ઉતરી ભગવતી સૂત્રની વાચના કરી, ને ત્યાં હુંઢક માણેકલાલને મૂર્તિપૂજક કર્યો; નવું ચેત્ય કરાવી તેમાં પ્રતિમા સ્થાપી. ત્યાં

શ્રીમાળા કુળ દીપક જોતસી, શેઠ સુગુણ ભંડાર,
તસ સુત શેઠ શિરોમયી તેજસી, પાટણ નગરમે દાતાર. ૧૧

તેણે એ ખિંબ ભરાવ્યા ભાવયું, સહસ્ર અધિકા ચોવીસ,
કોધી પ્રતિષ્ઠા પુનમગ્ધવર, ભાવપ્રભ સૂરીસ. ૧૨

આ સહસ્રકૂટનું મંદિર પાટણમાં તાંગડીયા વાડામાં સહઅશ્વિ પાર્શ્વનાથજી પ્રમુખ સાત દેહરાસરજી છે તેમાંનું એક છે.

૭ જ્ઞાનવિમલસૂરિ—ભિન્નમાલના વીસા એસવાલ વાસવ શેઠ અને કનકાવતીના પુત્ર જન્મ સં. ૧૬૬૪ નામ નથુમલ; સં. ૧૭૦૨ માં તપગચ્છના ધીરવિમલ ગણિ પાસે દીક્ષા. નામ નર્મવિમલ. સં. ૧૭૪૮ માં પાટણ પાસે મંડેરમાં સૂરિપદ—નામ જ્ઞાનવિમલ સૂરિ; તેમના ઉપદેશથી સં. ૧૭૭૭ માં સુરતના શેઠ પ્રેમજી પારેખે યત્રુજયનો સંઘ કઢવો. સં. ૧૭૮૨ આશી વદ ૪ ને દિને ખંભાતમાં સ્વર્ગસ્થ.

શાંતિનાથની પોળમાં સહસ્રકૃષ્ણા ખિંબ 'સ્થાપ્ત્યુ'. સહસ્રકુટ જિન-
ખિંબની પ્રતિષ્ઠા કરી. સં. ૧૭૭૬ માં ખંભાત ચોમાસું કર્યું
પછી શત્રુજયપર નવાં ચૈત્ય કરાવી જીર્ણોદ્ધાર કર્યો. મહાજને તે
સિદ્ધાચલપર જીર્ણોદ્ધારનું કારખાનું મંડાવ્યું. સં. ૧૭૮૧, ૧૭૮૨
અને ૧૭૮૩ માં કારીગરો પાસે કામ કરાવી શત્રુજયનો મહિમા
વધાર્યો પછી ગુરૂ રાજનગર (અમદાવાદ) આવ્યા. (આ સં.
૧૭૮૪ માં મૂકાય ને તે વખતે તેમણે સહસ્રકૃષ્ણા પાર્શ્વનાથની
પ્રતિષ્ઠા કુટનોટમાં બતાવી છે તે કરી જણાય છે), ત્યાંથી
સુરત આવ્યા.

૪. સં. ૧૭૮૫, ૧૭૮૬ અને ૧૭૮૭ માં પાલીતાણામાં
પ્રતિષ્ઠા કરી પછી ફરી રાજનગર આવી ચાતુર્માસ રહ્યા. સં.
૧૭૮૮ માં આષાઢ શુદ્ધિ ૨ ને દિને દીપચંદ્રજી પાઠક સ્વર્ગે

૮—અમદાવાદમાં રાજ્ય પટેલની પોળમાંની શાંતિનાથ પોળના બીજા
દેગસરના વચસા ભોંયરામાં સહસ્રકૃષ્ણા પાર્શ્વનાથની દેવચંદ્રજીએ કરેલી
પ્રતિષ્ઠાનો શિલાલેખ સં. ૧૭૪૪ માગશર વદ ૫ નો મળી આવે છે
જુઓ આ પુસ્તકમાં જીવનચરિત્ર પાનું ૩૧. જ્યારે આ કવિયજ્ઞ સં.
૧૭૮૭ ની સાક્ષ આપે છે. તે કદાચ ૧૭૭૭ નો હશે. વળી તે ત્યર
પછી ૧૭૭૮ થી વાત કહેવા માંડે છે-તો આ વર્ષાનુક્રમ આગળ પાછળ
હિલ્લો રાખવાનું કારણ સમજાતું નથી.

૯—પાલીતાણાના શત્રુજયગિરિપરના ૧૧૮ શિલાલેખોની ટીપ ડા.
જુહારે કરી છે તેમાં તેણે ૩૩ લેખો મૂળ મંસ્કૃતમાં આપેલ છે અને
બીજાનો માત્ર અંગ્રેજીમાં સાર આપ્યો છે તે પૈકી નં. ૪૪ ખરતરવસી
કુંકના દક્ષિણ બાજુના ખુલ્લા વિભાગમાં સિદ્ધચક્ર શિલાપરના લેખનો
સાર એ છે કે:—

સંવત્ ૧૭૮૩ માધ સુદિ ૫ સિદ્ધચક્ર, ધણુપુરના રહેવાસી, શ્રીમાલી
સધુ શાખાના પેતા (ખેતા) ની સ્ત્રી આજુન્દ બાઇએ અર્પણ કર્યું
(બનાવ્યું). ખૂલત ખરતર ગચ્છની મુખ્ય શાખામાં જિનચંદ્રસૂરિ થયા
જેમને અઠ્ઠર બાદશાહે મુગમ્મદનું પદ આપ્યું. તેના શિષ્ય મહેન-

પ્રધાર્યા. દેવચંદ્રજી હતા. ખરતરગચ્છના, છતાં તેમની પાસે તપગચ્છના વિવેકવિજય મુનિ ભણ્યા.

પાધ્યાય રાજસાગરજી થયા. તેના શિષ્ય મહોપાધ્યાય જ્ઞાનધર્મજી, તેના શિષ્ય ઉપાધ્યાય દીપચંદ્ર, તેના શિષ્ય પંડિતવર દેવચંદ્રે પ્રતિષ્ઠા કરી.

નં. ૩૫ પંચ પાંડવ દેવાલયની મુખ્ય મૂર્તિની જન્મણી આજીવે આવેલી એક મૂર્તિની ખેસણી ઉપરનો લેખ છે તેનો સાર એ છે કે;— સંવત્ ૧૭૮૮, માઘ સુદિ ૬, શુક્રવાર, ખરતર ગચ્છના સા (કુ) કીકાના પુત્ર દુલીચન્દ્રે ભીમમુનિની એક પ્રતિમા અર્પણ કરી; ઉપાધ્યાય દીપચંદ્ર મણિએ પ્રતિષ્ઠા કરી. (આ દીપચંદ્રજી દેવચંદ્રજીના ગુરુ જણાવ છે.)

નં. ૩૯ છીપાવસી ટુંકમાંના એક દેવાલયના મંદિરની અદ્યાર દક્ષિણ બીંત ઉપરના લેખને: સર એ ૧૬:—સંવત્ ૧૭૭૬, શક ૧૬૫૬, આષાઢ સુદિ ૧૦, રવિવાર: એસત્રંશ દશ શાખા નાકુત્ર ગોત્રના બંડારી ભાનાજીના પુત્ર બંડારી નારાયણજીના પુત્ર બંડારી તાગયદના પુત્ર બંડારી રૂપચંદના પુત્ર બંડારી સિતચંદના પુત્ર બંડારી દરપચંદ્રે, એ દેવાલય સમરવ્યું અને પાર્શ્વનાથની એક પ્રતિમા અર્પણ કરી (કરાગી); મુદત્ ખરતર ગચ્છના જિનચંદ્રમુરિના વિજયિ ૨ જયમાં મહોપાધ્યાય રાજસ મરજીના શિષ્ય ઉપાધ્યાય જ્ઞાનધર્મજીના શિષ્ય ઉપાધ્યાય જ્ઞાનધર્મજીના શિષ્ય ઉપાધ્યાય દીપચંદ્રજીના શિષ્ય પંડિત દેવચંદ્રજીએ પ્રતિષ્ઠિત કરી. (બુઓ સાક્ષર શ્રી જિનવિજયજી સપાદિત પ્રાચીન જૈન લેખ સંગ્રહ ભ.મ ૨ જના છેવટના અવલોકન પૃ. ૫૧ અને ૫૮.) આ ઉપરાંત શત્રુંજય ઉપર ચાંમુખની ટુંકમાં મંદિરના ચોકમાં જતાં ગયા દાથે એક સિદ્ધચક્રની સ્થાપના છે તેમાં દેવચંદ્રજી સંનંધી ઉલ્લેખ છે તે લેખ મુનિશ્રી કલ્યાણવિજયજીએ કૃપાથી લખી જણાવ્યો છે કે:—

“ સંવત્ ૧૭૮૪ વર્ષે ॥ મિગશ્ચિર વદિ ૫ તિથૌ રાજનગર વાસ્તવ્ય શ્રી સિદ્ધચક્ર કારાપિતં ચ શ્રી મહાવીરદેવાવિષ્ણુન્ન પરંપરાયાત શ્રી દૃહત્સ્વરતરગચ્છાધિરાજશ્રી અકબ્બરસાહિ પ્રતિબોધક તત્પદ્મચુગમધાન મદારક શ્રી જિનચંદ્રમુરિ શ્વાસ્વાયાં મહોપાધ્યાય શ્રી શ્રી રાજસારજી તત્ શિષ્ય ઉપાધ્યાય જ્ઞાનધર્મજી તત્ શિષ્ય ઉપાધ્યાય શ્રી દીપચંદ્રજી તત્ શિષ્ય પંડિત દેવચંદ્ર યુતેન ॥ ”

૫. અમદાવાદમાં ૧૦ રત્નસિંહ ભંડારી સૂચો હતો. તેનો ઈષ્ટ પ્રિય શેઠ આણંદરામ, દેવચંદ્રજી પાસે આવી ધર્મચર્યા કરતો હતો. તેને ગુરૂએ ચર્યામાં જીત્યો. આણંદરામે ગુરૂની પ્રશંસા કરતાં રત્નસિંહ ભંડારીએ ગુરૂ પાસે આવી વંદના કરી; ત્યાર પછી ત્યાં મૃગી ઉપદ્રવ-રોગચાળો ચાલ્યો. તે ભંડારીની અને મહાજનની વિનંતિથી ગુરૂએ શમાવ્યો. ત્યાર પછી રણકુંજીએ

૧૦-રત્નસિંહ ભંડારી-મારવાડ જોધપુરની ગાદી પર મહારાજ અભયસિંહના વિ. સં. ૧૭૮૦ થી સં. ૧૮૦૬ ના અમલમાં રત્નસિંહ ભંડારીએ ઉદ્ય પામી પોતાની નામના કાઢી હતી. તે જૈન ઓસવાલ કુટુંબના હતા. સંવત્ ૧૭૮૬ માં ગુજરાતના સુબાદાર સરચુકંદખાં સ્વતંત્ર થવાથી બાદશાહ મુહમ્મદશાહે અભયસિંહજીને તે સુબાને દખાવવા માટે મોકલ્યા ને આજમેર અને ગુજરાતની સુબાદારી આપી. આ મહારાજાએ ગુજરાતનું રાજ્ય સર કરવાને અમદાવાદ તરફ મોટા લશ્કર સાથે કુચ કરી ત્યારે તેમણે મોટી ફેજમાં રત્નસિંહને પોતાની સાથે રાખ્યા હતા. અમદાવાદમાં ટેટલીક ખુનખવાર લડાઇ પછી મહારાજાએ સરચુકંદખાનને જીવતો પકડી દીલ્લી મોકલાવી ગૂજરાત પ્રાંત કબજે કર્યો અને રત્નસિંહને પોતાના મદનીશ તરીકે નીમ્યા. ત્રણ વર્ષ ગૂજરાત ઉપર અમલ કર્યા પછી અભયસિંહ દીલ્લી પાછા ગયા ને રત્નસિંહ ભંડારીને દીલ્લી રાજ્યના વતી ગૂજરાત ઉપર અમલ કરવાને નીમતા ગયાં. ઇતિહાસમાં ડેપુટી વાઇસરોય-નાયબસુબા તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલા રત્નસિંહે સં. ૧૭૮૯ થી સં. ૧૭૯૩ સુધી અમલ ચલાવ્યો. આ વખતે સમસ્ત હિંદમાં અશાંતિ ને અવ્યવસ્થા હતી. મરાઠાઓ પોતાના સરદાર જોદોજ દાભાડેની સરદારી નીચે ગૂજરાત ઉપર ચઢી આવ્યા ત્યારે રત્નસિંહને પોતાના નવા હોદ્દાપર રહેવાનું મુશ્કેલ થતું ગયું છતાં તે નાયબ સુબા અસાધારણ ખર્ચથી આવતા હુમલા પાછા કાઢતા હતા. વિરમગામને ભાવસિંહ હેરાનગતી આપતો તેને પકડવા માટે જવાનમદખાનને સં. ૧૭૮૦ માં રત્નસિંહે હુકમ કરતાં તેણે તેને પકડ્યો પણ પછી તેને છોડી દેવો પડ્યો. સં. ૧૭૮૦ માં મરાઠાઓએ વડોદરા લીધું. ત્યાંના સુબા શેરખાન બાબીએ રત્નસિંહની મદદ માગતાં ખંભાતના સુબા મોમિનખાનને તેની કુમકે મોકલ્યો પણ મહાદજી ગાયકવાડે આ જાણી લઇ શેરખાનને હરાવ્યો ને મોમિનખાન પાછો ખંભાત ગયો. ગાયકવાડે વડોદરા સર કર્યું.

IX

સૈન્ય લાવી ભંડારી સાથે યુદ્ધનો પડકાર કર્યો. ગુરૂએ બેફિકર રહેવા ભંડારીને કહ્યું. યુદ્ધમાં ભંડારી જીત્યો. ધોલકાવાસી જયચંદ શેઠે એક વિષ્ણુ ચોગીને ગુરૂપાસે આપ્યો, તેને ગુરૂએ જૈન બનાવ્યો. સં. ૧૭૬૫ માં પાલીતાણા અને સં. ૧૭૯૬ માં

આજ વર્ષમાં પેટલાદનો સૂબો ધનરૂપ ભંડારી મરણ પામ્યો ને શાંતિદાસ શેઠના પૌત્ર ખુશાલચંદ શેઠ (આ શાંતિદાસ શેઠે સં. ૧૬૯૪ માં મપપુરમાં પાર્શ્વનાથ મંદિર કર્યું હતું ને જેને ને વખતના ગૂજરાતના સુબા ઔરંગ-જેએ તોડી ત્યાં સં. ૧૭૦૦ માં મસીદ બંધાવી હતી તે પછી ને મંદિરને શાહજહાંએ પાછું બંધાવી આપ્યું હતું.) ને અમદાવાદ ભંડારીની કક્ષા થતાં ચાલી જવું પડ્યું હતું. (આ ખુશાલચંદ મં. ૧૮૦૪ માં મરણ પામ્યા. જુઓ મારી જૈન ઐતિહાસિક રાસમાલા ભાગ ૧ લો પ્રસ્તાવના પૃ. ૮ થી ૧૦). સં. ૧૭૯૯ માં રત્નસિંહને ધોલકાની સુબાગીરી અપાઇ. વિરમગામની સોહરાબખાનને અપાઇ. આ બીજી વાત રત્નસિંહને ન ગમતાં તે અબયસિંહને અપાવી. પછી લડાઇ થઇ ને સોહરાબખાન ધવાયો ને મૃત્યુ પામ્યો. રત્નસિંહ પર એક ઘોડેસ્વારે ખૂન કરવાનો પ્રયત્ન કરતાં તેને પકડી મારી નાંખવામાં આવ્યો. રત્નસિંહ થયેલા ધાથી બે મહીને સાબો થયો. વીરમગામના બાવસિંહે મરાઠા સાથે મળી તેમને ગુપ્ત રીતે ગામમાં બોલાવ્યા. દામાજીએ મારવાડી અધિકારીને કાઢી મૂક્યો ને રંગોળીને ત્યાં રાખી પોતે સોરઠ તરફ જતાં વચમાં રત્નસિંહ ભંડારી સામે થયો, ને રંગોળીને વીરમગામ હાંકી મૂક્યો. મરાઠાઓનો સામાન ધણે કબજે કર્યો ને પછી વીરમગામને ઘેરો ધાલ્યો. આ સામે યુક્તિ કરી મરાઠાએ પ્રતાપરાયને અમદાવાદ ઘેરો ધાલવા મોકલ્યો. આથી ભંડારીએ વીરમગામનો ઘેરો તજી અમદાવાદ જવું પડ્યું. સં. ૧૭૯૩ મહમદશાહ સુલતાને અબ-યસિંહ પાસેથી લઇ મોમીનખાનને ગૂજરાતની સુબાગીરી આપી. અબ-યસિંહે ભંડારીને મોમીનખાનને સૂબો થતાં અટકાવવા કહ્યું. મોમીનખાને અમદાવાદ ઘેરું. ભંડારીએ જયરાવ કર્યો. આખરે દામાજી ને મોમી-નખાન બંને મળી ગયા. આખરે સલાહ થઇ. મોમીનખાને ખર્ચના દામ ભંડારીને આપી રવાના કર્યો ને પોતે સુબાગીરી લીધી. સં. ૧૮૦૧ માં વીકાનેરનો રાજા મરણ પામતાં બે હકદાર જામ્યા. એકે માદી લીધી બીજે અબયસિંહ પાસે જતાં તેણે સલાહ આપવા કબૂલ કર્યું. ભંડારીને સેના-પતિપદ આપી સાથે લડવા નીકળ્યો. સં. ૧૮૦૩ માં ચહસાબજી પાસે

અને સં. ૧૭૯૭ માં નવાનગર ૧૧ ગુરૂ રહ્યા, ને ત્યાં હુંઢકને જીત્યા. નવાનગરમાં ચૈત્યો લોખ્યાં હતાં ને પૂજા બંધ થઈ હતી તેનું નિવારણ કરી ફરી સ્થાપ્યાં. ત્યાંથી પડધરીમાં ત્યાંના ઠાકુરને પ્રતિબોધ્યો. ત્યાંથી ફરી પાલીતાણે અને ફરી નવાનગરમાં ગયા.

૬. પછી સં. ૧૮૦૨ માં—૧૮૦૩ માં રાણાવાવ રહ્યા. ત્યાંના અધીશને (રાણાને) ભગંદર રોગ હતો તે ટાળ્યો. સં. ૧૮૦૪ માં ભાવનગર આવી હુંઢક મેતા ઠાકરસીને મૂર્તિપૂજક કર્યો અને ત્યાંના રાજાને જૈન ધર્મ પ્રત્યે પ્રીતિવાન બનાવ્યો [આ રાજાનું નામ ભાવસિંહજી હતું કે જેણે પોતાના નામ પરથી ભાવનગર સ્થાપ્યું હતું].

(આ વાત અન્ય સ્થળેથી સાબીત થાય છે.) ૧૨

૭. ત્યાંથી તેજ વર્ષમાં પાલીતાણા જઈ ત્યાંનો મૃગી નામનો રોગચાળો ફેર કર્યો. સં. ૧૮૦૫ અને ૧૮૦૬ માં લીંબડી રહી

પૂનખાર લગાઈ થઈ. વીકાનેરના લશ્કરે આખરે જોર કર્યું. બંડારી ડચો નહિ ને પોતાને આંખમાં બાણ વાગ્યું છતાં લડ્યો. આખરે જોયું કે પોતાના સાથી ઓછા છે ને ફાવવાનો દાવ નથી એટલે પાછા હટવાનો હુકમ આપ્યો. આમ હઠતાં એક વીકાનેરી બાલાદારે હુમલો કર્યો અને રત્નસિંહ બંડારી વીરતાથી મરણ પામ્યો. (શ્રીયુત ઉમરાવસિંહ ટાંકના લેખપરથી.)

આટલો લાંબો પરિચય કરાવવાનું કારણ એ છે કે આ વખતે ગૂજરાતની કેવી અશાંત સ્થિતિ હતી તેનું દિગ્દર્શન થાય.

૧૧-નવાનગર તે કાઠિયાવાડનું જામનગર. ત્યાં દેવચંદ્રજીએ સં. ૧૭૯૬ ના કાર્તિક સુદ ૫ મી રોજ જ્ઞાનસાર પર ટીકા નામે જ્ઞાન-મંજરી કરી. અષ્ટ પ્રવચન માતાની સંગ્રાહો પણ ત્યાંજ રચી. નવાનગરના આદિ જિનપર સ્તવન (૨-૯૧૯) રચ્યું છે તેમાં ' શેઠ વિહાર ' ના આદીશ્વરનો ઉલ્લેખ છે.

૧૨-સં. ૧૮૧૦ આ સંધ નીકળ્યો હતો તેમ દેવવિદ્યાસ રાસંકાર કહે છે બ્યારે દેવચંદ્રજી પોતે સિદ્ધાચલ સ્તવનમાં ચોખ્ખું કહે છે કે સં. ૧૮૦૪ ના માગસર શુક ૧૩ ને દિને સુરતથી તે સંધ કચરા કીધાએ કહ્યો હતો:—

ત્યાંના આગેવાન શેઠોને શાસ્ત્રાભ્યાસ કરાવ્યો. લીંબડી ધાંગધ્રા અને ચૂડા એમ ત્રણ સ્થળોએ ખિંબ પ્રતિષ્ઠા કરાવી. (આ ત્રણે કાઠિયાવાડનાં શહેરોમાંનાં મંદિરો તપાસી તેમાંની પ્રતિમાના પ્રતિષ્ઠાલેખો જોવા ઘટે છે.) ધાંગધ્રામાં સુખાનંદજી મળ્યા હતા. સં. ૧૮૦૮ માં ગૂજરાતથી શત્રુંજય સંઘ કઠાવ્યો ને શત્રુંજય-માં બહુ દ્રવ્ય ખર્ચાવી પૂજા અર્ચા કરાવી. સં. ૧૮૦૬ અને ૧૮૧૦ માં ગૂજરાતમાં ચોમાસાં ગાળ્યાં. સં. ૧૮૧૦ માં કચરા-શાહે શત્રુંજયનો સંઘ કાઢ્યો તે સાથે દેવચંદ્રજી પધાર્યા અને

સંવત અઢાર ચીડોત્તર વરસે, સિત મૃગસર તેરસીયે
શ્રી સુરતથી ભક્તિ હરખથી, સંઘ સહિત ઉલ્લસીયે
કચરા કીકા જિનવર ભક્તિ, રૂપચંદ (ગુણુરત) જીમએ,
શ્રી સંઘને પ્રભુજી ભેટાવ્યા, જગપતિ પ્રથમ જિણુંદ.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી ભાગ ૨. પૃ. ૬૧૭.

દેવચંદ્રજીના શિષ્ય મતિરતને સિદ્ધાચલ તીર્થયાત્રા એ નામની પદ-કૃતિ પાંચઢાળમાં રચી છે તેમાં તે આ કચરા કીકાદિના સંઘની આખી વિગત આપે છે. રચ્યા સંવત આપેલ નથી તેમ સંઘ નીકળ્યાનો સંવત આપેલ નથી પણ તેની મિતિ કાર્તિક શુદ્ધ ૧૩ મંગલ આપે છે. ને ઉપર મામશર શુદ્ધ ૧૩ આપી છે. આમાં વિગત એ છે કે

“મૂળ પાટણુના રહીશ અને રવજીશાના કુલમાં થયેલા વૃદ્ધશાખીય શ્રીમાલી કચરા કીકા એમ પોતે ત્રણ બાઇ સહિત સુરત આવ્યા. તેણે શત્રુંજયનો (કાર્તિક સુ. ૧૩ ને દિને સંવત આપ્યો નથી) કાઢ્યો. રૂપચંદ નામના શેઠ પણ સંઘવી તરીકે જોડાયા. કુંબસ (કુમસ) આવી ત્યાંથી ભાવ-નગર આવ્યા કે જ્યાં ભાવસિંહજી (કે જેમણે સં. ૧૭૭૯ ના વૈશાખ શુદ્ધ ૩ ને દિને ભાવનગર વસાવ્યું હતું અને જેઓ ૬૧ વર્ષ સુધી સ્વતંત્રપણે રાજ્ય કરી સં. ૧૮૨૦ માં સ્વર્ગસ્થ થયા) રાજ્ય કરતા હતા. તેમણે ચાંચીઆને જોર કરી જગાત ઓળી કરી સમુદ્રને નિર્જય અને વેપારીઓને આત્માદ કર્યા હતા. આ સંઘને ભાવનગરના સંઘપતિ કુંબરજી શેઠ માન આપ્યું. તેમાંના મંદિરોમાં સંઘપતિએ પૂજા કરી. રાજાજીને સાથે આવવા વિનંતિ કરી ને રાજાએ તે માટે ચોકીદર વગેરે માટેનું લાગત ખર્ચ માંચું: કચરાશાએ દસ્તુર માફક દેવા કબૂલ્યું એટલે રાજાજી બસકર સાથે સંઘ બેઠા નીકળ્યા (કાર્તિક વર્ષ ૧૩). એથે દિન

શત્રુજયપર સાઠ હજાર દ્રવ્ય ખર્ચી જિનખિંબની પ્રતિષ્ઠા કરી^{૧૭}
સં. ૧૮૧૧ માં લીંબડીમાં પ્રતિષ્ઠા કરી અને વઢવાણમાં હુંઢક

વરતેજ, પછી કનાડે આવ્યા. સાથે ઉત્તમવિજય પંન્યાસ, ચોગવિમલ તપસ્વી, ખરતરગચ્છી દેવચંદ્રજી (આપણા જીવનનાયક) હતા. પાલીતાણાના રાજા પૃથ્વીરાજજીના કુંવર સામા આવ્યા કે જેને સંઘવીએ પહેરામણી કરી. કુંવરશ્રી નવધન સંઘ સાથે ગારીયાધર સુધી આવ્યા. તે માગશર સુદિ તેરસ દિને શત્રુજયની યાત્રા કરી. પછી પાલીતાણા આવ્યા. ત્યાં 'વિધિ ઉપદેશક શ્રુત જલધિ દેવચંદ ગુરુરાય, સંવેગી જિનમારગી ઉત્તમવિજય સહાય'—દેવચંદ્રજી ને ઉત્તમવિજય હતા એટલે ખંભાતથી જીવજીસાહ સંઘવી સંઘ લઈ આવ્યા. વેળાવળ પાટણથી રામચંદ્રશા, દક્ષિણથી મેસર ગામનો સંઘ લઈ ગલાલસા એમ અનેક સંઘો તે તેના સંઘપતિ સહિત આવ્યા. સૂરતથી વિધિપક્ષ (આંચલ ગચ્છના) ઉદયસાગરસૂરિ (મૂળ નવાનગરના શા કલ્યાણજી અને ભાર્યા જયવંતીના ઉદયચંદ નામે પુત્ર જન્મ સં. ૧૭૬૩. દીક્ષા સં. ૧૭૭૭, આચાર્યપદ સં. ૧૭૯૭, સ્વર્ગવાસ સં. ૧૮૨૬ આસો સુ. ૨ સૂરતમાં.) આવ્યા. તપાગચ્છના પાઠક સુમતિવિજય એમ અનેક યતિઓ અને ચતુર્વિધ સંઘ મળ્યો. પોશ શુદિ ૧૩ દિને ઈંદ્રમાલનો ઉત્સવ થયો. આ પ્રમાણે યાત્રા સફલ થઈ. ”આમાં જણાવેલા ઉદયસાગરસૂરિએ સં. ૧૮૦૪ ના (અબ્ધિખાળેટુંદુમિતે) ના પોષ સુદિ ૧૫ ને સોમવારને ૧૬વસે 'સ્નાત્રપંચાશિક્ષા' નામનો ગ્રંથ સુરાષ્ટ્રના પાલીતાણામાંજ રચ્યો તેમાં આ સંઘના સંઘપતિ “દેવગુરુલક્ષ્મ કીકાના પુત્ર કચરાએ કાઢેલા સંઘની સાથે યાત્રા કરતાં જિનરાજની ભક્તિને માટે આ ગ્રંથ રચ્યો છે” એવું સ્પષ્ટ જણાવેલું છે. (જુઓ પીટર્સનનો ત્રીજો રીપોર્ટ પૃ. ૨૩૯) —આથી પણ સ્પષ્ટ થાય છે કે સંઘવી કચરા કીકાએ આ સંઘ ૧૮૦૪ માં કાઢ્યો હતો.—“કચરા કીકાએ પાલીતાણાના સંઘો ધણી વખત કાઢ્યાનું જુદાં જુદાં સ્તવનો તથા ચરિત્રો પરથી જણાય છે અને તેવાં ત્રણ ચાર પ્રસંગો મારા વાંચવામાં પણ આવ્યાં છે એમાં સં. ૧૮૦૪ માં શ્રીમદ્ સંઘ સાથે પાલીતાણે ગયા હોય અને સં. ૧૮૧૦ માં ફરી ગયા હોય એ બનવા ભોગ છે. તેમાં અસંભવિત જેવું કશુંએ નથી, ” એમ રા. મોહનલાલ હીમચંદ વકીલ પાદરાવાળા જણાવે છે.

આમાંના બાવનગરમાં ઋષભ પ્રાસાદમાં દિવાલી દિને વીર જિનવર નિર્વાણ રચી દેવચંદ્રજીએ પૂરું કર્યું. (૨-૯૦૯)

૧૩-આ સંબંધી એક લેખ શત્રુજયપર હાથીપોળ તરફ જતાં દક્ષિણે

આવકને બુઝાવ્યા. ને ત્યાં તેથી ઘણું ચૈત્ય થયાં. દેવચંદ્રજીના શિષ્ય મનરૂપજી અને તર્કશાસ્ત્રના અભ્યાસી વિજયચંદ હતા. મનરૂપજીના શિષ્ય વકતુજી અને રાયચંદજી હતા. સં. ૧૮૧૨માં ગુરૂ રાજનગર આવ્યા. ગરુડનાયકને તેડાવી મહોચ્છવ કર્યાં. દેવચંદ્રજીને ગરુડપતિએ (આ જિનલાલ સૂરિ હોવા ઘટે) વાયક પદ આપ્યું.

૮. દેવચંદ્રજી ઉત્તમ વ્યાખ્યાનતત્ત્વજ્ઞાનમય આપતા હતા. તેમણે શ્વેતાંબરીય હરિભદ્ર સૂરિ તથા યશોવિજય વાયકકૃત ગ્રંથોનો અભ્યાસ કરવા ઉપરાંત દ્વિગંબરીય શાસ્ત્ર—ગોમટસારાદિ વાંચ્યાં હતાં. અને ગૂજરાત ઉપરાંત મુલતાન, વીકાનેરમાં પણ ચોમાસાં કર્યાં હતાં. તેમણે નવા ગ્રંથ ટીકા સહીત કર્યાં તેનાં નામ—દેશનાસાર (અપ્રકટ), નયચક્ર, જ્ઞાનસાર અષ્ટક પર સં. ટીકા, કર્મગ્રંથપર ટીકા વગેરે. આ દેવચંદ્રજી અમદાવાદમાં દોશીવાડામાં બિરાજતા હતા, ત્યાં એક દિન વાયુપ્રકોપથી વમનાદિ વ્યાધિ થતાં નિજ શિષ્યોને બોલાવી શિક્ષા આપી કે “સૂરિજીની આજ્ઞા વહેજે, સમયાનુસારે વિચરજે, પગ પ્રમાણે સોડ તાણી સંઘની આજ્ઞા ધારજે.” આ વખતે શિષ્યોમાં મુખ્ય મનરૂપજી ને તેના શિષ્ય રાયચંદ્રજી, વળી બીજા શિષ્ય વિજયચંદ્રજી ને તેના શિષ્ય રૂપચંદ્રજી, તેમજ સભાચંદ્રજી વગેરે હાજર હતા. પછી દશવકાલિક, ઉત્તરાધ્યયન એ સૂત્રોનાં અધ્યયન સાંભળતાં અરિહંતનું ધ્યાન ધરતાં સં. ૧૮૧૨ના ભાદ્રપદ અમાવાસ્યાને દિને રાત એક પ્રહર જતાં દેવચંદ્રજી દેવગતિ

આવેલા દેવાલયમાં (ત્રિમળવસી લિસ્દસ પ. ૨૦૭ નં. ૨૮૫ બુદ્ધર સંગ્રહ) મળી આવે છે તેનો સાર આ પ્રમાણે છે:—

“સંવત ૧૮૧૦ માહ સુદિ ૧૩, મંગળવાર સંઘવી કચરા કીકા ત્રિગેરે આખા કુડુંબે સુમતિનાથની પ્રતિમા અર્પણ કરી; સર્વ સૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી.”

—શ્રી જિનવિજયજી સંપાદિત પ્રા. જૈ. લે. સંગ્રહ ભા. ૨ અવલોકન પૃ. ૫૨.

પામ્યા. પાછળ હૃત્સવથી માંડવી કરી બહુ દ્રવ્ય દાનાથે ખર્ચી સર્વ શ્રાવકોએ મળી શબને દાહ દીધો.

૯ રાસકર્તા કહે છે કે તેઓ આસન્નસિદ્ધ હતા, ને અનુમાને જે દરેક ભવમાં આરંભમાં ભાવથી કર્મને ધ્વંસ કરતા રહી ધર્મયોગનમાંજ જીવન સતત ગાળશે તો સાત આઠ ભવે સિદ્ધિને વરશે. વળી તે કહે છે કે તેમના મસ્તકમાં મણિ હતી તે હાથ આવી નહિ. મહાજને દાહસ્થળે સ્તૂપ કરાવી પાદુકા પ્રાતઃસ્થિત કરી. (આ માટે વિશેષ ખારીક શોધખોળ કરવાની જરૂર છે.) ત્યાર પછી થોડા દિવસે મનરૂપજી સ્વર્ગસ્થ થયા. તેમના શિષ્ય રાયચંદ્રજી રહ્યા કે જે ગુરૂ પ્રમાણે વર્તન રાખી ગુરૂનું ધ્યાન ધરતા હતા. તેમણે કર્તાને ગુરૂની સ્તવના કરવા કહ્યું તેથી તેણે આ સં. ૧૮૨૫ આસો સુદ ૮ રવિવારે દેવવિલાસ રાસ રચી પૂર્ણ કર્યો.

૧૦ વિશેષમાં કર્તા આ રાસના આરંભમાં જ દેવચંદ્રજીમાં ૨૨ ગુણો જણાવે છે તે નોંધવા લાયક છે:—“ ૧ સત્યવક્તા ૨ બુદ્ધિમાન ૩ જ્ઞાનવંત, ૪ શાસ્ત્રધ્યાની, ૫ નિષ્કપટી, ૬ અક્રોધી, ૭ નિરહંકારી, ૮ સૂત્ર નિપુણ (આગમ, કર્મગ્રંથ, કર્મ પ્રકૃતિ આદિમાં નિષ્ણાત), ૯ અન્ય સકલ શાસ્ત્રના પારંગામી (અલંકાર, કૌમુદી, ભાષ્ય, ૧૮ કોષ, સકળ ભાષા, પિંગલ, નૈષધાદિ કાવ્યો, સ્વરોદય, જ્યોતિષ, સિદ્ધાન્ત, ન્યાયશાસ્ત્ર, સાહિત્યશાસ્ત્રાદિ સ્વપર શાસ્ત્રમાં પ્રવીણ). ૧૦ દાનેશ્વરી (દીનપર ઉપકાર કરનાર), ૨૧ વિદ્યાના દાનની શાળાપર પ્રેમી (અનેક ગચ્છના મુનિઓને વિદ્યાદાન દેનાર તેમ જ અન્ય ધર્મીને વિદ્યા શિખવનાર) ૧૨ પુસ્તક સંગ્રાહક ૧૩ વાયકપદ પ્રાપ્ત, ૧૪ વાદીજીપક, ૧૫ નૂતન ચૈત્યકારક, ૧૬ વચનાતિશયવાળા (તેથી ધર્મસ્થાને દ્રવ્ય ખર્ચાવનાર), ૧૭ રાજેન્દ્ર પ્રધાન પૂજિત, ૧૮ માર ઉપદ્રવ નાશક, ૧૯ સુવિખ્યાત, ૨૦ ક્રિયોદ્ધારક, ૨૧ મસ્તકમાં મણિધારક અને ૨૨ પ્રભાવક.” આમાનાં ઘણાંક વિશેષણો પ્રાયઃ યોગ્ય અને સાર્થક ગણી શકાય. હવે આપણે સ્વતંત્ર રીતે દેવચંદ્રજી સંબંધી જુદી જુદી હકીકતો જુદી જુદી દાંષ્ટથી જોઈશું.

ગુરુપરંપરા:—

૧૧. તેઓ ખરતર ગચ્છમાં થયા હતા. તે ગચ્છમાં ૬૧ મી પાટે જિનચંદ્ર સૂરિ થયા કે જેઓ સમ્રાટ અકબરના સમયમાં થયા ને જેમણે તે સમ્રાટપર પોતાનો પ્રભાવ પાડી તેની પાસેથી ‘યુગપ્રધાન’ ખિરદ મેળવ્યું હતું (જુઓ મારો નિબંધ નામે ‘ઠવિવર સમયસુદર’—જૈન સાહિત્ય સંશોધક ખંડ ૨ અંક ૩-૪ તથા અગાઉની નં. ૨ ની કુટનોટ) તેમનાથી માંડીને દેવચંદ્રજી પોતાની ગુરુપરંપરા આપે છે. આ જિનચંદ્ર સૂરિનું નીચે પ્રમાણે પોતે વર્ણન કરે છે:—

તેષાં વંશે જાતો ગુણમણિગત્નાકરે મહાભાગ્યઃ ।

કલિકાચપંક મપ્રાંલ્લોકાન્નિસ્તારણે ધીરઃ ॥

શ્રીમજ્જિનચંદ્રાહ્લઃ સૂરિ નૈવ્યાર્કંદીધિતિપતાપઃ ।

તસ્યાવદાતસંહયા ગણ્યતે નો સુરાધીશાઃ ॥

(જ્ઞાનમંજરી પ્રશસ્તિ પૃ. ૪૨૧. બા. ૧ લો.)

૧૨. તેના શિષ્ય પુણ્યપ્રધાન ઉપાધ્યાય થયા—તેના શિષ્ય સુમતિસાગર—સુમતિસાર ‘વિદ્યાવશારદ’ થયા, તેમના સાધુરંગજી અને તેમના શિષ્ય રાજસા(ગ)રજી ‘શ્રી જિન વચનનું મુખ્ય સારતત્ત્વ તેમાં પ્રવીણ’ (વિચારસારપ્રકરણ પ્રશસ્તિ), ‘સુવિહિત કહેતાં પંચાંગી પ્રમાણ, રત્નત્રયીની હેતુ કેતાં કારણ એહવી જેહની સમાચારી—એહવો જે ખરતર ગચ્છ—તે મધ્યે વર કહેતાં પ્રધાન, સર્વશાસ્ત્રનિપુણ, મરુસ્થળ વિષે અનેક જિન ચૈત્ય પ્રતિષ્ઠાકારક, આવશ્યોદ્ધાર પ્રમુખ ગ્રંથોના કર્તા એવા મહોપાધ્યાય’ (ગૂજરાતી ચોવીસીના સ્વોપજ્ઞ ખાલાવખોધના અંતમાં), ‘આવશ્યકોદ્ધારાદિ સદ્ગ્રંથ કરણ, અનેક ચૈત્ય પ્રતિષ્ઠા સ્થાપિત અનેક જિન ખિંખાલય જેણે કરેલ છે એવા’ (વિચારસાર પ્રકરણ ટીકા), ‘સર્વ દર્શનશાસ્ત્રાર્થ તત્ત્વદેશન તત્ત્વપર એવા સુપાઠક’ (જ્ઞાનમંજરી પ્રશસ્તિ) થયા; તેમના શિષ્ય ‘પરમોત્તમ પાઠક, જેનામ્મ રહસ્યાર્થઢાયક ગુણનાયક’ (જ્ઞાનમંજરી

પ્રશસ્તિ), ‘ ન્યાયાદિક ગ્રંથાધ્યાપક જેણે સાઠ વર્ષ પર્યંત જિવ્હાના રસ તણ શાકજાત તણને સંવેગ વૃત્તિ ધરી એવા ’ (ચાવીસીનો બાલાવબોધ), જ્ઞાનધર્મ ઉપાધ્યાય થયા, તેમના શિષ્ય ‘ રૂડા યશના ધણી, સુખના દેવાવાલા, એહવા તથા જેણે ’ શ્રી શત્રુંજય તીર્થ ઉપર શિવા સોમણ કૃત ચોમુખની અનેક બિંબ પ્રતિષ્ઠા કરી તથા પાંચ પાંડવના બિંબની પ્રતિષ્ઠા કરી, તથા સમોસરણ ચત્ય તથા કુંથુનાથ ચૈત્ય પ્રતિષ્ઠા કરી, શ્રી રાજનગરે સહસ્રકૃણ પાર્શ્વપ્રભુની પ્રતિષ્ઠા કરી એહવા ’ (ચાવીસીનો સ્વોપજ ટપો) એટલે કે ‘શ્રી શત્રુંજયે સમવસરણ મેરૂ પ્રમુખ અનેક ચૈત્ય શ્રી રાજનગરે સહસ્રકૃણાદિ અનેક સત્તીર્થની પ્રતિષ્ઠા કરી જેણે આત્મસાક્ષ્ય કર્યું છે એવા’ (વિચારસાર પ્રકરણ ટીકા)—એટલે કે:—

‘ યેન શત્રુંજયે તીર્થે કુંથુનાથાર્હતઃ પુનઃ

ચૈત્યે સમવસરણે પ્રતિષ્ઠા વિહિતા વરાઃ ॥

ચતુર્મુખે સોમજીતા કૃતે યઃ પૂર્ણતાં વ્યધાત્ ।

પ્રતિષ્ઠાં નૈકર્ષિવાનાં ચક્રે સિદ્ધાચલે ગિરૌ ॥

અહમ્મદાવાદ મધ્યે સહસ્રફળાચનેકર્ષિવાનાં ।

ચૈત્યાનાં ચ પ્રતિષ્ઠાં ચકાર યો ધર્મવૃદ્ધયે ॥

—જ્ઞાનમંજરી પ્રશસ્તિ.

એ જેણે કર્યું છે એવા મહાપુણ્ય કર્મ સંસાધનમાં ઉદ્યત એવા દીપચંદ્ર પાઠક ઉપાધ્યાય થયા, અને તેહના ‘અધ્યાત્મ તત્ત્વ-રસના સ્વાદન રસિક, જિનાગમના અભ્યાસથી જેણે જિનાજ્ઞા રૂચિ પ્રાપ્ત કરી છે એવા’ (વિચારસાર પ્રકરણ ટીકાને અંતે), ‘સંવેગ પક્ષી’ (વિચારસાર પ્રશસ્તિ), ‘ધીમાન્’ ।વનેય—શિષ્ય દેવચંદ્ર ગણિ—પંડિત થયા.

૧૩. દેવચંદ્રજીએ ત્રણ ઠેકાણે પોતાના ગુરૂ તરીકે રાજહંસ ગણિ (ગુરૂ પરંપરામાં જ્ઞાન ધર્મ પછી) જણાવ્યા છે અને તે જણાવતાં દીપચંદ્રજીનો ઉલ્લેખ કર્યો નથી, જેમકે:—

રાજહંસ સહગુરુ સુપસાયે, મુઝ મન સુખ નિત પાવેલ;
એહ સુગ્રંથ રચ્યો શુભ ભાવે, ભણતાં આત સુખ પાવેલ.

—ધ્યાન દીપિકા ચતુષ્પદી ૧-૫૭૬

સુયવાયગા ગુણઢા, નાળચમ્પા સુનાળ ધમ્પવરા ।

નિર્વાણવિસંપુજ્ઞા, રાજહંસા ગણિપ્પવરા ॥ ૧૭૩ ॥

—કર્મસંવેદ્ય પ્રકરણ ૧-૬૬૨

રાજહંસ સહગુરુ સુપાયે, દેવચંદ્ર ગુણ ગાયલ,
ભવિક જીવ જે ભાવના ભાવે, તેહ અમિત સુખ પાયલ.

—સાધુની પંચ ભાવના ૨-૬૬૨

૧૪. આ પરથી કાંતો એમ ધારી શકાય કે પ્રથમના કાલમાં પોતે આ ત્રણે કૃતિઓ બનાવી હોય ને તે વખતે રાજહંસ નામના ગણિ પાત્ર પોતે બ્ય્યાસ કર્યો હોય એટલે કે પોતાના વિદ્યાગુરુ હોય (દીક્ષા ગુરુ તો દેવવિલાસ પ્રમાણે રાજસા(ગ)ર હતા.) અને પછી પોતે દીપચંદ્રની આજ્ઞામાં રહી તેમને ગુરુ સ્વીકાર્યા હોય, અને કાંતો રાજહંસ ગણિ અને દીપચંદ્રજી બંને એક જ હોય અને પહેલાં રાજહંસ નામ હોય તે પાછળથી દીપચંદ્રજી નામ થયું હોય. બીજો વિકલ્પ વધારે સંભવિત લાગે છે.

૧૫. દેવવિલાસમાં જણાવેલ દીક્ષા નામ નામે રાજવિભલ તો દેવચંદ્રજીએ પોતે પોતાને માટે કયાંય પણ વાપર્યું જણાતું નથી.

શિષ્યો:—

૧૬. પોતાના શિષ્યો પૈકી કેટલાક માટે જ્ઞાનમંજરી નામની દીક્ષા રચી એમ તેની છેવટની પ્રશસ્તિમાં કહેલ છે તે આ પ્રમાણે.

મતિરત્ન રાજલામાયાઃ શ્રુતાભ્યાસપરાયણાઃ ।

જ્ઞાનાત્કુશલસદ્રાજપ્રમોદ શિષ્યાવલ્લોચાય ॥

એ પરથી મતિરત્ન, રાજલાલ, જ્ઞાનકુશલ અને રાજપ્રમોદ એ નામના તેમને શિષ્યો હતા. મતિરત્ને સિદ્ધાચલ તીર્થમાં આ એ નામની કૃતિ પાંચ ઢાળમાં રચી છે તેમાં સં. ૧૮૦૪માં કરેલ

તે તીર્થની યાત્રાનું વર્ણન છે. (પ્રાચીન તીર્થ માલા સંગ્રહભાગ.

૧. પૃ. ૧૭૬ થી ૧૮૮) તેમાં છેવટની કડીઓ આ છે:—

‘દેવગાય વર શ્રી દ્વીપચંદ્રે, શિસ ગણિ દેવચંદ્ર એ,
તસ સિસ ગણિ મતિરત્ન ભાષે, સકલ સંઘ આણુંદ એ.

૧૭. દેવવિલાસમાંથી જણાય છે કે તેમને (અન્ય) શિષ્ય નામે મનરૂપજી અને શાસ્ત્ર અભ્યાસી વિજયચંદ હતા. મનરૂપજીના શિષ્ય વકતુજી અને રાયચંદ હતા.

કવિ:—

૧૮. દેવચંદ્રજી ફિલસુફ ગણાય છે અને તેની ફિલસુફીની કઠિનતા જ્યાં ત્યાં દષ્ટિગોચર થાય છે. ચોવીશ જિનપર એક એક એમ ચોવીશ સ્તવનો રચ્યાં અને તેમાં પોતાની દષ્ટિએ તત્ત્વજ્ઞાન કુટી કુટીને ભર્થું છે તેથી તે સમજાવવાને પોતાને સ્વોપજ ટબો-બાલાવબોધ રચવો પડ્યો. વીશ વિહરમાન જિનપરનાં વીશ સ્તવનો ચોવીશીની અપેક્ષાએ ઓછી ફિલસુફી વાળાં અને ઓછાં કઠિન-વિષમ છે; આથી પોતાના કાવ્યમાં પ્રાસાદિક ગુણ સહજ લભુકી ઉઠતો નથી; જ્યારે યશોવિજયજીની તેમજ અન્ય પૂર્વગામી કાવ્યોની ને સમકાલીન તેમજ પછીના કવિઓની ચોવીશી-વીશી આદિ સ્તવનો લોકો સમજી તેમાં આનંદ સરલતાથી લઈ શકે તેમ છે; આનંદધનજીનાં સ્તવનોમાં લોકો સમજી શકે તેવી કાવ્યત્વવાળી ફિલસુફી અનુપમેય ભરી છે: છતાં પણ દેવચંદ્રજીનું પ્રાસાદિક કવિપણું તદન અસિદ્ધ થઈ શકતું નથી. કયાંક કયાંક તો તે એવું સુંદર રૂપે દર્શન આપે છે કે આપણે બે ઘડી મુગ્ધ થઈ જઈએ. આનાં થોડાં ઉદાહરણો અત્ર આપીશું:—

૧૯. ચોવીશીમાંથી પ્રથમ જિન સ્તવન કેવું સરલ છતાં તર્ક-બુદ્ધિ મિશ્રિત ભાવના-ભક્તિમય છે તે એક વખત ગાઈને સમજતાં તરતજ જણાય તેમ છે.

ઋષભ જિણુંદશું પ્રીતડી, કિમ કીજે હો કહો ચતુર વિચાર,
પ્રભુજી જઈ અળગા વસ્યા, તિહાં કિણે નવિ હો કોઈ વચન

ઉત્તમાર. ૪૦

કાગળ પણ પહોંચે નહીં, નાવ પહોંચે હો તિહાં કે પરધાન,
 જે પહોંચે તે તુમ સમે, નાવ લાંબે હો કોઈનું વ્યવધાન-જા૦
 પ્રીતિ કરે તે રાગીયા, જિનવરજી હો તુમે તો વીતરાગ,
 પ્રાંતડી જેહ અરાગીથી, ભેલવી તે હો કોડોત્તર માગ-જા૦
 પ્રીતિ અનાદિની વિષભરી, તે રીતે હો કરવા મુઝ ભાવ,
 કરવી નિર્વિષ પ્રીતડી, કિણ ભાતેં હો કહો અને બનાવ-જા૦
 પ્રીતિ અનંતી પર થકી, જે તોડે હો તે જોડે એહ,
 પરમ પુરૂષથી રાગતા, એકત્વતા હો દાખી ગુણગેહ-જા૦
 પ્રભુજીને અવલંબતાં, નિજ પ્રભુતા હો પ્રગટે ગુણરાસ,
 દેવચંદ્રની સેવના. આપે મુજ હો અવિચલ સુખવાસ-જા૦

૨૦. આમાં સરલતા જણાય છે, પણ બહુ સ્પષ્ટતા-વિશદતા નથી; તેનું કારણ કવિમાં રહેલું *Mysticism* છે. આમાં કહી ‘પ્રીતિ અનાદિની વિષભરી, તે રીતે હો કરવા મુઝ ભાવ’ એ લ્યો. તેમાં ‘રીતે’ એટલે વિષભરી રીતે?—સામાન્ય રીતે એમ સમજાય, પણ કવિનો તેવો ભાવ નથી. કવિને સ્વોપજ્ઞ બાલાવબોધમાં સ્પષ્ટ કરવું પડે છે કે “જીવને પ્રીતિની પરિણતિ અનાદિની છે. તે પ્રીતિ પુદ્ગલાદિના મનને મુખ આપનાર સંયોગની ઇષ્ટતાપર નિર્ભર છે, તેથી તે પ્રીતિ અપ્રશસ્ત છે—વિષ ભરી છે. જેમ ઐશ્વર્યાદિક દેખીને પુદ્ગલ-અશુદ્ધતા ઉપર જે ઇષ્ટતા તે રાગ વિષમય છે; તે રાગ સ્વજન, કુટુંબ, પરિત્રાહ ઉપર છે, તે રીતે પ્રભુજી ! તુમ ઉપર રાગ કરવાનો મારો ભાવ છે....”

૨૧. છેલ્લું મહાવીર પ્રભુપરનું સ્તવન ‘તાર હો તાર પ્રભુ મુજ સેવક ભણી, જગતમાં એટલો સુચશ લીજે’ એ આત્માની દીનતા અને મનની અર્પણતાથી ભરેલું છે અને દરેક રસગ્રાહીને ભક્તિમાં લીન કરે તેવું છે.

૨૨. જો કવિએ કોઈ આધ્યાન લઈ તેપર કાવ્ય કર્યું હોત તો જે અનેક ભાવો સામાન્ય રીતે તેમાં ઉપસ્થિત થાય તેને વિકસાવવા

-પ્રકૃષ્ટ કરવા જે વાણીનો ઉપયોગ થાત તે પરથી તેમનું ગૈય-
રસ ભર્યું કવિત્વ આપણે પ્રાપ્ત કરી શકત; પણ તેમનો અધ્યા-
ત્મરસિક સ્વભાવ આખ્યાનમાં રસ લઈ નથી શક્યો. છતાંયે એવી
છુટી છુટી ટૂંકાઓ છે કે જેમાં એવા પ્રસંગો આવ્યા છે કે જેમાં
પોતાની ઉર્મિઓનો મનોરમ આવિર્ભાવ થયો છે.

૨૩. શ્રી ગૌતમ શ્રી મહાવીર પ્રભુના પદ શિષ્ય-મુખ્ય ગણધર
હતા. પ્રભુ ઉપર અતિ રાગ-પ્રશસ્ત રાગ હતો. પ્રભુએ નિર્વાણ
થતા પહેલાં ગૌતમને બીજે સ્થળે મોકલ્યા; પ્રભુનું નિર્વાણ થતાં
ગૌતમને આઘાત લાગ્યો. આ ગૌતમવિલાપ દેવચંદ્રજી ‘વીર
જિનવર નિર્વાણ’માં કેવો દુઃકામાં આત્મશ્રેણિ ખતાવી મધુરતાથી
કવે છે ?—

‘હે પ્રભુ ! મુજ બાલક ભણિજી શ્યે ન જણાયું આમ,
મૂકી શ્યે મુને વેગલોજી, એ નિખાવ્યો કામ,
નાથજી મોટો તુજ આધાર.

હવે કુણ સંશય મેટશેજી, કહેશે સૂક્ષ્મ ભાવ,
કોને વાંદિશ ભક્તિશ્યુંજી, કરશ્યું વિનય સ્વભાવ—નાથજી.

વીર વિના કેમ થાયસ્યેજી, મુને આતમસિદ્ધિ,
વીર આધારે એતલાજી, પામ્યા પૂરણ સમૃદ્ધિ—નાથજી.

ધર્મ ચિંતવતાં ઉપન્યોજી, વસ્તુ ધર્મ ઉપયોગ,
કરતા સહુ નિજ કાર્યનાજી, પ્રભુ નૈમિત્તિક યોગ—નાથજી.

ધ્યાનાલંબન નાથનોજી, તે તો સદા અભંગ,
તિણ પ્રભુ ગુણને જોઈવેજી, જોઈતું આતમઅંગ—નાથજી.

આતમસાસનરમણથીજી, ભેદે જ્ઞાન પૃથક્તવ,
તેહ અભેદે પરિણમ્યોજી, પામ્યો તત્ત્વ એકત્વ—નાથજી.

ધ્યાનલીન ગૌતમ પ્રભુજી. ક્ષપકશ્રેણિ આરોહિ,
ઘનઘાતિ સવિ ચૂરિયાંજી, ક્રીધો આત્મ અમોહ—નાથજી.

લોકલોકની અસ્તિતાજી, સર્વ સ્વ-પર પર્યાય
તિન કાલના જાણિયાજી, કેવલજ્ઞાન પસાય—નાથજી.

પ્રભુ પ્રભુ કરતાં પ્રભુ થયાહુ, શ્રી ગૌતમ ગણરાય,
તત્ક્ષણ ઈદ્રાદિક ભણીહુ, એહ વધાર્થ થાય—નાથહુ.

૨—૬૦૪ અને ૬૦૫

૨૪. આ કરતાં પણ વિશેષ મોહક અને સુખિલષ્ટ એક જુદા
'શ્રી વીર પ્રભુનું સ્તવન' એ નામના સ્તવનમાં વીર પ્રભુનો
વિરહ દર્શાવ્યો છે:—

‘ભારગદેશક મોક્ષનોરે, કેવલજ્ઞાનનિધાન,
ભાવદયાસાગર પ્રભુરે, પરઉપગારી પ્રધાન રે

વીર પ્રભુ સિદ્ધ થયા.

વીર પ્રભુ સિદ્ધ થયા, સંઘ સકલ આધાર
હવે ઈણે ભરતમાં કોણ કરશે ઉપગાર રે—વીર૦
નાથ વિહુણું સૈન્ય જ્યું રે, વીર વિહુણો રે સંઘ,
સાધે કોણ આધારથી રે, પરમાનંદ અભંગ રે—વીર૦
માત વિહુણો ખાલ જ્યું રે, અરહોપરહો અથડાય,
વીર વિહુણા જીવડારે, આકુલબ્યાકુલ થાય રે—વીર૦
સંશયછેદક વીરનો રે, વિરહ તે કેમ ખમાય ?
જે દીઠે મુખ ઉપજે રે, તે વિણ કેમ રહેવાય રે—વીર૦
નિર્યામક ભવસમુદ્રનો રે, ભવ—અડવી સત્યવાહ,
તે પરમેશ્વર વિણ મહેરે, કેમ વાધે ઉત્સાહ રે—વીર૦
વીર થકાં પણ શ્રુતતણો રે, હતો પરમ આધાર,
હવે ઈહાં શ્રુત આધાર છે રે, અહો જિનમુદ્રા સાર રે—વીર૦
ત્રણ કાલે સવિ જીવનેરે, આગમથી આણુંદ,
સેવો ધ્યાવો ભવિજનારે, જિનપડિમા મુખકંદ—વીર૦
ગણધર આચારજ મુનિ રે, સહુને એણિપરિ સિદ્ધિ,
ભવભવ આગમ—સંગથી રે, દેવચંદ્ર પદ લીધ રે—વીર૦

(૨—૬૧૮)

૨૫. ગજસુકુમાલ મુનિપર બેઠે સ્વાધ્યાય રચી છે તેમાં તે રાજકુમાર દીક્ષા લઈ ધ્યાનમાં કાર્યોત્સર્ગ કરી સ્થિત હતા ત્યાં તેના મસ્તકપર કોધાવેશમાં આવેલા તેમના સસરા સોમિલે સગડી સળગાવી હતી, છતાં તે ધ્યાની મુનિએ હૃદયમાં લેશ પણ વૈરભાવ ન આણતાં સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી—એ પ્રસંગનું વર્ણન કવિ આ પ્રમાણે આપે છે:—

‘શિરપર સગડી સોમિલે કરીરે, સમતાશીતલ ગજસુકુમાલ રે,
ક્ષમા—નીરે નહવરાબ્યે આતમા રે, શ્યું દાઝે તેહને એ જવાલ રે—
ધન્ય ધન્ય જે મુનિવર ધ્યાને રમ્યા રે.

દહનધર્મ તે દાહજે અગનિથી રે, હું તો પરમ અદાજ અગાહ રે,
જે દાઝે તે તો માહરો ધન નથી રે, અક્ષય ચિન્મય તત્ત્વ—
પ્રવાહ રે—ધન્ય૦

ક્ષપકશ્રેણિ ધ્યાન—આરોહણે રે, પુદ્ગલ આતમ લિન્ન સ્વભાવ રે,
નિજગુણ અનુભવ વળી એકાગ્રતા રે, ભજતાં કીધો કર્મ—
અભાવ રે—ધન્ય૦

નિર્મલ ધ્યાને તત્ત્વ અલેહતા રે, નિર્વિકલ્પ ધ્યાને તદ્રૂપ રે,
પાતકક્ષયે નિજ ગુણ ઉલ્લસ્યા રે, નિર્મલ કેવલજ્ઞાન અનૂપ રે.—ધન્ય૦
થઈ અયોગી શેલેશી કરી રે, ટાળ્યો સર્વ સંયોગીભાવ રે,
આતમ આતમરૂપે પરિણમ્યા રે, પ્રગટ્યો પૂરણ વસ્તુ સ્વભાવ રે,
—ધન્ય૦

સહજ અકૃત્રિમ વળી અસંગતા રે, નિરૂપચરિત વળી નિર્દોષ રે,
નિરૂપમ અવ્યાબાધ સુખી થયા રે, શ્રી ગજસુકુમાલ
મુનીંદ રે—ધન્ય૦

(૨—૧૦૩૫)

કૃતિઓ:—

૨૬. શ્રી દેવચંદ્રજીની સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, વજ્ર અને ગજરાતી ભાષામાં રચેલી સર્વ કૃતિઓ ‘શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી’ એ નામેથી બે ભાગમાં શ્રી બુદ્ધિસાગરજી ગ્રંથભાગા ગ્રંથાંક ૪૯ અને ૫૩ માં પ્રગટ થયેલ છે તેથી તેનાં નામોની સૂચિ વગેરેનો અત્ર ઉલ્લેખ કરવો નિરર્થક છે. છતાં સાથે જણાવી દેવાનું અત્ર યોગ્ય લાગે છે કે બીજા ભાગમાં પૃ. ૮૭૩ થી ૮૮૩ માં શ્રાવક ગુણ ઉપર ૨૧ પ્રકારી પૂજા છપાઈ છે તે દેવચંદ્રજી કૃત નથી પણ છેલ્લે પ્રશસ્તિમાં ખતાવ્યા પ્રમાણે તેના રચનાર જ્ઞાનસાગર ઉપાધ્યાયના શિષ્ય (જ્ઞાનઉદ્યોત ?) છે ને તેની રચના (ગુણ યુગ અચલ ઇંદુ—સં. ૧૭૪૩ માં) થઈ છે કે જે સમયે દેવચંદ્રજીનો જન્મ પણ થયો નહોતો; તેજ પ્રમાણે તેજ બીજા ભાગમાં ત્યાર પછી પૃ. ૮૮૪ થી ૮૯૧ પર પ્રગટ કરેલી અષ્ટપ્રકારી પૂજા પણ દેવચંદ્રજી કૃત નથી પણ ઉક્ત જ્ઞાનસાગરજીના શિષ્યનીજ સં. ૧૭૪૩ માં રચેલી છે (જુઓ પૃ. ૮૮૬ પરના હોડા.)

૨૭. વિશેષમાં એ પણ કહેવું અત્ર પ્રાપ્ત થાય છે કે પહેલા ભાગમાં પ્રગટ થયેલ વિચારરત્નસારમાં તો શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીથી અન્યનો હસ્તપ્રક્ષેપ થયો હોય એવું એક પ્રમાણ ચોક્કસ મળી આવ્યું છે અને તે એ છે કે તે વિચારરત્નસારના પ્રશ્ન ૨૭૪ ના ઉત્તરમાં પૃ. ૬૦૬ પર ‘ માટે જ્ઞાની કહે છે જે ’ એમ કહી તે જ્ઞાનીનું કાવ્ય નીચેનું ટાંકવામાં આવ્યું છે:—

‘ વિષયવાસના ત્યાગો ચેતન, સાચે મારગ લાઘોરે

તપ જપ ક્રિયા દાનાદિક સહુ; ગીલુતિ એક ન આવેરે

ઇદ્રિયસુખમેં ઝડ્યું એ મન, વક તુરંગ જ્યું ધાવેરે. ઇત્યાદિ ’

આ કાવ્ય કયા જ્ઞાનીનું હશે તે શોધતાં આખર એ મળી આવ્યું કે તે શ્રી ચિદાનંદજીનું છે કે જેઓ દેવચંદ્રજીના પુરોગામી નહિ, પણ હમણાંજ વીસમી સદીમાં થયેલા યોગી-પુરૂષ-કર્પૂરવિજય ઉર્દે ચિદાનંદજી છે.

દેશીઓ:—

૨૮ પોતાના ભાષામાં કરેલાં કાવ્યોમાં પોતાના પૂર્વગામી કવિઓની તેમજ બીજી દેશીઓ લીધી છે:—અધ્યાત્મ ગીતામાં કાલ ભમર ગીતાની (કે જે ભમર ગીતા વિનયવિજયજીએ રચી છે) રાખી છે; ચોવીસીમાં ૧ નિદ્રા વેરણ હુઈ રહી. ૨ દેખો ગતિ દેવનીરે, ૩ ધણુરા ઢોલા ૪ બ્રહ્મચર્ય પદ પૂજ્યે ૫ કડખાની, ૬ હું તુજ આગળ શી કહું કેસરિયા લાલ, ૭ હો સુંદર તપ સરિયું જગ કોઈ નહીં ૮ શ્રી શ્રેયાંસ જિન અંતર-ભમી, ૯ ચારા મહેલ ઉપર મેહ જરૂમે વીજલી હો લાલ, ૧૦ આદર જીવક્ષમા ગુણ આદર (સમયસુંદરજીની ક્ષમાછત્રીસીની) ૧૧ પ્રાણી વાણી જિનતણી, તુમે ધારો ચિત્ત મઝારે. (બીજી પ્રતમાં પાંચે પાંડવ વાંદતાં મન મોહ્યારે) ૧૨ પંથડો નિહાલુંરે બીજા જિન તણેરે (આનંદધનજી અજિતસ્તવનની), ૧૩ દાસ અરદાસ સ્ત્રીપરે કરેજી (જિનરાજ સૂરિકૃત મહિ જિન સ્તવ) ૧૪ દીઠી હો પ્રભુ દીઠી જગ ગુરૂ તુજ (યશોવિજયજીકૃત અભિ-નંદન જિન સ્તવ) ૧૫ સફલ સંસાર અવતાર એ હું ગણું, ૧૬ આંખડીયે મેં આજ શેત્રુંજે દીઠારે (ઉદયરત્ન) ૧૭ પરમ જિણેસરૂ (જિનરાજસૂરિ વીર સ્તવ) ૧૮ રામચંદકે બાગ ચાંપો મોરી રહ્યો રે ૧૯ દેખી કામીની દોઈ કે, કામેં વ્યાપીયોરે (બીજી પ્રતમાં—કરતાં સેતી પ્રીતિ સહુ હુંસી કરે રે) ૨૦ આ-લંગડી આલંગડી સુહેલી હો શ્રી શ્રેયાંસનીરે. (જિનરાજસૂરિનું શ્રેયાંસ જિન સ્તવ) ૨૧ પીછોલારિ પાલ, ઉભા હોય રાજવીરે, ૨૨ પદ્મપ્રભ જિન જઈ અળગા વસ્યા (યશોવિજયજીકૃત પદ્મપ્રભ સ્તવ) ૨૩ અને ૨૪ કડખાની; કલશ-કાલ ખોલવાની; વીંશી-૧ સિદ્ધચક્રપદ વંદો (શ્રીપાળરાસમાંથી) ૨ નારાયણાની ૩ સંલ-વજિન અવધારીએ (માનવિજયકૃત સંલવ જિન સ્તવ) ૪ માહરો વાલો બ્રાહ્મચારી, ૫ દેહું દેહું નણુંદ હઠીલી, ૬ મો મનડો હેડાઉ હો મિસરિ ઠાકુરો મહુદરો (રાજસ્થાની ગીત લાગે છે) ૭ વારીરે ગોડી પાસને ૮ ચરણાલી આમુંડા રણ

ચડે ૬ કડખાની ૧૦ પ્રાણી વાણી જિનતણી (ઉપરની ચોવી
સીના ૧૭ મા સ્તવનની આજ દેશી છે) ૧૧ નદી યમુનાકે તીર
(ઉમેરો—ઉડે દોય પંખીયા), ૧૨ વીરા ચંદ્રલા. (જિન રાજ-
સૂરિ વીશીમાં ખીજી યુગમંધર જિન સ્તં છે તેની દેશી), ૧૩
શ્રી અરનાથ ઉપાસના (માનવિજયજીકૃત અરનાથ સ્તં ની)
૧૪ લૂઅરની, ૧૫ કાલ અનંતાનંત (જિનરાજ સૂરિનું શાંતિ
સ્તં) ૧૬ અરજ અરજ સુણોને રૂડા રાજ્યા હોજી, ૧૭ લાછ-
લદે માત મદ્દાર ૧૮ તટ યમુનાનુંરે અતિ રણિયામણુરે ૧૯
મહાવિદેહક્ષેત્ર સોહામણુરે ૨૦ નથી મૂકી. કલશ ધન્યાશ્રી
ગત ચોવીસીમાં ૨-વીરજી પ્યારા વીરજી પ્યારા. ૩ અઉમાસી
પારણું આવે—ખીજી પ્રત શીતલ જિન સહેજનંદી, (જિનાવ-
જયજીકૃત શીતલ સ્તં) ૪ રાગ ફાગ ૫ કડખાની ૬ જગજી-
વન જગ વાલહો (યશોવિજયકૃત ઋષભ સ્તં ની) ૭ રસીયાની,
૮ રાગ ધમાલ ૯ મોરા સાહેબ હો શ્રી શીતલનાથકે, ૧૦ નથી
૧૧ રહો રહો રહો વાલકા, ૧૨ નમણી ખમણી ને મન ગમણી
૧૩ કાન્ડેયા લાલ ૧૪ ચારા મેહલા ઉપર મેહ ઝખુકે વીજલીહો
લાલ ૧૫ મન મોહું અમારું પ્રભુ ગુણે, ૧૬ હો પીઉ પંખીડા
૧૭ દેખો ગતિ દેવની રે, ૧૮ રાગ મારૂ, ૧૯ અધિકા તાહરો
હું અપરાધિ, ૨૦ અખીયાં હરખન લાગી હમારી અખીયાં. રાગ
પરમાતિ. ૨૧ શ્રી જિન પ્રતિમા હો જિન સરખી કહી, (સમય-
સુંદરકૃત જિન પ્રતિમા સ્તવન જીઓ જૈનયુગ પુ. ૧ અંક ૨ પૃ.
૬૨); સ્નાત્ર પૂજામાં વસ્તુ છંદ, ચંદ્રાવલા છે ને કેટલીક દેશીઓ
આ છે:—૧-શ્રી જનનો કલશ કહિયું પ્રેમસાગર પૂર, ૨ જગ-
નાયકજી ત્રિભુવન જન હિતકાર એ, પરમાતમજી, ચિદાનંદ ધનસાર
એ ૩ તીર્થકમલ ઉદક ભરીને પુષ્કર સાગર આવે, ૪ રાગ વેલા-
વલ; વીરાજનનિર્વાણમાં—૧ શ્રી સુપાસ જિનરાજ ૨ જીરીયાની
અથવા સોહલાની, ૩ યતિની ૪ ખડિની રહી ન સકિ તિસેજી
૫ પ્રભુ તું સ્વયંબુદ્ધ સિદ્ધો અલુદ્ધો ૬ મેરે નંદના, ૭ મેઘ મુની-
સર કાંઈ ડમહોલઈ રે, ૮ કુમત ઇમ સકલ દૂરે કાર, ૯ ભરત

નૃપ ભાવશું (ઋષભદાસ કૃત); સાધુવંદનામાં ૧ સદૃશ સંસાર
અવતાર એ હું ગિણું ૨ વીર જિણેસર ચરણ કમલ કમલાકર
વાસો (ગૌતમ રાસ) ૩ શ્રી નવકાર જપી મનરંગે ૪ ગૌતમ
સમુદ્ર કુમાર સંસાર ગંભીરા, ૫ અરાણક મુનિવર ચાલ્યા ગોચરી
(સમયસુંદર) ૬ સુખકારણ ભવિયણ સમરી નીત નવકાર,
વિશાલીયા ૧૫ંગલ, ૮ ચતુર વિચારીયેરે; ૫ંચલાવના ૧ લોક-
સ્વરૂપ ૧૫ચારો આતમ હિતભણીરે ૨ અનુમતિ દીધી માએ
રેવતી, ૩ હવે રાણી પદમાવતી (સમયસુંદર ચારપ્રત્યેકબુદ્ધરાસ૦)
૪ પ્રાણી ધરીએ સંવેગ વિચાર, ૫ ઇણિપરે ચંચલ આઉખું જીવ
જાગેરે, ૬ શૈલગ શેત્રુંજે સિદ્ધા; અષ્ટપ્રવચન માતા સઝાય ૧
પ્રથમ ગોવાલ તણે ભવેજી (સમયસુંદર શાલભદ્ર સ૦), ૨
લાવના માલતી ચૂસીએ, ૩ ઝાંઝરીયા મુનિવર ૪ લોલીડા
હંસારે વિષય ન રાચીએ ૫ ચેતન ચેતજોરે, ૬ વૈરાગી થયોરે
૭ સુમતિ સદાએ દિલમેં ધરો, ૮ કુલના ચોરસ પ્રભુજીને શિર
ચઢે; અમંજના સ૦ માં ૧ નાટકીયાની નંદની ૨ હું વારો ધ-
ન્ના તુઝ જાણુ ન દેસ ૩ તુઠો તુઠો રે મુજ સાહેબ જગનો
તુઠો, વનિતા વિહસીને વિનવે-આસ ફળી મેરી આશ ફળી,
વહિલડા આવજ્યો ધન ધન સાધુ શિરોમણી ઢંઢણો.

૨૯. ધ્યાનદીપિકા ચોપાઈમાંથી—૧ વીરવખાણી રાણી ચેલ-
જાણી (સમયસુંદરની સઝાયની) ૨ આશ્રવ કારણ એ જગ જાણીયે,
૩ મેરે નંદના ૪ તિણે અવસર ખાજે તિહારે, ઢઢેરાનો ઢાલ,
૫ નાયક મોહ નચાવીયો (જિનરાજસૂરિકૃત વાસુપૂજ્ય સ્ત૦)
૬ રમણિ આઠે અતિ ભલી-જિન પ્રતિમા જિન સરીખી વંદનીક,
૭ કરમ પરીક્ષા કરણ કુમર ચલ્યોરે (સમયસુંદરકૃત પ્રિયમેલ-
કરાસ) ૮ કેકેઈ વર લાધ્યાં, ૯ જત્તીની-વ્રત નીમ ન સાજે આણી.
૧૦ તાર કિરતાર સંસાર સાગર થકી (જિનરાજસૂરિકૃત અજિત
સ્ત૦), ૧૧ ધરમ મુણી રાજ પ્રતિબૂધો ૧૨ યુધલૈ ચોખર
ઝિજ્ઞસ્યો. ૧૩ ઇડર આંખા આંખલી ૧૪ મયા મોહ દક્ષિણી
આણિ મિત્તાઈ ૧૫ પારધીયારી ૧૬ સાંઝ થઈ દિન આથમ્યો ૧૭

રૂપીરે રબારણું રામજી પદમીનીરે, ૧૮ હરિયા મન લાગ્યો ૧૯
રાગ ગોપી જીવજી ગોરી ૨૦ ટોડરમણ જીતોરે અથવા આદી-
ધર તૂઠારે ૨૧ દાન ઉલટે ધરી દીજીયે, ૨૨ ઓલગડીની, ૨૩
એક લહરી છે ગોરલો, ૨૪ મોરો મન મોહ્યો ધણુ કુંજરે ૨૫
પાંચમ તપવિધ સાંભલો, ૨૬ નાયકાની ૨૭ મેલો થાપિ ચલ્યો
વલિ રાવણ, ૨૮ પાસ જિણુંદ જુહારિયે, ૨૯ ગૌતમસામી સમો-
સર્યા, ૩૦ ધણુરી બિંદલી રંગ લાગો, ૩૧ સીતા અતિ સોહો,
૩૨ પ્રભુ પ્રભુમુ રે પાસ જિણેસર થંભણો, ૩૩ યોગ લિયો
રાજ ભરથરી ૩૪ રંગીલે આતમ, ૩૫ મ્હારે લીલલીયાં નય-
ણણો પાણી લાગણો પાણી રૂણ (રાજસ્થાની) ૩૬ બે બે
મુનિવર વિહરણ પાંચુર્યા રે (મતિસારકૃત શાસ્ત્રિમદ્રરાસ) ૩૭
લાજ ગમાવેરે લાલચી, ૩૮ મુગુણ સોભાગી હો સાહિબ મારા
૩૯ સૂરજ સામ્હા હો પોલિ, ૪૦ કુમરી બુઝાવે કૂખડો ૪૧ વાહ
વાહ બણાયો વીંઝણો ૪૨ બૂઝિરે તું બૂઝિરે તું બૂઝિ પ્રાણી
૪૩ રામે સીતા ખબર કરી ૪૪ ધણુ પરિ ભાવ ભગત મન આણી.

૩૦. આ દેશીઓ પરથી જણાય છે કે દેવચંદ્રજીએ રાસાઓ
આદિ ભાષાસાહિત્ય ઘણું વાંચ્યું હતું, તેમજ આનંદધનજી, યશો-
વિજયજી માનવિજયજી, જિનરાજસૂરિ, સમયસુંદરજી વગેરેનાં
સ્તવનો ખાસ અવધાર્યા હતાં. તેમના વખતમાં ભરથરીનાં ગીતો
ખેલાતાં હતાં. રાજસ્થાની ગીતોનો ઉપયોગ પોતે કર્યો છે.

સરખામણી:—

૩૧. ઉપરોક્ત શ્રીમદ્ દેવચંદ્રના બંને ભાગો પ્રકટ થવાથી
ઘણી હકીકત મળી આવી છે. ૧^જ જ્ઞાનસારજી કરીને એક મસ્ત મુનિ

૧૪-જ્ઞાનસાર-ખરતરમજીમાં જિનજ્ઞાસ સુરિના શિષ્ય રત્નરાજના
શિષ્ય થયા. તેમણે સં. ૧૮૬૧ ના પોપ સુદ ૭ સોમે જયપુરમાં દંડક
ભાષા ગર્ભિત સ્તં, તેજ વર્ષના માધ માસમાં તેજ સ્થળે જીવ વિચાર
ગર્ભિત સ્તં તેમજ સં. ૧૮૬૧ માં નવતત્ત્વ ભાષા ગર્ભિત સ્તં રચેલ છે.
ને ઉપરાંત આનંદધનજીની ચોવીસી પર વિચારપૂર્વક બાલાવબોધ રચ્યો છે
અને તેમ કરતાં જ્ઞાનવિમલસુરિએ તેના પરજ બાલાવબોધ કર્યો છે તેના
પછી દોષ બતાવ્યા છે.

શ્રી ખરૂંદર ગચ્છમાં થઈ ગયા તેમણે આનંદદળની ચોનીશીપર ખાલાવબોધ રચ્યો છે; અને દેવચંદ્રણની 'સાધક સાધન્યાં રે નિજ સંતા ઇક ચિત્ત' એ પદથી શરૂ થતી સાધુ પદપરની સ્વાધ્યાયપર પણ ટપો રચ્યો છે. તેમણે તેમાં શ્રી આનંદધનજી, શ્રી યશોવિજયજી, જિનરાજસૂરિ, દેવચંદ્રજી, અને મોહનવિજયના સંબંધમાં ગુજરાતમાં પડેલી કહેવત જણાવી છે તે અતિ ઉપ-યોગી છે; દેવચંદ્રજીની ઉક્ત સ્વાધ્યાયની પહેલી કડી પર વિવેચન કરતાં તેના સંબંધમાં જણાવે છે કે:—

૩૨. 'એ કવિરાજના (દેવચંદ્રજીની) યોજનાનો એજ સુભાવ છે. તેજ વાતને ગટરપટર—આગેની પાછે, પાછેની આગે હાંકતો આલ્યો જાય (છે) તે તમે પોતે વિચાર (કરી) લેજ્યો. સંબંધ વિરૂદ્ધ અંગોપાંગ ભંગ કવિતા વારંવાર એક પદ ગુંથાણો તે પુનરૂક્તિ દૂષણ કવિતા એ એહીજ સિદ્ધાન્તે તમેહી જોઈ લેજ્યો. એક નિજપદ દશ જગા (જગ્યાએ) ગુંથ્યો છે તે ગિણ (ગણી) લેજ્યો; એકલો મૂજને દૂષણ મત દેજ્યો. બીજું એહુનો (એમનો) છૂટક લિખત સમ નયાયશ્રયી સમભંગ્યાશ્રયી ચુસ્ત છે, સ્વરૂપના કથનની યોજના તેમાં તો (પણ) ગટરપટર છે; એ વિના બીજી સહિજ છૂટક યોજના સટંક છે; યોજના કરવી એ પિણુ વિદ્યા ન્યારી છે. કૌમુદી કર્તાયે શિષ્યથી આદ્ય શ્લોક કરાયો, આપથી ન થયો. વલી એ વાત ખુલી ન લિખું તો એ લિખત વાંચણવાલો મૂર્ખશેખર જાણે એ કારણે લિખું”

૩૩. આ પરથી દેવચંદ્રજીના સંબંધમાં જ્ઞાનસારજી જેવો અધ્યાત્મી પુરૂષ જે કહે તે ઉપેક્ષાણીય નથી. અધ્યાત્મીને અધ્યા-ત્મીજ વિશેષ અને યથાયોગ્ય પિછાણી શકે; તેથી જ્ઞાનસાર-જીનો અભિપ્રાય ગાહુ વજનદાર અને પ્રામાણિક ગણાય. અને તે મત એ છે કે—આત્મસ્વરૂપનું કથન કરતાં ગટરપટરપણું આવે છે એટલે કે આગળનું પાછળ અને પાછળનું આગળ એમ થાય છે. વિચારની સાંકળ ખરાખર રહેતી નથી—તેમાં પુનરૂક્તિ દોષ પણ થઈ જાય છે. તે સિવાયના લખાણમાં તેમનું

મટરપટરપણું' દેખાતું નથી-તેમાં સટ'કપણું' એટલે નિશ્ચિતાર્થ-
પણું બોવાય છે-કેટલાંક છૂટાં લખાણોમાં સમ્પ્રત્ય અને સર મં-
ગીને ચુસ્તપણે વળગી રહેવાનું દેખાય છે તેમાં ગટરપટરપણું
આવી બાય છે. સટ'કયોજના-શૃંખલાબદ્ધ વિચારોને યોજવા એ
[વધા-કળા ન્યારી છે-સૌની પાસે હોતી નથી-વિરલા પાસે હોય છે.-

૩૪. ત્યારે આવી યોજના-સટ'ક વિચારોની વ્યવસ્થિત
સહજ ગુંથણી કોની પાસે છે ? તો તેનો ઉત્તર તેમણે આપેલી
કહેવતમાંથી મળી આવે છે:-

‘ ગુજરાતમાં એ કહેવત છે કે આનંદધન ટંકશાલિ,
૧૫જિનરાજસૂરિ બાબા તો અવધ્યવચની, ઉં યથો વિ-
જય ટાનરદુનરિયા-પોતે થાપ્યો તેજ ઉથાપ્યો, ઉં દેવચંદ્ર
.....છને (ગોરછને) એક પૂર્વનું જ્ઞાન હતું તેથી ગટર
પટરીયા; મોહનવિજય પન્યાસ તે લટકાલા. ’

૧૫. જિનરાજસૂરિ—(બીજા) પિતા શા ધર્મસી, માતા
ધારણદે, મોત્ર બોહિતરા. જન્મ સં. ૧૬૪૭ વે. શુ. ૭, દીક્ષા બીકાને-
રમાં સં. ૧૬૫૬ મામચર શુ. ૩ દીક્ષાનામ રાજસૂત્ર વાચક (ઉપાધ્યાય)
૫૬ સં. ૧૬૬૮ અને સૂરિપદ આસ કરણે કરેલા મહોત્સવ પૂર્વક મેડ-
તામાં સં. ૧૬૭૪ શુ. ૭. તેમણે ધણી પ્રતિષ્ઠાઓ કરી દાખલ તરીકે
સં. ૧૬૭૫ ના વૈશાખ શુદ્ધ ૧૩ શુક્રે સત્રુંગ્ય પર અષ્ટમ ઉદ્ધારકરક
અમદાવાદના સંધવી સોમજી શિવજીએ ઋણ અને બીજા જિનોની ૫૦૧
મૂર્તિઓ બનાવરાવી તેની પ્રતિષ્ઠા કરી. બાણુવડમાં પાર્શ્વનાથ સ્થાપ્યા.
સં. ૧૬૭૭ જેઠ વદિ ૫ સુરવારે ઉક્ત આસ કરણે બનાવેલા મમ્માણી
(શ્રેયમસરના) પથ્થરના મુદર વિહાર (મંદિર) માં મેડતામાં શાંતિના-
થની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરી. એવું કહેવાય છે કે તેમને અગ્નિકાંદેવીએ
વર આપ્યો હતો. તેમણે નૈષધીય કાવ્ય પર જૈનરાજી નામની વૃત્તિ રચી
છે, અને બીજા ગ્રંથો રચ્યા છે. બાણકૃતિમાં ધન્નાશાલિબદ્ધ રાસ (?) સં.
૧૬૬૬ ચોવીશી અને વોશી રચેલ છે. જૂઓ મારો સંગ્રહ નામે જૈન
મુજ્જર કવિઓ પૃ. ૫૫૩ થી ૫૬૧. તેઓ સં. ૨૬૬૬ ના આપાદ શુદ્ધ
૬ ને દિને સ્વર્ગસ્થ થયા.

૩૫. એટલે આનંદધનજી સટંક કહેનારા. તેનાં વચનો ટંકા-
ત્કીર્ણ—પત્થરની શિલાપર કોતરેલાં એવાં, ટંકશાળમાં મુદ્રા પડે તેવાં
ટંકશાલી. પૂર્ણ અનુભવીનાં જ વચનો આવાં હોય. જિનરાજસૂરિ
કે જે ખરતરગચ્છના ૬૨મા પટ્ટધર (સ્વર્ગસ્થ સં. ૧૬૯૯) હતા
તેનાં વચનો અવધ્ય-અખાધ્ય હતાં; યશોવિજયજીએ નયદૃષ્ટિથી અનેક
વાતો લખી છે, તેમનો શ્વેત વસ્ત્ર સિવાય અન્ય વસ્ત્રો-રંગીન વસ્ત્ર
પ્રત્યે વિરોધ હતો, વિજયપ્રભ સૂરિને પહેલાં માનવા-પટ્ટધર
માનવા માટે આનાકાની હતી પછી માન્યા હતા એવી એવી
તંમના જીવનમાં અનેક વાતો માનવામાં આવે છે તંથી તેઓ!
ટાનરટુનરિયા લોકોમાં ગણાયા હોય. વાસ્તવિક રીતે તેમનું જ્ઞાન
અપૂર્વ હતું, તાર્કિક શિરોમણિ હતા અને તેમના જેવા જ્ઞાની
મહાપુરુષ ઘણાં સૈદ્ધાંતો થયાં—હરિભદ્ર સૂરિ પછી કોઈ પણ
કાળે-થયા નહોતા એમ કેટલાક વિદ્વાન પંડિતોનું માનવું છે.
આ વાત પંડિત સુખલાલજી યશોવિજયજીના સંબંધમાં વિસ્તારથી
લખવા ધારે છે તે લખાશે ત્યારે સિદ્ધ થશે. દેવચંદ્રજીને એક પૂર્વજી
જ્ઞાન હતું તે શેના પરથી કહેવાયું છે તે સમજી શકાતું નથી;
અને તેમ હોય તો તે કારણ આપી ‘તેથી તે ગટરપટરીઆ હતા’
એવું કહેવામાં આવે છે તે સમજી શકાતું નથી. ખૂબ વિચાર
કરી તે કહેવાતો મેળ ખવરાવીએ તો એમ બાવાર્થ કાઢી શકાય
કે એક પૂર્વ કરતાં વધુ જ્ઞાન ન હતું તેથી તેના વક્તવ્યમાં
આગળ તે પાછળ ને પાછળ તે આગળ એમ આવતું ને પુનરૂક્તિ
દોષ પણ થતો; તેથી તે ‘ગટરપટરીઆ’ રહેતા. (મૂળ જ્ઞાનસારને
ટળો જોવાની જરૂર, સંદેહ ટાળવા માટે, રહે છે. મોહનવિજય^{૧૧}

૧૬. મોહનવિજય-તં વિજયસેન સૂરિના શિષ્ય કીર્તિવિજય તેના
માનવિજય તેના રૂપવિજય ને તેના શિષ્ય. તેમણે મહેસાણામાં સં. ૧૭૫૫
માં હરિવાહન રાજનો રાસ, પાટણમાં સં. ૧૭૬૦ માં માનનુંગમાનવ-
તીનો રાસ, સં. ૧૭૬૧ માં પાટણમાં રત્નપાળનો રાસ, સં. ૧૭૬૩ માં
પાટણમાં પ્રુણપાલ ગુણસુંદરી રાસ. અને સં ૧૭૮૩ માં અમદાવાદમાં
ચંદ્રરાજનો રાસ, અને સમીનગરમાં ૧૭()૫ માં નર્મદાસુંદરીનો રાસ
તથા ચોવીથી રચેલ છે. દેવચંદ્રજીના સમકાલીન.

(તે ચંદ્રાબ રાસ આદિના કર્તા) લટકાવા ઓળખાય છે. તેમની વ્યાખ્યાનશૈલી તેમજ કાવ્યચાતુરીથી રસ મૂકવાની કુશલતા પરથી તે લટકાવા ગણાયા છે એમ લાગે છે.

ભાષાપ્રેમ:—

૩૬. દેવચંદ્રજી સંસ્કૃતના પોતે જ્ઞાતા હતા છતાં થોડી મજબાપામાં અને વિશેષ ગૂજરાતી ભાષામાં તેમણે રચના કરી છે. બાપામાં રચવાનાં કારણમાં તેમણે પોતાની ૨૦ વર્ષની વયે જણાવ્યું છે કે:—

‘ સંસ્કૃત વાણી વાચણી, કેઇક બાણે બાણ,
જ્ઞાતાજનને હિતકર બાણી, ભાષા કંઈ વધાણ.

૧-૪૫૩ ધ્યાનદીપિકા ચતુષ્પદી

સંસ્કૃતવાણી પડિત બાણે, સરવ જીવ સુખદાણીજી.
જ્ઞાતાજનને હિતકર બાણી, ભાષા૩૫ વધાણીજી

૧-૫૭૮

”

સંયમી:—

૩૭. પોતે દશ વર્ષની કુમારવયે દીક્ષા લઈ જીવન પર્યંત બ્રહ્મચર્યસ્થ સાધુ તરીકે જીવન ગાળ્યું, એ બ્રહ્મચર્ય, એ સંયમ, આત્માન: ઉંચા પરિણામ કરી તેને ઉચ્ચ ભૂમિકાપર લઈ જવા માટે યોછા કારણરૂપ નથી. મહાત્માજી કહે છે કે:—“ બ્રહ્મચર્ય એટલે સર્વ ઇન્દ્રિયો ઉપર સંપૂર્ણ કાનુ. જે પૂર્ણ બ્રહ્મચારી છે, તેને મટે આ સંસારમાં કશુંજ અસાધ્ય નથી. મન વાણી, ને કર્મથી સંપૂર્ણ સંયમ પાળ્યા વિના આધ્યાત્મિક પૂર્ણતા પ્રાપ્ત નજ થઈ શકે ” સંયમ સાથેનું શાસ્ત્રજ્ઞાન શોભે છે અને અધ્યાત્મ માર્ગ પર લઈ જાય છે.

આગમ-જિનધર્મ-ક્રિયા-રૂચિ:—

૩૮. પોતાને વર્તમાન આગમ, અને જિનધર્મપર અનન્ય પ્રતીતિ હતી:—અને સામાચારી ખરતરમરજીની સખતા હતી:—

વર્તમાનકાલ સ્થિત આગમ સકલ વિત્ત,
જગમેં પ્રધાન જ્ઞાનવાન સખ કહે હે,
જિનવર ધર્મપરિ બકી પરતીતિ સ્થિર,
ઐર મત વાત ચિત્તમાંહિ નાહિ ગહે હે,
જિનદત્ત સૂરિવર કહી ને ક્રિયા પ્રવર,
ખરતર ખરતર શુદ્ધ રીતિ વહે હે,
પુણ્યકે પ્રધાન ધ્યાનસાગર સુમતિહી કે,
સાધુરંગ સાધુરંગ રાજસાર વહે હે.
તેઓ સમ્યગ્દૃષ્ટિ અને શ્રુતધર્મપ્રેમી હતા.

૩૬. ‘ મન મહિલાતું વ્હાલા ઉપરે બીજા કામ કરંતરે,
તેમ શ્રુતધર્મે મન દુઠ ધરે, જ્ઞાનાક્ષેપકવંત રે,
—યથોવિજયશ્ચ આઠ દૃષ્ટિ સગ્રાય.

—‘ ધર સંબંધી બીજાં સમસ્ત કાર્ય કરતાં છતાં પણ
જેમ પતિવ્રતા (મહિલા શબ્દનો અર્થ) સ્ત્રીનું મન પોતાના
પ્રિય એવા ભર્તારને વિષે લીન છે, તેમ સમ્યગ્દૃષ્ટિ એવા જીવનું
ચિત્ત સંસારમાં રહી સમસ્ત કાર્ય પ્રસંગે વર્તવું પડતાં છતાં
જ્ઞાની સંબંધી શ્રવણ કર્યો છે એવો જે ઉપદેશધર્મ તેને વિષે
લીનપણે વર્તે છે.

—‘ વિક્ષેપ રહિત એવું જેનું વિચારજ્ઞાન થયું છે, એવો
આત્મકલ્યાણની ઇચ્છાવાળો પુરૂષ (જ્ઞાનાક્ષેપકવંત) હોય તે, જ્ઞાની
મુખેથી શ્રવણ થયો છે એવો જે આત્મકલ્યાણરૂપ ધર્મ તેને
વિષે નિશ્ચિન પરિણામે મનને ધારણ કરે.

‘ અથવા—તે પુરૂષથી પ્રાપ્ત થયેલી એવી આત્મપદ્ધતિ-
સૂચક ભાષા તેમાં આક્ષેપક થયું છે વિચારજ્ઞાન જેનું એવો પુરૂષ
(જ્ઞાનાક્ષેપકવંત), તે આત્મકલ્યાણનો અર્થ તે પુરૂષ બણી, તે શ્રત
(શ્રવણ) ધર્મમાં મન (આત્મા) ધારણ—તે રૂપે પરિણામ કરે છે. તે
પરિણામ કેવું કરવા યોગ્ય છે ? તે દૃષ્ટાંત—મન મહિલાતું વ્હાલા

ઉપરે, બીજાં કામ કરંતરે—આપી સમર્થન કર્યું છે. ઘટે છે તો એમ કે પુરૂષપ્રત્યે સ્ત્રીનો જે કામ્ય પ્રેમ તે સંસારના બીજા ભાવોની અપેક્ષાએ શિરોમણિ છે, તથાપિ તે પ્રેમથી અનંતશુભ-વિશિષ્ટ એવો પ્રેમ સત્પુરૂષ પ્રત્યેથી પ્રાપ્ત થયો જે આત્મારૂપ શ્રુતધર્મ તેને વિષે યોગ્ય છે.” આતુ. નામ સમ્યક્દષ્ટિ.

૪૦. સમ્યક્ત્વપર એક સુંદર સ્વાધ્યાય રચી છે તેમાં દેવચંદ્રજીએ સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે કે સમ્યગ્દર્શન વગરની સર્વ ક્રિયાઓ ભવબ્રમણરૂપ છે.

સમકિત નવિ લહ્યુ રે, એતો રૂલ્યો ચતુર્ગતિ માંહિ.
ત્રસ થાવરકી કર્ણા કીની, જીવ ન એક વિરાધ્યો
તીન કાળ સામાયિક કરતાં, શુદ્ધ ઉપયોગ ન સાધ્યો—સમકિત૦
જૂઠ્ઠા બોલવાકો મત લીનો, ચોરીકો પણ ત્યાગી,
વ્યવહારાદિક મહાનિપુણ બયો, પણ અંતરદૃષ્ટિ ન જાગી—સમકિત૦
ભ્રૂંધર્વ બાહુ કરી ઉઘો લટકે, ભસ્મ લગા ધુમ ઘટકે,
જટા જૂટ શિર મુકે જૂઠા, વિષુ શ્રદ્ધા ભવ ભટકે—સમકિત.
બિજ ખરનારી ત્યાગ જ કરકે, પ્રદ્ધચારી મત લીનો,
સ્વર્ગાદિક ચાકો ફળ પામી, નિજ કારજ નવિ સીધ્યો—સમકિત.
બાદ ક્રિયા સબ ત્યાગ પરિગ્રહ, દ્રવ્યલિંગ ધર લીનો,
દેવચંદ્ર કહે યાવિષ તો હમ, બહુત વાર કર લીનો—સમકિત.

૨—૧૦૩૧.

તત્કાલીન સ્થિતિ:—

૪૧. આ છતાં ગચ્છનું મમત્વ પોતાને હતું નાહ. પોતાના કાળમાં ગચ્છ ઘણા વધી પડ્યા હતા એથી આનંદધનજીને જેમ કહેવું પડ્યું હતું કે:—

“ ગચ્છના ભેદ બહુ નયણ નિહાળતાં તત્ત્વની વાત કરતાં વફાજે,
ઉદરભરણાદિ નિજ કાર્ય કરતા થકા, મોહ નડીયા કલિકાલ રાજે

ધાર૦—અનંતનાથ સ્ત૦

“ ધરમ ધરમ કરતો જગ સહુ ફેરે, ધર્મનો જાણે ન મર્મ
જિનેશ્વર૦-ધર્મજિન સ્ત૦

“ શ્રુત અનુસાર વિચારી બોલું, સુશુરૂ તથાવિધિ ન મિલે રે,
કિરિયા કરી નવિ સાધી શકીયે, એ વિષવાદ ચિત્ત સધળે રે
૫૩૦-નમિનાથ સ્ત૦

૪૨. તેમજ દેવચંદ્રણને ઉચ્ચારવું પડ્યું હતું કે:—
‘ દ્રવ્યક્રિયારૂચિ જીવડા રે, લાવધર્મરૂચિ હીન,
ઉપદેશક પણ તેહવારે, શું કરે જીવ નવીન-ચંદ્રાનન જિન.
તત્ત્વાગમ જાણુંગ તજી રે, બહુજનસંમત જેહ,
મૂઠ હઠી જન આદર્યા રે, સુશુરૂ કહાવ તેહ રે—ચં
આણા સાધ્યવિના ક્રિયા રે, લોકે માન્યો રે ધર્મ,
દંસણ નાણ ચરિત્તનો રે, મૂલ ન જાણ્યો મર્મ રે—ચં
ગચ્છ કદાગ્રહ સાચવે રે, માને ધર્મ પ્રસિદ્ધ,
આતમગુણ અકષાયતા રે, ધર્મ ન જાણે શુદ્ધ રે—ચં
તત્ત્વરસિક જન થોડલા રે, બહુલો જન સંવાદ,
જાણો છો જિનરાજજી રે, સધલો એહ વિવાદરે—ચં
ચંદ્રાનનજિન સ્ત૦ ભા. ૨. પૃ. ૭૬૮

નામ-જૈન જન બહુત છે, તિણથી સિદ્ધ ન કાંચ,
સમ્યગ્જ્ઞાની શુદ્ધ મતિ, લાવજૈન શિવરાય-ભા. ૧ લો પૃ. ૫૭૭

‘ આજ કેટલાક જ્ઞાનહીન ક્રિયાનો આડંબર દેખાડે છે તે
ઠગ છે, તેહના સંગ કરવા નહી. એ બાહ્ય કરણી અભવ્ય જીવને
પણ આવે માટે એ બાહ્ય કરણી ઉપર રાચવું નહી અને
આત્માનું સ્વરૂપ જોલખ્યા વિના સામાયક પડિકમણું પચ્યખાણુ
કરવાં તે સર્વ નિક્ષેપામાં પુણ્યાસ્રવ છે પણ સંવર નથી. ’

‘ જે ક્રિયાલોપી આચારહીન અને જ્ઞાનહીન છે, માત્ર
ગચ્છની લાજે સિદ્ધાન્ત લાણે વાંચે છે, વ્રત પચ્યખાણુ કરે છે
તે પણ દ્રવ્ય નિક્ષેપો જાણવો.

‘ જેને છકાયની દયા નથી, ઘોડાની પેરે ઉન્મત્ત છે, હાથીને પેઠે નિરંકુશ છે, પોતાના શરીરને ધોવતાં મસલતા ઉજલે કપડે શિણુગાર કરી ગરબના મમત્વભાવે માચતા સ્વેચ્છા-ચારી વીતરાગની આજ્ઞા ભાંગતા જે તપ ક્રિયા કરે છે તે પણ દ્રવ્યનિરોધમાં છે.

‘ અથવા જ્યોતિષ વૈદ્યક કરે છે અને પોતાને આચાર્ય ઉપાધ્યાય કહેવરાવીને લોક પાસે મહિમા કરે છે (કરાવે છે) તે પત્રીબંધ ખોટા રૂપેયા જેવા છે. ઘણા ભવ ભ્રમશે માટે અવંદનીક છે.

‘ કેટલાક એમ કહે છે જે અમે સૂત્ર ઉપર અર્થ કરિયે છીએ તો નિર્ચુકિત તથા ટીકા પ્રમુખનું શું કામ છે તે પણ મૃષાવાદ છે.

—૩૦ વર્ષનીવયે લખેલ આગમ સારમાંથી (૧-પૃ. ૨૩ થી ૨૫)

૪૩. શ્રીમદ્ યશોવિજયજીએ પોતાના સમયની સ્થિતિ પોતાના સીમંધર સ્વામીપરના ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનમાં આબેહુબ આલેખી છે, તેમજ અન્ય કૃતિઓમાં પણ તેનું પ્રતિબિંબ પાડ્યું છે તે વિચારી ઘણું ઘણું સમજવાનું રહે છે, પણ તે અહીં વિસ્તાર-ભયથી સમજાવવાનું કાર્ય બેઠારી લઇ શકતો નથી.

૪૪. જિનરાજસૂરિ કે જે સં. ૧૬૬૬ માં સ્વર્ગસ્થ થયા તેમણે પણ ચંદ્રાનન જિનસ્તવનમાં નીચે પ્રમાણે જણાવ્યું છે:—

‘ સામાચારી જુજીઇરે, આપે મન સંદેહ
શી શી ચાકરી સાધુરે, સખળ વિમાસણ એહરે
ચંદ્રાનન જિન !, કીજે કવણ પ્રકારરે
ઇણ દુઃખમ આરે, મેં લાધ્યો અવતારરે—
આગમ બળ તેહવો નહીરે, સંશય પડે સદીવ,
સૂધી સમજ ન કેા પડેરે, ભારીકરમી જીવરે—
દૃષ્ટિરાગ રાતા અછેરે, કેહને પૂછુરે ભઈ,
આપણપો થાપે સહુરે; તિણ મોં મન ડાહ્યારે—

૪૫. વિજયદેવમૂરિના શિષ્ય ક્ષત્રીયવિજય સીમંધર સ્વામીના સ્તવનમાં જણાવે છે કે:—

ગાડરીઓ પરિવાર મિલ્યો રે, ઘણા કરે તે ખાસ,
પરીક્ષાવંત થોડા હૂઆરે, શ્રદ્ધાનો વિસવાસ રે—સ્વામી૦
ધરમીની હાંસી કરે રે, પક્ષ વિહૂણો સિદ્ધાય,
લોભ ઘણો જગે વ્યાપીયો રે, તેણે સાચો નવિ થાયરે—સ્વામી
સામાચારી જુજુઠ રે, સહુ કહે માહરો ધર્મ,
ખોટો ખરો કેમ જાણીયે રે, તે કુણુ ભાંજે ભરમરે—સ્વામી.
—શ્રી ચૈત્યવંદન સ્તુતિ સ્તવનાદિસંગ્રહ. ૩—૪૨૮.

૪૬. આથી પોતાના હૃદયના ઉદ્દગાર દેવચંદ્રજી કાઢે છે કે:—
ભાવ ચરણુ સ્થાનક ફરસ્યા વિના ન હુવે સંયમધર્મ,
તે સ્થાને જૂઠ તે ઉચ્ચરે, જે જાણે પ્રવચનમર્મ—સુગુણનર.
યશ લાભે નિજ સમ્મત થાપતા, ૧૦૫૨જનરંજન કાજ,
જ્ઞાનક્રિયા દ્રવ્યત વિધિ સાચવે, તેહ નાહુ મુનિરાજ—સગુણ૦
ખાહ્યદયા એકાંતે ઉપદિશે, શ્રુત આગ્નાય વિહીણુ,
ખગ પેરે ઠગતા મૂરખ લોકને, ખહુ ભમસે તેહ દીન—સગુણ૦
અધ્યાતમપરિણતિ સાધન ગ્રહી, ઉચિત વહે આચાર;

૧૭-સરખાવો યશોવિજયજી

લોકપંતિ કિરિયા કરેરે, મન મેલે અન્નાણુ રે
ભવઈચ્છાના જોરથી રે, વિષ્ણુ શિવ સુખ વિનાણુ રે—પ્રભુ તુજ વાણી મીઠી
કામકુંલ સમ ધર્મનું રે, મૂલ કરી એમ તુચ્છ રે,
જનરંજન કેવલ લહે રે, ન લહે શિવતર ગુચ્છ રે—પ્રભુ૦

x x x —૩૫૦ ગાથાનું સીમંધર સ્ત૦ દાલ ૧૦

કામકુંભાદિક અધિકનું, ધર્મનું કો નવિ મૂલ રે,
દોકડે કુગુર તે દાખવે, શું થયું એહ જગજલ રે—૫
વિષય રસમાં ગૃહી માચિયા નાચિયા કુગુર મદપૂર રે,
ધૂમધામે ધમાધમ ચઢી, જ્ઞાનમારગ રહ્યો દૂર રે—૭

(૧૨૫ ગાથાનું સીમંધર સ્ત૦)

જિન આણા અવિરાધક પુરૂષ જે, ધન્ય તેહનો અવતાર—મુણુ
પછી ક્રિયા સંબંધી કહે છે કે:—

દ્રવ્યક્રિયા નૈમિત્તિક હેતુ છે, ભાવધર્મ લયલીન,
નિરૂપાધિકતા જે નિજ અંશની, માને લાલ નવીન—મુણુનર૦
પરિણતિ દોષ ભણી જે નિંદતા, કહેતા પરિણતિ ધર્મ,
યોગ શ્રંથના ભાવ પ્રકાશતા, તેહ વિદારે હો કર્મ—
અલ્પક્રિયા પણ ઉપકારીપણે, જ્ઞાનિ સાધે હો સિદ્ધ,
દેવચંદ્ર સુવિહત મુનિવૃંદને, પ્રણમ્યાં સયલ સમૃદ્ધિ—

—અષ્ટપ્રવચન માતા સ્વાધ્યાય ૨-૧૦૧૮.

ગચ્છગુફાના ત્યાગ-વનવાસપ્રત્યે ભાવ

૪૭. પોતે ગચ્છમાં રહેવા છતાં પોતાનું હૃદય, જે ધન્ય
મુનિવરો ગૃહનો ત્યાગ કરી સ્નેહને છેદી નિઃસંગ વનવાસ સેવે,
તપશ્ચર્યા આદરે અને તેમાં અભિગ્રહો લીધાંજ કરે, જે ધન્ય
મુનીંદ્રો ગચ્છ-ગુફા આદિ આશ્રય તણ જિનકલ્પ આદરી
અક્ષંદી થઈ પરિહારવિશુદ્ધિ તપ તપે તેઓશ્રીને અભિનં-
દનું—વંદનું;

ધન્ય ! તેહ જે ધન ગૃહ તણ, તનસ્નેહનો કરી છેહ,
નિઃસંગ વનવાસે વસે, તપધારી હો તે અભિગ્રહ ગેહ—ભવિયણ
ધન્ય તેહ ગચ્છ-ગુફા તણ, જિનકલ્પ ભાવ અક્ષંદ,
પરિહારવિશુદ્ધિ તપ તપે, તે વંદે હો દેવચંદ્ર મુનીંદ-ભવિયણ
અને તે તરફ આકર્ષાતું:—

સાધુ ભણી ગૃહવાસનીરે, છુટી મમતા તેહ,
તોપણ ગચ્છવાસીપણારે, ગણુ ગુરૂપર છે નેહ રે—

૧૮—“ સરખાવો યશોવિજયજીનું નીચેનું કથન કે જે દેવચંદ્રજીએ
સુમતિજિન સ્ત૦ ના બાલાવખોખમાં અવતાર્યું છે:—

જે જે અંશે નિરૂપાધિકપણું, તે તે કહીયે રે ધર્મ,
સમ્યક્દષ્ટિ રે મુણુ ઠાણુ થઈ, જાવ લહે શિવ સ્વર્ન. ”

XXXVIII

વનમૃગનીપરે તેહથી રે, છાંડી સકલ પ્રતિબંધ
તું એકાકિ અનાદિનો રે, કિણથી તુજ પ્રતિબંધ રે.

૪૮ પણ આ પંચમકાલમાં શ્રુતબલ ઘટયું છે, ત્યાં શ્રુતજ આધાર છે.

‘પંચમકાલે શ્રુતબલ પણ ઘટયો રે. તો પણ એ આધાર,
દેવચંદ્ર જિન મતનો તત્ત્વ એ રે, શ્રુતસ્થ ધરજ્યો પ્યાર-શ્રુત.

૪૯ એ સ્વીકારી, આ પંચમકાલે ^{૧૯}એકાકીપણું-જિનકલ્પ-
વ્યવહાર,-વનવાસ હુધટ અને ખાંડાની ધારરૂપ અશક્ય છે ત્યાં
ગચ્છમાં રહી એ શ્રુતભાવના સાથે અન્ય ચાર નામે તપભાવના,
સત્ત્વભાવના, એકતાભાવના અને સુતત્ત્વભાવના ભાવવી એ
હિતકર છે:—

શ્રુતભાવના મન થિર કરે, ટાલે ભવનો ખેદ,
તપભાવના કાયા દમે, વામે વેદ ઉમેદ.
સત્ત્વભાવ નિર્ભય દશા, નિજ લઘુતા ઇક ભાવ,
તત્ત્વભાવના આત્મગુણ, સિદ્ધ સાધના દાવ.

ટૂંકામાં કહેવાનું કે:—

પરસંજોગથી બંધ છે રે, પરવિયોગથી મોક્ષ,
તેણે તણ પર-મેલાવડોરે, એકપણે નિજ પોષ રે.

અન્ય ગચ્છના પ્રત્યે સમભાવ. (૧) યશોવિજયજી.

૫૦ શ્રીમદ્દયશોવિજયજી તપગચ્છના હતા-તેઓ સં. ૧૭૪૩
માં સ્વર્ગસ્થ થયા^{૨૦} તે પછી દેવચંદ્રજી એ વર્ષમાં જન્મ્યા; તેમણે

૧૯ યશોવિજયજી કહે છે કે:—

‘કારણથી એકાકીપણું, પણ ભાખ્યું તાસ,
વિષમકાલમાં તો પણ, રૂડો ભેલો વાસ’

-૩૫૦ ગાથાનું સીમંધર સ્તં ૬૯ ૭ કડી ૧૦.

૨૦. આ વાત યશોવિજયજી ભાસ એ નામની કૃતિ મળી આવી છે
તે પરથી નિશ્ચિત થઈ છે. ડભોઇમાં તેમની પાદુકાની પ્રતિષ્ઠા થઈ છે તે
પર લેખ ‘સં. ૧૭૪૫ થકે ૧૬૧૦ માગશિર શુદ્ધ ૧૧ એકાદશી નો છે તે

યથોવિજ્યજ્ઞના પ્રથોનો ખડુ પ્રેમથી અભ્યાસ કર્યો હતો, અને તેમનાપર અતિશય પૂજ્યભાવ રાખતા હતા. એક સ્થળે પોતાના માટેજ બધું પોતે કહેતાજ હોય નહિ તેમ ‘ મોહવિલાસ કથન ’ ટાંકતાં તેમાં યથોવિજ્યજ્ઞકૃત ‘ અધ્યાત્મસાર ’ ગ્રંથને સાંભળી તેનો રસ લઈ પોતે પોતાનું શુદ્ધ તત્ત્વ ગ્રહણ કર્યું છે એ પ્રમાણે વ્રજભાષામાં જણાવે છે:—

લલ્લો તે આરિજકુલ ગુરૂકો સંજોગ વાલ,
પૂરવકે પુણ્યમલ એસો જોગ લલ્લો હે
અધ્યાત્મ ગ્રંથ સાર સુણો કાન ધરી પ્યાર,
પીયો તાકો રસ નિજ તત્ત્વ શુદ્ધ ગ્રહો હે,
તૌલિ યદુ તેરો જીવ ચાહત વિશેષ દીવ,
લોગકી મમત્વતાસોં માચિરાચિ રહ્યો હે,
જગકો જીવનહાર એતો સખ મોહભાર,
મોહકી મરોરમેં જગન લલલલ્લો હે.

—દ્રવ્યપ્રકાશ. ૨-૪૮૨.

[આ અધ્યાત્મસારને ઉદ્દેશી વિચારરત્નસારમાં ૨૦૦ મો પ્રશ્નોત્તર રૂપે પોતે કહે છે કે ‘ અધ્યાત્મસાર ગ્રંથમાં ત્રણ પ્રકારના જીવ કહ્યા છે તે કયા ?—મવાસિનંદી તે મિથ્યાદૃષ્ટિ ૧, બીજો પુદ્ગલાનંદી તે ચોથા પાંચમા ગુણ ઠાણાવાળા સમ્યગ્ દૃષ્ટિ ૨, આત્માનંદી તે મુનિ. ૩. જુઓ ૧—૮૬૧.]

૫૧ યથોવિજ્યજ્ઞકૃત જ્ઞાનસાર—અષ્ટકજી પર પોતે સંસ્કૃત ટીકા નામે જ્ઞાનમંજરી (તત્ત્વપ્રોધિની) સં. ૧૭૬૧ ના કાર્તિક સુદ ૫ ને દિને નવાનગરમાં (સૌરાષ્ટ્રના) કરી છે તે વાત યથોવિજ્ય પર પોતે આફરીન હતા એમ સૂચવે છે. તેમાં યથોવિજ્યજ્ઞ માટે તેમણે જે વિશેષણો આપ્યાં છે તે ખાસ નોંધવા લાયક છે:—

પ્રતિષ્ઠામિતિ અને સ્વર્ગાતિથિ બંને ભિન્ન છે અને સ્વર્ગજનન સં. ૧૭૪૩ માં જણેલુ ને ૫જી પાદુકાપ્રતિષ્ઠા સં ૧૭૪૫ માં થઈ એ વાત નિશ્ચિત ઠરે છે.

‘ તથા શ્રીમદ્હંતા સિદ્ધપરમાત્મના ક્ષાયિકોપયોગવતા ન્યાય-
સરસ્વતીખિરૂદ્ધરેણુ શ્રીમદ્ધ્યશોવિજયોપાધ્યાયેન ’ (પ્રથમ શ્લોક-
ની ટીકા. ૧-૧૯૦)-આમાં હું ભૂલતો ન હોઉં તો તેમને
અર્હત્ અને સિદ્ધ પરમાત્મા પણ કહી નાંખ્યા છે અને
ક્ષાયિકોપયોગવાળા જણાવ્યા છે એટલે કે આત્માની ઉંચામાં
ઉંચી દશાવાળા જણાવ્યા છે. [પ્રથમનાં વિશેષણો પાસે ચ
એટલે અને કે વા એટલે અથવા એવો સ્પષ્ટ કદાચ રહી ગયો
હોય તો પ્રભુ જાણે; ને જો તેમ હોય તો અર્હત્ અને સિદ્ધ
પરમાત્મા એ જુદા રહી એક બાબત સ્વતંત્ર ગણાય; છતાં આ-
ટલું તો ચોક્કસ છે કે દેવચંદ્રણ યશોવિજયજીમાં ક્ષાયિક ઉપ-
યોગ હોવાનું સ્વીકારતા હતા.] એ ઉપરાંત તેજ અંથના છેવટ-
ના શ્લોક ઉપર તેમને માટે પોતે જણાવે છે કે ‘ શ્રીમદ્ધ્ય
યશોવિજયોપાધ્યાયાઃ ન્યાયાચાર્યા વાગ્વાદિનો લબ્ધવરા દુર્વાદિ-
મદ્દાબ્રપટલખંડનપવનોપમાઃ’-તે ન્યાયાચાર્ય-ન્યાયસરસ્વતી ખિરૂદ્ધ
ધરાવનારા વાગ્વાદી, વર જેણે (સરસ્વતી પાસેથી) પ્રાપ્ત કર્યો છે
એવા, અને દુર્વાદીના મદરૂપી આકાશનાં પડોને તોડી નાંખનારા
પવનની ઉપમાવાળા-પવન સરખા હતા-આ સ્પષ્ટો કહી
યશોવિજયજી એક મહાન્ તાર્કિક હતા એ નિર્વિવાદ વાત
પોતે સ્વીકારી છે. (૧-૪૨૦) વળી ૧-૪૦૪ પર ‘ તેમને પરમ રહ-
સ્યજ્ઞાતા શ્રીમદ્ધ્ય યશોવિજયોપાધ્યાય ’ એ તરીકે, ૧ ૪૧૨-પર
‘ શ્રીમત્પાઠકેંદ્રઃ’ તરીકે સંબોધેલ છે. તેમના અધ્યાત્મસાર ઉપરાંત
સંસ્કૃત અંથોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. (પ્રતિમાશતક ૧-૯૪૩, ઉપ-
દેશ રહસ્ય. ૨-૧૦૬૯) નયરહસ્ય ૨-૧૦૭૭,

પર-વિશેષમાં યશોવિજયજીની ભાષા-કાવ્યકૃતિમાંનાં પણ
ઉત્તમ કથનો પોતાના વિષયની યુષ્ટિમાં ટાંક્યાં છે. જુઓ:—
(૧) વિચારરત્નસારનો ૭૯ મો પ્રશ્નોત્તર (૧-૭૮૯)
“પ્રશ્ન-સમ્યગ્દાષ્ટ, દેશવિરતિ, તથા સર્વવિરતિ મહાત્માઓ
સમ્યગ્દર્શન વડે આત્માનો અનુભવ કેવી રીતે કરે ?

ઉત્તર—જેમ વસ્તુ વિચારતાં, ધ્યાન ધરતાં મન વિશ્રામ પામે છે, રસસ્વાદ સુખ ઉપજે છે, પરિણામ ઠરે છે, તે અનુભવ પ્રત્યક્ષ જાણવું, જેમ સાકરના એક ગાંગડાને ચાખી જોતાં હજાર મણુ સાકરનો અનુભવ થાય છે, તેમ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ અંશે આત્માને વળી કેવળી સદૃશ પ્રત્યક્ષ અનુભવે. તેથીજ કહ્યું છે જે:—

અંશે હોય ઇહાં અવિનાશી, પુદ્ગલ (જલ) તમાસીરે,
ચિદાનંદ ધન મુજમ્મ વિલાસી, કેમ હોય જગનો આસીરે.
એ ગુણ વીરતણો ન વિસાડું, સંભાડું દિનરાતરે,
પથ ટાળી સુરરૂપ કરે જે, સમાકતને અવદાતરે.—૧
(આઠદષ્ટિ સ્વાધ્યાય-ઢાલ ૫ મી)

૮૦ મા પ્રશ્નોત્તરમાં જણાવ્યું છે કે:— (૧-૭૬૦)

‘ આત્મદર્શન જેણે કર્યું ‘તેણે મુંઘા ભવભયરૂપરે’
એમ શ્રી યશોવિજયજીએ પણ કહ્યું છે. ’ આની સાથે ને સાથે
જણાવ્યું છે કે ‘ તથા ‘ પ્રવચન-અંજન જે સદ્ગુરુ કરે, તો
દેખે પરમ નિધાન જિનેશર ‘ એવું શ્રી લાલાનંદજીએ પણ કહ્યું
છે. ’—આ પરથી તે લાલાનંદજી તેજ આપણા આનંદધનજી
સિદ્ધ થાય છે.

(૨) ૫૦ ના દ્રવ્ય ગુણપર્યાયના રાસનો ઉલ્લેખ ૨-૬૦૮
અને ૨-૬૬૩ માં કર્યો છે; “ હવે ભેદ ગુણના ભાંખીજે, તિહાં
આસ્તિકતા લહિયેંજી ”—એ પાઠમાં દ્રવ્ય ગુણપર્યાયના રાસમાં
યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયે પણ આસ્તિકતા ધમને ગુણ કહી બોલા-
વ્યો છે. ” (સુપાર્શ્વજિન સ્તં પર બાલાં)

“ (વસ્તુના) એ સ્વભાવ મહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી
સ્વકૃત દ્રવ્ય ગુણપર્યાયના રાસ મધ્યે સમર્થ્યા છે. તિહાંથી જોઈ
લેવા. (ધર્મજિન સ્તં પર બાલાં)

(૩) આઠ દષ્ટિ સ્વાધ્યાય યશોવિજયજીની છે તેમાંથી
નીચે પ્રમાણે ઉલ્લેખ કર્યો છે:—

“ત્યારે શુદ્ધાત્મોપયોગ અવસ્થાનરૂપ નિર્મળ જ્ઞાનદશાની પરમ શીતલ શાંત સુગંધિની અનુભવ લહેરીઓનું આત્મા આસ્વાદન કરે, તે સુખ આપણે પૌદ્ગલિક સુખના લીખારીઓ શું જાણીએ. કહ્યું છે જે:—

‘ સઘળું પરવશ તે દુઃખ લક્ષણ, નિજવશ તે સુખ લક્ષીએ;
એ દષ્ટે આતમગુણ પ્રગટે, કહો સુખ તે કોણ કહીએરે
—ભવિકા વીર વચન ચિત્ત ધરીએ.

નાગર સુખ પામર નવી જાણે, વલ્લભ સુખ ન કુમારી,
અનુભવ વિષુ તેમ ધ્યાન તાણું સુખ, કોણ જાણે નરનારીરે-ભ.
વિષયલોગક્ષય શાંતવાહિતા, શિવ મારગ ધ્રુવ નામ,
કહે અસંગ ક્રિયા ઇહાં યોગી, વિમલ મુજસ પરિણામરે-ભ. ૩
(૧-૮૮૪)

(૪) પંચમ સુમતિ સ્તવં માં ટાંકે છે કે (૨-૫૬૪)

‘ બાકી સર્વ સંસારી જીવ, સત્તાયે પરમગુણી છે, પણ
જેના ગુણ પ્રગટ થયા તે પૂજ્ય જાણવા. માટે શ્રી યશોવિજય-
જી ઉપાધ્યાયે કહ્યું છે—ગાથા

‘ જે જે અંશેરે નિરૂપાધિકપણું, તે તે કહિયેરે (જાણોરે) ધર્મ,
સમ્યગ્દષ્ટિરે ગુણઠાણા થકી, જાવ લહે શિવ શર્મ.
(જુઓ સીમંધર સ્તવ ૧૨૫ ગાથાનું ઢાલ ૨ કડી ૨૦)

પ૩. (૨) આનંદધનજી. આનું મૂળ નામ લાભાનંદજી હતું એ ચોક્કસ દેવચંદ્રજીના ઉપર જણાવેલ અને ઉલ્લેખેલ કથનથી પ્રતીત થાય છે. તેમનો બીજો ઉલ્લેખ ૧-૮૧૧ માં વિચારરત્નસારના ૧૧૪ મા પ્રશ્નોત્તરમાં આ પ્રમાણે કર્યો છે:—
“ પ્રશ્ન-સાપેક્ષ અને નિરપેક્ષ તે કેવી રીતે ?

ઉત્તર—સાપેક્ષ એટલે અપેક્ષા સહિત એટલે કાર્ય પડે ત્યારે કદાચ પ્રસંગને લઈને તાડના તર્જનાદિ કરવું પડે તો પણ તે અંતરથી કે બહારથી નિર્દયપણે, અવિચારી રીતિ ન કરે,

જીવને કેઈ વ્યથા ન ઉપજે તેની સંભાળ રાખીને કામ
જેટલો આકોશાદિ હોય તે કરે, અને તેથી વિપરીતપણે
નિર્દય રીતે નિષ્કારણ ગમે તેમ માહું બોલે તથા કરું તે
નિરપેક્ષ વ્યવહાર જાણવો; વળી ધર્મને વિષે સાપેક્ષ એ-
ટલે વસ્તુસ્વરૂપની અપેક્ષા રાખીને ઉત્સર્ગને તથા નિશ્ચ-
યને પામવા માટે જે અપવાદ કે વ્યવહારનું સેવન કરવું
તે, અને તે થકી રહિત એકાંત વ્યવહાર પ્રવૃત્તિ, અવિવેકે
આચરે તે નિરપેક્ષ જૂઠો વ્યવહાર જાણવો, અને જ્યાં
વ્યવહાર જૂઠો છે, ત્યાં ધર્મ તો હોયજ કયાંથી. કહ્યું છે જે:-

વચન નિરપેક્ષ વ્યવહાર જૂઠો કહ્યો,
વચન સાપેક્ષ વ્યવહાર સાચો;
વચન નિરપેક્ષ વ્યવહાર સંસારફલ,
સંભળી આઢરી કાંઈ રાચો. ’

(આનંદધનનું અનંતનાથ સ્તો)

૫૪ આમ આનંદધનજી અને યશોવિજયજીને પૂજ્ય મહા-
પુરૂષ ગણી તેમનાં અવતરણો લીધાં છે. વળી તપગચ્છના જયસોમ
(છએ કર્મ ગ્રંથના સં. ૧૭૧૬ માં બાલાવબોધ કર્તા) નો
ઉલ્લેખ પણ કર્યો છે (૧-૬૫૬); સ્વગચ્છ ખરતરના શ્રીસાર
મુનિની આણંદ શ્રાવક સંધિમાંથી અવતરણ લીધું છે. (૧-૮૭૦,
વિચારરત્નસાર પ્રશ્નોત્તર નં. ૨૨૪) અને સમયસુંદરની કલ્પ-
ટીકામાંથી અવતરણ લીધું છે (૧-૬૬૧). પુણ્યરૂચિ શિષ્ય
આણંદરૂચિની એક ટૂંકી કૃતિ પણ ઉતારી છે (૧-૮૦૩) અને
પૌષ્પમિક ગચ્છના ભાવપ્રભસૂરિનો પોતાના સહસ્રકૂટ સ્તવનમાં
ઉલ્લેખ કર્યો છે (૨-૬૨૪). કટુકમતિ કે જેઓ ખરા સાધુની
આ કાલમાં વિદ્યમાનતા માનતા નથી તેઓના મંતવ્યોનો ઉત્તર
મંડનશેલીમાં પ્રમાણપૂર્વક આપેલ છે (૧-૬૩૭). અને અમૂ-
ર્તિપૂજક એવા દ્વંદ્વીઆ-સ્થાનકવાસીઓના મંતવ્યના ઉત્તરરૂપ
પ્રતિમાપુષ્પપુષ્પસિદ્ધિ નામનો ગદ્યલેખ તેજ પ્રમાણે લખેલ છે.

કટુક્રમતિના પ્રશ્નનો ઉત્તર પણ આપેલ છે (૧-૬૬૧). અંથળ-
ગચ્છનાયકના કથનનો ઉલ્લેખ પણ કરેલ છે (૧-૮૦૧).

દ્વિગંબર ગ્રંથો:—

૫૫—દ્વિગંબર ગ્રંથોમાં મુખ્યત્વે નિશ્ચય ઉપર ભાર મૂક-
વામાં આવ્યો છે, અને તેમનામાં થયેલા સમર્થ પુરૂષોના ગ્રંથોનાં
પ્રમાણ પણ કેટલેક સ્થળે જોવામાં આવે છે તે પરથી તે તે
ગ્રંથોનો અભ્યાસ પણ તેમણે કર્યો હોવો જોઈએ એ નક્કી થાય
છે. દાખલા તરીકે જુઓ સમંતલદ્ર, દેવનંદી અને જિન-
સેનનો ઉલ્લેખ:—

‘ સમંતલદ્રાદિક કવિની વાણિ, દીપંતી પ્રલવે સુપ્રમાણિ,
તિહાં જ્ઞાનલવધર જન કહે, ખજુઆ પરિ હાસો તે લહે. ૧૧
ત્રિવિધ કલંક જિનવાણિ તણો, નાસક દેવનંદીથે થુણ્યો,
જયવંતો જિનસેન વચન, જાણે જોગી જિણુ નિજ ધન. ૧૨
શ્રી જિનવાણી પવિત્રિત મતી, અનેકાંત નલ સસિ દીધિતિ,
લવિ કલેસપીડિત આતમા, જોગી પથ ધરૂં ચિત્તમાં. ૧૩

૫૬—આ ૨૦ વર્ષની વયે રચેલ ધ્યાનદીપિકા ચતુષ્પદીમાં
આદિભાગમાં આપેલ છે (૧-૪૫૪) અને તે ચતુષ્પદી પણ
દ્વિગંબરાચાર્ય શુભચંદ્રના સંસ્કૃત ગ્રંથ જ્ઞાનાર્ણવ^{૨૧} માંથી
ભાષામાં કરેલો ભાવાનુવાદ છે.

‘ પ્રસન્ન હૃદય જોગી તણો એ, ભાવના કરે ઉદાર,
શુભચંદ્રાચારિજ કહ્યો એ, ભાવનાનો અધિકાર. (૧-૪૫૬)

x

x

x

પંડિતજનમનસાગર ઠાણી, પૂરણચંદ્ર સમાન જી,
શુભચંદ્રાચારિજની વાણી, જ્ઞાની જન મન ભાણી જી.

૨૧—આ ગ્રંથ શ્રી રાયચંદ્ર જૈન શાસ્ત્રમાલામાં પરમશ્રુતપ્રભાવક
મંડળ, ઝવેરીબજાર મુખાષ્ઠ તરફથી પ્રકટ થયો છે

અવિક્ત હવ હિતકરણી ધરણી, પૂર્વાચારિજ વરણિ હ,
અંધ જ્ઞાનાર્ણવ મોહક તરણી, ભવસમુદ્ર જલ તરણી હ.
સંસ્કૃત વાણી પંડિત બણે, સરવ હવ સુખદાણી હ,
જ્ઞાતાજનને હિતકર બણી, ભાષારૂપ વખાણી હ.

(૧—૫૭૭ અને ૫૭૮)

૫૭ બીજા અંથોના ઉલ્લેખ માટે જુઓ ૨૨ પ્રવચનસાર (૧
૩૯૨ જ્ઞાનમંજરી ટીકામાં; તથા ૧—૮૮૪ વિચારરત્નસાર પ્રશ્નો-
ત્તર નં. ૨૪૩), ગોમટસાર (૧—૯૬૧), આત્મમીમાંસા (૨—૬૬૮
વાસુપૂજ્ય સ્તં પર બાલાં), પંચાસ્તિકાય (૨—૭૬૧ નેમિ-
નાથ સ્તં પર બાલાં).

જૈનેતર અંથો:—

૫૮ દાર્શનિક અને યોગપરના અંથો દેવચંદ્રજીએ જરૂર વિલો-
કયા છે. યોગસૂત્રકાર પતંજલિને ‘મહાત્મા’ કહી બોલાવ્યા છે.
જુઓ જ્ઞાનમંજરી ટીકા (૫—૨૨૬)

વિશાલ વાચન અને મનન:—

૫૯ દેવચંદ્રજીની સર્વ કૃતિઓ તપાસતાં તે સર્વમાં
પોતાના કથનની પુષ્ટિમાં ટાંકેલાં અંથોનાં પ્રમાણો એટલાં બધાં
મળી આવે છે કે તેમના આવા વિપુલ વાંચન માટે સારાંદાશ્રય
ઉત્પન્ન થાય છે; વળી મોટે ભાગેજે અવતરણો ટાંકે છે તે યતઃ,
કહ્યું છે કે, ઇતિ ઉક્ત—એમ કહીને પણ ટાંકે છે પણ બનતાં
સુધી તે તે અંથો યા કર્તાનાં નામ પણ સાથે આપી ટાંકે છે.
આની ટીપ કરીશું તો મોટી થાય તેમ છે. તેનાં નામ ગણાવીશું.
અંગ ઉપાંગો આદિ ૪૫ સૂત્ર, તે પરના નિયુક્તિ ભાષ્ય ટીકા
ચૂલ્કિ આદિ, સમ્મતિ સૂત્ર, સ્વાહવાદરત્નાવતારિકા, જિનભદ્રગણિ
ક્ષમાશ્રમણ, તત્ત્વાર્થ સૂત્ર, તત્ત્વાર્થ ટીકા, તત્ત્વાર્થ ભાષ્ય—ગદ્ય

૨૨ પ્રવચનસાર, ગોમટસાર, આત્મમીમાંસા, પંચાસ્તિકાય—એ સર્વ
અંથો મુદ્રિત થઈ ગયા છે. પૂછો—જેન અંથરત્ન કાર્યાલય, કાંદાવાદી મુંબઈ

હસ્તિભાષ્ય, અનેકાંતજયપતાકા, હરિભદ્રસૂરકૃત ભાવુક નામે પ્રકરણ, દ્વાદશારનયચક્ર, ભદ્રબાહુ, શાંતિ વાદિવેતાલસૂરિ; અધ્યાત્મખિંદુ (હર્ષવર્દન કૃત), સંવેગરંગશાલા, યશોધનપદુ હરિભદ્રસૂરિકૃત યોગદષ્ટિ સમુચ્ચય, કર્મપ્રકૃતિ, ધ્યાનપ્રકાશ, હરિભદ્રપૂજ્યકૃત વિંશતિકા, -દશવૈકાલિક વૃત્તિ, -ષોડશક, પંચવસ્તુ સંતીક, ધર્મસંગ્રહિણી, યોગખિંદુ, પંચાશક વૃત્તિ, સિદ્ધસેન દિવાકર, હેમચંદ્રસૂરિ, ક્ષેમેંદ્ર મુનિ, સમય પ્રાભૂત, પ્રાભૂતો, ભવભાવના, યોગશાસ્ત્ર સવૃત્તિ, વીતરાગ સ્તોત્ર, વિધિપ્રપા, પ્રશમરતિ, રત્નાકરપચીશી, ઉપમિતિભવપ્રપંચા, ઉપદેશમાલા, પ્રવચનસારોદ્ધાર, કાલિકાચાર્યકૃત કાલસિત્તરી, તપ૦ ભાવવિજયકૃત ઉત્તરાધ્યયનટીકા, શાંતિનાથચરિત્ર, શ્રાદ્ધદિનકૃતિ, શ્રાદ્ધવિધિ, કર્મગ્રંથો, ભુવનભાનુ કેવલી ચરિત્ર, ૩૨ યોગસંગ્રહ, હીરપ્રશ્ન, કલ્પકિરણાવલિ (ધર્મસાગર ૭૦ કૃત), શુભસ્થાનકંભારોહટીકા, અભયદેવસૂરિકૃત ટીકાઓ, તંદુલવેચાલી આદિ પ્રકરણ, ગણધર શાધંશતક સવૃત્તિ, નવપદપ્રકરણ, શ્રીપાલચરિત્ર, શત્રુજયમાહાત્મ્ય, જ્ઞાનપંચમી કથા, જૃહતકર્મસ્તવ ભાષ્ય, સંઘઘાસ ગણિકૃત વસુદેવ હીંડી, દ્રવ્યાણુવ સંગ્રહિણી.

લઘુતા

૬૦. આમ છતાં પણ પોતાનામાં અતિ લઘુભાવ-નમ્રતા હતી. પોતે કહે છે કે:—

‘ કવિતા તણા અભિમાન નહિ, કીરતિ ઇચ્છા કોઇ નાહિ,
અથઉક્ત જે માહરી, કેવલ બોધન આહિ.

(૧-૪૫૪. ધ્યાનદીપિકા ચતુષ્પદી)

કોઉ બાલ મંદ મતિ ચિત્તસોં કરે ઉકિત,
નલકે પ્રદેશ સખ ગનિ દેવો કરસે,
કોઉ જન છીન તન પુરાતન વચાતીત,
વચનસોં કહે એસો જુદ કરો હરિસે,

ભૂચર વામન સો સકતિ વિનુ કહે એસો,
 લંબી કરિ ભૂજ મેતો મેરૂચલા પરસો
 તેસે મેં અલપ બુદ્ધિ મહા વૃદ્ધ ગ્રંથ મંડયો
 પંડિત હસેંગે નિજ જ્ઞાનકે ગહરસો.
 (૨-૪૮૨-દ્રવ્યપ્રકાશ)

‘મેં જિન આગતેં જો ઉલંધિકે,
 જો કછુ વાત વિરૂદ્ધ વખાની,
 સો તુમ સોધિકે ભાખહુ પંડિત,
 ખંડિત જાહીકી મોહ નિસાંની,
 ગહો ગુનલિ સુનકે તુમ સર્જન,
 શાસ્ત્રકો અર્થસુતત્ત્વ પિછાની,
 બોધિસુબોધક ગ્રંથ ગહો બુધ
 ઠારિકે સંપતિ એહુ વિરાની.

૨-૫૪૨ દ્રવ્યપ્રકાશ.

ભક્તિ

૧૧. ભક્તિતત્ત્વને જૈનમાં અચૂક સ્થાન છે. એવો કેાઈ પણ મનુષ્ય સંસારમાં રહી શકતો નથી કે જે મૂર્તિનો ઉપાસક ન હોય અથવા પરમાત્માની મૂર્તિમાં અવલંબન લેતો ન હોય. મૂર્તિદ્વારા પરમાત્માની ઉપાસના કરવામાં આવે છે. મૂર્તિ પરમાત્માની પ્રતિરૂપ છે, પ્રતિબિમ્બ છે અને તેથી તેને પ્રતિમા પણ કહેવામાં આવે છે. બુદ્ધિમાન્ લોક તેમાં પરમાત્માનું દર્શન અથવા તેની મદદથી પોતાના આત્માનો અનુલવ કર્યાં કરે છે. પરમાત્માની સ્તુતિ આદિ દ્વારા શુભ લાવોને ઉત્પન્ન કરીને આપણે જે રીતે આપણાં થોડાં ઘણાં હિતસાધન કરીએ છીએ તે રીતે આ મૂર્તિઓની સહાયતાથી આપણું કામ થાય છે. મૂર્તિઓનાં દર્શનથી આપણને પરમાત્માનું સ્મરણ થાય છે અને તેથી વળી આત્મસુધારણા તરફ આપણી પ્રવૃત્તિ થતી જાય છે. જૈનોની મૂર્તિઓ ધ્યાનમુદ્રામાં પરમ ચીવરાજ અને

શાંતસ્વરૂપ હોવાથી તેનાં દર્શનથી ઘણી શાંતિ મળે છે અને આત્મસ્વરૂપની સ્મૃતિ થાય છે.—એવો ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે કે તું આને ભૂલીને સંસારની માયાજાળમાં અને કષાયોના ક્ષન્ધામાં શાને ફસાયેલો રહ્યો છે—આનું પરિણામ એ આવે છે (જો વચ્ચેમાં કંઈ અડચણ ન આવે તો) તે વ્યક્તિ યમનિયમાદિદ્વારા—વ્રતદ્વારા પોતાની આત્મસુધારણાના માર્ગમાં લીન રહે છે. બાકી કોઈ મનુષ્ય નેત્રહીન (વિવેક રહિત) હોય અને મૂર્તિરૂપી દર્પણમાં પરમાત્માનું પ્રતિબિમ્બ પડેલું છે તે જો તેને ન દેખાય તો, યા તેનું હૃદય દર્પણસમાન સ્વચ્છતા વગરનું માટીના પિંડ જેવું હોય ને તે પ્રતિબિમ્બ ન ઝીલી શકે તો તે ભૂદી વાત છે; પરંતુ તેમાં મૂર્તિનો કંઈ દોષ નથી તેમજ આવી બાબતથી મૂર્તિની ઉપયોગિતા મટી જતી નથી; તેમજ તેની હિતોપદેશકતામાં કોઈ અડચણ આવતી નથી. આવી પરમહિતોપદેશક મૂર્તિઓ નિઃસંદેહ અભિવંદનીયજ છે. આથી એક આચાર્યે જણાવ્યું છે કે

કથયન્તિ કષાયમુક્તિ લક્ષ્મીં

યસ્યા શાંતતયા ભવાન્તકાનાં ।

પ્રણમામિ વિશુદ્ધયે જિનાનાં

પતિરૂપાણ્ય મિરૂપમૂર્તિમંતિ ॥

—સંસારથી મુક્ત શ્રી જિનેન્દ્રદેવની તેમના તદાકારરૂપ સુંદર મૂર્તિઓ કે જે પોતાની પરમ શાન્તતા દ્વારા સંસારી જીવોના કષાયોની મુક્તિનો ઉપદેશ આપે છે તેને હું પોતાની આત્મશુદ્ધિ માટે પ્રણામ કરું છું.

૬૨. દેવચંદ્રજી કહે છે કે:—

પ્રભુમુદ્રાનો યોગ, પ્રભુ પ્રભુતા લખે હો લાલ,

દ્વંધ્યલક્ષ્મી સાધમ્ય' સ્વસંપન્નિ ઝાળખે હો લાલ,

ઝોળખતાં બહુમાન, સાહત રૂચિ પણ વધે હો લાલ,
રૂચિ અનુયાયી વીર્ય ચરણધારા સધે હો લાલ.

સુવિધિનાથ સ્ત૦ ૨-૬૪૨.

—(અનંતજ્ઞાની પરમ અમોહી) પ્રભુની મુદ્રાનો યોગ મળે ત્યારે (અનંતગુણ રૂપ સકલ સાયક શુદ્ધાત્મરૂપ એવી) શ્રી પ્રભુની પ્રભુતા (આપણો આત્મા) લખે- જાણે. (તે ઝોળખ્યા પછી) તેમના અને આપણા જીવ વચ્ચેનું દ્રવ્ય થકી સાધમ્ય-સરખાપણું (તે સિદ્ધ તે પણ જીવ અને હું છજ્જથ તે પણ જીવ-સત્તાએ સરખા છીએ એવું) તેમજ બંનેની સંપદા સત્તાએ સરખી છે (આ જીવ પણ પ્રભુની સંપદા જેટલી સંપદાનો ધણીછે એમ) ઝોળખે અને તે ઝોળખ્યા પછી (તે સંપદા પર) બહુમાન આવે તેથી (તે સંપદા પર) રૂચિ પ્રકટે-વધે (કે મારે ક્યારે તેવી સંપદા નિપજશે ?) અને તેવી રૂચિ અનુસાર (તે દિશા પ્રત્યે) વીર્ય ગુણનું સ્કુરણ થાય-તેનુંજ નીપજવાનું આ-ચરણ થાય (એટલે પ્રભુ દીઠે પ્રભુની પ્રભુતા ભાસે, તે પ્રભુતા પોતામાં જાણે,) પછી તે પ્રભુતા પોતામાં જાણે પછી તે પ્રકટ કરવાની રૂચિ ઉપજે, તેથી રૂચિનું વીર્ય તથા ચારત્ર રૂપ રમણ તે પણ તે દિશાએ સધાય-સિદ્ધતા પ્રગટે: આથી જિનમુદ્રાનો યોગ તે બધું સાધન છે-એ માર્ગ કહ્યો.

દાસભાવ—સેવા

૬૩. દેવચંદ્રજી જણાવે છે કે:—

પ્રભુ છો ત્રિભુવનનાથ, દાસ હું તાહરો હો લાલ,
કરૂણાનિધિ ! અલિલાષ, અછે મુઝ એ ખરો હો લાલ,
આતમવસ્તુ સ્વભાવ, સદા મુઝ સાંભરો હો લાલ,
ભાસન વાસન એહ, ચરણ ધ્યાને ધરો હો લાલ,

સુવિધિ સ્ત૦ ૨-૬૪૦

૬૪. આ દાસભાવ એવો કે જે સેવાનું ફલ ન યાચે તેમ ન ધર્યે. એવી યાચના તો ‘ ભાડૂતી ભક્તિ ’ ગણાય. સેવા કરવી તે પણ વિધિપૂર્વક કરવી.

‘ સેવા સારજો જિનજી મન સાચે, પણ મત માગો ભાઈ,
મહેનતનું ફલ માગી લેતાં, દાસભાવ સવિ જાઈ-સેવા
ભક્તિ નહિ તે તો ભાડાયત, જે સેવા ફલ જાચે,
દાસ તિકે જે ઘન ભરિ નિરખી, કેકીની પરે માચે સેવા
સારી વિધિ સેવા સારતાં, આણુ ન કાંઈ ભાજે,
હુકમ હાજર ખીજમતે રહેતાં, સહજે નાથ નિવાજે-સેવા

x

x

તુજ સેવા ફલ માગ્યો દેતાં, દેવપણો થાયે કાચો,
વિષ્ણુ માગ્યાં વંછિત ફલ આપે, તિણું દેવચંદ્રપદ સાચો-સેવા
—૨૧ મા અતીત જિન કૃતાર્થ સ્ત૦ ૨-૮૪૪

‘ તુજ સરીખો સાહિબ મિલ્યો, ભાંજે ભવબ્રમ ટેવ લાલરે,
પુષ્પાલંબન પ્રભુ લાહી, કોણુ કરે પરસેવ લાલરે—દેવજસા.
હીનદયાલ કૃપાલુ ઓ, નાથ ભવિક આધાર લાલરે,
દેવચંદ્ર જિનસેવના, પરમામૃત સુખકાર લાલરે—દેવજસા.
(૧૯ મા વિહરમાન સ્ત૦ ૨-૮૦૪)

ઐક્યભાવ.

૬૫. પોતાનામાં અને પરમાત્મામાં સત્તાએ એકપણું છે છતાં
બંનેમાં ભેદ શું કારણથી છે તે સંબંધમાં પોતે કહે છે કે:—

પૂછું પૂર્વવિરાધના, શી કીધી ઇણું જીવ, લાલ
અવિરતિ મોહ ટલે નહી, દીકે આગમ દીવ, લાલ. ૫.
(૧૯ મા વિહરમાન જનસ્ત૦ ૨-૮૦૪)

x

x

માહરી પૂર્વવિરાધના, જોગે પડ્યો એ ભેદ,
પણુ વસ્તુધર્મ વિચારતાં, તુજ મુજ નહી છે ભેદ—૧૫
—સીમંધર વિનતિરૂપ સ્ત૦ ૨-૬૧૨

જિન પ્રાતમા જિન સરખી—આત્મપૂજા.

૬૬ જિન પ્રતિમા-પૂજા કરવાથી જિનની પૂજા થાય છે, અને જિનવરની પૂજાથી આત્મપૂજા-નિજપૂજા થાય છે, એમ પોતે કહે છે:—

એમ પૂજા ભક્તો કરે, આતમ હિત કાજ
તણ્ય વિભાવ નિજ ભાવમાં, રમતા શિવરાજ.
દેવચંદ્ર જિન પૂજના, કરતાં ભવપાર,
જિન પડિમા જિન સારખી, કહી સૂત્ર મઝાર.

(સ્નાત્રપૂજા કળશ. ૨-૮૬૮)

x

x

+

જિનવર પૂજારે તે નિજ પૂજનારે, પ્રગટે અન્વય શક્તિ,
પરમાનંદ વિલાસી અનુભવેરે, દેવચંદ્ર પદ વ્યક્તિ-
(વાસુપૂજ્ય સ્તો ૨-૬૭૫)

પૂર્ણાનંદ પ્રાપ્તિ.

૬૭-વિભાવ તણ દેવાય ને નિજભાવમાં રમાય તે માટે પહેલાં પુષ્ટાવંબન જિન પ્રતિમા સેવી તે દ્વારા આત્મગુણ-આત્મ સંપદની પુષ્ટી કરી અનુભવથી કર્માવરણથી આવૃત્ત થયેલી પર-માત્મતા-પૂર્ણતા-નિરાવરણતા, નિરામયતા, તત્ત્વભોજતા, સ્વરૂપા-નંદતા રૂપ પ્રકટ કરવી ઘટે; માટે પ્રભુને વિનતિરૂપ કહે છે:—

‘ પ્રભુ ધ્યાનરંજ અલેદથી, કરી આત્મભાવ અલેદ.
છેદી વિભાવ અનાદિનો, અનુભવું રસસંવેદ ૧૬
વિનવું અનુભવ મિત્રને, તું ન કરીશ પરરસ આહ,
શુદ્ધામરસરંગી થઈ, કર પૂર્ણ શક્તિ અબાહ. ૧૭

x

x

નિજ શક્તિ પ્રભુ ગુણમાં રમે, તે કરે પૂર્ણાનંદ,
ગુણ ગુણી લેદ અલેદથી, પીણએ શમમકરંદ. ૨૦

પ્રભુ સિદ્ધ બુદ્ધ મહોદયી, ધ્યાને થઈ લયલીન,
નિજ દેવચંદ્ર પદ તે લહે, નિત્યાત્મ રસ સુખ ખીન. ૨૧

—સીમંધર વિનતિ સ્ત. ૨-૯૧૨.

૬૮. આ વિનતિરૂપ સ્તવનમાં કવિ પોતાના મનોરથ બતાવે છે તેમાં પોતાના આત્મામાં અપૂર્વ શ્રદ્ધા ઉદ્ભવે છે. કવિ પોતાનો દીનભાવ સર્વાનુભૂતિ જિન સ્તવનમાં (૨-૮૧૮) ‘જગત્કારક પ્રભુ વીનવું, વિનતડી અવધારરે, તુજ દરશન વિણ હું લભ્યો, કાલ અનંત અપારરે’ એમ કહી બતાવે છે ને છેવટે પોતાના પ્રબલ આત્મશ્રદ્ધા બતાવી આત્મસિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી પૂર્ણાનંદના વિલાસનો મનોરથ અંતે બતાવવાનું ચૂકતા નથી.

અધ્યાત્મરસિકતા.

૬૯. તેમનું ચિત્ત અધ્યાત્મ વિષયમાં પોતાની ચૈવનાવસ્થાથીજ હતું એ પ્રતીત થાય છે. સં. ૧૭૬૭ માં પોતાની ૨૧ વર્ષની વયે વ્રજ ભાષામાં રચેલ દ્રવ્યપ્રકાશમાંજ પોતે લખે છે કે:-

‘અધ્યાત્મ શૈલી સરસ, જે માનત સો જૈન,
તે વાચેંગે અંથ યહ, જ્ઞાનામૃત રસ લીન.
ગુન લચ્છન પહિચાનિકે, હેય વસ્તુ કરિ હેય,
ચિદાનંદ ચિન્મય અગમ, શુદ્ધ બ્રહ્મ આદેય.

પરમાત્મ (? પરમાર્થ) નય શુદ્ધ ધરિ, શિવ મારગ એહીજ,
યહે મોહમેં નવ ભમેં, યહૈ અંથકો ખીજ. (૨-૫૪૪)

—પારમાર્થિક—[નશ્ચય નય ઉપાદેય કરી શુદ્ધ બ્રહ્મ-પરમાત્માનાં ગુણ લક્ષણ જાણી જ્ઞાનામૃતરસલીન થઈ અધ્યાત્મશૈલિ માન્ય રાખે તેજ ખરો જૈન. તેથીજ મોહબ્રમણ ન કરતાં શિવ-માર્ગની પ્રાપ્તિ થશે.

૭૦. આ રચ્યા પહેલાં એક વર્ષે—૨૦ વર્ષની વયે એટલે ૧૭૬૬ માં પોતે શુભચંદ્રાચાર્યના જ્ઞાનાર્ણવનો ભાષાનુવાદ

ધ્યાનત્રીપિકા ચતુષ્પદી એ નામથી કરી નાખ્યો હતો. અધ્યાત્મ પરની રસિકતા તો તેમણે રચેલ અધ્યાત્મગીતા પરથીજ જણાય છે:—તેમાં પોતે ધર્મ-ભાવઅધ્યાત્મ શેને માને છે તે પર કહે છે કે:—

૨૩ આત્મગુણરક્ષણા તેહ ધર્મ, સ્વગુણવિધ્વંસણા તે અધર્મ,
ભાવ અધ્યાત્મ અનુગત પ્રવૃત્તિ, તેહથી હોય સંસારછિત્તિ. ૧૭

—આત્મગુણ-જ્ઞાનાદિને શુદ્ધ ઉપયોગમાં રાખવા તેજ ધર્મ-આત્મિક ધર્મ છે, નિજ આત્માના તે જ્ઞાનાદિ ગુણોનો અશુદ્ધ ઉપયોગે-પરભાવના અનુસરવાથી નાશ થાય-તે આવરિત થાય તે અધર્મ છે. નામ સ્થાપના અને દ્રવ્યથી અધ્યાત્મ છે, પણ ખરૂં-નિશ્ચય નયથી-પારમાર્થિક નયેભાવ અધ્યાત્મ એ છે કે જ્ઞાનાદિક શુદ્ધ ઉપયોગ અનુસાર પ્રવૃત્તિ; અને તેથીજ સંસારનો છેદ-નાશ થાય અને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય.

૭૧ જૈનધર્મમાં અધ્યાત્મમાર્ગ ભર્યો છે એમ જણાવી પોકારી કહે છે કે:—

૨૪ ‘ અહો ભવ્ય તુમ્હેં ઓળખો જૈન ધર્મ,
જિણે પામીયેં શુદ્ધ અધ્યાત્મમર્મ,
અદ્વકાળે ટળે દુષ્ટ કર્મ
પામીયેં સોય આનંદ શર્મ—૪૫

—અહો ભવ્ય જીવો-અહો દેવાનુપ્રિય ! તમે જૈનધર્મ—
જિને ભાખેલો ધર્મ—નિશ્ચય આત્મિક ધર્મ—જ્ઞાનાદિક શુદ્ધ

૨૩ સરખાવો ભગવદ્ગીતા વાક્ય ‘સ્વધર્મે નિષર્જન ઐયઃ પર-
ધર્મો વ્યાવહઃ ।

૨૪ યશોવિજયજી કહે છે કે:—

૨૪ અધ્યાત્મ વિષુ જે ક્રિયા, તે તનુમલ તોલે,
મમકારાદિક યોગથી, એમ જાની બોલે

૧૨૫ ગાથાનું સીમંધર સ્તં.

ઉપયોગ લક્ષણરૂપ ધર્મ, અંતરંગ સત્તાગતે રહ્યો છે—તેને ઓળખો—તેની ઓળખાણ કરો; જેહથી—વસ્તુસ્વભાવ ઓળખ્યાથી શુદ્ધ અધ્યાત્મનું મર્મ—રહસ્ય પ્રાપ્ત થાય એટલે આત્મસ્વરૂપ પ્રકટ થાય—વિશેષમાં અદ્ય કાળમાં દુષ્ટ--દુઃખદાયી જ્ઞાનાવરણીય આઠ ક્રમનો નાશ થઈ નિત્યાનંદ, પરમસુખ પ્રાપ્ત થાય.

૭૨. આ પામવા આત્મજ્ઞાની મુનિરાજનું અવશ્ય અવલંબન ધટે; તેવા મુનિનું વર્ણન કરે છે:—

૨૫નય નિક્ષેપ પ્રમાણે જાણે જીવાજીવ,
સ્વપર વિવેચન કરતાં થાયે લાલ સદીવ,
નિશ્ચય ને વ્યવહારે વિચરે જે મુનિરાજ,
ભવસાયરના તારણ નિર્ભય તેહ જિહાજ., ૪૬

૨૫ સરખાવો યશોવિજયજી.

૨૫--જેહ અહંકાર મમકારનું ખંધન,
શુદ્ધ નય તે દહે દહન જિમ ઇંધન,
શુદ્ધ નય દીપિકા મુક્તિ મારગ ભણી,
શુદ્ધ નય આય છે સાધુને આપણી—૧૦
સકલ ગણિ પિટકનું સાર જેણે લલું,
તેહને પણ પરમ સાર એહજ કલું,
ઓધનિયુક્તિમાં એહવિણુ નવિ મિટે,
દુઃખ સવિ વચન એ પ્રથમ અંગે ધટે—૧૧
શુદ્ધ નય ખ્યાય તેહને સદા પરિણમે,
જેહને શુદ્ધ વ્યવહાર હીયડે રમે,
મલિન વસ્ત્રે યથા રાગ કુંકુમ તણો,
હીન વ્યવહાર ચિત્ત એહથી નવિ ગુણો—૧૨

—૩૦૦ ગાથા સીમંધર સ્તં ૬૯. ૧૬

નિશ્ચય દૃષ્ટિ હૃદય ધરીજી, પામે જે વ્યવહાર,
પુણ્યવંત તે પામશેજી, ભવસમુદ્રનો પાર. સોભાગી જિન ! ૫૫

—૧૨૫ ગાથા સીમંધર સ્તં ૬૯. ૫.

વસ્તુ તત્ત્વે રમ્યા તે નિર્ઘેય, તત્ત્વ અભ્યાસ તિહાં સાધુ પંથ, તિહું ગીતાર્થ ચરણે રહીજે, શુદ્ધ સિદ્ધાંત રમ્ય તે લલિજે.

—સાત નય (સાપેક્ષ તત્ત્વજ્ઞાન), ચાર નિષ્કેપ, પ્રમાણ (પ્રત્યક્ષપરોક્ષ) આદિ અનુસાર જે જીવ અજીવ-નવતત્ત્વાદિનું સ્વરૂપ જાણે, સ્વ-આત્મગુણ અને પર એટલે પુદ્ગલના ધર્મની વહેંચણ કરતાં હંમેશ સ્વરૂપલાભ થાય. નિશ્ચય નયથી આત્મ-સ્વરૂપમાં દષ્ટિ રાખી ઓળખીને વ્યવહારશુદ્ધ વિચરે—શુદ્ધ ક્રિયા —આચરણાએ પ્રવર્તે એવા મુનિરાજ નિશ્ચય-વ્યવહારનો ઉપદેશ દે-નિશ્ચયધર્મ નિર્જરા હેતુ છે, બાહ્ય વ્યવહારધર્મ પુણ્ય-બંધનો હેતુ છે—એવા ઉપદેશ દઈને ભવસમુદ્રથી તારવાને જહાજ-વહાણ સમાન જાણવા. નિર્ભયપણે—ભયરાહત જેમ વહાણનું આલંબન કરી સમુદ્રને તરીએ તેમ આત્મજ્ઞાની મુનિ-રાજને આલંબી ભવ્ય પ્રાણી સંસારનો પાર પામે.

—વસ્તુધર્મ-આત્મધર્મમાં રમણ જેણે કર્યું હોય તે નિર્ઘેય— ગ્રાંથ વગરના શુદ્ધ સાધુ, તત્ત્વ-આત્મતત્ત્વનો અભ્યાસ જ્યાં હોય, જ્યાં સદાકાળ તેનોજ ઉપયોગ વર્ત્યા કરે તે સાધુપંથ-સાધુનો માર્ગ કહીએ. માટે આત્મસ્વરૂપના જાણ એવા ગીતાર્થ મુનિના ચરણકમલ સેવીએ કે જેથી શુદ્ધ-નિર્મળ યથાર્થ નિઃસંદેહ એવા સિદ્ધાંત-આગમ-જિનવાણીનો જ્ઞાનરસ ચાખીએ.

૭૩. યોગવિજ્ઞાનીઓએ યોગના ચારિત્રની ભિન્નતાનાં કારણ રૂપે પાંચ વિભાગ કર્યા છે. ૧ અધ્યાત્મ ૨ ભાવના ૩ ધ્યાન ૪ સમતા અને ૫ વૃત્તિસંક્ષય. તેમાં અધ્યાત્મની વ્યાખ્યા એવી કરવામાં આવી છે કે વૃત્તિયુક્ત પ્રાણી એટલે સમ્યગ્બોધપૂર્વક અશુભ્રત અથવા મહાવ્રતરૂપ યમોને ધારણ કરનાર પ્રાણી ઔચિત્યપૂર્વક—ઉચિત પ્રવૃત્તિ જાળવી-પોતાના આગળ વધેલા રૂપને અનુરૂપ મૈત્ર્યાદિ ભાવ સંયુક્ત એટલે મૈત્રી, પ્રમોદ, મુહિતા અને કરૂણા એ ચાર ભાવનાથી સંયુક્ત થઈ, શિષ્ટવચનાનુસાર-મહર્ષિઓએ બતાવેલ આગમોનુ-

સાર તત્ત્વચિંતન કરવું તે અધ્યાત્મ. દેવચંદ્રજીની દરેક કૃતિમાં પોતાનું તત્ત્વચિંતન જળહુળે છે. જ્યાં જુઓ ત્યાં એજ દેખાય છે ને તેથી તેમની કવિતા સામાન્ય લોકને કિલ્લટ--ન સમજાય તેવી લાગે તે સ્વાભાવિક છે; તેમાં આવતા શબ્દો અર્થગંભીર વા પાંડિત્યમય હોય અને તે શબ્દોના સમન્વય રૂપેનાં વાક્યો તે શબ્દોથી પણ વિશેષ પાંડિત્યમય અને અર્થગંભીર બને, ને પછી તે એકદમ સહેલાઈથી કવિનાં વાક્યો સમજી ન શકાય અને તેને માટે બાલાવબોધની જરૂર રહેજ. આ કારણેજ દેવચંદ્રજીને ‘અધ્યાત્મરસિક પંડિત દેવચંદ્રજી’ એમ આ નિબંધના મથાળે ઓળખાવ્યા છે. યશોવિજયજીનો દ્રવ્યશુષ્કપર્યાયરાસ પણ તેના વિષયને અંગે કઠિન અને એકદમ સમજી ન શકાય તેવો સ્વાભાવિક રીતેજ થાય તેમ થયો છે.

૭૪. ભાષા હમેશાં વિષયને અનુરૂપજ હોવી ઘટે; વિષયની ગંભીરતા અને વિષમતાને લઈને તે વિષય શબ્દોદ્ધારા અને તે-ટલી સરલ રીતે સમજાવવાનું કાર્ય કવિના--મસ્ત કવિના માથે કોઈ લાવીને બળાત્કારે મૂકતું નથી, પણ તેનું હૃદયજ ઉછળીને તે વિષયને અનુરૂપ શબ્દોનો આવિર્ભાવ કરે છે અને તેને પછી સ્તવનાદિ કાવ્યનું મૂર્ત સ્વરૂપ મળે છે. દેવચંદ્રજીનાં ચોવીશી અને વીશી--એ સ્તવનો દ્યોઃ તેમાં આવેલા શબ્દોજ એવા છે કે તે તેમના અંતરંગની સ્થિતિ બતાવી આપે છે. તે દરેકમાં પરમ શ્રુતાખ્યાસ, દીર્ઘચિંતન, આત્મયોગ સ્થળે સ્થળે દેખાઈ આવે છે. અન્ય સ્વાધ્યાયો--સંઝાઓમાં પણ તેવુંજ જણાયે.

વસંત-હોરી (અધ્યાત્મ)

૭૫ હોરી બે બનાવી છે (૨--૮૧૫ અને ૨--૮૨૩) તેમાં પણ આખું વસંતનું વર્ણન અધ્યાત્મપર લઈ જવામાં આવ્યું છે. પહેલી હોરી ટૂંકી છે.

‘આત્મપ્રદેશ રંગસ્થલ અનુપમ, સમ્યજ્ઞર્શન રંગ રે

નિજ સુખકે સંધેયા,

તુતો નિજગુણ જેવ વસંતરે, નિજ મુખકે સઘેયા.
 પરપરિણતિ ચિંતા તણ નિજમેં, જ્ઞાન સખાકે સંજ રે,—નિજ
 વાસ બરાસ સુરૂચિ કેશર ધન, છાંટો પરમ પ્રમોદ રે,
 આતમરમણ ગુલાલકી લાલી, સાધક શક્તિ વિનોદ રે—નિજ
 ધ્યાન સુધારસ પાન મગનતા, લોજન સહજ સ્વલોચ રે,
 રિઝ એકત્વતા તાનમેં વાજે, વાજિંત્ર સનમુખ યોગ રે—નિજ
 શુકલધ્યાન હોરીકી જવાલા, બલે કર્મ કઠોર રે
 શેષ પ્રકૃતિ દલ ખિરણ નિજરા ભરમ જેલ અતિયેર રે—નિજ.
 દેવ મહાજસ ગુણ અવલંબન, નિભય પરિણતિ વ્યક્તિરે
 જ્ઞાને ધ્યાને અતિ બહુમાને, સાધે મુનિ નિજ શક્તિ રે—નિજ
 સકલ અજોગ અલેશ અંસગત, નહિ હોવે સિદ્ધ રે (?)
 દેવચંદ્ર આણામેં જેલે, ઉત્તમ યુદ્ધિ પ્રસિદ્ધ રે—નિજ

૭૬—ખીણ હોરીમાં વસંત હોરીમાં વપરાંતાં સર્વ સાધ-
 નોનો વિસ્તાર અધ્યાત્મદષ્ટિએ કરવામાં આવ્યો છે.

‘જિન સેવનથે’ પાઠએ હો શુદ્ધાતમ મકરંદ:—

તત્ત્વપ્રતીતિ ‘વસંતઋતુ’ પ્રગટી, ગર્ધ શિશિર કુપ્રતીત,
 દુરમતિ જની લઘુ ભઈ હો, સદ્બોધ દિવસ વદીત—જિન
 સાધ્યરૂચિ સુસખા મિલી હો, નિજગુણ ચર્ચા ‘જેલ,’
 બાધક ભાવકી નિંદના હો, બુધ મુખ ‘ગારિકો’ મેલ—જિન
 પ્રભુગુણગાન સુષંકમુંહો, વાજિત્ર અતિશય તાન,
 શુદ્ધતત્ત્વ બહુ માનતા, જેલત પ્રભુ ગુણધ્યાન—જિન
 ગુણ બહુમાન ‘ગુલાલસો’ હો, લાલ ભયે ભવિ જીવ,
 રાગ પ્રશસ્તકી ‘ધમમે’ હો, વિભાવ વિહારે અતીવ—જિન
 જિનગુણ ખેલમેં જેલતે હો, પ્રગટયો નિજગુણ જેલ,
 આતમ ધર આતમ રમે હો, સમતા સુમતિકે મેલ—જિન
 તત્ત્વ પ્રતીતિ ‘ખ્યાલે’ ભરે હો, જિનવાણી ‘રસપાન’,
 નિર્મલ ભક્તિ ‘લાલી’ જગી હો, રીઝે એકત્વતા ‘તાન’—જિન

ભવ વૈરાગ્ય ‘અભિરશું’ હો, ચરણરમણ સુમહંત,
 સમિતિ ગુપતિ ‘વનિતા’ રમે હો, ખેલે હો ‘શુદ્ધવસંત’-જિનં
 ‘ચાચર’ ગુણ રસીયા લિયે હો, નિજ સાધક પરિણામ,
 કર્મપ્રકૃતિ અરતિ ગઈ હો, ઉલસીત આમ્રત ઉદામ-જિનં
 સ્થિર ઉપયોગ સાધન મુખે હો, ‘પિચકારીકી ધાર’.
 ઉપશમ ‘રસ’ ભરી ‘છાંટતાં’ હો, ગઈ તતાઈ અપાર-જિનં
 ગુણ પર્યાય વિચારતાં હો, શક્તિ વ્યક્તિ અનુભૂતિ,
 દ્રવ્યાસ્તિક અવલંબતાં હો, ધ્યાન એકત્વ પ્રસૂતિ-જિનં
 રાગ પ્રશસ્ત ‘પ્રભાવના’ હો, નિમિત્ત કરણ ઉપલેદ
 નિર્વિકલ્પ સુસમાધિમેં હો, ભયે હે ત્રિગુણ અલેદ-જિનં
 ઇમ શ્રીદત્ત પ્રભુ ગુણે હો, ‘કાગ’ રમે મતિમંત.
 પરપરિણાત ‘રજ’ ધોયકે હો, નિરમલ સિદ્ધિ ‘વસંત’-જિનં
 કારણથેં કારણ સઘે હો, એહ અનાદિકી ચાલ,
 દેવચંદ્ર પદ પાઇયેં હો, કરત નિજ ભાવ સંભાલ-જિનં

૭૭ “ આગમોમાં વર્ણવેલી સાધુચર્યા જોતાં પાંચ યમ-વ્રત, તપ, સ્વાધ્યાય આદિ નિયમ, ઇન્દ્રિયજન્ય રૂપ પ્રત્યાહાર ઇત્યાદિ જે ખાસ યોગનાં અંગો છે તેઓનેજ સાધુજીવનના મુખ્ય ગ્રાણ માનવામાં આવે છે. જૈનશાસ્ત્રમાં યોગ ઉપર ત્યાં સુધી ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે કે, પ્રથમ તો જૈનશાસ્ત્ર મુમુક્ષુઓને આત્મચિન્તન સિવાય અન્ય કાર્યોમાં પ્રવૃત્તિ કરવાની સંમતિજ નથી આપતું, અને ન છટકે પ્રવૃત્તિ કરવાની આવશ્યકતા હોય તો તે નિવૃત્તિમય પ્રવૃત્તિ કરવાનું કહે છે. એજ નિવૃત્તિમય પ્રવૃત્તિનું બીજું નામ જૈનશાસ્ત્રમાં ‘અષ્ટપ્રવચન માતા’ એવું છે. સાધુજીવનની દૈનિક તેમજ રાત્રિક ચર્યામાં તૃતીય પ્રહર સિવાય બાકીના ત્રણે પ્રહરોમાં મુખ્યપણે સ્વાધ્યાય અને ધ્યાન કરવાનુંજ વિધાન છે ” (પંડિત સુખલાલજી. ‘યોગદર્શન’)

૭૮ દેવચંદ્રજીએ અષ્ટ પ્રવચન માતા (પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિ) પર ખાસ સ્વાધ્યાય સુંદર અને ઉચ્ચ વિચાર-

મથ રચી છે. તેની અંતે પોતે વહે કે:—

પરિણતિ દોષ ભણી જે નિંદતા, કહેતા પરિણતિ ધર્મ,
યોગગ્રંથના ભાવં પ્રકાશતા, તેહ વિદારે હો કર્મ—સુગુણનર.
અપક્રિયા પણ ઉપકારીપણે, જ્ઞાની સાધે હો સિદ્ધ,
દેવચંદ્ર સુવિહિત મુનિ-વૃંદને, પ્રણમ્યા સયલસમૃદ્ધિ-સુગુણનર.
તે તરિયારે ભાઈ તે તરિયા, જે જિન શાસન અનુસરિયાળ,
જેહ કરે સુવિહિત મુનિ કિરિયા, જ્ઞાનામૃત રસ ફરિયાળ—તેં
વિષય કષાય સહુ પરિહરિયા, ઉત્તમ સમતા વરિયાળ,
શીલ સંનાહ થકી પાખરિયા, ભવસમુદ્ર જલ તરિયાળ—તેં
સમિતિ ગુપતિશું જે પરવરિયા, આત્માનંદે ભરિયાળ,
આસ્રવદ્વાર સકલ આવરિયા, વર સંવર સંવરિયાળ—તેં

૭૯ દેવચંદ્રજીએ યોગગ્રંથો વાંચ્યા વિચાર્યા હતા. આગમોમાં યોગ માટે ધ્યાન શબ્દ પ્રાયઃ વપરાયેલો છે, પછી ખાસ યોગનો વિષય દાખલ કરનાર શ્રીમદ્ હરિભદ્રસૂરિ છે. ‘તેમણે પાતાંજલ યોગ સૂત્રમાં વર્ણવેલી યોગ પ્રક્રિયા તથા તેની ખાસ પરિભાષાઓ સાથે જૈન સંકેતનું મિલન પણ કરેલ છે અને યોગદષ્ટિ સમુચ્ચય (કે જેનું ભાષાંતર આઠ દષ્ટિની સગ્રાય તરીકે યશોવિજયજીએ કરેલ છે) માં વર્ણવેલી આઠ યોગદષ્ટિઓ તો ઉપલબ્ધ સમસ્ત યોગસાહિત્યમાં નવીન દિશા છે ! પછી હેમચંદ્રચાર્યનું યોગશાસ્ત્ર આવે છે; ને તેમાં પાતાંજલના યોગાંગો સહિત તેમજ શુભચંદ્રાચાર્યના જ્ઞાનાર્ણવના પદસ્થાદિ ધ્યાનનું વર્ણન છે. પછી નજર ઠરે તેવા યોગગ્રંથો રચનાર શ્રી યશોવિજયજી છે. વાંચો અધ્યાત્મસાર, અધ્યાત્મોષનિષદ્, અને ૩૨ ખત્રીશીઓ તેમજ જ્ઞાનસાર, શાસ્ત્રવાર્તાસમુચ્ચય-યોગવિંશિકા અને પોઠશક-પર ટીકા, ને મહર્ષિ પાતાંજલ યોગસૂત્રોપર લઘુ વૃત્તિ. આ સર્વ જૈન પ્રક્રિયા અનુસાર છે. ઉપાધ્યાયજીનું શાસ્ત્રજ્ઞાન તકકૌશલ અને યોગાનુભવ ઘણાં ગંભીર હતાં. તેમણે પોતાની વિવેચનામાં જે મધ્યસ્થતા, શુદ્ધગ્રાહકતા, સૂક્ષ્મ સમન્વયશક્તિ અને સ્પષ્ટભાષિતા બતાવેલી છે

તેવી અન્ય આચાર્યોની કૃતિમાં ઓછી નજરે પડે છે.” (પંડિત સુખલાલજી.) દેવચંદ્રજીએ આ ગ્રંથો વિચાર્યા જણાય છે; ને જૈનશાસ્ત્ર ધ્યાનપર વધુ ભાર મૂકે છે તેથી ધ્યાનપર પોતે પણ વધુ ધ્યાન આપ્યું હતું.

ધ્યાનપર પ્રીતિ.

૮૦. ધ્યાન એ રાજયોગનું અંગ છે. ધર્મધ્યાન અને શુકલ ધ્યાન એ જૈનયોગમાં રાજયોગ છે. અધ્યાત્મ ને ધ્યાનને અરસ્પ-રસ નિકટ સંબંધ છે. અધ્યાત્મયોગમાં તત્ત્વચિંતન છે, ધ્યાનમાં પણ તત્ત્વચિંતન છે. લક્ષ્યને ઉદ્દેશીને પ્રશસ્ત અર્થબોધ થાય અને સૂક્ષ્મબોધથી સહિત હોય તેને ધ્યાનયોગ કહે છે. તેમાં એકાગ્રતા આવતાં ઘણા ઉંડો બોધ થઈ જાય છે. ચિત્તના ખેદ ઉદ્ભવેગાદિ આઠ દોષોનો અનુક્રમે નાશ થાય છે. અને સમતાયોગ પ્રાપ્ત થાય છે. વ્યાવહારિક દાંષ્ટથી અમુક વસ્તુઓ ઈષ્ટ અને અમુક અનિષ્ટ છે તેવી કલ્પનાપર વિવેકપૂર્વક તત્ત્વનિષ્ઠ બુદ્ધિથી રાગદ્વેષનો ત્યાગ તે સમતાયોગ છે.

૮૧. દેવચંદ્રજી વિચારરત્નસારમાં (૧-૮૮૩) ‘ આત્મસમ અવસ્થાન ઉપયોગરૂપ ધ્યાનદશા કેવી રીતે પમાય ? ’ એ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત કરી ઉત્તર આપે છે:—

‘ મોહવશ ’ જીવ પરભાવ અનુયાયિ પ્રવૃત્તિ કરે છે. મિથ્યા સુખની તૃષ્ણાએ ભૂલ્યો થકો સંસારબ્રમણ કરે છે; જ્યારે મોહસ્થિતિ ઘટે ત્યારે પરપ્રવૃત્તિ છુટે, અને જ્યારે પર-પ્રવૃત્તિ ટળે ત્યારે વિષય થકી વિરક્ત બુદ્ધિ થાય, અને અને તેણે કરી મનોરોધ થાય, કેમ જે કારણ વિના કાર્ય બનતું નથી, મનને ભમવાનું કોઈ કારણ કે ઠામ ન હોવાથી તે સંકલ્પ વિકલ્પ સ્થાના કરે? જેમ તુણ વિનાની ભૂમિમાં એટલે ઉખર ભૂમિમાં પડેલા અગ્નિ કેને

ખાળે !—અર્થાત્ પોતાની મેળે ઉપશમી બન્ય છે તેમ વિષયવાંછા ટળવાથી મન પોતાની મેળેજ રૂઢાય અને મન રૂઢાયથી મનની ચંચળતા મટે, તે વારે મન એકાગ્ર થઇને આત્માને વિષે પ્રવર્તે.....એ સૂત્રે પણ ચારિત્રને આત્મપરિણામજ કહીએ છીએ, પણ બાહ્ય ક્રિયારૂપ નથી કહ્યું.....ત્યારે શુદ્ધાત્મોપયોગ અવસ્થાનરૂપ નિર્મળ ધ્યાનદશાની પરમ શીતળ શાંત સુખધિની અનુભવ લેહેરી-ઓનું આત્મા આસ્વાદન કરે, તે સુખ આપણે પૌદ્ગલિક સુખના ભીખારીઓ શું બાણીએ ?

૮૨. દેવચંદ્રણને ધ્યાન ઉપર અતિ પ્રેમ હતો. તેપરના અંથો વાંચ્યા વિચાર્યા હતા. શુભચંદ્રાચાર્યના જ્ઞાનાર્ણવ વગેરે પરથી ‘ ધ્યાનદીપિકા ચતુષ્પદી ’ પોતે છ ખંડમાં બનાવી છે તેનો હેતુ આ રીતે જણાવ્યો છે કે:—

‘ વૃથા બાણી બ્રમ તણ, બગો મોક્ષ નિમિત્ત
અહે રાજ્ય સમભાવનો, સંભાલી નીજ તત્ત.
વલી કોણુ ઉપાય કરિ, જન્મ જાત દુઃખ બન્ય,
તૃષ્ણા વિષય તણી પ્રબલ, પ્રશમે કેણુ ઉપાય.
પૂજ્ય તેહ ગમાવિવા, કારણુ કહીયો અંથ,
કરિ ઉદ્ધમ અપનો કહૂં, બંધ મોક્ષનો પંથ.
જિંચી ધ્વનિ કરિ ભવિકને, ગુરૂ દે એ ઉપદેશ
જિણુ આવેનિજ શુદ્ધતા, રહે ન દુર્ગતિ લેશ. (૧-૪૫૫)

૮૩. આ આખો અંથ વાંચી મનન કરવા યોગ્ય છે. ધ્યાન સંબંધી આગમસારમાં પણ દુઃકામાં તેના પ્રકાર વિગેરે બતાવ્યા છે. (૧ લો ભાગ પૃ. ૪૮ થી ૫૪). ભાવના સંબંધી પણ ત્યાંજ કહેવામાં આવ્યું છે. તેમજ ‘ મુનિ પંચભાવના ’ ઉત્તમ પ્રકારે વર્ણવી છે (બીજો ભાગ પૃ. ૬૫૧ થી ૬૬૨). આં સર્વ ઉપરથી દેવચંદ્રણ પ્રબલ અધ્યાત્મરસિક હતા એ નિર્વિવાદ છે. તેમના સંબંધમાં તેમજ તેમના અંથો સંબંધી ઘણું ઘણું લખી-

કહી શકાય તેમ છે અને થોડું થોડું લખતાં કહેતાં પણ ઘણો વિસ્તાર થઈ ગયો છે તો બીજું કોઈ બીજા સમયે અને સ્થળે કહેવા લખવાનું રાખી વિસ્તારભયથી આટલું જણાવીને અત્યારે સંતોષ પકડ્યો છે.

૮૪. દેવચંદ્રજી ઘણું પ્રસંગે શુષ્ક કવિ લાગે છે. આનંદ-ધનજી શાંત સાથે રસિક કવિ છે. દેવચંદ્રજીનું બહુશ્રુતપણું છે અને જ્ઞાની કવિ તરીકે શાસ્ત્રના કઠિન સિદ્ધાંતો સરળ ભાષામાં લાવવા દેવચંદ્રજીએ પ્રયત્ન કર્યો છે પણ તેમાં સંપૂર્ણ સફળતા મળી નથી એમ મારો નમ્ર મત છે. અખો એમ માનતો હતો કે ‘જ્ઞાનીની કવિતા ન ગણીશ’ તેવું દેવચંદ્રજી સંબંધે કહી શકાય. દેવચંદ્રજીએ ભક્તિ ક્યાંક ક્યાંક ગાંધ છે પણ સમુચ્ચયે તેનામાં વિચાર અને બુદ્ધિવાદનું પ્રાધાન્ય છે. આ નિબંધનું મથાળું બાંધવામાં દેવચંદ્રજીને પંડિત કહેલા છે તે ખાસ હેતુપૂર્વક જ છે કારણ કે તેના શબ્દો પંડિતાઈનો વિશેષ પ્રમાણમાં ઝળકાટ મારે છે. તે શબ્દોમાં, જોઈએ તેવું સુંદર-રસિક કવિને શોભાવે તેવું પદલાલિત્ય સર્વત્ર નથી—આનંદધનજી ને યશોવિજયાદમાં જોવામાં આવે છે તેવું નથી. જૈનેતર કવિઓ પૈકી અખો, પ્રીતમ, ધીરો, ભોજો આદિ સાથે દેવચંદ્રજીને સરખાવી શકાય પણ તે કરવાનો પ્રયાસ વિસ્તારભયથી અત્ર સેવ્યો નથી. “અખાની વાણીમાં સરળતા અતિશય છે—કઠિન સિદ્ધાન્તોનું સૂક્ષ્મ પ્રતિપાદન છે; પણ પ્રીતમની વાણી પાસે અખાની વાણી શુષ્ક લાગે છે. પ્રીતમની પંક્તિઓમાં મળતી મધુરતા—નથી અખામાં, નથી ધીરામાં, નથી ભોજામાં અને નથી નિષ્કુળાનંદમાં. પદલાલિત્ય જેટલું પ્રીતમમાં તથા ધીરામાં છે તેટલું અખામાં નથી. પ્રીતમ શાંત તથા શૃંગાર રસમાં સરખી શક્તિ પ્રકટ કરવા જાય છે, પણ શૃંગારની છાયા તેના શાંત રસમાં પણ પ્રવેશે છે. પ્રીતમમાં જ્ઞાન અને ભક્તિનું સમાન બળ છે, અખામાં વિચારપ્રાધાન્ય છે. ભોજામાં મર્મ વાણી જખરી છે અને ઘણું પ્રસંગે કડોર છે.

ભોજે એક સાદો નિષ્કપટી પરમેશ્વરનો ભક્ત છે. અજો એક વિચારશીલ અને ચતુર કવિ છે. નરસિંહ અને પ્રીતમ પરમેશ્વરના અનુબ્રહ્મને ઇચ્છે છે. અજો સ્વાશ્રયી છે, અખામાં જ્ઞાનની કંઈક ખુમારી છે. ” (રા. ન. દે. મહેતા.)

—ભુજો અખાની વાણીની પ્રસ્તાવના) આમાં જણાવેલા દૃષ્ટિબિંદુથી દેવચંદ્રજીનો તે જૈનેતર કાવ્યો સાથે તેમજ જૈન કવિઓ સાથે સરખામણી કરી શકાય. નરસિંહ અજો દેવચંદ્રજીના પુરો ગામી છે ને પ્રીતમ આદિ તેના પછી થયેલા છે.

૮૫ તેમના હૃદયનો આશય નયચક્રસારને અંતે જે રીતે જણાવ્યો છે તેજ આશય દરેક ભવિક પોતાના હૃદયમાં આલેખી રાખે ને તે પ્રમાણે વર્તન રાખે તો કલ્યાણ માર્ગ સમભય ને મળે:—

- ‘સૂક્ષ્મબોધ વિણ ભાવકને, ન હોયે તત્ત્વ પ્રતીતિ,
તત્ત્વાલંબન જ્ઞાન વિણ, ન ટલે ભવબ્રમ ભીતિ. ૧
- તત્ત્વ તે આત્મ સ્વરૂપ છે, શુદ્ધધર્મ પણ તેહ,
પરભાવાનુગ એતના, કર્મગેહ છે એહ. ૨
- તજપરપરિણતિરમણતા, ભજ નિજ ભાવ વિશુદ્ધ,
આત્મભાવથી એકતા, પરમાનંદ પ્રસિદ્ધ. ૩
- સ્યાદ્વાદ ગુણ પરિણમન, રમતા સમતા સંગ,
સાધે શુદ્ધાનંદતા, નિર્વિકલ્પ રસ રંગ. ૪
- મોક્ષ સાધનતણું મૂલ તે, સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન,
વસ્તુધર્મ અવબોધ વિણ, તુલ્યબંડન સમાન. ૫
- આત્મબોધ વિણ જે ક્રિયા, તે તો બાલકચાલ,
તત્ત્વાર્થની વૃત્તિમે, લેજો વચન સંભાલ. ૬

રત્નત્રયી વિણ સાધના, નિષ્કલ કહી સદીવ,
 લોકવિજય-અધ્યયનમેં, ધરે ઉત્તમ જીવ. ૭
 ઇન્દ્રિય વિષય આસંસના, કરતા જે મુનલિંગ,
 ખૂતા તે ભવપંકમેં, ભાળે આચારંગ. ૮
 ઇમ જાણી નાણી ગુણી, ન કરે પુણ્યલ આસ,
 શુદ્ધાત્મ ગુણમેં રમે, તે પામે સિદ્ધિ વિલાસ. ૯
 સત્યાર્થ નયજ્ઞાન વિણ, ન હોયે સમ્યજ્ઞાન,
 સત્યજ્ઞાન વિણ દેશના, ન કહે શ્રી જિન ભાણ. ૧૦
 વક્તા શ્રાતા યોગથી, શ્રુત-અનુભવ-રસ પીન,
 ધ્યાન ધ્યેયની એકતા, કરતા શિવસુખ લીન. ૧૧
 ૧-૧૮૭.

આ પછી તેઓશ્રી કહે છે કે:—

ઇમ જાણી શાસનરૂચિ, કરને શ્રુત-અભ્યાસ,
 પામી ચારિત્રસંપદા, લહેશે લીલવિલાસ.....

૧-૧૮૮.

૮૬-છેવટે આગમસારમાં (૧-૫૬) જે ગાથા શ્રીમદ્
 દેવચંદ્રજીએ આપેલી છે તે ગાથા દરેક મુજ વાંચકને ભળાવી
 માફ વક્તવ્ય વિશેષ ન વિસ્તારતાં હાલ હું શાન્ત થાઉં છું:—

જં સકં તં કિરઈ, અહવા ન સકેઈ તહય સદ્વહઈ ।

સદ્વહમાણો જીવો, પાવઈ અચરામરં ઠાળં ॥

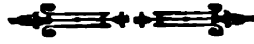
—જે ખની શકે તે કરને, અથવા જો ન ખની શકે તો
 તથાપ્રકારે સદ્વહજો—શ્રદ્ધા રાખજો. સદ્વહજી—શ્રદ્ધા રાખનાર
 જીવ અજરામર સ્થાન પામે છે.

વીરાત ૨૪૫૧ આશ્વિન શુક્લ અષ્ટમી.
 તવાલા બીલિંગ ત્રીજે માળે
 લેહાર આલ મુખધ. }

સંતયરણપાસક.
 મોહનલાલ દલીયંદ દેશાધ.
 બા. એ. એલ, એચ બી.

ॐ अर्हं नमः

महोपाध्याय श्रीमद् देवचन्द्रमहाराज अने तत्कृतपुस्तको.

- ज्ञानदर्शनधारित्र--व्यक्तरूपाय योगिने
श्रीमते देवचन्द्राय, संयताय नमोनमः ॥ ३ ॥
- द्रव्यानुयोगगीतार्थो, व्रताचारप्रमालकः
देवचन्द्रसमः साधु, रवाचीनो न दृश्यते. ॥ ४ ॥
- वाचकस्य महारागी, सर्वजैनोपकारकः
संप्रति यस्य सद्ग्रन्थै, स्तत्त्वबोधः प्रजायते ॥ ५ ॥
- आत्मोद्गाराभृतं यस्य, स्तवनेषु प्रदृश्यते
त्रिविधतापतप्तानां,—पूर्णशान्तिप्रदायकम् ॥ ६ ॥
- आनन्दघनगीतार्थ—पदस्तवनपूजकः
गच्छेस्वरतरेतस्य, समः कोऽपिनयोगिराट् ॥ ७ ॥
- आत्मज्ञमामृतस्वादी, शास्त्रोद्यानविहारवान्
यत्कृतशास्त्रपायोधौ, स्नानं कुर्वन्ति सज्जनाः ॥ ८ ॥
- सिद्धान्तपारदृश्वा यो, गुणानुरागिशेखरः
माध्यस्थ्यं यस्य सच्चित्ते, तस्मै नित्यं नमोनमः ॥ ९ ॥
- गुर्जरोर्व्याच सोराष्ट्रे, मेदपाटेच मालवे,
लाटदेशेच पञ्जावे, मरुदेशे स्वपादतः ॥ १० ॥
- विहाराभ्यक्तानैके, लोकानां बोधहेतवे
ज्ञानिने देवचन्द्राय, पूर्णप्रेम्णा नमोनमः ॥ ११ ॥

संभूत अन्तरात्मा य, आत्मानुभववेदकः

अप्रमत्तदशायोगी, जिनेन्द्राणांप्रसेवकः ॥ १२ ॥

श्रुतागमप्रलीनाय, भक्तायब्रह्मरागिणे

चिदानन्दस्वरूपाय, सर्वसंघस्यरागिणे ॥ १३ ॥

ध्यानसमाधिरक्ताय, विश्ववन्द्यायसाधवे

श्रीमते देवचन्द्राय, पूर्णप्रीत्या नमोनमः ॥ १४ ॥

जैनसंघस्यसेवायै, सर्वस्वार्पणकारिणे

श्रीमते देवचन्द्राय, शुद्धात्मने नमोनमः ॥ १५ ॥

भारत जैनसंघे यः, प्रादुर्भूतो महामुनिः

मोहतमोविनाशेन, देवचन्द्रोहिभास्करः ॥ १६ ॥

शीतलः सर्वलोकाना-मान्तरशान्तिकारकः

क्षमापृथ्वीसमा यस्य, गांभीर्यं सागरोपम् ॥ १७ ॥

धैर्यं मेरुसमं यस्य, गंगावन्निर्मलं मनः

तस्मै श्रीदेवचन्द्राय, पूर्णप्रीत्या नमोनमः ॥ १८ ॥

कायोवर्ममयोयस्य, वनश्चविश्वपावकम्

मनआत्मनिसंलग्न मात्मालीनः प्रभौसदा ॥ १९ ॥

तस्मै श्रीदेवचन्द्राय, त्यागिने धर्मरागिणे

नमः श्रीविश्वपूजाय, विश्वकल्याणकारिणे ॥ २० ॥

भावमेघस्वरूपाय विश्वोपग्रहकारिणे

नमः श्रीदेवचन्द्राय सिद्धांतपारगापिने ॥ २१ ॥

सर्वगच्छेषु माध्यस्थ्यं, यस्य सत्यं प्रतिष्ठितम्

तस्मै श्रीदेवचन्द्राय, पूर्णप्रीत्या नमोनमः ॥ २२ ॥

स्वपरगच्छमाध्यस्थ्यं, यस्य ज्ञानेन शोभते

सर्वं गच्छसम ! श्रीमद्! देवचन्द्र नमोऽस्तुते ॥ २३ ॥

तपागच्छीयसाधुभिः सार्धं मैत्री प्रवर्तकः
 आदर्शो देवचन्द्रोऽभूत् सर्व साधु शिरोमणिः ॥ २४ ॥
 देवचन्द्रकृतग्रन्थान्, स्तुवेऽहं भक्तिभावतः
 अमृतसागरा यत्र, विद्यन्ते सुखकारकाः ॥ २५ ॥
 गुणानुरागयोगेन, देवचन्द्रमहामुनेः
 स्तुतिःकृता तपागच्छे, बुद्धिसागरसूरिणा ॥ २६ ॥
 गुणिनां गुणरागेण, व्यक्ताभवन्ति सद्गुणाः
 दोषास्त्याज्या गुणाग्राह्या भाषते बुद्धिसागरः ॥ २७ ॥

ले. बुद्धिसागरसूरि.

યોગનિષ્ઠાત્મજ્ઞાનદિવાકર જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગર
સૂરીશ્વર ચરણસરોજોબ્યોનમઃ

શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રાનું જીવનચરિત્ર.

વિશ્વોપકારક વિમલહિલના, સંત પુરૂષો વિરલ છે;
અધ્યાત્મ જ્ઞાની મસ્ત ત્યાગી, હૃદય જેવાં સરલ છે.
યોગી સમર્થ મહાકવિ, યશ વિશ્વમાં જસ વિમલ છે.
અધ્યાત્મ જ્ઞાન દિવાકર, તપતેજ તેનાં તરલ છે.
શ્રી સકલસંત સુવૃંદમાં, યશ ચંદ્ર સમ જસ અમલ છે.
મણિમય મહાજ્ઞાની સુપાઠક, દેવ ચરણે નમન છે.

પાદરાકર.

આમુખ.

હાન્ પુરૂષોના જન્મ હમેશાં વિશ્વના કલ્યાણ અને
સદ્ધર્મના પ્રચારાર્થેજ હોય છે, ગગનગામી ગરૂડની
જેમ સંતમહાત્માઓ વિશ્વમાં લોકોપકારાર્થેજ
વિચરે છે, જીવન ધારે છે, અને નિજાત્માના
આરાધને સાધ્ય સાધી આ પરિદેશ્યમાન વિશ્વમાંથી વિદાય લે છે.
જ્ઞાન ક્રિયા ધર્મ અને સિદ્ધાંતોના ઉદ્ધાર કરનાર મહાત્માઓ
આ ભૂમિના ભૂપણ સમાન ગણાય છે. તેઓ માનવોને આધ્યા-
ત્મિક, આધ્યાત્મિક, આધ્યૈવિક સ્થિતિએ લઈ જઈ, આત્મારાધન
કરાવતા કરાવતા યાવત્ મુકિત માર્ગ પ્રદર્શક બની શકે છે.
સંતો, હૃદય, આત્મબળ, લેખિની અને પવિત્ર પ્રબળ દિવ્ય વાણી-
વડે વિશ્વ અને વિશ્વવાસીઓના ઉદ્ધારાર્થેજ કમરકસી વિશ્વમાં
ઉભા હોય છે. વિશ્વપ્રેમ, કૃષ્ણા, દયા, સરલતા, સમાનતા અને
પરમ શાંતિથી ભરેલાં નેત્રકમલયુગલદ્વારા વિશ્વ કલ્યાણની

પરમ જ્ઞવદંત જ્યોતિની ધારાઓ વરસાવતા વિશ્વમાં વિચરતા મહા અધ્યાત્મજ્ઞાની-પ્રખર ત્યાગી તપસ્વી, સંત કવિઓ, જ્ઞાનીઓ, વિવેચકો, ઉપદેષ્ટાઓના ચરણોમાં તો મસ્તક નમે છે. અન્ય શું ?

આવાજ ઉત્તમ કોટિના સંત મહાત્માઓ પૈકી જૈન ધર્મના ખરતર ગચ્છીય, અધ્યાત્મજ્ઞાન ગગન દિનમણિ પંડિત પ્રવર કવિરત્ન અનેક મહાનુ તત્ત્વ જ્ઞાનગ્રંથોના રચયિતા શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી મહારાજ અઢારમા સદ્કામાં પૃથ્વીતલને પાવન કરતા હતા. ભારત વર્ષના ઘણાક ભાગોમાં સદ્ધર્મના પ્રચારાર્થે પરિભ્રમણ કરી તેને જાણ બનાવી જનાર, અત્રેથી સ્થૂણ દેહે આલ્યા જવા છતાં અમોઘ ગ્રંથરાશવડે અક્ષરદેહે જીવંતઅવા શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી મહારાજનું સાદ્યંત જીવન ચરિત્ર શોધવા અનેક પ્રયાસો સેવવા છતાં તે અનુપલબ્ધજ રહેલ, અને તેથી વર્તમાનકાળે મળીઆવતા શ્રીમદ્ના અધ્યાત્મજ્ઞાનના ઉચ્ચ કોટિના ગ્રંથોમાં શ્રીમદે કાઢેલા વાણીના ઉદ્ગારો તેમાં વહીજતા જ્ઞાનસાગરના વેગવાળા કલ્લોલોવાળા વહેળીઆઓના રસાસ્વાદ પરથી તેમનું જીવનચરિત્ર દોરવાના પ્રયાસો કર્યા હતા અને તે ઉપરથી વિ. સં. ૧૯૮૦ ના ચૈત્ર માસમાં ભાવનગર ખાતે ભરાયેલી ગુજ્જર સાહિત્ય પરિષદના સપ્તમ અધિવેશનમાં વાંચવા નિબંધરૂપે શ્રીમદ્નું જીવન ચરિત્ર તૈયાર કરેલું. છતાં તેમાંયે આ પ્રખર તત્ત્વજ્ઞાની, અક્ષખ મસ્ત કવિરત્ન સાહિત્ય ધર્મ અને જ્ઞાનના અનન્ય ઉપાસકના જન્મ કે સ્વર્ગ ગમનનાં ચોક્કસ સમયનાં નિદાન નહોતાં થઈ શક્યાં.

દરમીઆન સૂરતખાતે જૈન સાહિત્ય પરિષદભરાઈ, અને તે પરિષદે કરેલા જૈનસાહિત્ય પ્રકાશનના ત્રીજા ઠરાવમાં સમર્થનમાં શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળે જૈનગ્રંથ ગાઈડ તૈયાર કરાવવા માટે ભિન્ન ભિન્ન ભંડારોની યાત્રીઓ કરવા માણસ રોકેલ તે દ્વારા શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજીના શિષ્યના શિષ્યે શ્રી કવિયણ સંજાથી લખેલ શ્રી દેવવિજ્ઞાસ રાસમળી આવતાં શ્રીમદ્ના જીવનચરિત્ર પર

ઘણો પ્રકાશ પડી શક્યો. જે પરથી વળી વધુ પ્રતીત થઈ શકીકે શ્રીમદ્ જૈનધર્મના મહાન ઉપદેષ્ટા, અનન્ય આત્મજ્ઞાની, જૈનધર્મ સંરક્ષક ગીતાર્થજ્ઞાની, મહાન્ અધ્યાત્મી, સમાન દષ્ટિ પાંડિત કવિરત્ન અનેક મહાગ્રંથોના રચયિતા સંત મુનિરાજ હતા. તેમજ તેમનાં જન્મ સ્વર્ગગમનાદિકની હકીકતો પણ મળી આવી. આ ઉપરથીજ આ જીવન ચરિત્ર પુનઃ આલેખાય છે.

આભાર.

આ જીવન ચરિત્ર આલેખનમાં મુખ્ય ઉપકારનો મહારા પરમોપકારી, શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજીના ગુણાનુરાગી, અધ્યાત્મજ્ઞાની પાંડિત કવિરત્ન આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી સૂરીશ્વરજી તથા મહારા અધ્યાત્મજ્ઞાનરાસક પૂજ્ય પિતાશ્રી વકીલ મોહનલાલ હિંમચંદ એ બેનો છે. આ સંબંધી વિસ્તૃત વિવેચન મેં પૂર્વે લખેલ “ શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી તેમનું જીવન તથા ગુર્જર સાહિત્ય ” એ નિબંધમાં આપેલ હોવાથી અત્રે તે સંબંધી ઉલ્લેખ કર્યો નથી. પણ આ બંને પરમોપકારકોનો આભાર મુસ્ત કંઠે માન્યા શિવાય અત્રે હું રહી શકતો નથી.

અંતર છે કે હજીપણ વધુ પ્રકાશ પાડનાર સાહિત્ય ઉપલબ્ધ થાય તેમજ આ લખાણમાં પણ ત્રુટિઓ રહીબી, તો તે માટે હું છદ્મસ્થ હોવાથી સજ્જનોની ક્ષમાચાચી, મને મારીત્રુટિઓ માટે સજ્જનો સૂચનાઓ આપશે તો તેવા સજ્જનો નો આભારી થઈશ.

જન્મસ્થળ.

મહાપુરૂષના જન્મથી-જન્મભૂમિનું ગામ.

પાવન થઈ પાંકાય છે-વિશ્વે તેનું નામ.

મહાપુરૂષોનાં જન્મસ્થળ પાવત્ર એવંદર્શનીય છે. એ પુણ્ય ભૂમિઓનાં યશોગાન સ્તપુરૂષોના પ્રાકટ્યથીજ ગવાય છે. સુવર્ણ, મૃત્તિકામાંથી અને રત્નો કોલમાંથી બાણમાંથી જેમ પ્રકટે છે તેમજ પ્રાતઃસ્મરણીય બાલ બ્રહ્મચારી શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજીનો જન્મ પુણ્યસ્થોક ભારત વર્ષના મરૂ સ્થળ મારવાડના વિકાનેર

શહેર પાસેના એક રમ્ય (ગંગ) ગામમાં થયો હતો. મારવાડમાં ઘણા નરપુંગવો પ્રકટયા છે. વીરત્વ અડગતેક પવિત્રતા, રાષ્ટ્રપ્રેમ પ્રખર આત્મ ત્યાગ, સતીત્વ સંરક્ષણમાટે દેહનાં બલિદાન અને ધર્મભાવના માટે સર્જીડ સદ્ભાવના આદિ ગુણોવાળા નરકે સરીઓ અને શરી નારીસિંહણોથી વિભૂષિત એવા મરૂસ્થળને શ્રીમદે પોતાના પ્રાદુર્ભાવથી અલંકૃત કર્યું હતું. આ જાણી મારવાડ તે માટે મગરૂર બની રહેશે.

તત્સમયનું મારવાડ.

દેવવિદ્યાસના વર્ણન પરથી તત્સમયનું એટલે અઢારમા સૈકાનું મારવાડ કેવી ઝાહોઝઝાડી ભોગવતું હતું, તેમજ ત્યાં જૈન-ધર્મની જ્યોતિ કેવી જ્વલંત હશે તેનું નિદર્શન નીચેની કડી-ઓપરથી થઈ શકે છે.

મરૂસ્થલ દેશ તિહાં મુંદર.

તેહમેં વિકાનેર દ્રંગ.

વિ૦

તેહને નિકટ એક રમ્યતા,

ગામ અછે શુભ ગંગ.

વિ૦ ૨ સાં.

રિદ્ધિવંત મહાજન ઘણા,

રિદ્ધે કરી સમૃદ્ધ;

વિ૦

અમારી શખ્દની ઘોષણા,

સુખિઆ જન સુખુદ્ધિ.

વિ૦ ૩ સાં.

દે૦ વિ૦ પૃ૦ ૭.

આવો મારવાડ દેશ એ શ્રીમદ્ની જન્મભામ હતો, અને શ્રીમદે એ ભૂમિને પૂર્ણ પ્રેમથી ઉપકાર બુદ્ધિથી વારંવાર વિચરી તેને વિભૂષિત કરી હતી. શ્રીમદ્નું જન્મભૂમિનું ગામ પણ અતિરમ્ય. કુદરતના અનુપમ સૌંદર્યવાળું હોવું જોઈએ. જેમાં મહાજન ઘણા રિદ્ધિવંત, સમૃદ્ધ તેમજ અમારી શખ્દની ઉદ્ઘોષણ કરાવનાર ધર્મિષ્ઠ, સત્તાવાન પુરૂષોનું બનેલું હોવું જોઈએ. નહિતો અમારી શખ્દ ઘોષણા કરાવવાનું દુષ્કર કાર્ય કરાવી શકવા

સામાન્ય જન સમુદાય શક્તિમાન્ થઈ શકે નહિ. રાણા પ્રતાપનો ટેક ટકાવી રાખવામાં તથા તેને સ્વતંત્રતામાંજ રહેવામાં મુખ્ય કારણભૂત ભામાશાને તેમજ રાઠોડ દુર્ગાદાશને પ્રકટાવનાર વીર ભૂમિ એજ આપણા ચારિત્રનાયકની જન્મભૂમિ હતી અને એમાં પ્રકટેલ વીર, કર્મરાયથી યુદ્ધકરી વિજયી થાયજ.

શ્રીમદ્નો જન્મ.

વિશ્વ કલ્યાણને માટે, વિરલ વિભતિ અવતરે,
ધર્મ પરિત્રાણને માટે, જીવન પૃથ્વપટે ધરે;
માત પણ પુણ્યશાળી જે દિવ્ય સ્વપ્ન જીએ અરે,
જન્મ પામી મહાત્માઓ, જગત્ને ધન્યજ કરે.

મદ્ દેવચન્દ્રજીનો જન્મ સુપ્રસિદ્ધ ઓસવાળ સાતિમાં થયો હતો. તેમનું ગોત્ર લુણિઆ હતું. તેમનાં મહા ભાગ્યશાલી માતા પિતાનાં નામો ધનબાઈ તથા તુલસીદાસ હતાં. તેમની

પ્રસંશા કરતાં કવિ પણ કહે છે કે:—

ઓશવંશે સાતિ જાણીએ, લુંણિઓ ગોત્ર મુજાત. વિ.
સહાશ્રી તુલસીદાસની, ધર્મબુદ્ધિ વિખ્યાત. વિ. ૪ સા.
તુલસીદાસની ભારયા, ધનબાઈ પુન્યવંત વિવેકી. વિ.
શીલ આચારે શોભતી, સત્યવક્તા ક્ષમાવંત. વિ. ૫ સા.
દે. વિ. પૃ. ૮

ખરેખર! મહાયુરૂષોનાં જનકજનની પણ બહુ શુભગુણોએ અલંકૃત, શીલવંત, સત્યવક્તા, ક્ષમાદિ મુલલક્ષણોવડે વિભૂષિતજ હોય છે. વળી આ જન્મે પતિપત્નીમાં પ્રીતિ પણ ઉત્તમ અને પારાવાર હતી. તેણુજ ધર્મમાર્ગમાં પ્રીતિવંત તથા લક્ષ્મી વ્યય કરનાર હતાં.

દંપતી પ્રીતિ પરંપરા-ધર્મે અર્ચે દામ:

દે. વિ. પૃ. ૮

આ દંપતીમાં સંપ, પ્રીતિ, આનંદ અને શાંતિ ભર્યાં જીવનની કેવી પરંપરા હશે તે ઉપરોક્ત પંક્તિઓથી સહજ પ્રતીત થાય છે. જ્યાં સ્વભાવે કલેશ કુસંપ અપ્રીતિ સ્વાર્થના ઝગડા જામેલા રહે છે તેવા દંપતી ને આવા ઉત્તમોત્તમ પુત્ર રત્નની પ્રાપ્તિ સંભવતીજનથી, પણ સત્ય તથા સ્વાભાવિકજ વિશુદ્ધ પ્રેમ, ધર્મ-ભાવનાના પરે રંગાર્ધ, એકતાના અનહદ આનંદે જડાર્ધ સાત્ત્વિક જીવને જ્યાં જીવાતું હોય ત્યાંજ આવા સુપુત્ર રત્નનું પ્રાકટય સંભવે છે.

શ્રીમદ્દનાં માતાપિતાનો ગુરુભક્તિ પર પણ કેવો ઉત્કટ પ્રેમ હતો તે કવિપણ કવે છે:—

અનુક્રમે ગુરુતિહાં આવીયા, વાંદવા દંપતી તામ. વિ.

ધનબાઈ શ્રી ગુરુને કહે, શુભો ગુરુ સુશુભનું ધામ. વિ. સાં. ૮

પુત્ર હરયે જેહ માહરે, વોહરાવીસ ધરી ભાવ. વિ.

યથાર્થ વયજીની જડપના, મુગુરુએ જાણ્યો પ્રસ્તાવ. વિ. સાં. ૯
દે. વિ. પૃ. ૬.

પુણ્યશાળી, ધર્મ ભાવના વાળા મનુષ્યોનેજ સદ્ગુરુ પર આંતરિક ઉદ્ઘાસ ભર્યો પ્રેમભક્તિભાવ ઉભરાય છે. ધનબાઈ શ્રીરા-જસાગરજી વાચકજીને વંદન કરવા આવેલ છે, ત્યાં ધર્મશ્રવણને પરિણામે, પુત્ર પરમપદ પામે એવા ઉત્તમ સ્થળે, ગુરુ ચરણે અર્પણ કરવાનો સંકલ્પ કરી તે ગુરુને બહેર કરે છે. પુત્ર પરનો માતાનો પ્રેમ અને મોહ તો વિશ્વવિખ્યાત છે. જગત્પરના કોઈ પણ દેશની માતાનો પુત્ર પ્રેમ ન્યૂન નથી સાંભળ્યો, છતાં પણ પુત્રને તેના પારલૌકિક ક્રિતાર્થે ગુરુ ચરણે સોંપવાના ધનબાઈના સંકલ્પથી તત્સમયની ભાગ્યશાળી સ્ત્રીનાઓના આદર્શ સ્વાર્થ ત્યાગની પરંપરા સ્પષ્ટ થાય છે. મેવાડ મારવાડના ઉદ્ધારક દુર્ગા-દાસ ભામાશા આદિ રણનીતિ વિશારદ, ધર્મ ભૂતિસમા કર્મવી-રોની પૂજ્ય જનનીઓનાં જેવાંજ ધનબાઈ હતાં, પોતાના પુત્ર પરનો સાંસારિક મોહ ઘટાડીને તેને અમરકરવા ગુરુચરણે સોંપવાના સંકલ્પમાં પુત્રપ્રેમ અને અપૂર્વ ત્યાગ સ્પષ્ટ થાય છે.

તતપશ્ચાત્ ગુરૂશ્રી વિહારકરી જાય છે. અને, ગર્ભ પ્રતિપાદન કરતાં જીવન ધર્મારાધનમાં વિતાવતાં ધન બાઈને--

શુભયોગે શુભ મુહૂર્તે, સુપન લહ્યું એકલીન, વિ. સાં. ૧૦
 શય્યામાં સુતાં થકાં, કિંચિત્ જાગત્ નિંદ. વિ.
 મેરૂપર્વત ઉપરે, મીલી ચોસઠ ઇન્દ. વિ.
 જિન પડિમાનો આચ્છવકરે, મિલીયા દેવનાવૃંદ. વિ. સાં. ૧૧
 અર્ચા કરતા પ્રભુતણી, એહવું સુપને દીઠ. વિ.
 ઐરાવણ પર બેસીને, દેતા સહુને દાન. વિ. સાં. ૧૨
 એહવું સુપન તે દેખીને, થયા જાગત તત્કાલ. વિ.
 અરૂણોદય થયો તત્કલિણે, મનમેં થયો ઉજમાળ. વિ. સાં. ૧૩
 દે. વિ. પૃ. ૧૦

આવું ઉત્તમ સ્વપ્ન આવે છે. શુભયોગે શુભ મુહૂર્તે, પાછલી રાત્રે કૈંક જાગત્ સુષુપ્તિજેવી અવસ્થામાં “ મેરૂ ગિરિવર-પર ચોસઠ ઇન્દ્રમળી જિનપ્રતિમાનો ઉત્સવ કરે છે. દેવોના વૃંદ પ્રભુને અર્ચા કરે છે. તથા ઐરાવત હાથીપર બેસીને સહુને દાન દે છે. ” આવું ઉત્તમ સ્વપ્ન જોઈને ધનબાઈ જાગૃત થાય છે, ને તત્કાળ અરૂણોદય થાય છે. પોતે તનમાં બહુજ રણિઆત થઈ પ્રમોદને પામે છે. મહાન્ પુરૂષના પ્રાકટયનાં આ પૂર્વ ચિન્હો છે. અને એ સ્વપ્ન દર્શન પ્રમાણેજ શ્રીમદ્ (ધનબાઈના પુત્ર) તેવાજ પ્રકારે પૃથ્વીતલને પાવન કરી અનેક લવ્યજીવોને, સંયમ રૂપી હાથીપર બેસી અધ્યાત્મ તત્ત્વજ્ઞાનનું મહાદિવ્ય દાન દેતા દેતા, આત્માનું આરાધન કરતા કરતા ઉચ્ચ પદારૂઢ થઈગયા છે. એજ બતાવી આપે છે કે શ્રમદ્દનાં માતાને આવેલ ઉત્તમ સ્વપ્ન સત્ય અને સાર્થક હતુંજ.

સ્વપ્નસ્ફોટ

ઉપરોક્ત શુભ સ્વપ્નજોઈ જાગૃતથઈ પૂર્ણ પ્રમોદને પામતાં ધનબાઈ તે સુન્દર સ્વપ્ન ડોને કહી સંલગ્નાવડું તેનો વિચાર કરવા લાગ્યાં. જો ડોઈ અપાત્રના આનિદ્યમાં તે દિવ્ય સ્વપ્ન કહી

સંભળાવાવાતાં આવેતો તેનું કૃણ પૂર્ણપણે પ્રાપ્ત ન થતાં અદ્વંપાશેજ મળે. જેમ એક જટિલે સ્વપ્નમાં પોતાના મુખને વિષે ચંદ્રપ્રવેશતો જોયો. ને સ્વપ્ન કોઈ અપાત્રને કહેતાં તેણે તેનું કૃણ મિષ્ટ લોજનની પ્રાપ્તિ કહી ને એમજ થયું. આમ વિચારકરી ચોગ્યપાત્ર શોધતાં હતાં તેવામાં સદ્દલાગ્યે વિહારકરતા કરતા મહા શ્રીપૂજ્ય શ્રી જિનચંદ્રસૂરિજી ત્યાં પધાર્યા. શ્રીમદ્દનાં જનક જનની તેમને વાંદવા ત્યાં આવ્યાં, અને ભક્તિ ભાવપૂર્વક વંદનકરી ધનબાઈએ સૂરિજીને પોતે તેમને પોતાનો હાથ જોયા વિનંતીકરી. તેમણે શ્રુતજ્ઞાન આધારે ગર્ભમાં રહેલ પુત્રને બહુશુભ લક્ષણવંત દેખ્યો. અને તેવુંજ ભવિષ્ય ધનબાઈને જણાવ્યું.

તે પછી પોતાને આવેલ સ્વપ્ન સૂરિજીને નિવેદન કરી કૃણ પૂછતાં અનેક શુભ આત્મશુણે વિભૂષિત મહાત્યાગી પુત્ર રત્ન તેમને થશે એમ કૃણ કહ્યું. પણ તેવો પુત્રરત્ન નિધાન તેમના જેવા રંકને ત્યાં રહેશે નહીં એમ જણાવી વિચરી ગયા.

તે પછી પૂર્ણ સમયે સં. ૧૭૪૬ માં ધનબાઈને પુત્ર જન્મ્યો. જ્ઞાનપાલન કરાતા તે પુત્રનું નામ દેવચંદ્ર રાખવામાં આવ્યું, અને આઠ વર્ષની શિશુવયમાં તો તેમણે જ્ઞાનના પાઠ ભણવા માંડ્યા, અને પુત્રનાં લક્ષણ પારણામાંથીજ પ્રકટ થવા લાગ્યાં.

ગુરૂચરણે અર્પણ.

એવામાં પૃથ્વીતલને પાવન કરતા વિચરતા વિચરતા શ્રીમદ્દ રાજસાગરજી પાઠકજી ત્યાં પધાર્યા, અને તેથી શ્રીમદ્દનાં માતા-પિતા ગુરૂશ્રીને દેખી ઘણાંજ હર્ષાન્વિત બન્યાં, અને પુત્ર જન્મની હકીકત કહી. તેમણે બહુ ગુણયુક્ત બાલ શરોમણિ શ્રી દેવચંદ્રને ગુરૂચરણે મુક્યો. આ શુભ લક્ષણવંત ભન્યાત્મા દેવચંદ્રને જોઈ હર્ષિત બની ગુરૂશ્રીએ તેને અંતરૂથી શુભાશિષ્ય દર્શ અમિ નમ્ર વર્ષાવી. આ પ્રસંગે હર્ષવડે પુલકિત અંગોવાળાં તે બન્ને પતિ પત્નીએ ગુરૂદેવને તે દિવ્ય આગક વહોરાવ્યો. ગુરૂદેવે પણ ભવિ-

ધ્યમાં ઘણા લાલને દેખી ધર્માલાલ કહી તેને ગ્રહણ કર્યો. આમ આ દેવચંદ્રણી અમૂલ્ય રત્ન વાચક શ્રીરાજસાગરજીણી કુંદનમાં જડાયું. કનક રત્નનો સુયોગ થયો, જેને પરિણામે એ રત્ન વિશ્વ પ્રકાશત બની ઉઠયું.

દીક્ષા.

દેવવિલાસના રચયિતા શ્રી કવિયણે દેવવિલાસમાં વાચકશ્રી રાજસાગરજીને ‘કાવિદ મેં શિરતાજ’ એવું બિરુદ આપ્યું છે. તેઓશ્રીએ યોગ્ય પાત્ર બાણી શ્રી દેવચંદ્રને દીક્ષા આપવાનો વિચાર કર્યો. મુક્તિ માર્ગના દરવાજાની ચાવી સમાન સંયમ રત્નને યોગ્ય બાણી તે વિચાર, શ્રીસંઘને પ્રકટપણે જણાવ્યો. શ્રીસંઘે પણ ગુરૂ મહારાજનું વચન પ્રમાણ કરી ભારે આહ્વાન-યુક્ત અનેક મહોત્સવપૂર્વક સં. ૧૭૫૬ માં માત્ર ૧૦ વર્ષની કુમળી વયમાં ગુરૂશ્રી રાજસાગરજીએ આ બાલ શિષ્યને લઘુ દીક્ષા, સંઘ સમક્ષ આપી તેમને કૃતાર્થ કર્યા અને પોતે કૃતાર્થ થયા. બાણે ભારતવર્ષને એક મહાપુરુષનું દાન કરતા હોયને ? તેમજ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીને મુક્તિમાર્ગને દેખાડવાનો સંકેત કરતા હોય તેમ અને અનેક લવ્યજીવોને હિતકર તથા અનેક ગહન આત્મજ્ઞાન તથા અધ્યાત્મજ્ઞાનગ્રંથોના પ્રણેતા સરસ્વતીપુત્ર જેવા આ પુરુષ રત્નને જોઈ પ્રમોદ ધારતા હોય તેમ મહોત્સવમાં નરનારીઓ દેવ દેવીઓની માફક હર્ષ પામ્યાં. આ અવસરે ભારત વર્ષના જૈન સંઘને એક અણુમૂલ વિદ્વદ્દરત્ન-ઉત્કૃષ્ટ કવિ સમર્થ પંડિત લાભ્યા. તે પછી શ્રીજિનચંદ્રસૂરિએ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીને વડીદીક્ષા આપી રાજવિમળા નામ સ્થાપ્યું, પણ મૂળ દેવચંદ્ર નામજ પ્રસિદ્ધ તો થયું. શ્રીમદ્ તત્પશ્ચાત્ત શુદ્ધાચારથી દીક્ષા પ્રતિ પાલન કરતા વિચરવા લાગ્યા.

સરસ્વતી મંત્રની આરાધના તથા પ્રસન્નતા.

શ્રી રાજસાગરજી મહારાજ હવે આ ભાગ્યશાળી શિષ્ય-રત્નશ્રી (રાજવિમળને) દેવચંદ્રજીને હિત કરનાર એવો વિચાર

કરવા માંડ્યો. કઈ રીતે શ્રી દેવચંદ્ર ઉત્કૃષ્ટ અધ્યયન કરી વિશ્વ વિખ્યાત થઈ પોતાના આત્માનું હિત સાધી શકે ? આ વિચાર કરતાં કરતાં વિચાર સ્ફુર્ચોકે દેવચંદ્રને જો સરસ્વતી મંત્રનું આરાધન કરાવી શકાય તો ઘણુંજ ઉત્તમ. એમ ધારીને સુંદર વેણુતટપરના વેલાડુ ગામના એક ભાંયરામાં શ્રી દેવચંદ્રજીને રાખીને તેમની પાસે વાચક શ્રી રાજસાગરજીએ એકાગ્રચિત્તે શ્રી સરસ્વતીની આરાધના કરાવવા માંડી, અને ભાગ્યશાળી એવા શ્રી દેવચંદ્રજીએ પણ પોતાને અતિશય હિતકર એવી આ આરાધના પ્રસન્ન અને એક ચિત્તે કરવા માંડી. પરિણામે શ્રી શારદાએ આ ભક્તની એકાગ્ર અને શુદ્ધ ભક્તિથી પ્રસન્ન થઈ તેની જીવ્હાએ વાસકર્યો. આપછી શ્રીમદ્ વિશેષ ઉદ્યમ અને ભાવ પૂર્વક અભ્યાસમાં દત્તચિત્ત બન્યા, અને સદ્ગુરુ શ્રી રાજસાગરજી પાઠક, અભ્યાસમાં હોમને સ્ફાયકરવા લાગ્યા, અને સરસ્વતી પ્રસન્ન થતાં તત્ત્વજ્ઞાનના વિકટ અધ્યયનમાં પણ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીની તીવ્રતા અતિશય વૃદ્ધિગત થઈ.

શાસ્ત્રાભ્યાસ.

હવે શ્રીમદે શાસ્ત્રાભ્યાસ કરવામાંડ્યો. પ્રથમ ૫૬ આવસ્યક અને જનજીવીનું પૂર્ણ તથા આધ્યયન કર્યું. તત્પશ્ચાત શ્રીને વીરજીનેશ્વરે ભાંખેલાં સૂત્ર સિદ્ધાંત અવગત કરીલીધાં. જેથી કરીને મિથ્યામત ટળતાં સ્વમાર્ગ પોષક બન્યા. આ બધું શીખી પ્રાઢ બન્યા પછી અન્ય દર્શનનાં શાસ્ત્રો જોયાં. વ્યાકરણ, પંચકાવ્ય, આદિ અનેક શાસ્ત્રોનાં અધ્યયન કરી તેના અર્થને સ્વરૂપમાં બાળી લીધા. નૈષધકાવ્ય, નાટક, જ્યોતષ જ્ઞયાં, તથા શીખી લીધાં, અઢારે કોષ, કૌમુદી, મહાભાષ્ય પિંગળ, સ્વરોદય, આદિ તમામ ઉપયોગી સાહુત્ય ગ્રંથો શીખી લીધા. વળી તત્ત્વાર્થ, આવસ્યક ઔહવૃત્તિ, કલિકાલ સર્વજ્ઞ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યજી વિરચિત યોગ શાસ્ત્ર આદિ અનેક ગ્રંથો, શ્રી હરિભદ્રસૂરિ તથા શ્રી યશોવિજયજી વિરાચિત તમામ મહાગ્રંથોનું અધ્યયન કરી

લીધું. છ કર્મગ્રંથ, કર્મપ્રકૃતિ શાસ્ત્ર (કર્મમયટી) પડ્ડ્રવ્ય, આદિ જૈન આશ્નાયના તમામ જાણુવા લાણુવા યોગ્ય ગ્રંથો જાણી સકલ શાસ્ત્ર પારંગત થયા. આ અને અન્ય લાણુવા યોગ્ય શાસ્ત્ર-ગ્રંથો તથા લાપા સાહિત્ય, તત્ત્વજ્ઞાન. અધ્યાત્મ જ્ઞાન, કાવ્ય, અલંકાર, આદિતમામ પ્રકારનાં શાસ્ત્રોશીખી પૂર્ણતયા પંડિતથયા અને દેવવિલાસના રચાયતા શ્રી કવિયણુ દેવવિલાસમાં કહે છે તેમ:—

સકલ શાસ્ત્રે લાયક થયા હો.

જેહને થયું મઠં સુઠં જ્ઞાનરે.

દે.

દે. વિ. પૃ. ૧૭

શ્રી દેવચંદ્રજીને મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન થયાં. પૂર્વકર્મની પ્રમળ શુભસત્તા પૂર્વકનો ક્ષયોપશમ, ગુરૂકૃપા, સરસ્વતીની પૂર્ણ પ્રસન્નતા તથા અરુપક્ષિત શાસ્ત્રાભ્યાસે ઉદ્ધમ આટલાં વાનાં જેને ઉપગ્રંથ છે એવા શ્રી દેવચંદ્રજી મહાપંડિત કવિરાજ અધ્યામ-જ્ઞાની અને તેમાં શી નવાઈ? અને ઉત્તમ ક્ષયોપશમને લીધે મતિશ્રુત જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરેતો તે સ્વાભાવિક ગણાય.

શ્રી રાજસાગર સ્વર્ગગમન.

વિ. સં. ૧૭૭૪ માં શ્રીમદ્દના ગુરૂદેવ વાચક રાજસાગરજી સ્વર્ગવાસી થયા, અને શ્રીમદ્દને આ ગુરૂવિરહનો ઘા સજ્જત લાગ્યો. ગુરૂલક્ષ્મી શિષ્યનેજ ગુરૂવિરહના કષ્ટની ખબર પડે છે. વળી તુતમાંજ એટલે સં. ૧૭૭૫ માં પાઠક જ્ઞાનધરમજી પણ સ્વર્ગ-વાસીથયા. આમ આ બેઉ પાઠકના સ્વર્ગ ગમનથી શ્રીમદ્દ જાણે એકલા બનીગયા હોય તેમ થયું.

શ્રી ધ્યાનદીપિકા ચતુષ્પદી.

વિ. સં. ૧૭૬૬ના વૈશાખ માસમાં પંચાંગમાં મુક્તાન નગરમાં શ્રીમદે ધ્યાનદીપિકા ચતુષ્પદી નામનો ધ્યાનવિષય પરનો અદ્વિતીય ગ્રંથરચ્યો, આ ગ્રંથમાં શ્રીમદે ધ્યાનના તમામ પ્રકાર, તેનાં સાધ્ય ઉપકરણો ને દ્રવ્યગુણ પર્યાયથી ઘટાવી કેવા મુનિ ચાતો

ધ્યાન કરનાર ધ્યાન યોગ્ય ગાળાય, સમ્યગ્ જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રનું સ્વરૂપ, પદ્મ-દ્રવ્ય, નવતત્ત્વ નિરૂપણ, બ્રહ્મચર્ય સ્વરૂપ, આદિ અનેક ઉત્તમોત્તમ વિષયોનાં વિવેચન કરી ધ્યાનનો દીપક પ્રકટાવવાની ઉત્કૃષ્ટ સામગ્રી ભવિન્નો માટે તૈયાર કરી છે. યમનિયમ આસન પ્રાણાયામ ધ્યાન ધારણ સમાધિ આદિ ધ્યાનમાં સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ સ્વરૂપો ઘણાજ વિસ્તૃત વિવેચન પૂર્વક પદ્યબદ્ધ વર્ણવ્યાં છે. વ્યવહાર અને નિશ્ચયથી બહિરાત્મા, અંતરાત્મા અને શુદ્ધાત્માના પ્રકાર બતાવી, કયો શુદ્ધાત્મા ધ્યાનને યોગ્ય હોય ? ધ્યાનનું શુદ્ધ સત્ય સંપૂર્ણ સ્વરૂપ કેવું હોય ? ધ્યાન શાનું કરવાનું છે ? આત્મા કયારે કેવા ધ્યાનથી પરમાત્મા થઈ શકે ! આ સર્વ બાબતોનો સ્ફોટ ઘણીજ ઉત્તમરીતે આ ગ્રંથમા શ્રીમદે ભવિન્નોના હિતાર્થે કર્યો છે, અને છેવટે શુદ્ધાત્મ ધ્યાનના પ્રાતપાઠનમાં-નિજ શુદ્ધાત્મ ધ્યાનને ધ્યાવે. એમ જણાવે છે.

દ્રવ્યપ્રકાશ.

સં. ૧૭૬૭ ના પોષ માસમાં શ્રીમદે હિન્દી ભાષામાં-વિકાનેર નગરમાં દ્રવ્યપ્રકાશ ગ્રંથની રચના કીધી. આ ગ્રંથ મજ ભાષામાં રચવામાં આવ્યો છે, એમાં આત્માનું પરમાત્માનું સ્વરૂપ તથા જીવનું સ્વરૂપ બતાવી મુખ્યતાએ છએ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ ઘણાજ વિસ્તારવાળા વિવેચનપૂર્વક ચર્ચવામાં આવ્યું છે. નયનું સ્વરૂપ બહુજ સુંદર રીતે બતાવવામાં આવ્યું છે. દ્રવ્યગુણ પર્યાય, જીવપુદ્ગલ કથન, અષ્ટકર્મ વિવરણ, તેના નિવારણના ઉપાયો, નવતત્ત્વનું સ્વરૂપ, સ્યાદવાદ સ્વરૂપ, આદિ અનેક મહત્વના પ્રશ્નો અધ્યાત્મિક દ્રષ્ટિએ તેમજ વ્યવહારદ્રષ્ટિએ તથા નિશ્ચયદ્રષ્ટિએ ચર્ચ્યા છે. મજભાષા (ખાની) બહુજ સુંદર હોય છે. તેમાં પણ આવા ગહન વિષયરૂપી સૂત્રમાં જ્ઞાન અને દ્રવ્ય નયતત્ત્વ નિરૂપણ પદ્ય પ્રમાણુ આદિ આત્મસુવાસ વેરતાં પુષ્પો ગુથી આત્મ સાધકો-ભવ્યાત્માઓના કંઠમાં તે ઉપકાર બુદ્ધિથી અર્પણ કરવામાં આવેલ છે તેથી તેની સુંદરતા હઝારો ઘણી

પધી જાય છે. આ બધા વિષયોથી ભરેલો આખોયે દ્રવ્યપ્રકાશ સર્વેયા એકત્રીસા દોહા-ચોપાઈ-સર્વેયા, તેવીસામાં પદ્યબદ્ધ રચનામાં રચ્યો છે-તેની વાનગી શ્રેણીક નીચે આપી છે.

ચોપાઈ

કરમ કરમડી રજસાં ન્યારા, જે ધ્યાહિ ચેતનડી ધારા.
લહે નિત્ય પદ તેહ અનંત. સ્યાદ્વાદયુત સંત મહંત.

x + + +

જેસે રજજી સરપ બ્રમમાને ત્યું અજન મિથ્યામતિ ઠાને.
હેહ બુદ્ધિકો આત્મ પિછાને, યાતેં બ્રમહેતુ પસારે.

ગ્રંથમહિમા વર્ણન.

સર્વેયા એકત્રીસા

પરસુ પ્રતીત નાંહિ, પુણ્યપાપ ભીતિનાંહિ, રાગદોષ રીતિનાંહિ, આત્મ વિલાસ હૈ. સાધકકો સિદ્ધિ હૈકિ, બુદ્ધિવૈ કુબુદ્ધિ હૈકિ, રિજવૈકો રિદ્ધિજ્ઞાન ભાનકો વિકાસ હૈ; સર્જન સુહાય કુજ, ચંદ જ્યું ચઢાવ હૈકિ, ઉપસમભાવ યામૈ આધક. ઉદલાસ હૈ, અન્યમતસૌ અકંદ, બંદત હય દેવચંદ, એસે જેન આગમમેં,-દ્રવ્ય કો પ્રકાશ હૈ.

સંવત કથન.

વિક્રમ સંવત માનયહ.

ભયલેસ્યાકે ભેદ,

શુદ્ધ સંયમ અનુમોદિકે,

કરી આસ્રવકો છેદ.

(૧૭૬૭)

એકંદર-દ્રવ્ય પ્રકાશમાં એવા મહત્વના જ્ઞાનામૃતના સાગર ઉછળે છે કે તેના વાચનનો અનુભવ કાર્ય શિવાય ભાગ્યેજ તેનો ખ્યાલ આવીશકે. આ ગ્રંથમાં શ્રીમદ્દનો દ્રવ્યાનુભવ કેદલો તીવ્ર હશે તેનો ખ્યાલ આવે છે.

આગમસાર.

શ્રીમદે મોટાકોટ મરોટમાં સં. ૧૭૭૬ના કૃષ્ણ ભાસમાં આગમસાર નામના અદ્વિતીય ગ્રંથની રચના કરી. આ ગ્રંથમાં ત્રણ કરણ, પદ્મદ્રવ્ય, આઠપદ્મ, સમનય, ચારનિક્ષેપા, ચાર પ્રમાણ, સમભંગી, નિગોદ, ચાર ધ્યાન, ભાવના, સમકીત, નિશ્ચય વ્યવહાર સ્વરૂપ, પંચસમવાય વિગેરે અદ્ભુત અને અતીવ ઉપયોગી વિષયોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. કહો કે સર્વ આગમોનો સાર હોહન કરી તેમાં સમાવવામાં આવ્યો છે. બાળજીવોને આગમોમાં પ્રવેશ કરાવવાની ચાવીરૂપ આ ગ્રંથ છે, અને તે શ્રીમદે બાળજીવોપર અત્યંત કરુણા કરી ઉપકારબુદ્ધિએ રચ્યો છે. આ ગ્રંથના સંબંધમાં પૂર્ણાહુતિમાં શ્રીમદ્ કથે છે કે:—

તત્ત્વજ્ઞાનમય ગ્રંથ યહ, જ્ઞેવે બાલાભોધ;
નિજપર સત્તા સખ લીખે, શ્રોતા લહે પ્રભોધ.
તા કારણ દેવચંદ મુનિ, કીનો આગમગ્રંથ;
ભણ્ણે ગુણ્ણે જે ભવિક, લેશે તે શિવપંથ.
કથક શુદ્ધ શ્રોતા રૂચિ, મિલજળ્યો એહ સંયોગ;
તત્ત્વજ્ઞાન શ્રદ્ધા સહિત, વડી કાય નિરોગ.
પરમાગમશું રાચજ્જે, લહેશે પરમાનંદ;
ધર્મરાગ ગુરૂ ધર્મ સો, ધરજ્જે એ સુખકંદ.
ગ્રંથ કીયો મન રંગજે, સિત પખ ફાગુણમાસ;
ભોમવાર અરૂ તીજ તિથિ, સફલ ફળી મનઆશ.

આ 'આગમસાર ગ્રંથની રચના મરોટગામમાં શ્રીમદે પોતાના શ્રાવક વિમલદાસની બે પુત્રીઓ માર્ધ અને અમાર્ધજીના મારે ખાસ રચ્યો છે. જે બાળાઓના ખાતર આવો ગહન જ્ઞાન ગાંભીર્યાદિ ગુણે યુક્ત ગ્રંથ લખ્યો તે બાળાઓ કેવી ભાગ્યશાળી-જ્ઞાન

આગમસારની રચનાના કારણમાં ઉપરોક્ત કથન શ્રી કવિપણના કથન પ્રમાણે છે. ત્યારે શ્રીમદ્ પોને આગમસારની પૂર્ણાહુતિમાં નીચેપ્રમાણે જણાવે છે.

રત્નપિપ્પલુ અને ભક્તિમાન હશે ? તે વિચારવા યોગ્ય છે. પોતાના ભક્તોને માટે પશુ આવા ઉત્તમ ગ્રંથની રચના કરવી એ અતિ આદરણીય એવું અનુકરણીય છે. આ ગ્રંથના સંબંધમાં દેવવિલાસના રચયિતા નીચે પ્રમાણે લખે છે:—

મરટ ગામે ગુરૂએ ભલોહોલાલ,
આગમસાર કીધો ગ્રંથરે.
વિમલદાસ પુત્રી હોય ભલી હોલાલ,
માઈજી અમાઈજી શુભ પુષ્પરે.
હોય પુત્રીને કારણે હોલા.
કીધો ગ્રંથતે આગમસારરે

x x x x + +

તાસશિષ્ય આગળરૂચિ, જૈનધર્મકોદાસ.
દેવચંદ આનંદમે, કીનો ગ્રંથ પ્રકાશ.
આગમસારોદ્ધાર ચહ, પ્રાકૃત સંસ્કૃતરૂપ.
ગ્રંથકીયો દેવચંદમુનિ, જ્ઞાનામૃત રસકુપ.
કર્યોઈહાં સહાય અતિ, દુર્ગાદાસ શુભ ચિત્ત.
સમજાવન નિજ મિત્તકુ, કીનો ગ્રંથ પવિત્ર.

ગુજરાત પાટણમાં આગમન.

સિદ્ધાંતના જ્ઞાતા, જૈનમતકુશળ, સ્વાતુલવ મસ્ત શ્રીમદ્ ગુજરાત તરફ પધાર્યા. શ્રી ખીમાવિજયજીએ પોતાના શિષ્ય જિનવિજયજીને વિશેષાવશ્યક ધરાવવામાટે શ્રીમદ્ને ખાસ આમંત્રણ કરી પાટણ બોલાવ્યા હતા અને જ્ઞાનદાનના પરમ રત્નીઆ, સમાનદષ્ટિ, તત્ત્વજ્ઞાન ભાસ્કર શ્રીમદ્ને તે વિનંતી કળૂલ રાખી ત્યાં ગયા હતા. ગુજરાતના પાટનગર અણહિલપુર પાટણમાં શ્રીમદ્ વિ. સં. ૧૭૭૭ માં પધાર્યા, અને વિદ્વાન્ શ્રોતા શ્રાવકોના અભિલાષથી તથા વિનંતિથી વ્યાખ્યાન વાંચવા લાગ્યા. તત્સમયના પાટણમાં જૈનધર્મની બહોળલાલી ઝળકતી હોય એમ લાગે છે. તેમજ શ્રાવકો પણ સિદ્ધાંતના બહુ તથા ઉચ્ચાધ્યાત્મજ્ઞાનના

બાણ હોવા સંભવ છે. એટલે સોનુ અને મુગંધનો મુયોગ થયો. જ્ઞાનરૂચિ લવ્યાત્માઓ તેવા રૂચિમંત્ર શ્રોતાઓ અને સ્યાદ્વાદ શૈલી અને જડ ચૈતન્યની વહેંચણુ કરી બતાવનાર ગૃહગંભીર ઉદાર જીનવાણીને પ્રરૂપનાર એવા જ્ઞાની શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી વક્તા ! આમ વક્તાશ્રોતા યોગથી પાટણનો ઉપાશ્રય, લવ્ય શ્રોતાઓથી ચીકાર થઈ જવા લાગ્યો.

હવે હમેશાં પાટણમાં શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી, ભવિજનો આગળ જૈનાગમનું સ્યાદ્વાદ શૈલીયુક્ત વખાણ વાંચવા લાગ્યા. અને જ્ઞાનાનંદ ઉભરાવા લાગ્યો. સ્યાદ્વાદ શૈલીયુક્ત દ્રવ્યાનુયોગની વાચના જ્યારે તેના ખખી જીવંની પાસે વાંચવામાં આવે છે અને એ વાચનામાં ચર્ચાની રસભરી ઝડીઓ ઉડે છે ત્યારે વક્તા શ્રોતાઓને કેવો અને કેટલો અદ્ભુત આનંદ થાય છે, સ્વાનુભવની કેવી લલિત લહરિઓ તેમનાં ધર્મભાવના ભર્યાં મસ્તકો ડોલાવે છે તેનો અનુભવતો તેવા જ્ઞાનરસિક લવ્યાત્માઓને જ થાય.

આ વખતે પાટનગરમાં પુનમિયા ગચ્છના તેજસી દોસી નામે મહા ધનાઢય વૈભવશાળી-કાવ્યરસિક-શ્રીમાળી કુલભૂષણ નગરશેઠ હતા. જેની આજ્ઞામાં કેક રાજા રાણાઓ રહેતા. તે જૈનધર્મના આભૂષણરૂપ ગણાતા હતા. કાવ્યકલા વિશારદ વિદ્વાન્ શિરોમણિ શ્રીભાવપ્રભસૂરિનો (પુસ્તક સંગ્રહ) જ્ઞાનભંડાર પાટણમાં વિશાળ હતો. જ્યાં અનેક વિદ્યાર્થીઓ અધ્યયન કરતા હતા. એવા શ્રી ભાવપ્રભસૂરિના ઉપદેશથી અખુટ ઋદ્ધિ સમૃદ્ધિવાળા નગરશેઠ તેજસી દોસીએ સહસ્રકૂટ ભરાવેલ છે.

આ નગરશેઠને ત્યાં પાટણમાં પરવરેલ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી પોતે એક વખત પધાર્યા, ને વાર્તાલાપમાં શેઠને શ્રીમદે બહુજ

અમને શ્રીમદ્નું પોતાનું લખાણ વધારે વિશ્વાસપાત્ર જણાય છે કે પોતાના મિત્ર દુર્ગાદાસના માટેજ આગમસાર શ્રીમદે રચ્યો હોવો જોઈએ. કારણ શ્રી હવિયજીના લખવા કરતાં આગમસારના રચયિતાનું પોતાનું લખાણ વધારે પ્રમાણપાત્ર હાલ રહે.

મીઠી વાણીથી પુછ્યું કે “ હે દેવાણુપિયા ! આપે સહસ્રકૂટ ભરા-
વેલ છે તે સહસ્રકૂટના સહસ્ર જીનનાં નામ તો આપો. શ્રીગુરુના
પાસે ધાર્યા હશેજ નહિં વાર ? કે હવે ધારશો ? ” આ પ્રશ્ન
સાંભળી નગરશેઠ બોલ્યા કે “ મહારાજ હું નથી જાણતો ! ”
આ જવાબ આપતાં સાથે શેઠની જીજ્ઞાસા વધી. આ સમયે
પાટણમાં સંવેગીમુનિ શિરદાર શ્રીમદ્ જ્ઞાનવિમલસૂરિજી બિરાજતા
હતાં. તેમની પાસે શેઠજી ગયા અને વિધિ પુરઃસર વંદના
કરી સહસ્રકૂટનાં સહસ્ર જીનનાં નામ આગમમાંથી કાઢી જણા-
વવા વિનંતી કરી.

આ પરથી શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિજીએ શેઠને કહ્યું કે:—“ સહ-
સ્રકૂટનાં નામ અવસરે જણાવશું. ” કવિ પણ કથે છે કે આગ-
મની કુંચી તો કોઈ વિરહાજ જાણી શકે. અને ખરેખર આગમ
રૂપી મહાવજ્રદ્વાર ખોલવા માટેની ચાવી તો કોઈ મહાન્ વિબુધ
જન જ પ્રાપ્ત કરી શકે છે, વળી અભ્યાસ કરતાં પણ સ્વાનુભવની
વાત કાંઈ ઓરજ છે. આહ ! શ્રી જ્ઞાનવિમળજીને સહસ્રકૂટનાં
નામ સ્મરણમાં ન હોવાથી અવસરે જણાવવા કહી શેઠને વિદાય
કર્યા.

એક સમયે શ્રી પાટણમાં શાની પોળમાં ચોમુખવાડી
પાસેના જીનાલયમાં સત્તરભેદી પૂજા ભણાવવામાં આવી, અને પ્રભુ
ગુણ સ્તવનાની ઝડી વરસવા માંડી. આ પૂજામાં શ્રીમદ્ જ્ઞાનવિ-
મલસૂરિજી પધાર્યા, અને શ્રાવકોનાં મન બહુજ હરખ્યાં. ત્યાં
દર્શનાર્થે શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી પણ બહુજનવૃંદ સમેત પધાર્યા,
અને પ્રભુને નમી સ્તવી બેઠા. એવામાં નગરશેઠ સંસાર સમુદ્રથી
તારનાર પ્રવહણરૂપ એવા શ્રી જીનેશ્વરનાં દર્શનાર્થે આગ્યા, અને
દેરાસરમાં શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિજીને બેઠ પ્રથમ પોતે સહસ્રકૂટનાં
નામ માટે કરેલ પ્રશ્ન યાદી દેવરાવી ખુલાસો કરવા કહ્યું, ને કહ્યું
કે “ મહારાજ ! અવલોકન કરતાં ઘણા સમય ગયો ! આમ
ધર્મનાં કામ કેમ થાય ? ” ત્યારે શ્રીમદ્ જ્ઞાનાવમલજી બોલ્યા કે

“ પ્રાચે સહસ્રઙ્કટના નામની નાસ્તિ થઇ જણાય છે, અને કહાલું:
કેઈ અંથમાં અસ્તિ હોય તો હોય. ” આ સાંભળી—

જ્ઞાન શમશેરતણા ઝડકારા !
દેવચંદ્ર બોડ્યા તેણીવારે !
શ્રીજી તુમે મૃષા કિમ બોલો ?
ચિત્તથી વાત તે બોલોરે (બોલોરે ?)
પ્રભુ મન્દિરમેં યથાર્થની વ્યક્તિ,
કિમ ઉપજે શ્રાવક ભક્તિરે !
તુમે કેવિદ્યમેં કહેવાઓ શ્રેષ્ઠ !
અયથાર્થ કહો તે નેષ્ટરે !

આ સાંભળી શ્રી જ્ઞાનવિમળજી નારાજ થયા અને વિચારવા
લાગ્યા જે આ મારવાડી આવી મહાન્ જ્ઞાનની વાતમાં શું બાણે ?
અમ સમજી બોડ્યા જે:—

તવ જ્ઞાનવિમળજી ત્રટકી બોડ્યા !
તુમે શાસ્ત્ર આગમ નહીં બોડ્યારે !
તમે તો મરૂથલીઆના વાસીરે !
તુમે વાક્ય બોલોને વિમાત્રીરે !
શાસ્ત્ર અભ્યાસ કર્યો હોય જેહને !
પૂછીએ વાક્ય તે તેહનેરે !
તુમે એહ વાર્તામાં નહિં ગમ્ય !
અમે કહીએ તે તુમ નિસમ્યરે !

આ ઉપરથી લાગે છે કે આ બાબતની ચર્ચા બરાબર દેરા-
સરમાં ભમી હોવી જોઈએ. આ ઉપરશ્રી શેહને ઘણો હરખ થયો
ને બોલ્યો કે:—

શ્રીજી તમે અયથાર્થ ન બોલો,
એહ વાતનો કરવો નિચોડોરે. સ.

ત્યારે શ્રી જ્ઞાનવિમળજી બોલ્યા કે:—

જ્ઞાનવિમલ ઠહે સુણો દેવચંદ્ર,
 તુમને ચર્ચાના ઉપહંદરે, સ.
 જે તુમે બોલોછો તો તુમે લાવોરે,
 સહસ્રકૂટ જિન નામ સંભળાવોરે. સ.

આ ઉપરથી શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી તેમને સહસ્ર જિનનાં નામ આપે છે અને શ્રી જ્ઞાનવિમળ સૂરિજીને તેમની વિદ્વત્તાથી ઘણોજ આનંદ થાય છે. આ ૧૦૨૪ જિનની વિગત સાથે તે સહસ્રકૂટ નાં નામનું સ્તવન શ્રીમદે ત્યાંજ બનાવ્યું છે. જે શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર નામક ગ્રંથના બીજા ભાગના પૃ. ૯૨૩ પર છપાઈ ગયું છે. આથી શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિજી હર્ષ પામતા થકા શ્રીમદ્ને પુછેછે કે:-

મૌન રહીને પુછે જ્ઞાન,
 તુમે કેહના શિષ્ય નિધાનરે ! સ.
 ઉપાધ્યાય રાજસાગરના શિષ્ય !
 મીઠી વાણી જેહવી ઇશ્વરે ! સ.
 નમ્રતા ગુણ કરી બોલે જ્ઞાન,
 દેવચંદ્રને આખ્યાં માનરે ! સ.

આ પ્રમાણે પ્રેમ ભરેલ વાર્તાલાપ થતાં બન્ને મહાપુરુષોને અસ્પર્શ પ્રેમભાવ વધ્યો. આમ થવાથી નગરશેઠ તેજસી દોસીનું કામ થયું. કારણ કે તેમને તો સહસ્રજિન નામ જાણવાં હતાં. જે સહસ્રકૂટનાં નામ અપ્રકટ હતાં તે શ્રી દેવચંદ્રજીએ પ્રકટ કર્યો. આ ઉપરથી ત્યાં પ્રતિષ્ઠા કરી અને મહાન નવા નવા ઉત્સવો મંડાયા. તે પછી શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીએ ક્રિયા ઉદ્ધાર કર્યો.

આ પરથી શ્રીમદ્ની જ્ઞાનની તિક્ષણતા તથા સત્ય વસ્તુપર નો દ્રઢ પ્રેમ પ્રતીત થાય છે, તથા શ્રી જ્ઞાનવિમલ સૂરિજીની સત્ય વસ્તુ ગ્રહણ કરવાની જ્ઞાસાની પ્રબળતા પ્રત્યક્ષ થાય છે. પોતે મોટા જ્ઞાની સૂરીશ્વર હોવા છતાં જ્યારે શ્રીમદ્ તેમને સહસ્રકૂટનાં નામ સંભળાવે છે ત્યારે તે માન્ય રાખી શ્રીમદ્ને માન સન્માન આપી મીઠા વચ્ચે બોલાવી તેમનું નામ વિગેરે

પુછેછે. આ સરસતા એજ સાધુતાનું મુખ્ય લક્ષણ છે. મહાન પુરૂષો પણ સત્ય ગ્રહણમાંજ મોટાઈ માનતા અને “ માફે તે સાફે નહિં પણ સાફે તે માફે ” એજ સૂત્રને શિરોધાર્ય રાખતા. એ પ્રસંશનીય છે.

શ્રી જીનવિજયજીને કરાવેલ અભ્યાસ.

શ્રી ખીમાવિજયજીના શિષ્યરત્ન શ્રી જીનવિજયજી જેઓએ દ્રવ્યાનુયોગ તથા ખીજા ઉપયોગી વિષયોપર ગ્રંથો રચ્યા છે તેઓએ આજ અરસામાં શ્રી પાટણનગરમાંજ વિશેષાવશ્યક તથા અન્ય ગહન ગ્રંથો શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજ પાસે ધાર્યા હતા. ખીમાવિજયજીએ પોતે શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીને બોલાવ્યા હતા. (સં. ૧૭૭૦ થી ૧૭૭૫ સુધી.) તેની સાક્ષી નીચે પ્રમાણે:—

ગુરૂલક્ષ્મિ વિનયી ઘણા, મુનિમાં તિલક સમાન,
શ્રી જિનવિજય સુગુરૂતણા, -કેતાં કહું વખાણ.
ગુરૂની મહિર નિજર બહુ, વિદ્યા વિનય વિશાળ;
પંડિત જનની સેવના, પામે જ્ઞાન રસાળ.
ખીમાવિજય ગુરૂ કહણથી. પાટણમાં ગુરૂ પાસ.
સ્વપર સમય અવસોકતાં. કીધાં બહુ ચોમાસ.
જ્ઞાનવિમલ સૂરિકને, વાંચી લગવતી ખાસ.

મહાભાષ્ય અમૃત લલો, દેવચંદ્રગણિ પાસ

કાવ્ય છંદ નાટિક પ્રમુખ, અભ્યાસિયા બહુ ગ્રંથ,
અનુક્રમે ગીતારથ થયા, વિચરંતા શુભ પંથ.

શ્રી રાસમાળા પૃ. ૧૪૫

આ પરથી શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજ કેટલા વિદ્વાન હશે તેનો ખ્યાલ સહજ આવી શકે એમ છે. આ જિનવિજયજી મહારાજે દીક્ષા લીધી તે સાલ ૧૭૭૦ છે.

સંવત સત્તર સિત્તેરે, કાર્તિક માસ બુધવાર,
વત્રી છઠ દિને લાવશ્યું, સંયમ ગ્રંથો સુખકાર.

ઇંગિત આકારે ઠરી, જાણી સુગુણ નિધાન,
ક્ષમાવિજયજી ગુરૂ હવે, જિનવિજય અભિધાન.

શ્રી જૈન રાસમાળા, જિનવિજય રાસ પૃ. ૧૪૫
આ શ્રીમદ્ જિનવિજયજી મહારાજે વિશેષાવશ્યક વિગેરે
જેવા મહા ગૂઢગહન તત્ત્વજ્ઞાનના ગ્રંથ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી પાસે
ધાર્યા હતા તે પરથી શ્રીમદ્ના સિદ્ધાંતના પારંગતપણાનો ખ્યાલ
આવી શકે છે.

શ્રી ઉત્તમવિજયને શ્રીમદે અભ્યાણ કરાવ્યો સં ૧૭૭૭

શ્રી જિનવિજયના વિક્ષાન્ સિદ્ધાંતના પારગામી શિષ્યરત્ન
શ્રી ઉત્તમવિજય થયા:—

તસ કપુરવિજય કવિ, ક્ષમાવિજય તસ શિષ્ય;
જિનવિજય જગમાં જયો, પ્રતપો કોડી વરીશ.
અંતેવાસી તેહના, વિદ્યા સિદ્ધ સમાન,
શાસ્ત્રાભ્યાસી જે સદા, બહુ શિષ્યજ સંતાન.
જસ કીરતી બહુ વિસ્તરી, મહીમંડળ વિખ્યાત,
તે ગુરૂ ઉત્તમવિજયનો, કહુ ઉત્તમ અવદાત.

જૈન રાસમાળા. શ્રી ઉત્તમવિજય નિર્વાણ રાસ. પૃ. ૧૫૪

આ ઉત્તમવિજયજીનું સંસારીપણે નામ પૂંજશા હતું. આ
પૂંજશાને સંસારીપણામાંજ તેમના સદ્ભાગ્યે શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી
મહારાજનો પુણ્ય સમાગમ અમદાવાદમાં (પૂંજશાના ગામમાંજ)
થયો હતો:—

ઢાળ.

ખરતરગચ્છ માંહિ થયારે લોલ,
નામે શ્રી દેવચંદરે સોભાગી;
જૈન સિદ્ધાંત શિરોમણીરે લોલ,
ધૈર્યાદિક ગુણવૃંદરે સોભાગી.

દેશના બાસ સ્વરૂપનીરે લોલ,
તે ગુરૂના પદ પદ્મરે સોભાગી;
વંદે અમદાવાદમાંરે લોલ,
પૂંબશા નિઃછદ્રરે ! સોભાગી.

દુહા.

તે ગુરૂની વાણી સુણી, હરખ્યો ચિત્ત કુમાર;
જ્ઞાન અભ્યાસ કરૂં હવે, તુમે પાસ નિરધાર.
ઇગિત આકારે કરી, બાણી તેહ સુવાસ,
જ્ઞાન અભ્યાસ કરાવવા, કીધો તેહને છાત્ર.

શ્રી ઉત્તમવિજય રાસ પૃ. ૧૫૫.

આમ પૂંબશાને શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીએ યોગ્ય પાત્ર બાણી
જ્ઞાનાભ્યાસ કરાવવા માંડ્યો. તેમણે કેટલો અભ્યાસ કરાવ્યો તે
જણાવતાં શ્રી ઉત્તમવિજયજી રાસમાં શ્રી પદ્મવિજયજી નીચે પ્રમાણે
જણાવે છે:—

હવે કુંવર નિત નિત ભણે, પ્રકરણ જૈનનાં સાર. લલના. લ. હ.
હંડક ને નવતત્ત્વ જે, ભણ્યા જીવ વિચાર. લ. હ.
ત્રણ લોકની દીપિકા, સંગ્રહણી સુવિચાર. લ. હ.
ભાષ્ય ચૈત્ય ગુરૂ વંદના, વળી પચ્ચખાણ પ્રકાર. લ. હ.
ક્ષેત્ર સમાસ સોહામણો, સિદ્ધ પંચાશિકા નામ. લ. હ.
સિદ્ધ હંડિકા તિમ વળી, ચઉ સરણ અતિ અભિરામ. લ. હ.
કર્મ અંથ અર્થે કર્યા, કર્મપયડી મુખ પાઠ. લ. હ.
પંચ સંગ્રહ મુખ અંથમાં, વિસ્તર્યા કર્મ જે આઠ. લ. હ.
કાલ વિચાર અંગુલવળી, વનસ્પતિ તિમ જાણ. લ. હ.
દર્શન પાખી સિતરી, કરતા એહનું નાણ. લ. હ.
ખંડ પુદ્ગલ તિમ વળી, નિગોદ છત્રીશી જેહ. લ. હ.
વળી અતિચાર પંચાશીકા, નિજ અભિધા પરે તેહ. લ. હ.
વૃત્તિ સહિત વાંચે સર્વે, તે ગુરૂને ઉપગાર. લ. હ.
ભંગબલ બહુ મુખ ભણે, રહસ્ય તે આગમ અપાર. લ. હ.

સમ ભંગી નય સાત જે, વળી નિશ્ચેપની વાત. લ. હ.
 તિન ભંગીપણે ગ્રહે, કેતા કહું અવદાત. લ. હ.
 ક્ષમ કરતાં હવે અન્યદા, ગુરુ કરે વિહાર, લ. હ.
 સુરત બંદર આવીયા, સાથે તેહ કુમાર. લ. હ.
 શબ્દ શાસ્ત્ર તે શહેરમાં, ભણિયા યત્ન અપાર. લ. હ.
ઉત્તમ ગુરુપદ પદ્મની, સેવા કરે શ્રીકાર. લ. હ.

શ્રી ઉત્તમવિજય રાસ-જૈન રા. રા. પૃ. ૧૫૫

આવા વિદ્વાન બહુ શ્રુત શિષ્ય પૂજાશા ગુરુચરણ સેવતા
 ગુરુ પાસેજ વસે છે. તેવામાં પાટણ શહેરના શેઠ કચરા કીકા
 જેઓ સૂરતમાં આવી વસેલા છે, તેમનો વિચાર પોતે સન્માર્ગે
 ઉપાજેલી લક્ષ્મીનો સદ્વ્યય કરવા યાત્રા જવાનો નિર્ધાર કરી
 શ્રીમદ્ દેવચંદ્રણ પાસે આવે છે અને પોતાની સાથે કોઈ વિદ્વાન
 ગુણિયલ સિદ્ધાંત પારગામી સતપુરુષને આપવા વિનંતી કરે છે.

પાટણ શહેરના વાણીઆ, કચરા કીકા નામ;
 આવી સૂરતમાં રહ્યા, ચુંદર જેહનું ધામ. ૧
 પુણ્ય પ્રાકૃત જોરો થયો, લહી ક્ષેત્રાંતર યોગ;
 મન ચિંતે સફલો કડં, લક્ષ્મીનો સંયોગ; ૨
 આવી ગુરુને વિનવે, કરશું તિરથ જાત્ર;
 પઠિત પુરુષ જો કોઈ દિયો, તો હોયે સફળી વાત. ૩
 ગુરુ પણ તેહ કુમારને, જાણી ચતુર સુજાણ;
 તસ આગ્રહથી આપીયો, લક્ષણ રૂપ નિધાન. ૪

જૈન રાસમાળા. શ્રી ઉ. વિ. નિ. રાસ-પૃ. ૧૫૬

આ પૂજાશાને યાત્રામાં સમેદ શિખરજીમાં જ્યાં યાત્રાળુ-
 ઓને ઉપર ચઢવાનો ગામ ધણીનો હૂકમ નથી મળતો ત્યારે
 રાત્રે અદ્ભુત સ્વપ્ન આવે છે. ને પોતે ભવ્ય છે તથા સમકીત
 પામશે એમ શ્રી મંદિર સ્વામી કહે છે ને સવારમાંજ
 ઉપર ચઢવા આજ્ઞા મળે છે (આ તમામ અધિકાર વિસ્તારથી
 જાણવા માટે શ્રી ઉત્તમવિજયજી નિર્વાણ રાસ. પૃ. ૧૫૬ માં જૈન

રાસમાળામાં જોવું,) આ યાત્રી મંડળ કરતાં કરતાં બુદ્ધાણુપૂર આવે છે ત્યાં ઠસ્તુરશાળને ત્યાં ઉતરે છે. ત્યાં હિમચંદ્રજી નામે સાધુ ધણા તીવ્ર તપસ્વી છે. તેમના વૈરાગ્યથી ઉભરાતાં વ્યાખ્યાન, પૂંજશા સાંભળે છે અને સંયમના રાગી બની પૂંજશા હિમચંદ્રજીને પોતે દિક્ષા ન લે ત્યાં સુધી ઘડું ન વાપરવા અભિગ્રહ કરે છે. આ સઘે તેમની પાસેજ દીક્ષા લેવા વિનંતી કરી પણ પૂંજશાએ તેમની દેશનામાં જિનપૂજની અનુમોદના ન સાંભળવાથી પોતે તેમની પાસે દીક્ષા ન લેતાં ગુજરાત આવે છે.

ગુજરાત સૂરતમાં આવી ત્યાં વિશેષાવશ્યક વાંચ્યું ત્યાંથી અમદાવાદ આવ્યા, જ્યાં શ્રી યોગવિમલ ગણિ તથા જિન વિજય પંચાસ આવી રહેલા હતા. તેમને વાંદી રણિયાત બનેલા પૂંજશાએ પોતાની માતા પાસે આવી દીક્ષા લેવા દેવાની આજ્ઞા આપવા વિનંતિ કરી. પણ પુત્ર પ્રેમવાળાં માતાજી મોહવશ પોતે જીવતાં છતાં દીક્ષા ન લેવાનું કહેતાં માતાના ઉપકારના બાજુ મૈન રહેલા પૂંજશાએ તેમ કર્યું. કારણ માતા ઉત્તમ તીર્થથી પણ અધિક છે હવે પોતે ત્યાંજ રોજ વ્યાખ્યાન સાંભળે છે અને શ્રીજિન વિજય જેવા વ્યાખ્યાનના તથા શ્રી પૂંજશા (ઉત્તમ વિજય) જેવા શ્રોતા મળતાં વકતાશ્રોતા યોગની ઉત્તમતાએકરી સિદ્ધાંતની ચર્ચાની ઝડીઓ વરસવા માંડી. આવી અલખ આત્માનંદની ચર્ચા કરતા ધમધ્યાન કરતાં પૂંજશા ત્યાં રહ્યા, થોડા વખતમાંજ તેમનાં માતાજી સ્વર્ગવાસી થયાં અને તેમનું મૃત કાર્ય આદિ કરી શોક પરિહરિ વ્રત લેવાની ઈચ્છામાં તત્પર થયા અને ગુરૂશ્રી જિન વિજયજી ને દીક્ષા આપવા પ્રાર્થના કરી.

અમદાવાદ ગુસા પારેખની પોળમાં સં. ૧૭૬૮ ના વૈશાખ સુદિ છઠ્ઠના રોજ ધણા મોટા આચ્છવ આડંબર સહિત જન સમુદાયની ભારે પ્રશંસા પામતા થકા સ્વામિભક્તિ કરી ચારાશી ગરુડના સાધુઓને ભોજન દાન દઈ બહેન ભણેજોને સંતોષી શામળાની પોતે શામળા પ્રસુની સાનિધ્યમાં સઘ સમક્ષ સઘની આશિષ

સહિત શ્રીજિન વિજય પાસે ભવજલ તારનાર પ્રવહણુ સમાન
દીક્ષા અંગીકાર કરી શ્રી ઉત્તમ વિજય નામ, ગુરુજીએ રાખ્યું. શ્રી
જિન વિજય સમાન ગુરુ તથા શ્રી (પૂજશા) ઉત્તમ વિજય સરખા
શિષ્યની અતિ ઉત્તમ જોડી (કે જેવી મલવી દુર્લભ) જોઈ વિદ્વાનો-
જ્ઞાનીઓ-તથા શ્રાવક શ્રાવિકા સાધુ સાધ્વી ધન્ય ધન્ય ઉચરવા
લાગ્યાં આ ઉત્તમવિજયજીને શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીએજ લખાવી
સિદ્ધાંતના પારગામી બનાવી આ સ્થિતિએ પહોંચાડયા ત્યાંથી
પ્રેમાપૂર ચોમાસુ કર્યું અને ઉતર્યે ચોમાસે સુરત આવ્યા ત્યાંથી:-

મધ્યું પાદરા ગામ ગુરુએ કોઈ કારણે મહારા લાલ.
અનુક્રમે આવ્યા પાદરા ગામને બારણે. મહારા લાલ.
સાંમૈયું સંગે કરી ગુરુ પધરાવીઆ. મહારા લાલ.
આગ્રહ કરીને ભગવતી સૂત્ર મંડાવીઆ. મહારા લાલ.

વિ. સં. ૧૭૬૬ માં પાદરામાં પધાર્યા

શ્રી ઉત્તમ વિજયજીને લઈને શ્રી જિન વિજયજી પાદરા ગામે
ખાસ. ધ્વિષ્ટા પૂર્વક પધાર્યા આ વખતે પાદરા (લેખકનું ગામ)
ની જહોઝલાલી સારી સંભવે છે તેમજ ત્યાં તત્સમયે શ્રોતાઓ
પણુ દ્રવ્યાનુ યોગ તથા સિદ્ધાંતના વ્યાખ્યાનોની રસ ધારાઓ
ઝીલી શકે તેવા હોવાજ જોઈએ, નહીં તો આવા રત્ન સરખા
ગુરુજીને સાંમૈયું કરી લાવી ભગવતી સૂત્ર જેવા ગહન વિષય
આગ્રહ કરી વંચાવે નહીં (અને અત્યારે પણ પાદરા ગામમાં
દ્રવ્યાનુયોગના જ્ઞાતા શ્રોતાઓ છે તથા વિદ્વાન્ મુનિરાજોનાં
ચાતુર્માસ થાય છે.

અહિં શ્રી જિનવિજયજીએ ઉત્તમવિજયજીને નંદિસૂત્ર
વંચાવ્યું. અને શ્રાવણ માસની શુકલાદશમીએ ભગવતીસૂત્ર
વાંચતાં વાંચતાંજ જિનવિજયજીએ દેહોત્સર્ગ કર્યો, અને જ્યાં
તેમને અગ્નિ દાહ દીધેલો ત્યાં તળાવ કાંઠે તેનો સ્મરણ સ્તંભ
(દેરી) અદ્યાપિ તેની સાક્ષી પૂરી રહેલી છે. ત્યાંથી આમાનુ
ગામ વિહાર કરતા કરતા તેઓ ભાવનગર આવ્યા અને ત્યાંજ

ચોમાસુ કર્યું. અહીં રહેલા શ્રી ઉત્તમ વિજયજીએ સિદ્ધાંતોના વધુ અભ્યાસ માટે શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીને આમંત્રણ કરી બોલાવ્યા હતા. તેઓ ખરતર ગચ્છના હતા છતાં તેમજ ઉત્તમ વિજયજી તપગચ્છના હોવા છતાં પણ પોતાના ભૂતકાળના પ્રિયશિષ્ય પરની ઉપકાર બુદ્ધિથી પ્રેરાઈ ભાવનગર ગયા:—

ભાવનગર આદેશે રહ્યા ભવિ હિત કરે મારા લાલ,
તેડાવ્યા દેવચંદ્રજીને, હવે આદરે મારા લાલ.
વાંચે શ્રી દેવચંદ્રજી પાસે, ભગવતી મારા લાલ,
પન્નવણા અનુયોગ દ્વાર, વળી શુભ મતિ મારા લાલ.
સર્વ આગમની આજ્ઞા દીધી, દેવચંદ્રજી મારા લાલ,
જાણી યોગ્ય તથા ગુણગણના વૃંદજી મારા લાલ.

જે. રા. મા. શ્રી ઉત્તમવિજય નિર્વાણ રાસ. પૃ. ૧૬૩

વિ. સં. ૧૭૭૫ સુધી શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી પાટણમાં હતા. તત્પશ્ચાત્ તેઓશ્રી મોટા કોટનગર પાસેના મરોટ ગામમાં ચાતુર્માસ રહ્યા હતા. તે પછી ૧૭૭૮ માં ગુજરાત અમદાવાદ આવ્યા હતા. ત્યાં ૧૭૭૮-૧૭૭૯ ૧૭૮૦ ના ચાતુર્માસ થયા હોય એમ સંભવે છે. તે પછી શ્રીમદે વિહાર કરી ખંભાત વડોદરા પાદરા ભરૂચ થઈ સૂરત વિહાર કર્યો. ત્યાંથી વિચરતા વિચરતા પુનઃ ૧૭૮૭ માં અમદાવાદ પધાર્યા હતા. અમદાવાદના શ્રદ્ધાવંત શ્રાવકોએ બહુ ભક્તિભાવ પૂર્વક આ મહા સમર્થ સિદ્ધાંત પારંગત જ્ઞાની પુરૂષને નાગોરિસરાહમાં પધરાવ્યા:—

સંવત્ સત્તર સત્યાસીએ, આવ્યા અમદાવાદ,
લોક સહુ તિહાં વાંદવા, આવ્યા મન આહલાદ.
નાગોરિસરાહ જિહાંઅ છે, તિહાં હવીયા મુનિરાજ,
નિર્લોભી નિષ્કપટતા, સકલ સાધુ શિરતાજ.
સાધુ શ્રી દેવચંદ્રજી, સ્યાદ્વાદની યુક્તિ,
જીવ-દ્રવ્યના ભાવને, દેખાડે તે વ્યક્તિ.

દેવવિલાસ. પૃ. ૨૪.

હવે શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીએ રાજનગર ક્ષેત્રમાં પોતાની સ્થા-
દ્વાદ શૈલી યુક્ત ગૂઢ ગંભીર જ્ઞાન સદ્બોધની વર્ષાની ઝડીઓ
વરસાવવા માંડી. રાજનગરનો તત્ત્વજ્ઞાસુ શ્રોતા સમુદાય ચાત-
કની પેઠે અતિ ઉદ્ધાસ પૂર્વક આ અણુમૂલ ઉપદેશ રૂપી અમૃ-
તનું પાન કરવા લાગ્યો. આ સમયે શ્રીમદ્ના વાણી સુધાવર્ષણ
માટે કવિપણ કથે છે કે:—

તે હવે દેશના સાંભળો,
શ્રાવક શ્રાવિકા જેહ.
વાણી જલ આષાઢ સમ,
વરસે ધ્વની ઘનજેહ.

શ્રી. દે. વિ. પૃ. ૨૪.

આવી તત્ત્વજ્ઞાસુ શ્રોતા મંડળી પાસે શ્રીમદ્ અઠાર પાપ-
સ્થાનકનો અધિકાર વિસ્તાર પૂર્વક સાંભળવા લાગ્યા, અને આ
અઠાર પાપસ્થાનક નિવારી સમકીત પ્રાપ્તિના હેતુ રૂપ સમનય,
નિશ્લેષ, જીવાજીવ, ચૌદ ગુણ સ્થાનક આદિ અતીવ ઉપયોગી
અને જાણવા યોગ્ય વિષયો પર બહુ ઉત્તમ પ્રકારની ઝીણવ-
ટથી વ્યાખ્યા કરી. આ પછી ભગવતી સૂત્ર જેવા ગહન
ગ્રંથનું વાંચન શરૂ કર્યું:—

ભગવર્ધ સૂત્રની વાંચના,
સાંભળે જનના વૃંદ.
વાણી મીઠી ખીયુષ સમ,
ભાંજે શ્રી દેવચંદ.

શ્રી. દે. વિ. પૃ. ૨૬.

આ અમૃત સમાન ઉપદેશના શ્રવણથી માણેકલાલજી નામે
એક શ્રાવક કે જેને હુંઠકનો પાસ હોવાથી પ્રતિમા પૂજા પરની
તેની શ્રદ્ધા ટગી ગયેલી, તેને ઘણીજ ઉત્તમ અસર થઈ. ગુરૂ-
શ્રીએ તેને ખાસ ઉપદેશ આપી ખુઝવ્યો તથા પ્રતિમા પૂજાની
શ્રદ્ધા કરાવી તેની મિથ્યાત્વની કાશ કાઢી નંખાવી.

આ નવીન જન્મ થાય તેવો સમય ગણી માણેકલાલજીએ નવીન એત્ય કરાવ્યું તેમાં પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી નવા નવા ઓચ્છવો માંડ્યા. જિન એત્યમાં પ્રભુ પૂજા પ્રભાવનાની લહેરો ઉડવા લાગી.

આ ઉપરાંત હાઝા પટેલની પોળમાં શ્રી શાંતિનાથજીની પોળમાં જિન એત્યના ભોંયરામાં સહસ્ર કૃણા આદિ સહસ્રકૃત જિન બિંબની પ્રતિષ્ઠા કરાવી ઓહોળી લક્ષ્મીનો સહવ્યય ઉડવાસ પૂર્વક કર્યો. શ્રી સહસ્રકૃણાનો લેખ નીચે પ્રમાણે છે:—

શ્રી સહસ્રકૃણાનો લેખ.

આ લેખ અમદાવાદમાં હાઝા પટેલની પોળમાં શાંતિનાથની પોળના બીજા દેરાસરના વચલા ભોંયરામાં શ્રી સહસ્રકૃણા પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી છે તેનો શિલા લેખ છે જે અદ્યાપિ મોજુદ છે.

સંવત ૧૭૮૪ વર્ષે માર્ગશીર વદિ ૫ દિન સહસ્ર ફળા-
યી મંદિત શ્રી શ્રી પાર્શ્વનાથ પરમેશ્વર ત્રિવં કારિતં ઉકેશ વંશે
સાહ પ્રતાપશા માર્યા પ્રતમદે પુત્ર શા. ઠાકરશી કેન આણંદવાઈ
મગની ગ્રજર યુતેન વૃહત સ્વરતર ગચ્છે મટારક શ્રી યુગ પ્રધાન
શ્રી જિન ચન્દ્રસૂરિ શિષ્યાણાં મહોપાધ્યાય શ્રી.....શિષ્ય
ઉપાધ્યાય શ્રી દેવચન્દ્ર ગણિ શિષ્ય યુતૈઃ

ખંભાત ચાતુર્માસ

સંવત ૧૭૭૬ (?) મેં. ચાતુર્માસ ખંભાત.

તિહાંના ભવિને બુઝવ્યા જેહના અવદાત

દેવવિલાસ પૃ ૩૦

સંવત ૧૭૭૬ માં શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી ખંભાત બંદરે ત્યાંના ભવિજનોને ધિમદેશના દેવા પધાર્યા ત્યાં ચાતુર્માસમાં દેશના મૃતની ત્રીઓ વરસવી શરૂ થઈ અને શત્રુંઘ્ન મહાતીર્થાધિરે-

જનો મહિમા વર્ણવવા માંડ્યો શ્રી રૂપલજીજીવની વાણી મુકિત-
માર્ગ ગમનનું મહાન તીર્થ જે શાસ્ત્ર ત છે તેનો પ્રભાવ તથા
શત્રુંજય તીર્થના ઉદ્ધાર પંચમ વિષમ આરો જે ૨૧૦૦૦ વર્ષનો
છે તે સમયમાં આ શાસ્ત્રતા મહાતીર્થનું રહસ્ય એવું તો અદ્-
ભૂત રીતે ચર્ચુ કે શ્રી સ્તંભનતીર્થ (ખંભાત) ના ધનાઢ્ય શ્રેષ્ઠિ
વર્ચ શ્રાવકોએ આ મહાતીર્થ ઉપર તીર્થોદ્ધાર કરાવવા માંડ્યો
તેમજ નવાં નવાં ચેત્યો કરાવવા માંડ્યાં તેમજ ડુંગર ઉપર કાર-
ખાનું શરૂ કરી જીર્ણોદ્ધારમાં અગણિત દ્રવ્ય ખર્ચવા માંડ્યાં
જે કાર્ય જોઈ સૌનાં મન હૃદય હર્ષોદ્દાસે ઉભરાવા લાગ્યાં.

સંવત ૧૭૮૧—૧૭૮૨—૧૭૮૩ ડુંગરપરનાં ચેત્યોમાં
અદ્ભૂત પ્રકારે જીર્ણોદ્ધાર થયો તેમજ નયનમનોરંજક મંદિરો
પ્રકટયાં આવાં અદ્ભૂત જીર્ણોદ્ધારનાં સત્કાર્યો કરાવી પુનઃ શ્રીમદ્
રાજનગર પધાર્યા ત્યાંતો સુરત ખંદરની સુશ્રાઓત શ્રાવકોની આ-
તુર્માસ માટે વિનંતિ આવી અને પોતે ત્યાં પધાર્યા ત્યાં ૧૭૮૫-
૧૭૮૬-૧૭૮૭ રહી ત્યાંના ધર્માર્થરક્ત શ્રાવકો ને બહુધા પ્રકારે
તત્ત્વજ્ઞાન તેમજ સિદ્ધાંતોના અમૂલ્ય ઉપદેશો દઈ કૃતાર્થ કર્યા.
આ પ્રસંગે સુરતમાં શાસનોન્નતિનાં ઘણાં સત્કાર્યો થયાં હતાં.
અહીંથી શ્રીમદ્ પાલીતાણે સિદ્ધ ગિરિ ઉપર ગયા તથા શ્રેષ્ઠિ વર્ચ
શ્રી વધુશાયે ખંધાવેલ લલા જિન મંદિરમાં તથા ખીજાં અનુપમ
જિન ચેત્યોની પ્રતિષ્ઠાઓ કરી શાશન સેવા તથા પ્રભાવના કરી.

દીપચંદ સ્વર્ગગમન.

અહિંથી પાછા વળી ગામનગર આકાર પ્રતિ ફરતા ફરતા પુનઃ
રાજનગર આવ્યા અહીં *૧૭૮૮ નું ચોમાસું રહ્યા આ ચાતુર્માસ
દરમીયાન શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીના ગુરૂશ્રી પંડિત શિરોમાણ વાચક
શ્રી દીપચંદજી પાઠકને ઉદરનો વ્યાધિ લાગુ પડ્યો તથા સર્વ

* ૧૭૮૮ માં શ્રીમદ્ પાલીતાણે પોતાના ગુરુ સાથે શ્રીકૃષ્ણનાજીની
પ્રતિષ્ઠા વખતે હાજર હોવાથી દેશાષ્ટ મો. ૬૦ જાણાવે છે.

ક્રિયાઓ કરતા થકા ૧૭૮૮ ના અગાડ સુદિ ૨ ના રોજ શુભ ધ્યાનમાં મન્ન એવા શ્રી દીપચંદ્રજીએ સ્વર્ગગમન કર્યું.

આજ સમયે રાજનગરના શ્રી તપાગચ્છના વિવેકી વિચક્ષણ શ્રી વિવેકવિજય મુનિરાજ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજ પાસે વિનય તથા ઉદ્યમ પૂર્વક અભ્યાસ કરતા હતા. જો કે શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી શ્રી વિવેકવિજયજીના દીક્ષા ગુરૂ નહતા છતાં પણ જ્ઞાન દાન દેનાર ગુરૂ મહારાજ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી ઉપર શ્રી વિવેકવિજયજી ગુરૂ જેટલોજ ભક્તિભાવ રાખતા. તથા તેમની ખીજમતમાં (તહેનાતમાં-સેવામાં) ભક્તિભાવ પૂર્વક હમેશાં રહેતા. આવો ઉત્કૃષ્ટ ભક્તિભાવ દેખી શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીનો પ્રેમ પણ શ્રી વિવેકવિજયજી ઉપર ઘણો થયો.

આ સમયે રાજનગરમાં રત્ન ભંડારીનાં અગ્રેસર કારભારીજી સુપ્રસિદ્ધ શાહ આણંદરામ રહેતા હતા. જેઓ જ્ઞાની તથા સિદ્ધાંતની ચર્ચા કરી શકે તેવા વિદ્વાન્ હતા તેથી શ્રીમદ્ તથા આણંદરામને હમેશાં ધર્મચર્ચા થયા કરતી. આ ચર્ચાઓમાં શ્રીમદ્, આણંદરામને જીતતા, આમ આણંદરામની શ્રીમદ્ ઉપર ગુરૂ ભક્તિ વધી. અને હમેશાં આવી ઉત્તમ ચર્ચામાં સમય જવા લાગ્યો. ચર્ચા કરનાર બન્ને પક્ષવાળા પણ સુયોગ્યજ્ઞાની હોય ત્યારે ચર્ચામાં ઝોર અનેરો આનંદ-રસ આવે છે.

શાહ આણંદરામને ગુરૂ પર ઘણો પ્રીતિ ભાવ વધતાં તેમણે શ્રી રત્ન ભંડારીજીને શ્રીમદ્ના આત્મગુણોની હકીકત કહી સંભળાવી, કે જૈન ધર્મમાં વૃષભ સમાન જ્ઞાનીઓના શિરો-મણિ એવા સદ્ગુરૂ રાજ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી, મરૂ સ્થળ (મારવાડ) થી અત્રે સદ્ભાગ્યે પધાર્યા છે. જેઓ સકલ વિદ્યા વિશારદ, ભેદજ્ઞાનથી વિભૂષિત, મહા અધ્યાત્મજ્ઞાની, પ્રખર ત્યાગી છે, જ્ઞાનના ભંડાર તથા આગમ સિદ્ધાંતોના પારગામી છે. આમ પ્રથમ સાંભળી શ્રી રત્નસિંહ ભંડારી ગુરૂ મહારાજને વંદન કરવા ઉપાશ્રયમાં આવ્યા. ગુરૂ મહારાજે પણ તેમને નય ઉપ-

નય આદિ વડે યુક્ત એવો સુરસાળ સદ્બોધ સંભળાવ્યો જે સાંભળી તેઓ ઘણાજ પ્રસન્ન થયા. શ્રીમદ્ના ઉપદેશથી રત્ન ભંડારી હવે મોક્ષ મન્દિરની નિઝરાણી સમાન શ્રી જિનવરની પૂજા ભક્તિ કરવા લાગ્યા. ગુરૂ વચ્ચે જનશાસન ઉત્તરવળ કર્યું. ભંડારીજી મુસલમાન બાદશાહ તરફના ગુજરાતના સુખા હતા. તેમને શ્રીમદે નમાવ્યા. પ્રતિબોધ્યા તથા ધર્મ માર્ગમાં ઉદ્યમ વંત કર્યા.

રત્નસિંહજીએ જિન ચૈત્યોમાં વિવિધ પ્રકારી પૂજાઓ ભણાવવા રચાવવા માંડી તથા ઘણાં બિંબની પ્રતિષ્ઠાઓ થવા લાગી. તથા ભંડારીજી લાખેણો લ્હાવે લેવા લાગ્યા તથા વિચારવા લાગ્યા કે આ ગુરૂ સમાન અન્ય કોઈ ગુરૂ નથી.

(મરકી) એવામાં વિધિની વક્રદ્રષ્ટિના યોગે રાજનગરમાં મરકીનો દુષ્ટ ઉપદ્રવ ફાટી નીકળ્યો અને બહોળો જન સમુદાય કાળને વશ થવા લાગ્યો આથી સર્વે વ્યવહારીઓને સાથે લઈ શ્રી રત્નસિંહજી ભંડારી ગુરૂમહારાજ પાસે પધાર્યા તથા શિર નમાવી મરકીના ઉપદ્રવ સંબંધી તમામ હકીકત સંભળાવી બોલ્યા જે રાજનગરમાં આ ઉપદ્રવે ઘણો ઉત્પાત મચાવી મુક્યો છે વળી એની શાંતિ માટે આપ સરખા સમર્થ ગુરૂ અમારા માથે બેઠા છતાં બીજા કોને શરણે અમારે જવું તમે સર્વ દુઃખને હરવા શક્તિમાન છોજી ગરૂશ્રીએ પણ જૈન માર્ગના મંત્રાદિથી મંત્રેલા લોહ ખીલા ઠોક્યા અને તેથી રાજનગરમાંથી મૃગી (મરકી) ઉપદ્રવ દૂર લાગ્યો અને તેથી લોકોના પ્રાણહારક ભય ટળ્યા, આથી સર્વત્ર શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીની ભારે પ્રશંસા થવા લાગી. આ તકે દુખમારે પંચમ આરે જિન શાસનના ઉદ્ધાર કરનાર તથા આવા મહા ઉપદ્રવોને દૂર કરનાર સર્વનાં દુઃખ ટાળનાર એક શ્રી દેવચંદ્રજી છે.

એવામાં દક્ષિણ દેશના રણકુળ નામોસરદાર, રત્ન સિંહજી
ભંડારી સાથે કાંઈ રાજકીય બાબતમાં તકરારના કારણે યુદ્ધ
કરવા આવ્યા. અને યુદ્ધના આવાહનનો ડંકો દીધો. આ જોઈ
રત્નસિંહજી તત્કાળ ગુરૂમહારાજ પાસે આવ્યા.

એહવે સમે રણકુળ આવ્યા,

બહુલુ સૈન્ય લઈનેરે;

યુદ્ધ કરવા ભંડારી સાથે,

આવ્યો નગારૂં દઈનેરે.

ધન.

રત્નસિંઘ ભંડારી તત્ક્ષિણ,

આવ્યો શ્રી ગુરૂ પાસેરે;

કાંઈ કરણો દલ બહોતજ આવ્યો,

મેં છાં થાકે વિશ્વાસેરે.

ધન. ૯

દીકર મત કરો ભંડારીજી,

પ્રભુજી આછો કરસ્યેરે;

જીત વાદ થાહરો અબ હોસ્યે,

કરણી પાર ઉતરસ્યેરે.

ધન. ૧૦

અમરકાર શ્રી જિન આમ્નાયોની,

ગુરૂજીએ તે દીધોરે;

ફતેહ કરીને આજે વહિલા,

થાંકો કારજ સિધોરે.

ધન. ૧૧

રત્નસિંઘજી સૈન્ય લઈને,

યુદ્ધ કરવાને સાહમોરે;

રણકુળ સાથે તોપખાને,

આવ્યો ન કરે ખાજોરે.

ધન. ૧૨

પરસ્પરે યુદ્ધે રણ કુળ હાર્યો.

થઈ ભંડારીની જીતરે !

એ સર્વ દેવચંદ્રજી ગુરૂ પસાયે.

હેમાચાર્ય કુમારપાળ પ્રીતરે.

ધન. ૧૩

શ્રી. કે. વિ. પૃ. ૩૫.

આમ શ્રીમદ્ શ્રી જિન આમ્નાયના મંત્ર તંત્રાદિથી ગુરૂ ભક્ત એવા શ્રી રત્નાસંઘજીને બહુ રીતે સ્થાય કરી તેના યશને વિસ્તારતા વિજય અપાવે છે.

ચાતુર્માસ પૂર્ણ થયે શ્રીમદ્ વિહાર કરી ઘોળકા આવ્યા. ત્યાં અન્ય માતનું પ્રબળ જોર હતું. અહિં સત્ય ધર્મની પ્રક-
પણા કરતાં ઉપદેશામૃત વરસાવતા શ્રીમદ્ નિવસે છે. અહિં
જિન શાસનમાં રત્ન સમાન શેઠ જયચંદ્ર વસે છે તેને ગુરૂ
પ્રતાપે ચર્યાવાદમાં એક પુરૂષોત્તમ નામે યોગીને જીતીને ગુરૂશ્રી
પાસે આણ્યો અને પગે લગાડ્યો. ગુરૂશ્રીએ પણ તેનું મિથ્યાત્વ
શબ્દ ઉપદેશ શણાકાથી કાઢી નાંખીને તેને બુઝવ્યો. તથા જૈન
ધર્મમાં દ્રઢ શ્રદ્ધાવંત બનાવ્યો. સમર્થ જ્ઞાની એવા શ્રીમદ્ દેવ-
ચંદ્રજી આમ ભવિજનો પર બહુ ઉપકાર કરતા વિચરતા વિચ-
ચરતા ૧૭૯૫ માં શ્રી પાલીતાણે આવ્યા. અને તેમણે અહિંજ શ્રી
વીશ વિહરમાન વીશી બનાવી છે. અને જિન ચૈત્યમાં પ્રતિષ્ઠા
કરાવી. ત્યાંથી ૧૭૯૬ માં શ્રી નવાનગર પધાર્યા તથા ત્યાં
૧૭૯૬ ના કારતક શુદ્ધ ૧ ના રોજ વિચારસાર ગ્રંથ પૂર્ણ
કર્યો તથા કારતક સુદિ ૫ જ્ઞાન પંચમીએ શ્રી જ્ઞાનમંજરી ટીકા
પૂર્ણ કરી છે. અહીં ૧૭૯૬-૯૭ ના બે ચાતુર્માસ શ્રીમદે કર્યા
છે. નવાનગરમાં દૂંઢકમત વિશેષ પ્રસરેલો હોવાથી દૂંઢકોના પાસથી
જેનોનો કેટલોક ભાગ શ્રી જિન ચૈત્યોમાં પૂજા વિગેરે કરતો
અંધ પડેલો, તેમને શ્રીમદે પોતાના પ્રખર ઉપદેશ, શાસ્ત્રોથી
બુઝવી પુનઃ તેમને જિન ચૈત્યોમાં પૂજા કરવા વિગેરે સત્કા-
ર્યોમાં જોડયા તથા શ્રી નવાનગર આદિ જિન સ્તવનની રચના
કરી. (શ્રીમદ્ દે. ચં. ભા. ૨ પૃ. ૬૧૬.) આમ નવાનગરમાં
શ્રીમદે દૂંઢક સાધુઓને જીતી જેઓ પ્રતિમાપૂજક ન હતા
તેમને પ્રતિમા પૂજક બનાવ્યા તથા જિન શાસનનો યશ પરિ-
મલ વિસ્તારી પરધરી ગામના ઠાકોરને બુઝવી જિન ભક્ત તથા
પોતાનો અનુયાયી બનાવ્યો. સ્વાહવાદ શૈલીના જાણુ પુરૂષો સ્વ-
ધરને અતિશય ઉપકારી થઈ શકે છે તે આથી સ્પષ્ટ થાય છે.

વિ. સંવત્ ૧૭૬૮ માં શ્રીમદ્ પુનરપિ પાલીતાણે પધાર્યા, અને ત્યાંજ ચાતુર્માસ કર્યું. આ ચાતુર્માસમાં પણ શ્રીમદ્ના વરદ હસ્તે શાસનોત્થતિનાં ઘણાં સત્કાર્યો થયાં. શ્રીમદ્ને શ્રી શત્રુંજય તીર્થાધિરાજ પર કેટલો બધો ઉત્કૃષ્ટ ભક્તિભાવ હશે તેનો ખ્યાલ તેઓશ્રીએ કરેલી યાત્રાઓ તથા કરાવેલા ઉદ્ધાર પ્રતિષ્ઠાઓ ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે.

આ પછીના ચાતુર્માસ માટે કવિયણુના કથ્યા પ્રમાણે:

પુનરપિ પાલીતાણે ગુરુ

પુનરપિ નૂતન નય.

શ્રી. દે. વિ. પ્ર. ૩૮

એટલે ૧૭૬૯ થી ૧૮૦૧ ના ચાતુર્માસ પાલીતાણા તથા નવાનગરમાં થયાં હતાં. આ ચાતુર્માસો પછી ૧૮૦૨-૦૩ માં નવાનગર નજીક રાણાવાવ ગામના હાંકારનો ભગંદરનો અસાધ્ય વ્યાધિ નિવારી તેને યુગ્મવી પોતાનો ભક્ત બનાવ્યો હતો, અને ત્યાંજ ચાતુર્માસ કર્યાં હતાં. દરમીઆન શેશકાળમાં એટલે ૧૮૦૩ માં શ્રીમદ્ પં. ઉત્તમવિજયજી ભાવનગર ચાતુર્માસ રહેલા હતા, તેમણે શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીને અજ્યાસ કરાવવા આમંત્રણ કરી બોલાવવાથી પોતે ત્યાં ગયા હતા. ત્યાં તેમણે પં. ઉત્તમ-વિજયજીને ભગવતીસૂત્ર, પદ્મવણ્ણજી, અનુયોગદ્વાર વિગેરે ગહન સૂત્રો ધરાવ્યાં હતાં.

આ હકીકત વર્ણવતાં શ્રી ઉત્તમવિજયજીના નિર્વાણ રાસમાં શ્રી પદ્મવિજયજી મહારાજ નીચે પ્રમાણે જણાવે છે:—

ભાવનગર આદેશે રહ્યા ભવિહિત કરે મારા લાલ.

તેડાબ્યા દેવચંદ્રજીને હવે આદરે મારા લાલ.

વાંચે શ્રી દેવચંદ્રજી પાસે ભગવતી મારા લાલ.

પદ્મવણ્ણ અનુયોગ દ્વારવળી શુભમતિ મારા લાલ.

સર્વ આગમની આજ્ઞા દીધી. દેવચંદ્રજી મારા લાલ.

જાણી યોગ તથા ગુણગણના વૃંદજી મારા લાલ.

જૈન રાસમાળા શ્રી ઉ. વિ. નિ. રાસ પ્ર.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી પાસે પૂર્વે સંસારીપણામાં પણ ઉત્તમ-
વિજયજી (પૂંજશાસ્ત્ર) સિદ્ધાંતોનો અભ્યાસ કર્યો હતો. તથા
પુનઃપણ તેમણે શ્રીમદ્ની પાસેજ ગહનવિષયોથી પૂર્ણ એવા
સિદ્ધાંતો ધાર્યા છે. ઉત્તમવિજયજી જેવા સમર્થ પુરૂષને પણ
સૂત્ર સિદ્ધાંતોનું અધ્યયન કરાવનાર શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીનો ક્ષયો-
પશમ તથા સિદ્ધાંતનું પારગામીપણું કેટલું પ્રખર હશે તેનો
તેનો ખ્યાલ આવશેજ.

૧૮૦૩ ના ચોમાસા પછી શ્રીમદ્ સુરત ગયા, અને
ત્યાંથી પાછા શેઠ કચરા કીકાશાના સંઘમાં પાલીતાણે આવ્યા
હતા.

શેઠ કચરાશા કીકાશા એ મૂળ પાટણના રહેવાસી જૈન
શ્રેષ્ઠી હતા. તથા સુરત બંદરે વ્યાપારાર્થે જઈ ત્યાંજ કાયમ
નિવાસ કરી રહ્યા હતા, તેઓ ઘણાજ શ્રીમંત, જૈનશાસનના
રસિયા, શ્રદ્ધાવંત, તથા યાત્રાદિમાં દ્રવ્યવ્યય કરવામાં બહુજ
હોંશીલા હતા. તેમણેજ પૂર્વે શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી પાસે શ્રી સમેત
શિખરજી ચાલા માટે જતાં કોઈ જ્ઞાની યોગ્ય પુરૂષ સાથે લઈ
જવા માંગેલ હતો, અને શ્રીમદે પૂંજશા (પાછળથી શ્રી ઉત્તમ-
વિજયજી) ને આપેલા હતા. આ પરથી તેમનો જ્ઞાન ચર્ચા
પરનો પ્રબળ પ્રેમ વ્યક્ત થાય છે. તેમણે શત્રુંજયના સંઘો, ઘણી
વખત કાઢ્યા હતા. આ વખતે તેઓ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીને સાથે
લઈ શ્રી સિદ્ધગિરિ યાત્રા નિમિત્તે શ્રી સંઘ લઈ આવ્યા છે. આજ
પ્રસંગે ભાવનગરથી પાલીતાણા આવેલા સંઘમાં શ્રી ઉત્તમવિજયજી
પણ આવ્યા છે, અને શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી તથા શ્રી ઉત્તમવિજયજી
બન્ને અરસપરસ મળી ઘણાજ આનન્દિત બન્યા છે. સંસારી
પણામાંથીજ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીપર શ્રી ઉત્તમવિજયજીનો પૂજ્ય

ભાવ હતો, અને તેમની પાસે શાસ્ત્રાભ્યાસ કર્યો હતો. સાધુ-પણ્ડામાં પણ શ્રીમદ્ પાસે સૂત્ર સિદ્ધાંતો તેમણે ધાર્યા હતાં. અને પુનઃ સિદ્ધાચળ જેવા પરમ સાત્વિક પૂર્ણ સ્થળે બન્નેનું મિલન કેવું આદ્હાદ જનક બન્યું હશે તેનો ખ્યાલતો કોઈકનેજ આવી શકે.

આ યાવાના પ્રસંગે શ્રીમદે સંઘવીનું સિદ્ધાચળનું સ્તવન લખ્યું છે તેમાં નીચે પ્રમાણે ઉલ્લેખ કર્યો છે તે ઉપરથી શ્રેષ્ઠ કવચરા કીકાનો ભક્તિભાવ જણાઈ આવે છે.

સંવત અઢાર ચિટોતેર વરસે
સિતમૃગ સિરતેરસીયે, !
શ્રી સુરતથી ભક્તિ હરખથી
સંઘ સાહત ઉદલસીયે !
કવચરા કીકા જિનવર ભક્તિ
રૂપચંદ ગુણવંતજી એ !
શ્રી સંઘને પ્રભુજી ભેટાવ્યા,
જગપતિ પ્રથમ જિણંદજીએ !
જ્ઞાનાનન્દિત ત્રિભૂવન વન્દિત
પરમેશ્વર ગુણભીના !
દેવચંદ્ર પામે અદ્ભૂત.
પરમ મંગળ લયલીના !

શ્રી દે. ચં. કૃત શ્રી શત્રુંજય સંઘવી સ્તવન રચના વિ.
સં. ૧૮૦૪ માગસર સુ. ૧૩

ત્યાંથી શ્રીમદ્ ભાવનગર વિહાર કરી ગયા હતા. ભાવનગરમાં મહેતા ઠાકરસી નામે એક જૈન ને હુંઠકનો સંજ્ઞેડ પાસ હોવાથી તેને શ્રીમદે યુજવી સત્ય ધર્મની પૂર્ણ શ્રદ્ધા કરાવી ધર્મમાં શુભમાર્ગ ગામી બનાવ્યો હતો. તેમજ ત્યાંના ઠાકારને સદુપદેશ દઈ યુજવી જિનમતાણી બનાવ્યા હતા.

વિ. સં. ૧૮૦૪ માં પાલીતાણામાં મૃગી (મરકી) નો ભયંકર ઉપદ્રવ ફાટી નીકળ્યો હતો. તે શ્રીમદે જૈન મંત્રોના પ્રતાપે બંધ કરી પુનઃ શાંતિની સ્થાપના કરી હતી. આ બાબતનો ઉલ્લેખ શ્રી કવિયણુ નીચે પ્રમાણે કરે છે.

સંવત અષ્ટાદશ ચારમે, પાલીતાણે ગામ !
 મેતા ઠાકરશી લલો, હુંઠકનો બહુ પાસ (પ્યાર ?)
 શ્રી દેવચંદ્રે ખુઝવી, શુભ માર્ગનો વાસ !
 તત્રના ઠાકુર તણી, -મત કીધી જૈન પાસ !
 સંવત્ અષ્ટાદશ ચારમે, પાલીતાણે ગામ !
 મૃગી ટાળી ગુરુજીએ, શ્રી ગુરુજીને નામ !

શ્રી. દે. વિ. પૃ.

સં. ૧૮૦૫-૦૬ નાં ચાતુર્માસ શ્રીમદે લીંમડી નગર કર્યાં હતાં. આ ચાતુર્માસમાં શ્રીમદે ધર્મ ઉપદેશામૃતવર્ષણથી ત્યાંના ધર્મ જ્ઞાસુ શ્રાવકોને પ્રતિબોધ્યા હતા. તેમજ ઘણા મિથ્યાત્વીઓને સત્ય અને શુભ માર્ગગામી બનાવ્યા હતા. તેમજ લીંમડીના આગેવાન શ્રેષ્ઠ શ્રાવકો ડોસાવોરા તથા શાહ ધારશીલાઈ તથા શાહ જયચંદ તથા શાહ જેઠાશાહ તથા શેઠ કપાસી આદિ જ્ઞાનપિપાસુ શ્રાવકોને સૂત્ર સિદ્ધાંતો લણાવ્યાં તેમજ જૈન ધર્મમાં દ્રઢ કરી અનેક ઉપકારો કર્યા હતા. તેઓ પણ શ્રીમદ્ના આ અનન્ય ઉપકારને ન વિસરતાં ધર્મમાર્ગમાં તત્પર થયા હતા, તેમજ પોતે ઉપાજન કરેલી લક્ષ્મીને શુભ માર્ગે વ્યય કરતા હતા. ધાંગધા, ચૂડા, વિગેરે શહેરોના શ્રાવકોને સદુપદેશ વર્ષણથી ખુઝવી શુભ માર્ગગામી બનાવ્યા હતા, લીંમડી, ચૂડા, ધાંગધા આ ત્રણે ઠેકાણે શ્રીમદે જિનખિંબોની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. ધાંગધામાં શ્રી સુખાનંદજી તેમને મળ્યા હતા. જેમના પર શ્રીમદ્ને ઘણો પ્યાર હતો આ સંબંધી ઉલ્લેખ નીચે પ્રમાણે:—

સંવત આષાઢશ પંચ પદમે,
 લીંમડી ગામ ઉદાર
 ડાંગ્રા ઘોડરો શાહ ધારશી,
 અન્ય શ્રાવક મનોહાર.

શાહશ્રી જયચંદ બાણએ,
 સાહા જેહા બુદ્ધિવંત,
 રહી કપાસી આદિ દેઈ,
 બાણવ્યા ગુરૂં તંત,
 ગુરૂં સહ પ્રતિબોધીયા,
 જૈન ધર્મમેં સત્ય,
 ગુરૂ ઉપગાર ન વિસરતા,
 ધર્મે ખર્ચે વિત્ત,
 લીંમડી ધ્રાંગધ્રા ગામ એ,
 અન્ય ચૂડા વળી ગામ,
 પ્રતિષ્ઠા ત્રણ થઈ ગિંબની,
 દ્રવ્ય ખર્ચ્યા આલરામ,
 ધ્રાંગધ્રે જિનખિંબની,
 થઈ પ્રતિષ્ઠા સાર,
 સુખાનંદજી તિહાં મિડ્યા,
 દેવચંદ્રનો પ્યાર,

ધ્રાંગધ્રાથી વિહાર કરતા કરતા શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી ગુજરાત તરફ આવ્યા હતા, તેઓશ્રીના સદુપદેશથી ગુજરાતથી શ્રીશત્રુંજયનો સંઘ નીકળ્યો હતો. આ સંઘમાં શ્રીમદ્ સાયેજી હતા. ગિરિરાજ પર બહુ દ્રવ્યવ્યયથી નાનાવિધ મહોત્સવો થયા. તથા નવનવ ભાતની પૂજાઓ રચાણી, તેમજ સંઘસમુદાયે પ્રભુ પૂજાનો મહાન્ લાભ ઉઠાવ્યો. અહિંથી ઉપડી સોરઠની યાત્રા કરતો કરતો સંઘ ગુજરાત આવ્યો હતો. સં. ૧૮૦૮-૦૯ નાં આતુર્માસ શ્રીમદે ગુજરાતમાં કર્યો. છેલ્લુ ૧૮૧૦ નું આતુર્માસ

શ્રીમદે સુરત કથું જણાય છે. ૧૮૧૦ માં સુરતથી શેઠ કચરા કીકાએ ગુરૂઉપદેશથી પાલીતાણાનો સંઘ કાઢ્યો છે. જેમાં શ્રીમદ્ સાથેજ હતા. ધન્ય છે એ શા. કચરાશા કીકાસાને કે જેમણે ગુરૂ ઉપદેશથી અનેક વેળાએ યાત્રાર્થે સંઘો કાઢી લક્ષ્મીનો સદુપયોગ કરી દહાવા લઈ પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું. વળી શ્રીમદ્ જેવા મહાન્ આત્મજ્ઞાની, સિદ્ધાંતના પારગામી, મહા પંડિત સાધુપુરૂષ સંઘમાં સાથે હોય, જ્ઞાનચર્યા કરતાં કરતાં ધર્મઆરાધન પૂર્વક સંઘ સાથે તીર્થાધિરાજ શ્રી સિદ્ધાચલજીની યાત્રા કરે તથા સાધર્મિક બંધુઓને યાત્રા કરાવે, આ લાલ કાંઈ જેવો તેવો ન ગણાય, જ્યારે રેલ્વે વિગેરે સગવડો નહતી તેવા પૂર્વના સમયમાં બહુજન પરિવાર સાથે સુરતથી સૌરાષ્ટ્ર જેટલે દૂર સંઘો કાઢી વારંવાર જવામાં મુશ્કેલીઓ પરિશ્રમ તથા ખર્ચ કેટલું બધું થતું હશે, તેની કલ્પના તો આવા રેલ્વે, તાર, પોષ્ટની સગવડવાળા વખતમાં પણ નાનકડા સંઘ કાઢનારનેજ રહેલાઈથી ન આવી શકે. આ પરથી શ્રીમદ્ના ઉપદેશની તીવ્રતા સચોટતા તથા શેઠકચરાશાની ગુરૂ તથા તીર્થલકિત જણાઈ આવે છે.

અહીં સંઘમાં સાથે શેઠ મોતીચંદ લાલચંદ જૈનમાર્ગમાં પ્રવીણ તથા દાન લકિતમાં અગ્રગણ્ય શ્રાવિકા અવલબાઈ તેમજ અનેક બીજા વ્યવહારીઆ સાથે સાથે સંઘ પાલીતાણે આગ્યો હતો. અહિંઆં શેઠે ગુરૂઉપદેશથી સાઠહજારદ્રબ્ય ખરચી શ્રીજિનભિંબની પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે. આનો ઉલ્લેખ શ્રી કવિ પણ નીચે પ્રમાણે કરે છે:—

સંવત દશ અષ્ટાદશે,—

કચરાશાહાજીઈ સંઘ.— લલના૦

શ્રી શત્રુંજય તીર્થનો,—

સાથે પધાર્યા દેવચંદ.— લલના૦

શાહ મોતીયા લાલચંદ,—

જાણીઈ જૈન મારગમે પ્રવીણ. લલના૦

શ્રાવિકા અવલ તે ભકિતમાં,
 દાનેશ્વરીમાં નહિં ખીણ. લલના૦
 સંઘમેં શ્રી દેવચંદ્રજી,
 અન્ય વ્યવહારીઆ સાથ.- લલના૦
 શ્રી શત્રુંજય ગિરિ આવીયા,
 લેવા ધર્મનું પાથ. લલના૦
 પ્રતિષ્ઠા જીન ખિંખની,-
 ગુરૂજીં કીધી તંત્ર.- લલના૦
 સાઠ સહસ્ર દ્રવ્ય ખરચીયો,-
 ગુરૂવચને તે યત્ર.- લલના૦

આ ઉપરથી શ્રીમદ્દે જિનભક્તિનો રાગ તથા શેઠશ્રી કચરાશાનો તીર્થયાત્રાનો ભકિતભાવ સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. પૂર્વ પુરૂષોના ભકિતભાવ ને વ્યક્ત આ દેવવિદ્યાસ ઉત્તમ રીતે કરે છે.

સંવત ૧૮૧૧ શ્રીમદ્દે લીંખડી નગરે પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે. તેમજ વઢવાણમાં હુંદક શ્રાવકોને ખુઝવી સુંદર ચેત્યો કરાવ્યાં. ને પૂજા ચર્યાના ઠાઠથી દેહીપ્યમાન બની રહ્યાં હતાં.

સંવત્ અઢાર અગ્યારમેં,-
 પ્રતિષ્ઠા લીંખડી મધ્ય.- લલના૦
 વઢવાણે શ્રાવક હુંદી,
 ખુઝવ્યા ખરચી રૂદ્ધિ.- લલના૦
 ચેત્ય કરાવ્યાં સુંદર,-
 જિન ચર્યાના ઠાઠ.- લલના૦
 પ્રભાવિક પુરૂષ દેવચંદ્રજી,
 ધન્ય એનાં માત. લલના૦

શ્રીમદ્દેના પાસે આ વખતે સુબિનીત તથા દક્ષ, એવા મનરૂપજી, તથા પ્રખળ બુદ્ધિશાળી વિજયચંદ નામે બે શિષ્યો હતા. તેઓ વિદ્વાન, ન્યાય, તર્ક આદિના બાણ તથા આગમોના

પારગામી હતા. જેઓએ ચોરાશીગચ્છના અનેકવાદી સાધુઓને વાદમાં જીત્યા હતા. વળી શ્રીમદ્દેવચંદ્રજી પાસે મનરૂપજીના વકતુજી તથા રાયચંદ નામે બંને શિષ્યો તર્કવાદ ભણતા હતા. તેઓ ગુરૂસેવા ભક્તિ તથા આજ્ઞા પ્રતિપાલનમાં દત્ત ચિત્ત રહેતા હતા.

સં. ૧૭૧૨ માં શ્રીમદ્ રાજનગર પધાર્યા હતા. તથા નગરના આગેવાન શ્રાવકોના આગ્રહથી ગચ્છપતિ પણ ત્યાં પધાર્યા અને તેઓ તથા શ્રી સંઘના સમક્ષ શ્રીમદ્ને મોટા આડંબરથી અને મહોત્સવપૂર્વક સંઘે ગચ્છપતિ પાસે ખરતરગચ્છની વાચક પદવી અપાવી હતી. શ્રીમદ્ને બે વિદ્વાન્ અને જૈન મતમાં નિપુણ શિષ્યો હતા. ૧ મનરૂપજી ૨ તર્કવાદી વિજયચંદ્ર તથા મનરૂપજીને ૧ વકતુજી ૨ રાયચંદ્રજી નામે બે શિષ્યો હતા. આ પછીની પરંપરા જાણવામાં આવી શકી નથી.

સં. ૧૭૧૨ નું ચાતુર્માસ શ્રીમદે અમદાવાદમાંજ કર્યું હતું ત્યાં વ્યાખ્યાનમાં શ્રીમદ્ જીવાજીવ, ષડ્દ્રવ્યાદિ નિક્ષેપા, સપ્તનય, આદિ યુક્ત સ્વાદ્વાદશૈલીવાળો ઉપદેશ વરસાવતા હતા.

શ્રીમદે હરિભદ્રસૂરીશ્વર તથા વાચક શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ના રચેલા ઉત્તમોત્તમ દ્રવ્યાનુયોગના તથા ઇતરગ્રંથો વાંચ્યા હતા. તદુપરાંત ગોમદસારાદિ ગ્રંથો પણ વાંચ્યા હતા. અહિં શ્રીમદે કેટલાક નવીન અધ્યાત્મજ્ઞાનના ગ્રંથો ટીકાસહિત રચ્યા તથા કેટલાકપર ટીકાઓ લખી ટપા લખ્યાં, દેશનાસાર, નયચક્રસાર જ્ઞાનસાર, અષ્ટકજી, કર્મગ્રંથઆદિની ટીકાઓ લખી અનેક ગ્રંથો તૈયાર કર્યાં.

આ વખતે રાજનગરમાં ડોશીવાડાની પોળમાં ઉપાશ્રયે શ્રોકબંધ શ્રોતાશ્રાવકો અતિઉત્સાહપૂર્વક શ્રીમદ્નું વ્યાખ્યાન શ્રવણ કરવા આવતા હતા. વ્યાખ્યાનમાં સિદ્ધાંતની વ્યાખ્યા અતિ રસપૂર્વક થતી હતી. તથા જ્ઞાનરસની ઝડીઓ વરસતી હતી. દ્રવ્યાનુ-

ઐગત્વં વ્યાખ્યાન તથા શ્રીમદ્ વ્યાખ્યાતા તથા રાજનગરના વિદ્વાન્ શ્રોતાઓ, આ વક્તા શ્રોતાઓનો અપૂર્વયોગ અદ્ભૂત હતો ત્યાં જ્ઞાનાનંદની હુંટાહુંટ થાય તેમાં શી નવાઈ?

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીનું સ્વર્ગમન.

અહિં શ્રીમદ્દેવે વાયુ પ્રકોપથી વમન (ઉલટી) નો અકસ્માત્ વ્યાધિ થયો અને તેથી શરીરે અસમાધિ ઉત્પન્ન થઈ તથા અંગોપાંગ શિથિલ થતાં શરીરની ક્ષીણતા થવા લાગી. પુદ્ગલની અનિત્યતા તેમજ પદાર્થમાત્રની અનિત્યતા એ અનાદિસ્વભાવ હોવા છતાં મૂર્ખ જન તે પર પ્રેમ રાખે છે. તથા પંડિત જનો તે પર ખીલકુલ રાગ ધરતા નથી. વળી શાસ્ત્રમાં પણ બે પ્રકારનાં મરણ કહ્યાં છે. બાલ મરણ તથા પંડિત મરણ. તેમાં પણ પંડિત મરણ ઉત્તમ ગણ્યું છે. શરીરની અનિત્યતાનો વિચાર કરી નિકટ મૃત્યુ, બુદ્ધિવટે જાણી શ્રીમદે પોતાના શિષ્યોને પાસે બોલાવ્યા અને શિષ્યામણુ આપવા માંડી અને જણાવ્યું કે મારી અવસ્થા નરમ છે, શરીર ક્ષીણ થતું જાય છે, પુદ્ગલનો સ્વભાવ એવોજ છે. માટે તમે શોક કરશો નહીં અને ધર્મ માર્ગમાં લીન રહો.

શ્રીમદ્દેવના શિષ્યોમાં શિરોમણિ શ્રી મનરૂપજી વાચક હતા. જે ગુણવંત તથા ચતુર તથા સમયના જાણુ હતા. તેમની ગુરુ ભક્તિ અનુપમ હતી, તેમની ચતુરાઈથી શ્રાવકો તથા શિષ્યો ગુરુજીની સેવા ગુરુશ્રુષા પ્રખળ ભક્તિભાવથી કરવા લાગ્યા તથા ગુરુજીની આજ્ઞા ઉઠાવી તેમના પદપદ્મ સેવવા લાગ્યા.

બિનથી વિવેકી વિચિત્રજ્ઞ સિદ્ધાંતના જાણુ પંડિત મનરૂપજી વાચકને જોઈ શ્રીમદ્ મનમાં વિચારવા લાગ્યા કે માહરો શિષ્ય મનરૂપજી મુપાત્ર છે, વળી ખીજા શિષ્ય રાયચંદ જેઓ બિનથી તથા ગુરુભક્ત હતા. વળી ઘણી વદ્ધાઓના ભેદના જાણુ હતા. આ તથા અન્ય શિષ્ય સમુદાય ઘણો વિદ્વાન્ હતો.

જેમણે ગુરૂજીના છતાંજ અનેક વાદીઓને પરાજિત કરી સુયશ પ્રાપ્ત કર્યો હતો.

હવે એ સઘળો શિષ્ય પરિવાર લેગો કરી શ્રીમદે સર્વને પ્રેમપૂર્વક હિતબુદ્ધિએ શિખામણ દેવા માંડી. તમે સર્વે સંપથી ચાલશો. સમયાનુસારે વર્તશો. હૃદયમાં પાપબુદ્ધિ બીલકુલ ધરશો નહિં. **સોડ પ્રમાણે સાથરો** તાણશો. શ્રીસંઘની આજ્ઞા શિરોધાર્ય હમેશાં કરશો. સૂરીશ્વરની આજ્ઞા પ્રમાણ કરશો. વળી સૂત્રશાસ્ત્રોનું જ્ઞાન હમેશાં પ્રાપ્ત કરતા રહેશો. વળી હે મનરૂપજી ! તમે મારી પાછળ સમર્થ છો, મને કોઈપણ જાતની બીલકુલ ચિંતા નથી. તેમજ આ બધો પરિવાર તાહરા ખોળે હું મૂકું છું. તેમને સંભાળજે. તથા સાધુ ધર્મ બરોબર પ્રતિપાલન કરશો.

આમ ગુરૂદેવની અંતિમ સમયની શિખામણ સાંભળી મનરૂપજી હાથ જોડી ગુરૂ પ્રત્યે બોલ્યા કે હે ! ગુરૂદેવ ! આપ તો વડલાગી છો. અમો તો પામર છીએ છતાં હમારા શર પર આપ સરખા ગુરૂ ગાળે છે એ અમારાં ધનભાગ્ય છે. આ પ્રમાણે ગુરૂવિનયલક્ષિતવડે તેમણે ગુરૂને જવાબ દીધો. પછી તમામ શિષ્યોને લેગા કરી સૌના શિરપર પોતાનો વરદાયક કરકમળ; કે જે કરકમળે જગતને ઉપકારક તથા ઉત્કૃષ્ટ દ્રવ્યાનુયોગ જેવા ગહનગ્રંથોની રત્નરાશીઓ પ્રગટાવી છે. તથા અનેકને તાર્યા છે એવો તે કર, પ્રત્યેક શિષ્યના શિરપર સ્થાપી જણાવ્યું કે-હે શિષ્યો ! હવે પરલોકમાં પ્રયાણનો અમારો અવસર થયો છે. માટે તમો તમારું કર્તવ્ય સમજી તમોને યોગ્ય એવો ધર્મ હમેશાં આરાધશો. વિશ્વના ઉપકારક થશો, તથા ધર્મની જ્યોત વિશ્વમાં ઝળહળતી રાખજો. આ પ્રમાણે ગંગાના પ્રવાહ સમાન પવિત્ર વેગવાળી હૃદયપૂર્વક ઉચ્ચ એવી સાગર ગર્જનશી મધુરવાણી વડે શિષ્યસમુદાયને સદ્બોધ, શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજે દીધો.

પછી વિનીત એવા સત્શિષ્યોએ ગુરુદેવને દશવૈકાલિક સૂત્ર તથા ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર સાંભળાવવા માંડ્યાં. જે શ્રીમદે ઉપ-યોગપૂર્વક સાંભળવા માંડ્યાં તથા તે તમામ સૂત્રોને જેવાં કહે છે તેવાંજ સત્ય યથાર્થ જાણુતા ગણુતા થકા શ્રી અરિહંતનું એકાગ્ર ચિત્તે ધ્યાન, હૃદયમાં ધરવા લાગ્યા. આમ શ્રી જિનેશ્વરના ધ્યાનપૂર્વક નમસ્કાર મંત્રના આરાધનપૂર્વક પૃથ્વીતલને પોતાના લલામભૂતજ્ઞાનવડે વિભૂષિત કરતા એવા મહાન્ અધ્યાત્મ જ્ઞાનગગનદિનમણિ-સત્કવિકાનનકેશરી પ્રખરવાદી વિનેતા અનેક મહાગ્રંથપ્રણેતા, વિદ્યાભાસ્કર ખરતરગચ્છ શિરતાજ શ્રીમદ્-દેવચંદ્રજી મહારાજ સં. ૧૯૧૨ ના ભાદ્રપદ અમાવાસ્યાની એક પ્રહરરાત વ્યતીત થયે ડોશીવાડાના ઉપાશ્રયમાં દેવગતિને પ્રાપ્ત થયા, અને તેમના શિષ્યપરિવાર તેમજ તપગચ્છના સાધુ તથા શ્રાવક શ્રાવિકા આદિ સંઘમાં સર્વત્ર હાહાકાર પૂર્વક શોક છવાઈ રહ્યો.

શ્રી સંઘ હવે પોતાના કર્તવ્ય પ્રતિપાલનમાં તત્પર બની રહ્યો. તેમણે ઉત્તમ કાષ્ઠની શબવાહિકા (પાલખી) બનાવી. તથા ચોરાશીગચ્છના શ્રાવક લેખા મળ્યા. અને ભારે આડંબરપૂર્વક એ માંડવીમાં શ્રીમદ્ના દેહને પધરાવી સ્મશાન લાવવામાં આવી. તથા કસ્તુરી, કેશર અગર-ચંદન આદિ સુવાસિત તથા બહુ મૂલ્ય વસ્તુઓની ચિતા રચીને તેમાં રડતે મુખે શ્રીમદ્ના સ્થુલ-અચેતન-મૃતદેહને પ્રતિપદાએ અગ્નિદાહ દેવામાં આવ્યો. આ દહનક્રિયામાં ગુરુભક્ત શ્રાવકોએ:—

ગુરુ પુઠી દ્રવ્ય ધણો ખરચંતઃ •

ધણું દ્રવ્ય ખરચું. તથા તેમની મૃત્યુતિથિએ સાદ્ધર્મિ વાત્સલ્ય જમાડતા તથા અન્ય અપ્રાક્રિકા મહોત્સવાદિમાં ધણું દ્રવ્ય ખરચવામાં આવ્યું.

જે ગુરુશ્રીના વચનથી પૂર્વે પણ અનેક શ્રાવકોએ સન્માર્ગે પોતાના દ્રવ્યને વાપરી પોતાની લક્ષ્મીને વિભૂષિત કરી હતી.

તથા ઘણા તીર્થોદ્ધાર થયા, સંઘ નીકળ્યા. પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવી,
નવીન ચૈત્યો બંધાવરાવ્યાં તથા એવા એવા અગણિત સત્કાર્યોમાં
જેના વચનથી કેટલે ગમે દ્રવ્ય ખર્ચાયાં તે ગુરૂદેવના પાછળ
પણ શ્રાવકોએ ગુરૂનીતિથિએ ધર્મ માર્ગે અનર્ગળ દ્રવ્ય ખર્ચ્યું.
એ આ શ્રીમાટે કવિ પણ લખે છે કે—

દશમી ઢાળ મોહામણી,
નામ ધરીયું હો ગાયો દેવવિલાસ.
આસન્ન સિદ્ધ જે થયા,
કોઈકે લવે હોસ્થે સુક્તિનો વાસ.
ધન ધન એ ગુરૂ વંદીએ.

આમ આ મહાન પુરૂષ કાળધર્મને પાળતાં—બધે શોકરૂપી
અંધકાર છવાઈ રહ્યો.

અત્રે શ્રીકવિયણ કહે છે કે શ્રીમદ્ આ જોતાં સાત આઠ
લવે મોક્ષે જશે. કે જેમણે શ્રીજિનેશ્વરપ્રભુનો માર્ગ વિસ્તારવા
દ્રવ્ય અને લાવથી શુદ્ધ, વિશ્વને પરમ આહ્વાદકારક એવી જિન
વાણીનો પરમ જ્ઞાતા, જિનબિંબની સ્થાપના, કરવાની સદ્-
બુદ્ધિનો પરમઉત્કૃષ્ટઉપદેષ્ટા, ચાર નિરૂપા અને સુક્તિવડે વસ્તુ-
તત્ત્વપ્રરૂપક, સ્યાદ્વાદશૈલીથી શુદ્ધ પ્રરૂપણા કરનાર, સત્ય-
નેજ અનુસરવાથી જેની કરામત સર્વત્ર વિજયવંત નીવડે છે,
એવા તથા જૈનોમાં પરમ મહા-વીર્યશાળી—બ્રાહ્માબ્યંતરથી વીર
પુરૂષ કે જેણે મિથ્યાત્વીઓને મ્હાત કરી પરાલવ પમાડ્યો હતો,
જેની વરદાયક લેખિનીએ વિશ્વોપકારક ઉત્તમ તત્ત્વજ્ઞાન અનેક
ગ્રંથો રચ્યા, એવા શ્રીમદ્ દેવચંદ્રણ મહારાજ સ્વર્ગે સિધાવ્યા,
આમ નીચેના દુહામાં શ્રી કવિયણ કહે છે, તેથી શ્રીમદ્ની આત્મ
જાગૃતિદશા વિદ્રતા બહુમાન તથા તેમની અનુપમ કૃતિ
પ્રગટ થાય છે.

દુહા.

સાત આઠ ભવ એહવા, જે ધરશે એહ જીવ,
 ભાવ આત્મકાળ વિધ્વંસના, ધર્મયોવનમેં સદીવ.
 અનુમાને કરી જાણીયેં, દ્રવ્ય થકી વિશેષ;
 સાત આઠ ભવ ઉલંઘીને, શિવ કમલાને પેખ.
 પ્રભુ મારગ વિસ્તારવા, દ્રવ્ય ભાવથી શુદ્ધ;
 વિશ્વ આક્રંદાદકારી થયો, જિનવાણીની ખુદ્ધ.
 શ્રીજિનખિંખની યાપના, કરવા નિજ સુખુદ્ધિ;
 ચાર નિશ્લેષા યુક્તસ્યું, સ્યાદવાદ ભાષે શુદ્ધ.
 એકપાર્શ્વએ સાચે સકલ, તત્ત્વ ચાલે કરામાત;
 ગાજી મદં એ જેનનો, મિથ્યાત્વી કીયા મહાત.

શ્રી દેવવિલાસ પૃ. ૪૭

શ્રી કવિપણ કથે છે કે શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી રૂપિરાજ શુદ્ધ
 અને શુભધ્યાનથી સ્વર્ગે પહોંચ્યા, સૂર્ય ચંદ્ર અને ધન્દ્ર, અવધિ
 જ્ઞાનથી જોઈ મનમાં ચિન્તવે છે કે શ્રી જીનશાસનનો મહાન્
 સ્તંભ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી સ્વર્ગગમન કરી અમરાપુરીમાં અવતર્યા.
 દેશોદેશમાં આ સ્વર્ગગમનની વાત પહોંચી અને એ સાંભળી
 લોક વિલખા થયા. શોકાત્રસી બન્યા અને જાણે અનાથ બની
 ગયા હોય તેવા બની ગયા. ને વિચારવા લાગ્યા કે કલ્પતરૂ
 સમાન આ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી સદૃશુરૂસમ વિશ્વમાં બહુજ
 થોડા હશે કે જેમના મસ્તકે મણિ હોતો જે દેહને દહન કરતી
 વેળાએ અગ્નિમાં ઉછળી પડયો, જે પૃથ્વીમાં ચાડ્યો ગયો અને
 કોઈનાયે હાથમાં ન આવ્યો. આવો મણિ કોઈ મહાન્ પુરૂષનાજ
 મસ્તકને વિષે સંભવે છે. અને જેના મસ્તકમાં આ મણિ હોય
 તે વિશ્વના આદર્શ મહાપુરૂષ હોયજ.

રાજનગરના મહાજન અને તેઓશ્રીના શિષ્ય સમુદાય
 મળી શ્રીમદ્દના દેહને દહન કર્યો તે સ્થળે એક સ્મરણ ચિન્હ

(દેરી) કરાવી, તે જગ્યાએ તેઓશ્રીના પગલાં (પાદુકા) ની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. જેની ઘણી શોધખોળ કરવા છતાં અત્યારે કાળ ઘણો થવાથી સ્થાન ફેરફાર થઈ જવાથી તે સ્થાન ઉપલબ્ધ થતું નથી. આ પાદુકાની પૂજા પ્રભાવના શ્રાવકો ઘણીજ ભક્તિ ભાવથી કરતા હતા.

શ્રીમદ્દના અવસાન બાદ તેમના શિષ્યરત્ન શ્રીમદ્દના ઘણા ગુણો ધારણ કરનાર જ્ઞાની વાચકશ્રી મનરૂપજી સ્વર્ગગમન કરી ગુરૂશ્રીને મળ્યા.

તેમની પાછળ શ્રી રાયચંદજી રહ્યા. તેઓશ્રી પોતાના બન્ને ગુરૂઓનો વિરહ ખમી શકતાં નહીં. અને હંમેશા ગુરૂશ્રીના સ્મરણમાં જ લીન રહેતા.

શ્રી રાયચંદજી હવેથી ગુરૂશ્રીએ કહેલી અનિત્ય ભાવનાને ચિન્તવવા લાગ્યા કે જેઓનાં પદ્યોપમ આયુધ્ય હતાં તેપણ પૂર્ણ થયેલાં શાસ્ત્રમાં કહ્યાં છે તો આ પાકૃત અદ્વાયુષી જીવનની શી વાત કરવી ? તેમજ તેમાં રાગ થાયો એ મૂઠતાજ છે. તીર્થંકર, ગણધર, સુરપતિ, ચક્રી, કેશવ, રામઆદિ ઐ ગયા તો અન્યની શી વાત કરવી ? આમ જાણી ગુરૂજીના નામની સ્તવના મનમાં શ્રી રાયચંદજી કરવા લાગ્યા. શ્રી ગુરૂદેવ સમાન વિશ્વમાં કોઈ પ્રકાશકરનાર દીપક નથી. ગુરૂ પાછળ શ્રીરાયચંદ જીવણ ગુરૂજી એ બતાવ્યા પ્રમાણે તેજ પદ્ધતિએ વ્યાખ્યાન વાંચવા લાગ્યા અને ગુરૂ કૃપાના બળે સર્વ શ્રોતાઓને રસ પડે તેવો ઉપદેશ હંમેશા વરસાવવા લાગ્યા. કારણ તેઓશ્રી પણ મહાજ્ઞાની હતા.

શ્રી રાયચંદજી જૈનઆગમ શૈલીમાં પૂર્ણપ્રવીણ હતા. અને ગુરૂપસાચે ગુરૂ સરખાજ થયા. એમાં કોઈને શંકા ન રહી સુવિહિત માર્ગના જાણ શિલાદિકગુણે વિભૂષિત તથા અનેક આત્મગુણ સુમંડિત શ્રી રાયચંદજી ગુરૂસ્મરણથી તેમજ વિરહથી વિહવળ બની ઉઠ્યા અને કવિને કહેવા લાગ્યા જે અમારા સદ્-ગુરૂદેવની સ્તવના કરો. સ્તવના તો હમે પણ કરીએ પણ સ્વ-કીર્તિ કરવી એ ઘટીત નહીં માટે મારા કહેવાથી તમોજ શ્રી

ગુરુદેવના ગુણગાન તથા સત્ય હકીકતની સ્તવના બનાવો—

એક દીન શ્રી રાયચંદ કવિનેરે,
કહે અમ ગુરુ સ્તવના કરોરે.
અમે જે કહીએ સ્તવ એહ અણુધટેરે,
સ્વકીર્તિ કરવી અયોગ્યતારે.
તે માટે કહ્યું તુમ સ્તવનારે,
તુમ બુદ્ધ પ્રમાણે યોજનારે.

કવિયણે આ પ્રમાણે શ્રી રાયચંદજીના કહેવાથી આ ગ્રંથની રચના કરી અને ઘણો હર્ષ પામ્યા—

કવિયણે દેવ વિલાસ કીધો
મન હર્ષિત ઉદ્ભવ્યોરે,
કીધો દેવ વિલાસ ગુલ દિનેરે,
સંવત ૧૮૨૫ અરાડ પચીશ આસો સુદિરે,
અષ્ટમી રવિવાર રચ્યોરે,
સ્તોકમેં દેવવિલાસ કીધોરે,
[કંચિત્ ગુણ ગ્રહીને સ્તવ્યારે,
બહોળો છે અધિકાર જોતાંરે,
ગ્રંથ થાયે મોટો ઘણોરે.
ભણસેં દેવવિલાસ સાંભળેરે.
તસ ધરે કમળા વિસ્તરીરે. (૩૫)

શ્રી દેવવિલાસ પૃ. ૫૧

આ પ્રમાણે ગુરુગાનના રમીયા શ્રીરાયચંદજીના કહેવાથી શ્રી કવિયણે સં. ૧૮૨૫ ના આસો સુદિ અષ્ટમીને રવિવારે આ મુંદર રચાળ દેવવિલાસ ગ્રંથ રચ્યો.

વિહાર.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજે પોતાનું સમસ્ત સાધુજીવન ભારતવર્ષના ભિન્નભિન્ન પ્રદેશોમાં ધર્મોપદેશાર્થેજ ઉપકાર

બુદ્ધિએ પર્યટન કરવામાં વિતાવ્યું હતું. તેમના આગમનથી ધર્મ જ્ઞાસુ જૈનસંઘ વર્ષાથી હર્ષાન્વિત થઈ જતા. મયુર જેમ આનંદ મગ્ન બની રહેતો, અને શ્રીમદે પણ વિવિધસ્થળોને પોતાના વિહારથી અલંકૃત કર્યા હતાં. તેઓશ્રી સમસ્ત ગુજરાત, કાઠીયાવાડ, દક્ષિણમાં સુરત સુધીનો પ્રદેશ, મારવાડ, મેવાડ, પંજાબ, મુલતાન, બીકાનેર, જેસલમીર આદિ સ્થળોએ વિચર્યા હતા. પંજાબથી વિચરી સિંધ વગેરે સ્થળોએ થઈ મોટા કોટનગર પાસેના મરટશહેરમાં ચોમાસું કર્યું હતું અને ત્યાંજ ૧૭૭૬ના ફાગણ માસમાં આગમસાર ગ્રંથ બનાવ્યો હતો. ૧૭૯૬ માં (કાઠીયાવાડ) નવાનગરમાં વિચારસાર અને જ્ઞાનમંજરી ટીકા રચ્યાં હતાં. પં.જનવિજયજીને લણાવવા પાટણ આવ્યા હતા, અને પાટણથી અમદાવાદ, ખંભાત, વડોદરા, પાદરા, ભરૂચ થઈ ચોમાસુ સુરત રહ્યા હતા. તે વખતે પૂંજશા (સાધુ અવસ્થામાં પદ્મવિજયજી) પણ સાથેજ હતા. આમ શ્રીમદ્ ગુજરાત, કાઠીયાવાડ, કચ્છ, લાટ, મારવાડ. મેવાડ, સિંધ, પંજાબ, મુલતાન વિગેરે દેશોમાં વિચર્યા હતા. આમ પરોપકારાર્થે પૃથ્વી તલને પાવન કરતા અંત સમય સુધી વિચર્યા હતા.

શ્રીમદે કરાવેલ જિનમંદિરોની પ્રતિષ્ઠાઓનાં કાર્ય.

શ્રીમદ્નો દીક્ષાપર્યાય પદ વર્ષનો રહ્યો હતો. [વ. સં. ૧૭૪૬માં જન્મ તથા વિ. સં. ૧૮૧૨ માં નિર્વાણ. આ પ્રમાણે શ્રીમદે ૬૬ વર્ષના જીવન દરમિયાન શ્રીમદે શ્રીસિદ્ધાચલજીપર અનેક પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવી છે. તેનું તેમના ગ્રંથો તથા શિલાલેખોથી જણાય છે. તેમના ગુરૂજી સાથે શત્રુંજયપર શ્રીકુંથુનાથજીની પ્રતિષ્ઠા વખતે હાજર હતા. અમદાવાદમાં સહસ્રકૃણીની પ્રતિષ્ઠા તેમણે કરાવી છે. લીમડી દેરાસરમાં મૂળનાયકની બાબુની બે દેરીઓની પ્રતિષ્ઠા તેમણે કરાવી હતી. તેમના ઉપદેશથીજ પાટણમાં નગરશેઠ તેજશી દોસીએ સહસ્રકૂટની રચના કરાવી શ્રીમદ્પાસેજ પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે:—

સહસ્રઙ્કટનાં નામ અપ્રશસ્તિ,
 દેવચંદ્રે કીધાં પ્રશસ્તિરે;
 પ્રતિષ્ઠા તિહાં કીધી ભલી,
 ઓચ્છવ કીધા નવનવ્યરે,

શ્રી. દે. વિ. પૃ. ૨૩.

વળી અમદાવાદ નાગોરીસરાહમાં રહ્યા હતા ત્યારે ભગવતી
 સૂત્ર વંચાતું હતું તે વખતે માણેકલાલજી નામે એક ડુંઢકમતનો
 રાગી જૈન હતો! તેને ખુઝવી સાચી શ્રદ્ધા વાળો કર્યો તેણે નવીન
 ચૈત્ય કરાવી પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા શ્રીમદ્ પાસે કરાવી હતી:-

માણેકલાલજી જાલમી, ડુંઢકનો મન વાસ;
 તેહને ગુરૂએ ખુઝવ્યા, ટાળી મિથ્યાત્વનીકાશ. ૨
 નૈતમ ચૈત્ય કરાવીને, પડીમા થાપી તાસ;
 દેવચંદ ઉપદેશથી, ઓચ્છવ હુઆ ઉલાસ. ૩

શ્રી. દે. વિ. પૃ. ૩૦.

વળી રાજનગર શાંતિનાથની પોળમાં ભોંયરામાં સહસ્રકૃષ્ણ
 આદિ સહસ્રઙ્કટ જિનખિંબની પ્રતિષ્ઠા શ્રીમદે કરાવી છે..

શ્રી શાંતિનાથની પોળમેં, ભૂમિ ગૃહમેં ખિંબ;
 સહસ્રકૃષ્ણ આદે દેઈ, સહસ્રકોટ જિન ખિંબ. ૪
 તેહની પ્રતિષ્ઠા તિહાં કરી, ધન ખરચાણાં પૂર;
 જૈનધર્મ પ્રકાશીઓ, દિનદિન ચઢતે નૂર. ૫

શ્રી. દે. વિ. પૃ. ૩૦.

પાલીતાણા શ્રી સિદ્ધગિરિપર.—

તીર્થમહાત્મ્યની પ્રરૂપણા. સુ.
 ગુરૂતણી સાંભળ શ્રાવક જન.
 સિદ્ધાચળ ઉપર નવનવા ચૈત્યની;
 જીર્ણોદ્ધાર કરે સુદ્ધિન. સુ. ૫ તી.

શ્રી. દે. વિ. પૃ. ૩૧.

વળી:—

*

*

*

*

પાલીતાણે પ્રતિષ્ઠા કરી લલી—

ખરચ્યો દ્રવ્ય ભરપૂર.

સુ.

વધુસાચે ચૈત્ય શત્રુંજય ઉપરે,

પ્રતિષ્ઠા દેવચંદ્રની ભૂરિ.

સુ. ૧૦ તી.

શ્રી. દે. વિ. પૃ. ૩૨

વળી નવાનગરનાં જે હુંઢકોની મૂર્તિપૂજનપરની શ્રદ્ધા
ઉઠી ગયેલી તે ફરી શ્રદ્ધા કરાવી. હુંઢકો કે જેઓ પ્રતિમાને
પૂજતા નહોતા તેઓને શ્રીમદે તે જીતી ફરીથી પ્રભુપ્રતિમા
પૂજતા કર્યા હતા.

નવાનગરે ચૈત્ય જે મોટાં,

હુંઢક જે હતાં લોખ્યાંરે;

અર્ચા પૂજા નીવારણ કીધી,

તે સઘળાં ફરીને થાખ્યાંરે.

ધન. ૧૭

શ્રી. દે. વિ. પૃ. ૩૭.

વળી લીંમડી, ધાંગધ્રા, ચૂડા એ ત્રણ નગરના જિનચૈત્યોમાં
શ્રીમદે પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવી છે.

લીંમડી ધાંગધ્રા ગામએ,

અન્ય ચૂડા વળી ગામ;

પ્રતિષ્ઠા થઈ ત્રણ બિંબની,

દ્રવ્ય ખરચ્યા અભિરામ.

દ.

ધાંગધ્રે જિન બિંબની,

થઈ પ્રતિષ્ઠા સાર;

સુખાનંદજી તિહાં મડ્યા,

દેવચંદ્રનો ખ્યાર.

૧૦

શ્રી. દે. વિ. ૩૬

સંવત ૧૮૧૦ માં શેઠ કચરા કીકાના સંઘમાં શ્રીમદ્ પાલી-
તાણે આવ્યા હતા. ત્યારે તેમણે ત્યાં પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવી હતી.—

સંવત દશ અષ્ટાદશે કચરા શાહાજી સંઘ. લ૦

શ્રી શત્રુંજય તીર્થનો, સાથે પધાર્યા દેવચંદ. લ૦ ૪ ગુરૂ

x

x

x

x

પ્રતિષ્ઠા જીન બિંબની ગુરૂજી કીધી તત્ર. લ૦

સાહી સહસ્ર દ્રવ્ય ખરચીયો, ગુરૂવચને તે યત્ર. લ૦ ૮ ગુ.

લીંમડી વઢવાણ પ્રતિષ્ઠાઓ માટે.—

સંવત અઢાર અગિયારમેં પ્રતિષ્ઠા લીંમડી મધ્ય;

વઢવાણે શ્રાવક ફૂંદીયા, બુઝવ્યા ખરચી રૂઢ. લ૦

ચેત્ય કરાવ્યા સુન્દર, જિન ચર્યાના ઠાંઠ;

પ્રભાવિક પુરૂષ દેવચંદ્રજી, ધન્ય એહની માત. લ૦ ૧૦ ગુ.

આમ આ સિવાય બીજી ન જણાયેલી પણ અનેક પ્રતિષ્ઠાઓ
શ્રીમદે કરાવી સંભવે છે. આ પ્રભાવિક પુરૂષના હાથે અનેક
પ્રતિષ્ઠાઓ ઉપરાંત નવિન ચેત્યખંધાવવાના ઉપદેશ આપવાનું
જીર્ણોદ્ધારનો ઉપદેશ દેવાનું આદિ મહાન્ શાસનપ્રભાવક
સત્કાર્યો થયાં છે, મહાન્ પ્રભાવિકપુરૂષોની વાણીપણ એવી
અસરકારક હોય છે કે કોઈ એ વાણીને અમાન્ય કરીજ ન શકે.

ગ્રંથ.

શ્રીમદ્ગુ સાહિત્ય.

શ્રીમદ્ગુના ૬૬ વર્ષના જીવનમાં ગૃહસ્થાવાસના ૧૦ વર્ષ
તથા બીજાં બાદ કરતાં બાકીના સમયમાં તેમણે શ્રી જૈન
સાહિત્યની સેવા અડગ અને અખંડપણે બજાવી છે. તેમની
લેખિનીએ અરખલિતપણે જૈનધર્મના મહાન્ અધ્યાત્મજ્ઞાનનાં
અમૂલ્ય તત્ત્વોના પ્રતિપાદનપૂર્વક વ્યવહાર તથા નિશ્ચય શૈલી
વડે ભવિષ્યોના હિતાર્થે રાત્રીદિવસ પરિશ્રમ સેવી અનેક
વિશ્વોપકારક મહાગ્રંથો રચ્યા છે, જે હાલ પણ વિદ્યમાન છે. જે

અભ્યાસપૂર્વક વંચાય તો તમામ દર્શનના જ્ઞાસુઓને તેમાંથી પોતાને યોગ્ય એવો ઉત્તમ બોધ મળી આવે છે. આ ગ્રંથોનું પઠનપાઠન વર્તમાન કાલે પણ ભવ્યાત્માઓને આત્મ સાક્ષાત્કાર કરાવનાર તથા અતિ ઉપયોગી નિવડ્યા સિવાય રહેતું નથી. શ્રીમદ્ના અનેક ગ્રંથો પૈકી થોડા હાથ લાગ્યા છે તે પરથી તેમનું બધું ઉપલબ્ધ સાહિત્ય મળી આવે તો કેટલું બધું અજવાળું પડી શકે? આ સાહિત્ય પરથી શ્રીમદ્ના ક્ષયોપશમ તથા જ્ઞાનની પ્રખરતા તથા શક્તિનો સ્હેજે ખ્યાલ આવશે.

શ્રીમદ્ના રચેલા ગ્રંથો.

શ્રીમદ્નાં વિશ્વોપકારક તત્ત્વજ્ઞાન વિભૂષિત અમૂલા મળી આવેલા ગ્રંથોની સંખ્યા સત્તાવનની છે, જે અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળે છપાવ્યાં છે. આ ગ્રંથો પૈકી એક એક ગ્રંથ લેતા જઈએ ને અવલોકીએ તો આત્માને અતિશય આલ્હાદ ઉપજે છે, પૂર્વે બાંધેલાં કર્મ ખેરવવા તથા નવીન કર્મ ના બંધાય એવી પરિણતિ સાથે જીવને જીવવામાં મદદરૂપ થઈ શકે તેવો મિત્ર તે સાચાં ધાર્મિક પુસ્તકો છે. શ્રીમદ્ની અપૂર્વ રસજતાથી છલકાતી અનેક કૃતિઓ વિશ્વમાં અઘાપિ અપ્રકટે પણ વિદ્યમાન હશે. મળી આવેલી કૃતિઓની યાદી નીચે આપી છે. (અને જે કોઈ સાધુ સાધ્વી યા જૈન ભાઈ યા બહેન ને અન્ય કૃતિ મળી આવે અગર ભાગ મળે તો વિનાવિલંબે આ લેખકને ખબર આપવા મહેરબાની કરવી.)

ઉપાધ્યાય શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજે આગમોમાંથી સાર-માંસાર તત્ત્વ દ્રવ્યાનુયોગ તેનો સાર ભાગ ખેંચી ગ્રંથોની રચના કરી છે તેમના ગ્રંથોરૂપી સરોવરો ખરેખર તત્ત્વજ્ઞાનરૂપી જળથી છલકાઈ જાય છે.

તેમના ગ્રંથો પૈકી આગમસાર, નયચક્ર, અને વિચારસાર એ ત્રણ ગ્રંથો તો ખાસ તત્ત્વજ્ઞાનથીજ ભરેલા છે, આ ત્રણ

અંથોનો ખાસ ગુરૂગમપૂર્વક અભ્યાસ કરવાથી સર્વઆગમોમાં પ્રવેશ થઈ શકે છે. તથા સર્વઆગમોનો પાર પામી શકાય છે. અનંત જ્ઞાનસાગરનો પાર નથી, પણ તેમાં પ્રવેશ થવો કઠીન છે ને આ અંથોના સેવનથી તે સરળ થઈ શકે છે, પ્રશ્નોત્તર નામનો શ્રીમદ્દનો અંથ ખરેખર અનુભવજ્ઞાનથી ભરપૂર છે-મન નીચ છે અને જેથી શાસ્ત્રો વાંચ્યા વિચાર્યા બાદજ પ્રશ્નોત્તર અંથમાં કરેલા પ્રશ્નોના ઉત્તરાથનો અનુભવ થઈ શકે તેમ છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં ઉંડા ઉતરવા માટે જ્ઞાનસારપરની શ્રીજ્ઞાન-મંજરીટીકા અપૂર્વ છે. આત્મજ્ઞાન સંગ્રામી જૈનોમાં શ્રી લોકિક ભગવદ્ગીતાથી પણ કોઈ મહાન્ સત્યથી ભરેલો અંથ હોય તો આ લોકોત્તર જ્ઞાનસારઅંથ છે. તેના પર ટીકા રચીને પોતાના આત્મજ્ઞાન સંગ્રામી વિચારો શ્રીમદ્ ભુવતા મૂકી ગયા છે. અર્વાચીન કાળમાં જ્ઞાનસારની ઉપયોગિતા-મહત્તા સર્વત્ર પ્રસરી છે અને તે સર્વ ફીરકાઓમાં અનિઆદરથી વંચાય છે-ભણાય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓનું-જ્ઞાનસાર અંથ ખરેખર આનન્દમય હૃદય છે. તેના પર ટીકા રચીને શ્રીમદે ઉત્કૃષ્ટ વિવેચન કર્યું છે. એકંદર રીતે કહીએ તો તેમના અંથોમાં જ્ઞાનયોગ, કર્મયોગ, ક્રિયાયોગ, ભક્તિ-યોગ, ધ્યાનયોગ, તપયોગ, ઉપાસનાયોગ વિગેરે સર્વ યોગોનું સ્વરૂપ સાક્ષાત્કાર થાય છે. તેમના અંથો એકંદર રીતિએ આગમો પ્રકરણો અને પૂર્વાચાર્યોના અંથોને અનુસરીને રચાયેલા છે. શ્રી જિનેશ્વર પ્રતિમાને પુષ્પ ચઢાવવાના પાઠો આગમોના આધારે દર્શાવ્યા છે. તેમાં ખૂબી એ છે કે, તેમણે મગજની સમતોલતા ગુમાવી નથી. તેમના શબ્દોમાં સ્નેહતા, મધુરતા, આદાર્ય અને આકર્ષક શક્તિ રહેલાં છે. તેમના ચારિત્રની વાંચતા તેમના અંથોજ પ્રકટ કરી આપે છે. પોતાના અંથોમાં અભિમાન જણાય તેવાં એક પણ શબ્દ જણાતો નથી, લોકોને જૈનધર્મનાં તરવોનો સરસ રીતે કેમ બોધ થાય એજ દષ્ટિ ધ્યાનમાં રાખીને શ્રીમદે અંથો લખ્યા છે તેથી તેમાં તેમણે શબ્દસાક્ષિત્ય, પાંડિત્ય કે પ્રાઢતા તરફ લક્ષ

હીધું નથી. જૈનધર્મનું તત્ત્વજ્ઞાન શું છે, એ જોવું હોય તો તેની
 ઝાંખી કરવી હોય તો તેમના અંધોનો ગુરૂચમપૂર્વક અભ્યાસ કર-
 વાની જરૂર છે. તેમના ગનાવેદના વિચારસાર અંધમાં આગમોમાં
 આવેલી સર્વ આખતોને અનુક્રમે ગોઠવી વર્ણવી છે. તેથી તે કમ
 અંધ વિગેરેમાં આવેલા વિષયો ઉપરાંત ઘણા વિષયોથી ભરપૂર છે.
 કોઈ પાકેલી કેરીનો રસ કાઢીને તેવી રીતે તેમણે જૈન શાસ્ત્રો-
 માંથી રસ કાઢીને આગમસાર, નયચક્ર, વિચારસાર વિગેરે અંધો
 રચ્યા છે. જૈનધર્મતત્ત્વજ્ઞાનથી ભરેલા તેમના અંધોની જેટલી
 પ્રશંસા કરીએ તેટલી ઓછી છે. શ્રીમદ્દના વિશ્વોપકારક અંધો
 માટે યોગનિષાધ્યાત્મજ્ઞાનદિવાકર આચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી
 સૂરીશ્વરજીએ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજની સ્તુતિ રૂપે રચેલી
 સંખ્યા પ્રશસ્તિમાંથી એ ત્રણ શ્લોકો અત્રે ટાંકીએ છીએ.

આત્મોદ્ધારામૃતં ચસ્ય, સ્તવનેષુ પ્રદશ્યતે:

ત્રિવિધતાપતપ્તાનાં, પૂર્ણજ્ઞાંતિ પ્રદાયકમ્ ॥ ૩ ॥

આત્મસમામૃતાસ્વાદી, સામ્રાઘ્યાનવિહારવાન

યત્કૃતશાસ્ત્રપાયોધૌ, સ્નાનં કુર્વન્તિ સજ્જનાઃ ॥ ૬ ॥

દેવચન્દ્રકૃતગ્રન્થાન, સ્તુવેઽહં ભક્તિભાવતઃ

અમૃતસાગરા યત્ર, વિચન્તે મુખકારકાઃ ॥ ૨૩ ॥

જ્ઞાનસારની મહત્તામાં વૃદ્ધિનો પ્રકાશ પાડ્યો છે. શ્રીમદ્
 કૃપાધ્યાયશિરોમણિયશોભિજયઉપાધ્યાયના છેલ્લામાં છેલ્લો અ-
 ધ્યાત્મજ્ઞાનરસનો અરો જેમાં વહ્યો છે તે અંધ ખરેખર જ્ઞાન-
 સાર છે અને ઉપાધ્યાયજી મહારાજ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીની છેલ્લી
 જીવંતીનો અધ્યાત્મજ્ઞાનરસનો જીવતો અરો જેમાં વહ્યો છે તે
 ટીકા ખરેખર જ્ઞાનસારપરની જ્ઞાનમંજરીટીકા છે. પછી તેમાં
 અધ્યાત્મજ્ઞાનરસની મીઠાશ સંખ્યા પુછવું જ શું? સર્વ પંથના
 જૈનો એકી અવાજે જ્ઞાનસાર અને જ્ઞાનમંજરીના પરિભ્રમ આ-
 ન્યાદમાટે ખાત્રી મુજાવી પ્રશંસા કરી ઉઠે છે.

શ્રીમદ્દની ચોવીશીમાં જ્ઞાન અને ભક્તિનો રસ ઊલકાર્થ
ભય છે. દરેક ગચ્છવાળા આ સ્તવનો ગાવામાં ગૌરવ સમજે છે.
એ શ્રીમદ્દની વિશાળ દષ્ટિનુંજ કારણ છે. તેમના સર્વશ્રેયોનો
અભ્યાસ કરનાર કોઈપણ મનુષ્ય, પકડે જેન ખની શકે છે અને
તે ગાડરીઆ પ્રવાહમાંથી મુક્ત ખની જ્ઞાનપ્રવાહ તરફ વળે છે.
તેમના ગ્રંથોમાં પડ્ધત્ય, નવતત્ત્વ, કર્મનીવ્યાખ્યા, સપ્તતથ,
સપ્તભંગી અનેકપદ્ય પ્રમાણ આગમવ્યાખ્યા આત્મતત્ત્વસ્વરૂપ
વિગેરે આપતો ભરપૂર છે.

શ્રીમદ્દનાં પ્રભુસ્તવનો.

શ્રીમદ્દના પ્રભુના સ્તવનોમાં આત્મદશાના ઉદ્ધારો છે તેમાંથી
સંક્ષેપથી કેટલાક નીચે પ્રમાણે જણાવવામાં આવે છે—

આરંભપત સુખ જામ દર્યો રે, ભાર્યો અવ્યાભાધ;
સમયો અભિલાષીપણેરે, કર્તા સાધન સાધ્ય. અ૦
આહુકતા સ્વામિન્વતા રે, વ્યાપક ભોક્તાભાવ,
કારણતા કારણ દશા રે, સકલ ગ્રહું નિજ ભાવ. અ૦

પ્રભુ કરિસણ મહામેહતણું પ્રવેશમેરે,
પરમાનન્દ સુભિક્ષ થયો મુજ દેશમેરે. આ૦ ૧
નિન ભુવન નાયક શુદ્ધાત્મ તત્ત્વામૃત રસ પુહુરે,
સકલ ભવિક ? કીલાણી માડું મન પણ તૂહુરે. આ૦ ૨
મનમોહન જિનવરણ મુજને, અનુભવ પ્યાલો દીધોરે;
પૂર્ણાનન્દ અશ્વય અવિચલ રસ, ભક્તિ પવિત્ર થઈ પીધોરે. ૩
જ્ઞાનમુધાલાલીની હોરે, અનાદિવિભાવ વિસાર્યોરે;
સમ્યગ્જ્ઞાન સહજ અનુભવરસ, શુચિ નિજઆધ સમાર્યોરે. ૪

જિન ગુણ રાગપરાગથીરે, વાસિત મુજ પરિણામરે;
તજરે દુષ્ટ વિભાવતારે, સરશે આત્મ કામરે.

જિન ભક્તિરત ચિત્તનેરે, વેધકરસ ગુણ પ્રેમરે;
 સેવક જિનપદ પામશેરે, રસવોધત અય જેમરે.
 નાથ ભક્તિરસ ભાવથીરે, તૃણ જાણું પર દેવરે;
 ચિન્તામણિ મુરતરૂ થકી રે, અધિકી અરિહંત સેવરે.
 પરમાત્મ ગુણ સ્મૃતિ થકીરે, ફરશ્યો આત્મરામરે;
 નિયમા કંચનતા લહેરે, લોહ જ્યું પારસ પામરે.

સહજે પ્રગટયો નિજ પરભાવ વિવેકજે,
 અન્તર આત્મ હૃદયો સાધન સાધવેરે લોલ;
 સાધ્યાલંબી થઈ સાયકતા છેકજે,
 નિજ પરિણુતિ થિર નિજ ધર્મ રસે ઠવેરે લોલ.
 ત્યાગીને સવિ પરપરિણુતિ રસ રીજજે;
 જાગી છે નિજ આત્મ અનુભવ ઇષ્ટતારે લોલ.
 સહજે છૂટી આસ્રવ ભાવની ચાલજે,
 જાલમ એ પ્રગટી સંવર શિષ્ટતારે લોલ.
 બંધના હેતુ જે છે પાપસ્થાન જે,
 તે તુજ ભકતો પામ્યા પુષ્ટ પ્રશસ્તારે લોલ.
 દ્યેય ગુણે વળગ્યો પૂરણ ઉપયોગ જે.
 તેહથી પામે ધ્યાતા દ્યેય સમસ્તતારે લોલ.
 જે અતિ દુસ્તર જલાધસમો સંસાર જે,
 તે ગોપદ સમ કીધો પ્રભુ અવલંબનેરે લોલ.
 જાણ્યો પૂર્ણાનન્દ તે આત્મપાસ જે,
 અવલંબ્યો નિર્વિકલ્પ પરમાત્મ તત્ત્વનેરે લોલ.

ભાસ્યો આત્મસ્વરૂપ અનાદિનો વિસર્ગો હો લાલ.
 સકલવિભાવ ઉપાધિથકી મન આસર્યો હો લાલ.
 સત્તા સાધન માર્ગભણી એ સંચર્યો હો લાલ.
 દાનાદિક નિજભાવ હતા જે પરવશા હો લાલ.

તે નિજ સન્મુખભાવ અહીં લહી તુજ દશા હો લાલ.

ક્ષાયોપશમિક ગુણસર્વ થયા તુજ ગુણરસી હો લાલ.

સત્તા સાધનશક્તિ વ્યક્તતા ઉલ્લસી હો લાલ.

હવે સંપૂર્ણ સિદ્ધતાણી શી વાર છે હો લાલ.

દેવચન્દ્ર જિનરાજ જગત આધાર છે હો લાલ.

શ્રીમદ્ની સંસ્કૃત હિન્દી પ્રાકૃત તથા ગુર્જર ભાષાની વિદ્વત્તા

શ્રીમદે સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, ગુર્જર, હિન્દી, ભાષાના રચેલા અંગ્રેજી પરથી તેમની ભાષા સંબંધી વિદ્વતાનો ખ્યાલ રહેજે આવે તેમ છે. આલ જીવોને સમજાવવા માટે સંસ્કૃત ભાષામાં તેમણે બહુ સરલ શબ્દોમાં રચના કરી છે. જેમ અને તેમ ભાષાની કિલ્લિયા દુરઅવગાહતા તથા શ્રમસાધ્ય (Labourer style) શૈલી વિગેરે પોતાના પુસ્તકોમાં આવવા દીધાં નથી. દ્રવ્યાનુયોગના વિષયમાં સામાન્યસંસ્કૃત જાણનારાઓ પણ રસ લઈ શકે તેવા પ્રયત્ન તેમાં સ્પષ્ટ જણાય છે. જ્ઞાનમંજરી તથા વિચારસારાદિ ટીકા વડે સંસ્કૃત ભાષામાં જૈનસાહિત્યની સેવા તેમણે ઉત્તમ રીતે બજાવી છે. જ્ઞાનમંજરીટીકા એ એક અસાધારણ અંગ્રેજી પરની ટીકા છે કે જે સા કોઈ ફીરકામાં અતિ આદર પામી રહેલ છે તેના પરની ટીકા એ સામાન્ય ન કહેવાય અને એ તેમના પાંડિત્યનો પરિચય પૂર્ણતયા કરાવી શકે છે. આધુનિક કેટલાક સંસ્કૃતભાષાજીવિદ્વનોનો મત એવો છે કે શ્રીમદ્ સંસ્કૃત ભાષાના પ્રોઠ વિદ્વાન નહતા, પણ અમે એમાં એવું મુધારીશું કે શ્રીમદે દ્રવ્યાનુયોગાદિ ગહનવિષયોને સારી સંસ્કૃત ભાષામાં બાજીજીવોને સમજાવવા પર ખાસ લક્ષ દીધું છે તેથીજ તેઓએ પ્રોઠ સંસ્કૃત ભાષા વાપરી નથી. તેમજ તેમનું ભાષાદ્વારા વિદ્વત્તા દેખાડવા તરફ બિલકુલ લક્ષ નહોતું તેજ એમાં કારણ છે. આત્મજ્ઞાની મહાત્માઓ ભાષાને શણગાર સજાવવા તરફ બિલકુલ લક્ષ હેતા નથી. તેઓ તો ભાષાદ્વારા હૃદયના આત્મિક ભાવ જણાવે છે. કવિમાં અને જ્ઞાનીભક્તમાં ભાષા

પરત્વે તફાવત રહ્યાજ કરે છે. કવિ ભાષાને શણુગાર સ્ખલવવાની ઉપાસના કરે છે અને જ્ઞાની ભાવરસનો ભોગી હોવાથી તે પોતાનું વક્તવ્ય સાદી ભાષામાંજ જણાવે છે.

શ્રીમદ્દના પ્રાકૃતભાષાના ગ્રંથપૈકી વિચારસારાદિ ગ્રંથોછે. હિન્દી ભાષામાં સર્વેયા, દુહા, ચોપાઈ, આદિ રચ્યા છે. વળ ભાષાની ખાનીમાં તેો શ્રીમદે કમાલજ કરી છે.

દ્રવ્યપ્રકાશમાં જે ખાની શ્રીમદે ખીરસી છે તેમાં ઉંચા આત્મજ્ઞાનની વ્યવહાર નિશ્ચયની વૈરાગ્ય ત્યાગની આદિ અનેક વિષયની રચના-વજભાષામાં સુંદર પદલાલિત્યવડે કરી છે. જુજાસુ વાચકને મનોમુગ્ધ એવી વજભાષાની ખાની ભારે મીઠી ને મોહક છતાં પૂર્ણબોધપ્રદ અને આત્મોપાકારક છે.

શ્રીમદ્દના ગુર્જરભાષાના ગ્રંથો પણ ઉંચા દરજ્જો ભોગવે છે. મારવાડ, મેવાડ સિંધ, કર્ચ્છ આદિ સ્થળોએ ફરવા છતાંપણુ ગુર્જર ભાષાપર તેમનો કામુ અદ્વિતીય હતો ને રહ્યો અને ગમે તે દેશમાં પણ શ્રીમદ્દની ગુર્જર ભાષાની ઉપાસના અખંડિતજ હતી. ગુર્જરસાહિત્યના બળમાં તેમની પુષ્ટિનો ફાળો સારો મળ્યો હતો. દ્રવ્યાનુયોગ જેવા આત ગહનવિષયોને ચાવીરી વિગેરે પદ્યગ્રંથોમાં ઘણીજ સાદી ને સુંદર રીત્યા ગુંથ્યા છે. એકંદર શ્રીમદે ગુર્જરભાષામાં ગદ્યપદ્ય જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના ગહન-ગ્રંથો કાખીને ભાષાજ્ઞાનની વિદ્વતાની મહત્તા જનસમાજને ખતાવી આપી ગુર્જરસાહિત્યને પોષ્યું છે.

સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, વજ, હિન્દી, ગુર્જર ભાષામાં અતિ ઉત્તમ સુંદર ગ્રંથો રચીને શ્રીમદે વિશ્વમાં ભાષાસાહિત્યની વૃદ્ધિમાં સારો ફાળો આપવા ઉપરાંત જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના ઉંચામાં ઉંચા તરવોનો પ્રકાશ અને ઉદ્બોધન કરી પોતાની પરોપકાર દષ્ટિ તથા જ્ઞાનનો કાલ નિશ્ચને આપ્યો છે.

બાપા રચનાશૈલી ઘણાકની સરળ તો કેટલાકની ગંભીર તો ઘણાકની laboured style (શ્રમ સાધ્ય શૈલી) વાળી હોય છે. પણ સર્વાદા સર્વત્ર સરળા વેગથી જતી અર્થગાંભીર રસ સર-લતા વાળી ધર્મના તત્ત્વો સમજાવે છતાં મોઢક મીઠાશમાં ઉભૂપ ન આવે એવી રીતની ભાષાની રચના કરી તેને મહાન તરવજ્ઞાનના (ગ્રંથો) ના પ્રચાર કરવા બહાર મોકલી દે એવી રીતે વાપરે એવા નરવરની ભાષાની ભવ્યતા રસિકતા તથા અર્થ પૂર્ણતા પ્રસંગનીયજ ગણાય.

કવિત્વશક્તિ.

કવિઓ બનાવાય નહિ, એતો જન્મેજ.

શ્રીમદ્દના પદ્યગ્રંથોમાં તેમની અપૂર્વ ભાવના વહે છે. ત્યાગ તપ તથા સંયમની ત્રિપુટિથી આત્મારાધનની સિદ્ધિનાં દર્શન કરાવતી ભકિતની ભવ્યતાનાં ભલક ભર્યા દર્શન કરાવતી લેખિની ઝગકી ઉઠે છે. કવિત્વ શક્તિનો ભકિતમાં વ્યય કરનાર ભકત કવિઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા આપણા શ્રીમદ્દ દેવચંદ્રજી કાવત્વ શક્તિને ભકિતરૂપમાં પરિણમાવે છે. તેઓ અનેક રૂપકોથી પ્રભુનું વર્ણન કરે છે. ઉપમાલંકારોને પ્રભુભકિતના રૂપકોમાં યોડવી આધ્યાત્મિકદૃષ્ટિએ મેઘને પ્રભુની રૂપકભકિતમાં ઝડીએ ઝડીએ વરસાડ્યો છે. અલંકારના સાગર ઉછાળ્યા છે. દેવચંદ્રજી !! જ્ઞાનની ગંભીરમૂર્તિ !! તમેને તો રસઅલંકાર પણ ભકિત-માંજ ભણવા ગમ્યા ?

જેન જગત્સન્મુખ ભકિતસ્તવન રૂપે જે મિષ્ટ પ્રસાદી શ્રીમદે રજુ કરી છે તેથી ભાકતસ્તવનભોક્તા રસિક ધર્મ જ્ઞાસુઓના આત્મામાં શીતળતાના સંચાર તે પ્રસાદી અવશ્ય કરાવી શકે છે. આત્મામાં નિર્મળતા, બળ, શાંતિ, આસ્થાદ અપૂર્વ આનંદ તથા આત્મજ્ઞાનના કન્ઢોલ ઉછાળતી તરંગવતી જેવી શુદ્ધ વિશુદ્ધ પરિણતિની કન્ઢોલીની (નદી) ના સુમધુર

કલરવથી તથા આત્મધ્યાન કર્મયોગ ઉપાસનાયોગના પૂર્ણ પરિમલથી આત્મજ્ઞાની વાચકના મસ્તક ઉન્નત તથા કંપાયમાન થયા સિવાય નજ રહે. આવાં અનેક કાવ્યો તથા સ્તવનો તથા પદ્યલખાણોરૂપે શ્રીમદ્ એક ઉચ્ચકોટિના ગુર્જર કવિ તરીકે સાહિત્ય આદ્યમાં હલા રહે છે. તેમાં પણ અધ્યાત્મ જ્ઞાન જેવો મહા વિકટ અને ગહન વિષય છતાં તેમાં રસની રેલો રેલાય ને જ્ઞાન પિપાસુઓ ઘનઘટા જોઈ નાચતા મયૂરોની માફક આ રસાસ્વાદથી નાચી ટહુકી ઊઠે, એ આશ્ચર્ય જનક છે. કવિ એટલે નૈ-સર્ગિકતાની પ્રતિમા. બાહ્યવિશ્વદુઃખલાનને ભૂલી ભૂલાવે તે. આનંદમાં ડૂબી ડૂબાવે તે. સંસારમાં રહેવા છતાં જેના અંતરમાંથી સંસાર જતો રહે તે. પોતાના મૂક વિચારોને પદ્યબદ્ધ શૈલીમાં જીવંત ચીતરી બતાવે તે.

શ્રીમદ્ તે આથી ચે ઘણીજ ઉંચી કોટિના કવિ હતા. તેમણે તે પોતાનાં કાવ્યો, સ્તવનો, પદ્યત્રયોમાં હાદિક વિષયને ઉત્તમ રીત્યા ઘટાવીને આત્મજ્ઞાનના પ્રકાશને ઘણીજ ઉત્તમ રીતે વિસ્તાર્યો છે. એ માટે તેમની ભૂરિ ભૂરિ પ્રશંસા કરતાં આહહાહ ઉપજે છે. વળી શ્રીમદ્ના આત્મામાં ગુણોનો સુલક્ષ કાળ થયો હતો તે તેમના સ્તવનના સહજેદ્ગારથી સમજાય છે. તેઓ દ્રવ્યાનુયોગના સર્વવિષયોમાં કુશળ હતા. આત્મા અને પરમાત્માના ગુણોમાં આધ્યાત્મિક રૂપકોથી અંતરમાં પરિણામ પામતા હતા અને તેથી આંતર શુદ્ધજીવન અપ્રમત્ત મસ્ત દશારૂપ હતું તે તેમના ભાવથી સ્પષ્ટ જણાય છે. પારમાત્મક આત્મજ્ઞાનના ગહનભાવોને જીવંત કવિતામાં ઉતારી કર્તાવ્ય બંન્નીમાં તેના સૂર કુંકનાર એવા સુકવિને હમારાં વંદન હો.

શ્રીમદે કવિત્વ શક્તિનો ભક્તિમાં વ્યય કર્યો છે. ભક્તો

શ્રીમદ્ની કવિત્વ શક્તિ. લોકો કવિત્વ શક્તિ ભક્તિના

રૂપમાં પરિણમાવે છે. તેઓ અનેક રૂપકોથી પ્રભુનું વર્ણન કરે છે. શ્રીમદે ઉપમાલંકારોને પ્રભુભક્તિના

રૂપકોમાં પરિણમાવ્યા છે. તેમણે આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ મેઘને પ્રભુની ભક્તિમાં રૂપકથી પરિણમાવ્યો છે તે જોઈએ.—

શ્રી નમિજનવર સેવ, ઘનાઘન ઉનમ્યોદે;	॥ ધ ॥
દીઠો મિથ્યા દોર, ભવિક ચિત્તથી ગમ્યોદે.	॥ ભ ॥
શુચિ આચરણા રીતિ તે, અબ્ર વધે વડાંદે	॥ અ ॥
આતમ પરિણતિ શુદ્ધ, તે વીજ ઝળુકડાંદે	॥ વી ॥ ૧
વાળે વાયુ સુવાયુ, તે પાવન ભાવનારે	॥ પા ॥
ધન્દ્ર ધનુષ ત્રિકયોગ, તે ભક્તિ એકમનારે	॥ ભ ॥
નિર્મળ પ્રભુસ્તવ ઘોષ, ધ્વનિ ધ્વજગજનારે	॥ ધ્વ ॥
તૃષ્ણા ગ્રીષ્મકાળ, તે તાપની તર્જનારે	॥ તા ॥ ૨
શુભ લેશ્યાની આલિ, તે બગ પંક્તિ બનીરે.	॥ બ ॥
શ્રેષ્ઠિ સરોવર હંસ, વસે શુચિશુભ મુનિ	॥ સ ॥
ચઉગતિ મારગ બંધ, ભવિક નિજ ધર રહ્યા રે.	॥ ભ ॥ ૩
ચેતન સમતા સંગ, રંગમેં ઉમદ્યા રે.	॥ રં ॥ ૩
અમ્યગ્રદ્રષ્ટિ મોર, તિહાં હરખે ઘણું રે. હ.	॥ તિ ॥
દેખી અદ્ભુત રૂપ, પરમ જિનવરતાણું રે.	॥ પ ॥
પ્રભુ ગુણનો ઉપદેશ, તે જલધારા વહી રે.	॥ જ ॥
ધર્મરૂચિ ચિત્ત ભૂમિ, માંહે નિશ્ચળ રહી રે.	॥ માં ॥ ૪
ચાતક શ્રમણ સમુહ, કરે તવ પારણો રે.	॥ ઠ ॥
અનુભવ રસ આસ્વાદ, સકળ દુખ વારણો રે.	॥ સ ॥
અશ્રુભાચાર નિવારણ, તૃણા અંકુરતારે.	॥ તૃ ॥
વિરતિતણા પરિણામ, તે બીજની પૂરતા રે.	॥ બી ॥ ૫
પંચ મહાવ્રત, ધાન્ય તણાં કર્ણુ વધ્યાં રે.	॥ ત ॥
સાધ્ય ભાવ નીજ સ્થાપી, સાધનતાએ સધ્યાં રે.	॥ સા ॥
ક્ષાયિક દર્શન જ્ઞાન, ચરણ ગુણ ઉપન્યા રે.	॥ ચ ॥
આદિક બહુ ગુણ શરય, આતમ ધર નિપન્યા રે.	॥ આ ॥ ૬
પ્રભુ દર્શન મહામેહ, -તણે પ્રવેશમેં રે.	॥ ત ॥
પરમાનંદ મુલક્ષ, થયો મુજ દેશમેં રે.	॥ મ ॥

દેવચંદ્ર જિનચંદ્ર, - તણો અનુભવ કરો રે. ॥ ત ॥
સાદિ અનંતો કાળ, આતમ સુખ અનુસરો રે. ॥ અ ॥ ૭

શ્રીમદ્ની ઉપમા આપવાની આધ્યાત્મિક કાવ્યશક્તિ બહુ ઉત્તમ છે. બાહ્ય ભાવોને આધ્યાત્મિકરૂપમાં ગોઠવીને જન સમાજને તે તરફ વાળવા તેમણે કાવ્યશક્તિનો ધર્મમાર્ગમાં સદુપયોગ કર્યો છે. શ્રીમદે આલંકારિક કાવ્યશાકતનો આધ્યાત્મિક ભાવ પ્રકટ કરી દર્શાવ્યો છે. આવાં અનેક સ્તવનો તથા કાવ્યો રૂપે શ્રીમદ્ એક ઉચ્ચ કોટિના ગુર્જર કવિ તરીકે સાહિત્ય સૃષ્ટિમાં ઊભા રહે છે, તેમણે અધ્યાત્મજ્ઞાન જેવા મહા વિકટને ગહન વિષયમાં, છતાં રસની રેલો રેલાય ને જ્ઞાનપિયાસુઓ ધનધાત્રી જોઈ નાચતા મયુરોની માફક તે આસ્વાદી નાચી-ટહુકી ઉઠે એ આશ્ચર્યજનક છે.

શ્રીમદ્ જ્યારે પ્રભુ ભકિતમાં લીન થઈ-મસ્ત બની જાય છે ત્યારે બાહ્યભાવને બૂલી જાય છે અને પોતે દેહાતીત બની આત્મ રમણતામાં રસબસ બની રહે છે. છતાં પ્રભુપ્રેમ ખુમારીના રસીયા એઓશ્રી જ્યારે આત્મપ્રદેશના રસાળક્ષેત્રના રૂપકોના ક્યારે ક્યારે જમણુ કરી જ્ઞાનપુષ્પો વીણુતા, અલખ મસ્તીમાં મહાલે છે ત્યારે તેમનાં વચ્ચનોમાં વર્ણનશક્તિનો અદ્ભુત પ્રાદુર્ભાવ ઉદ્ભવે છે. એવાં અનેક ઉદાહરણો પૈકી એક જોઈએ. આમાં શ્રીમદ્ નિજનંદ મસ્તીનો ફાગ ખેલે છે-ખેલાવે છે.

રાગ ફાગ—

આત્મપ્રદેશ રંગ થલ અનોપમ, સમ્યગ્ દર્શન રંગરે !
નિજ સુખકે સધઈયા તું, તો નિજશુભ ખેલ વસંત રે. નીજ.
પરપરિણતિ ચિંતા તણ નિજમે, જ્ઞાન સખાકે સંગરે. ની. ૧
વાસ બરાસ સુરૂચિ કેશર ધન, છાંટો પરમ પ્રમોદ રે. ની.
આતમરમણુ શુલાલકી લાલી, સાધક શક્તિ વિનોદ રે. ની. ૨

ધ્યાન મુધારસ પાન મગનતા, લોકન સહજ સ્વભોગ રે. ની.
 રિઝ એકત્વતા તાનમેં વાજે, વાજિત્ર સનમુખ યોગ રે. ની. ૩
 શુકલધ્યાન હોરીકી જવાલા. બહે કર્મ કઠોર રે. ની.
 શેષ પ્રકૃતિ દલ શિરણ નિજંરા, ભરમ ખેલ અતિ જોરરે. ની. ૪
 સકલ અજોગ અલેશ અસંગત, નાહિં હોવે સિદ્ધ રે. ની.
 દેવચંદ્ર આણામેં ખેલે, ઉત્તમ યુદ્ધિ પ્રસિદ્ધ રે. ની. ૫
 હવે બીજી ઉદાહરણ-અષ્ટ પ્રકારી પૂજમાં નેવેધપૂજ-હોહા.
 સરસ શુચિ પકવાન ભર, શાલ દાલ ધૃતપૂર;
 ધરો નેવેધ જિન આગળે, ક્ષુધા દોષ તમુ દૂર. ૧
 દાલ-લપનશ્રી વરધેવર, મૃદુતર મોતીચુર;
 સિંહ કેસરીયા સેવેયા, દલિયા મોદકપૂર. ૨
 સાકર દ્રાખ સિંગોડ, ભકતવ્યંજન ધૃતસ્રધ;
 ધરો નેવેધ જિન આગળે, જીમ મિલે મુખ અનવધ. ૩
 ચાલે દોષતાં ભોજ્ય પરભાવ ત્યાગે, ભવિજન નિજગુણ ભોજ્ય માગે;
 અહા ભણી અહાતણા સરૂપ ભોજ્ય, -આપણો તાતજી જગત પૂજ્ય.
 શ્રીમદ્દની પ્રેમલક્ષણા ભકિત ઉંચ કોટિની હતી; એ સાથે
 પ્રેમલક્ષણા ભકિતમાં. સાથેજ તેમનો ભાષાપ્રભાવ કેટલો
 ઉચ્ચ કોટિનો હતો તેની પ્રતીતિ માટે:-

રાગ પરભાતી.

હું તો પ્રભુવારી છું તુમ મુખની,
 હું તો જિન બલિહારી તુમ મુખની!;
 સમતા અમૃતમય મુપ્રસન્નની,
 ત્રેય નહિં રાગ રૂખની. ૬૦
 જમર અધર શિવ ધનુહર કમલદલ,
 કીર હીર પુનમ ચંચિની;
 શોભા તુચ્છ પ્રભુ દેખત યાકી.
 કાયર હાથે જીમ આશની. ૬૦

મનમોહન તુમ સનમુખ નિરખત,
આંખ ન તૃપતિ અમચિ;
મોહ તિમિર રવિ હરપચંદ્ર છબી,
સુરત એ ઉપશમચિ.

હું

મીન ચકોર મોર મતંગજ, જલશશિ ધનની ચનની;
તિમ મો પ્રતિ સાહિબ સુરતથી, ઓર ન ચાહું મનથી. હું
જ્ઞાનાનંદન જ્ઞયાનંદન, આશ દાસની ચતનીથી;
દેવચંદ્ર સેવનમેં અહનિશ રમજે પરિણુતિ ચિત્તની. હું
શ્રીમદ્ પરમાત્માના જ્ઞાની લકત હતા, તેમણે હૃદયના પૂણં

શ્રીમદ્ની લકિતદશા.

ભાવથી વાસ્તવિક પરમાત્માના ગુણોનું
વર્ણન કર્યું છે તેમની લકિતમાં

લઘુતા અને પરમાત્માની પ્રભુતાનું દ્રશ્ય છે. પ્રભુને મળવા માટે
પોતે અનેક આશામય સુરમ્ય ભાવનાઓને હૃદય આગળ ખરી
કરે છે. શ્રીમદ્નાં લકિતરસના પદો જોઈએ.

હોવત જો તનુ પાંખડી, આવત નાથ હજુર લાલરે;
જો હોતી ચિત્ત આંખડી, દેખત નિત્ય પ્રભુ નૂર લાલરે દે

÷

÷

÷

મીઠો હો પ્રભુ મીઠી સુરત તુજ
મીઠી હો પ્રભુ મીઠી રૂચિ બહુ માનથી જી !
તુજ ગુણ હો પ્રભુ તુજ ગુણ ભાસનયુક્ત,
સેવે હો પ્રભુ સેવે તસુ ભવભય નથી જી.

÷

÷

÷

ભલુ થયુ મહેં પ્રભુગુણ ગાયા રસનાનો ફળ લીધો રે
દેવચંદ્ર કહે મહારા મનનો, સકલ મનોરથ સિધારે

ભા

x

x

x

કડખાની દેશી.

તાર હો તાર પ્રભુ મુજ સેવક લણી.
જમતમાં એટલું મુજશ લીજે !;

ઠાસ અવગુણુ ભયોં બાણી પોતાતણો,
 દયાનિધિ દીનપર દયા કીજે. તાર૦
 રાગ દેવે ભયોં-મોહવેરી નડયો,
 ઢોકની રીતિમાં ઘણુંય રતો;
 કોધવશ ધમધમ્યો, શુદ્ધગુણુ નવી રમ્યો,
 ભમ્યો ભવમાંહિ હું વિષય માતો તાર૦
 જગત્વત્સલ મહાવીર જિનવર સુણી,
 ચિત્ત પ્રભુચરણુને શરણુ વાસ્યો,
 તારજો આપજી બિરૂદ નિજ રાખવા,
 ઠાસની સેવની રખે જોશો. તાર૦

x

x

x

વદનપર વારી હો જશોધર ! વદન પર વારી !
 મોહ રહિત મોહન જ્યાકો, ઉપશમ રસ કયારી સો !
 મોહ જીવ લોકકો કંચન, કરવે પારમ ભારી હો !

સમકીત સુરતરૂ વન સેચનકો, વર પુષ્કર જલધારી હો !

શ્રીમદ્ પ્રભુ પ્રેમ ખુમારીમાં મસ્ત-લયલીન રહી ઝીલતા. તેમના
 શ્રીમદ્નો પ્રભુ પ્રેમ સ્તવનોમાં જણાય છે. એમનું ભકત
 હૃદય પ્રભુ પ્રેમ હિંચોળે હિંચતુ તેમની

કૃતિઓમાં સ્પષ્ટ તરે છે:—

રૂપભજણુદંતું પ્રીતપ્રી, કીમ કીજે હો કરો ચતુર વિચાર,
 પ્રભુજી જઈ અગા વસ્યા,

તિહાં કીણે નહિ હો કોઈ વચન ઉચ્ચાર. ૩૦

કાગળ પણ પહોંચે નહિ, નવિ પોહોંચે હો તીહાં કો પરધાન,
 જે પહોંચે તે તુમ સમો,

નવિ ભાંખે હો કોઈનું વ્યવધાન. ૩૦

+

+

+

પ્રભુ જીવ જીવન ભવ્યના, પ્રભુ મુજ જીવન પ્રાણ !

ત્હારે દર્શન મુખ લહું, તુહિંજ અતિ સ્થિતિ બાણ !

+

+

+

હું ઈન્દ્ર ચન્દ્ર નરેન્દ્રનો, પદ ન માણુ તિલમાત્ર
માણુ પ્રભુ મુજ મુન થકી, ન વિસરો ક્ષણમાત્ર;
જ્યાં પૂર્ણ શુદ્ધ સ્વભાવની, નવી કરી શકું મુજ રૂદ્ધિ,
તહાં ચરણ શરણ તુમારડી, એહિજ મુજ નવનિદ્ધ.

શરીરની તથા સંસારની અસારતાનું પૂર્ણ સ્વરૂપ જાણ્યા
સંસાર તથા શરીરની અ- ને જાણ્યા શિવાય શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપની
સારતાના ઉદ્ધાર. આંખી નજ થાય. અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ-
નાં શરીર-બાહ્યસંસારથી કચારના
એ મરી પરવાર્યા હોય છે અને
એ શરીરનું ને બાહ્યસંસારનું મૃત્યુ શ્રીમદ્ના શબ્દોમાં ટપકતું
આપણે જોઈએ.

ભાવો એકલ ભાવના, સંગ ન કોઈ સંસારો રે !

ઈન્દ્ર ચન્દ્ર નાગેન્દ્રકો, અંતે નહિ આધારો રે ૧૦

*

*

*

એ સંસાર અસાર, સુર નર નાગકુમાર;

રહી ન શકે પલભાર, તુટે આયુ જિવાર.

ભૂવન યમ સાથે ડસ્યારે હાં, ખડીતા પુરૂષ પ્રધાન;

દેવ ઉપાયે નહિં રહેરે હાં ! તો નરકે હૈં જ્ઞાન.

બાલ વૃદ્ધ ધન નીરધનીરે હાં, જીમ કાયર તિમ શૂર;

મંત્રોપધ સેના સહુરે હાં ! જૂઠી કાલ હજુર.

હરિહર હજધર રવિશશીરે હાં ! દેવ પવન આહનાય;

ધત્યાદિક રાખે નહિંરે હાં ! સાહે યમ યદિ હાય.

નાસે મૃગલી ચેતનારે હાં ! યમ કંડીરવ નાદ;

તે તું રાખી શકે નહિંરે હાં ! તો લોગે કિશો સવાહ.

ધમ અંતર મુખ ખાડમેરે હાં ! તિને લોક સમાય;

કામ લોગ લાલચ પડ્યારે હાં ! તે નર દુર્ગતિ જાય;

હવે શરીરની અસારતાના ઉદ્ધાર:—

એહ શરીર જે આપણો રે, વિંટયાઉ ચમં ન હોઈ;

તો માધીકૃત્તીકતાથી રે, રાખી ન શકે કોઈરે.

દેહ અશુચિ રોગે ભરી દે, પતન સરૂપ શરીર;
એહનો કૃણ એહજ અહો દે, ધારો ધર્મ સધીરદે. ૨

કેશર અગર ને મૃગમદ દે, હરી ચંદન કપૂર;
મઈલ અહે વપુ સંગથી દે, દેહ અશુચિ ભરપૂરદે. ૩

અસ્થિ ચરમ પંજર અછેરે, કુચિત મૃતક સમાન;
જે પાયમ ? રોગાદિનારે, પ્રીતી ધરે નહિ તાસો દે ૪

શ્રીમદ્દની વૈરાગ્ય દશાના ઉદ્દગારોથી તો અંથોના અંથો ભર્યા
વૈરાગ્ય દશાના ઉદ્દગાર પડયા છે. આપણે તેમાંની થોડીક
વાનગી લઈએ:—

“ દીઠો સુવિધિ જિણુંદ, સમાધિ રસે ભર્યો હો લાલ !
ભાર્યો આતમ સરૂપ અનાદિનો વિસર્યો હો લાલ !
સકલ વિભાવ ઉપાધિથી મન ઓસર્યો હો લાલ !

÷ ÷ ÷
મોહાદિકની ધૂમિ અનાદિની ઉતરે હો લાલ !
અમર અખંડ અલિપ્ત સ્વભાવજ સાંભરે હો લાલ ?
તત્ત્વરમણ શુચિધ્યાન લણી જે આદરે હો લાલ
તે સમતા રસ ધામ સ્વામિ મુકાવરે હો લાલ !

÷ ÷ ÷
રાગી સંગેરે રાગદશા વધે થાયે તિણે સંસારોજી
નિરાગીથીરે રાગનું જોડવું લહીએ ભવનો પારોરે.
સહજ ગુણ આગરે સ્વામ સુખ સાગરો
જ્ઞાન વૈરાગરે પ્રભુ સવાયો

શુદ્ધતા એકતા તિક્ષણતા ભાવથી
મોહ રિપુ જીતી જય પડહ વજાયો.

શ્રીમદ્દના અંતરમાં વૈરાગ્ય તથા સાધુતા રગ રંગે કેટલે
સાધુ દશાના ઉદ્દગાર દરજ્જે વ્યાપ્ત હશે તે તેઓની વાણી
સાધુ દશાના ઉદ્દગાર આપણને કહે છે જ. જ્યાં દેહ છતાં
દેહાતીત દશા વર્તે છે, જ્યાં બાહ્ય શરીરને બાહ્ય વિશ્વ મરીજ
ભય ત્યાં સાધુને સાધુના શિવાય શું રહ્યું ? સાધુદશાની ઉત્કૃષ્ટ-
તાના સ્વાનુભવકો ઉદ્દગારો શ્રીમદે આ પ્રમાણે કાઢયા છે:—

“જગતમે” સદા સુખી મુનિરાજ, પરવિભાવ પારણતી કે ત્યાગી
જાગે આત્મસ્વભાવ, નિજગુણ અનુભવ કે ઉપયોગી
જેગી ધ્યાન જહાજ૦

નિર્ભય નિર્મળ ચિત્ત નિરાકુળ, વિલગે ધ્યાન અભ્યાસ;
દેહાદિક મમતાસવિ વારી, વિચરે સદા ઉદાસ. અઃ
બાહ્ય સાધન જે એક ચિત્તથીરે, ભાવ સાધન નિજ ભાવ૦
ભાવસિદ્ધ સામગ્રી હેતુતેરે, નિઃસંગી મુનિ ભાવ. સાધક૦
હેય ત્યાગથી ગ્રહણ સ્વધર્મનારે, કરે ભોગવે સાધ્ય૦
સ્વ સ્વભાવ રસીયા તે અનુભવેરે,
નિજસુખ અપ્યાબાધ. સાધક૦

નિઃસ્પૃહ નિર્ભય નિર્મમ નિર્મલારે, કરતાનિજ સામ્રાજ૦
દેવચંદ્ર આણાયે વિચરતારે, નમિયે તે મુનિરાજ સાધક૦
શ્રીમદ્દને સ્વસ્વરૂપની આંખી અવશ્ય થઈ હતીજ અને એ
સ્વસ્વરૂપ આંખીના ઉદ્દગાર સત્ય તેમના શબ્દે શબ્દે બોલી
ઉઠે છે. સ્વસ્વરૂપની આંખી થયા
શિવાય આટલા બધા નિજનંદી મસ્તીના ઉછાળા આવેજ નહીં
શ્રીમદ્દના આવી દશાના ઉદ્દગારે જોઈએ—

આત્મગુણ રક્ષણાં તેહ ધર્મ, સ્વગુણ વિધ્વંસણા તે અધર્મ.
ભાવ અધ્યાત્મ અનુગત પ્રવૃત્તિ, તેહથી હોય સંસાર છિત્તિ.
જ્ઞાનની તિક્ષણતા ચરણ તેહ, જ્ઞાન એકત્વતા ધ્યાન ગેહ.
આત્મ તાદાત્મ્યપૂર્ણ ભાવે, તદા નિર્મલાનંદ સંપૂર્ણ ભાવે.
વસ્તુ તત્ત્વે રમ્યા તે નિર્ઐશ્ય, તત્ત્વ અભ્યાસ તિહાં સાધુ પંથ.
તિણે ગીતાર્થ ચરણે રહિજે, શુદ્ધ સિદ્ધાંત રસ તો લહીજે.
આત્મગુણ રમણ કરવા અભ્યાસે, શુદ્ધ સત્તા રસીને ઉદલાસે.
દેવચંદ્રે રચી અધ્યાત્મગીતા, આત્મરમણી મુની સુપ્રતીતા.
—અધ્યાત્મગીતા.

દર્શન જ્ઞાનાદિક ગુણ આત્મનારે
પ્રભુ પ્રભુતા લયલીન.
શુદ્ધસ્વરૂપી રૂપે તન્મયીરે ।

તુમ આસ્વાદન પીન. પૂજનાતો કીજેરે
 શુદ્ધતત્ત્વ રસ રંગી ચેતનારે,
 પામે આત્મસ્વભાવ.
 આત્માલંબી નિજ ગુણ સાધતોરે
 પ્રકટે પૂજ્ય સ્વભાવ. પૂજનાતો કીજેરે
 જિનવર પૂજારે તે નિજ પૂજનારે
 પ્રકટે અન્વય શક્તિ.

સંસ્કૃતભાષા.

શ્રીમદે સંસ્કૃત ભાષામાં રચેલા ગ્રંથો પૈકીમાં જ્ઞાનમંજરી ટીકા ઉંચો દરજ્જો ભાગવે છે. મહામહોપાધ્યાયજી શ્રીમદ્ યશોવિજયજી મહારાજે શ્રી જ્ઞાનસાર સૂત્ર સંસ્કૃતમાં રચ્યું છે જેનું નામજ જ્ઞાનસાર છે તેપરથી તેમાં શું ભર્યું હશે તેના ખ્યાલ વિદ્વાન્ વાચકને રહેજે આવી શકશે. આ જ્ઞાનસાર સૂત્ર અષ્ટકજી કહેવાય છે, કારણ તેના આઠ આઠ શ્લોકના ૩૨ વિભાગ પાડી જુદા જુદા જ્ઞાનવિષયક વિષયો તેમાં અત્યંત ખળીથી ગર્યા છે. આ વિષય ઘણો કડીન હોઈ તેનાપર શ્રીમદે સંસ્કૃતમાંજ ટીકા રચી છે જેનું નામ જ્ઞાનમંજરી ટીકા રાખ્યું છે. શ્રીમદ્ને શ્રીમદ્ યશોવિજયજી પર તેમનો કેટલો પ્રેમ અને સદ્ભાવ હશે તેમજ ટીકાકાર તરીકેની તેમની કેટલી શક્તિ હશે? એનો ખ્યાલતો જ્ઞાનમંજરીનો જ્ઞાનસ્વાદ લીધા શિવાય કલમથી ભાગ્યેજ વર્ણવી શકાય. જેમ જ્ઞાનસારના ૨૫૬ શ્લોકોમાં શ્લોકે શ્લોકે અદ્ભુત જ્ઞાનરસ ટપકે છે તેથીપણ વધુ મસ્ત બનાવી નાંખનાર આ જ્ઞાનમંજરીના પરિમલ નયનિક્ષેપ ભંગ પક્ષ પ્રમાણયુક્ત જ્ઞાનસાર અને જ્ઞાનમંજરીનો રસાસ્વાદ મનુષ્યને અશ્વયમુખ આપનાર હોવાથી વધુ સુન્દરને અમૂલ્ય છે. આ પરથી વાચકને શ્રીમદ્ની સંસ્કૃત ભાષા કેવી સુન્દર છે તેનું જ્ઞાન થાય છે.

પ્રાકૃત માગધી ભાષા.

શ્રીમદ્ની માગધી ભાષા પણ ઘણીજ ઉત્તમ અને સુમધુર છે. જેન સાધુઓ અને પંડિતો એ માગધી પ્રાકૃત ભાષાના પિતાઓ છે. પુત્રની જેમ કાઠથી લાલનપાલન પામતી માગધી ભાષાને તેઓજ ક્ષત્ર જાયા સરખા છે. શ્રીમદ્ પણ આ ભાષાને ઘણીજ સરળતાથી ઉત્તમ રીતે રમીએ છે. શ્રીમદ્ના પ્રાકૃત માગધી ભાષાના અનેક ગ્રંથો છે. અભ્યાસીઓને તેના રસાસ્વાદની ખબર છે. બાકી ઉપર ચોટીયા વાચકો તેનો રસ કેમ ઝીલી શકે ?

શ્રીમદે ૧૭૯૬ માં જામનગરમાં કાર્તિક સુદ એકમે વિચારસાર નામે એક ગ્રંથ રચ્યો છે. વિચારસાર પ્રાકૃતમાં સંસ્કૃત ટીકા સાથેનો મહાન ગ્રંથ છે. તે વાંચવા અનુભવવા કાયક ગ્રંથ છે જેના ઉપસંહારમાં શ્રીમદ્ કથે છે કે:—

જા જિનવાણી વિજયઇ, તાવ થિરં ચિટ્ટર ઇમં વચણં ।

નૂતણપૂરમ્મિ ઇયં, દેવચંદેણ નાણઠ્ઠં ॥

રસાનહીસંજમવરિસે સિરિગોયમ કેવલસસ વરદિવસે ।

આયત્થં ઉદ્ધરિયો, સમય સમુદ્દાઓ રુદ્દાઓ ॥

રસ ૬ નિધિ ૯ સયમ ૧૭ એટલે ૧૭૯૬ ના વરસે શ્રી ગોતમસ્વામી કેવળજ્ઞાન પામ્યા તે દિવસે એટલે કારતક સુદ-૧ ના રોજ આત્મબોધ અર્થે ઉદ્ધર્યો.

કૃત માગધીના એકજ શ્લોક પરથી શ્રીમદ્ની માગધી ભાષા તેમાંની વર્ણન શક્તિ તથા સુન્દરતા જણાઈ આવેછે.

શ્રીમદ્ની કૃતિઓપર અન્યવિદ્વાનોના ટપાઓ.

પૂર્વે પંડિતપુરૂષો ગુણાનુરાગ દ્રષ્ટિથી બીજા જ્ઞાનીઓની કૃતિઓપર ટપા ભરતા, ટીકાઓ રચતા તથા તેના અભ્યાસપૂર્વક પઠન પાઠન કરતા. શ્રીમદ્દેવચંદ્રજી મહારાજની ઉત્તમ કૃતિઓપર પણ ઉત્તમોત્તમ મહાન ત્યાગી સમર્થ પુરૂષોએ ટપા તથા ટીકાઓ રચ્યાં છે. શ્રીમદ્ની અધ્યાત્મગીતા જેનોમાં

ધણીજ વિખ્યાત છે. હિન્દુઓમાં પ્રસિદ્ધ 'લગવદ્ગીતા'ની જેમ જેનોમાં અધ્યાત્મગીતા અતિપ્રસિદ્ધ છે. અધ્યાત્મગીતાપર આ શ્રી કુંવરવિજયજી (અમિકુંવર) નો ટપો છે. બીજો શ્રીમદ્ જ્ઞાનસારજીનો ટપો છે તથા ત્રીજો ટપો સૂરતમાંથી મોહનલાલજીના લંડારમાં છે. ચોથો ટપો શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા. ૨ જા માં છપાયો છે. તેના કર્તા જણાયા નથી. શ્રીમદ્નો પણ હોય શ્રીમદ્કૃત સાધુપદ સ્વાધ્યાય પર શ્રી જ્ઞાનસારજી યોગિરાજે વિસ્તારથી ટપો લખ્યો છે. તેમાં શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજને એકપૂર્વનું જ્ઞાન હતું એમ શ્રીમદ્ જ્ઞાનસારજીએ જણાવ્યું છે. શ્રીમદ્ જ્ઞાનસારજી યોગાભ્યાસી સમર્થ સંત મહાત્મા અને ગીતાર્થ હતા. તેમજ તેઓશ્રી મારવાડમાં વિકાનેરના સ્મશાનના મઠમાં રહેતા હતા. તેમણે શ્રી આનંદધનજી ચોવીશીપર ટપો લખ્યો છે, તેમજ અનેક પઠોરૂપે આત્મદશાના ઉદ્ગાર બહાર કહાડ્યા છે, તેઓશ્રીએ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી માટે ઉત્તમ અભિપ્રાય દર્શાવ્યો છે અને તેમની સાધુપદ સ્વાધ્યાય પર ટપો પૂરીને ગુણાનુરાગ દર્શાવ્યો છે. સંત મહાત્માઓની ગુણાનુરાગ દશા અપૂર્વ હોય છે. રાગદ્વેષતો અધૂરામાંજ પ્રકટે, બાકી જ્ઞાનીઓતો ગુણાનુરાગ દશાનેજ વરે છે. શ્રીમદ્ના ગ્રંથો જેમ અનુપલબ્ધ છે તેમજ તેમના ગ્રંથો પર બીજાઓએ ભરેલા ટપાઓ ટીકાઓ પણ અધારામાં કેટલાક હશે ઉપલબ્ધ થયેથી અતિધણો આનંદ ઉપજશે.

સાક્ષીઓ.

Authorites

પૂર્વે પાંડિત પુરૂષો પોતાના ગ્રંથોમાં પોતાના લખાણની સત્યતાની પુષ્ટિમાં બીજા વિદ્વાનોનાં લખાણોની સાક્ષીએ દેતા, અને એમાં લખાણો પ્રમાણુ ગણાય છે. શ્રીમદે પણ પોતાના ગ્રંથોમાં વાચક યશોવિજયજીના ગ્રંથોની સાક્ષી આપી છે. તેથી તેઓ ગુણાનુરાગી હતા એ સ્પષ્ટ સિદ્ધ થાય છે. તેમજ પોતે

શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજ કે જેઓ અર્વાચીનકાલીન અધ્યાત્મજ્ઞાનોદ્ધારક હતા તેમના વચનોની પણ પોતાના ગ્રંથોમાં સાક્ષીઓ આપી છે. તેથી તે કાળમાં તપાગચ્છીય શ્રીમદ્ આનંદધનજીના વિચારો આખી જૈન આલમમાં જલદી પ્રસરી ગયાહતા એમ સિદ્ધ થાય છે. શ્રીમદ્ના ગ્રંથોના પૂર્ણ રાગી યોગિવર શ્રી અમિ (કુંવરજી) વિજયજી હતા. તેમણે નવતત્ત્વપ્રશ્નોત્તરમાં શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીકૃત ગ્રંથોની સાક્ષી આપી છે. ભિન્ન ભિન્ન ગરુડના આચાર્યોએ સાધુઓ પોતપોતાના ગ્રંથોમાં એકબીજાના સદ્વિચારોની સાક્ષીઓ આપ્યા વિના રહેતા નહોતા.

ત્રણ મુનિઓની ભેગી પૂજા.

સંવત ૧૭૭૭ માં શ્રીમદ્ પાટણ ચોમાસુ રહ્યા હતા. તેજ વખતે ત્યાં શ્રીમદ્ જ્ઞાનવિમળસૂરિજી પણ ચોમાસુ હતા. તે સમયે શાહનીપોળમાં ચોમુળ વાડી નજીકના જિનાલયમાં સત્તર-ભેદી પૂજા ભણાવતાં શ્રીમદ્ તથા શ્રીમદ્ જ્ઞાનવિમલજી મળ્યા હતા તથા ત્યાંના નગરશેઠ શ્રી તેજશી દોસીના ભરાવેલા શ્રી સહસ્રકૂટના સંબંધમાં ચર્ચા થતાં શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીપર શ્રીમદ્ જ્ઞાનવિમલજીને ઘણો પ્રેમભાવ આવ્યો હતો અને પરસ્પર બહુજ પ્રેમભાવથી મળ્યા હતા—

મૌન રહીને પૂછે જ્ઞાન

તુમે કેહના શિષ્ય નિધાનરે. સ. ૧૫

ઉપાધ્યાય રાજસાગરના શિષ્ય,

મીઠી વાણી જેહવી ઇશ્વરે. સ.

નમ્રતા ગુણ કરી બોલે જ્ઞાન;

દેવચંદ્રને આપ્યાં માનરે. સ. ૧૬

તુમ વાચકતો જૈનના કાજરે,

તુમે જૈનના થંભ છે ગાજરે. સ.

આદિ ધર છે તમારું ભવ્ય.

તુમે પણ ઠિમ ન હોયે કબ્યરે. સ. ૧૭

ઈણીપરે પરસ્પરે યુક્તિ મિલીયા,

શેઠ તેજશીનાં ઠારજ કૃણીયારે. સ. ઈત્યાદિ.

શ્રી. દે. વિ. પૃ. ૨૨.

આ મિત્રન વખતે શ્રીમદ્ જ્ઞાનવિમળસૂરિજીને શ્રીમદ્ પર બહુભાવ આવ્યો હોવાથી આ સમાગમના ધર્મસ્નેહના સ્મરણાર્થે ત્રણ મુનિઓની ભેગી પૂજાઓની રચના થઈ હોય એમ જણાય છે. આ યોજના પોતે પણ કરે યાતો પાછળથી પદ્મવિજયાજિ. વિ. કરેલી હોય તો તેમ પણ બનવા સંભવ છે. આ વખતે ખરતર ગચ્છ તથા તપાગચ્છના આચાર્યોમાં સંપ હતો. સ્થાનકવાસીઓ સામે બંને ગચ્છવાળા કુસંપને ભુલી કુદ્ધક માન્યતાઓના ભેદોને ઉપશમાવી એક થયા હતા. પ્રતિમાના ઉત્થાપકો સામે પ્રતિમા સિદ્ધિના વિચારો આપવામાં એક સરખી રીતે યુરોપી મિત્ર રાજ્યોની પેઠે સંખીને વત્યા હતા. શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયજીકૃત નવપદ સ્તુતિ ઢાળો તથા શ્રી જ્ઞાનવિમળ સૂરિકૃત નવપદ સ્તુતિ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીકૃત નવપદની ઉજાળા ઢાળો-૩૫ સ્તુતિ એમ ત્રણેની સ્તવના ભેગી કરીને તેઓ ખરતર તપાગચ્છના સર્વ જૈનો એક સરખી રીતે પૂજામાં લાલ લે અને ભાવખ્યમાં સંખીને પૂજામાં અલેદપણે વર્તે તે માટે નવપદ પૂજા ભણાવવાની વ્યવસ્થા કરી હતી તે વ્યવસ્થા હાલ પણ નવપદ પૂજા તરીકે પ્રસિદ્ધ છે અને હવે જૈનો એજ નવપદ પૂજાને મુખ્યતાએ ભણાવે છે. હાલમાં જેટલી પૂજાઓ ભણાવવામાં આવે છે તેમાં જેટલી પૂર્વોક્ત વ્યવસ્થાવાળી નવપદ પૂજા જેટલી ઉત્તમ અને સર્વમાં રૂચિકર જણાય છે તેટલી કોઈ જણાતી નથી.

આ પરથી શ્રીજ્ઞાનવિમળ સૂરિજીને શ્રીમદ્ પર કેટલો પ્રેમ હશે. તથા શ્રીમદ્ને શ્રીજ્ઞાનવિમળજી તથા શ્રીમદ્ યશોવિજયજી પર કેટલો પ્રેમ હશે તે સ્પષ્ટ થાય છે. તેમજ શ્રીમદ્ યશોવિજયજીની સાથેજ શ્રીમદ્ને પણ લઈ પોતાની કૃતી સાથે મેળવી ત્રણેની ભેગી પૂજા બનાવવામાં ત્રણે સંત મહાત્માઓના મહત્તાનું આંકવું થઈ શકે છે.

શ્રીમદ્ની અપૂર્વ રસસાગરથી છલકાતી અનેક કૃતિઓ વિ-
શ્વમાં વિદ્યમાન હશે, પણ આપણે તો ઉપ-
શ્રીમદ્ની કૃતિઓ. લબ્ધ થયેલ કૃતિઓ શિવાય અન્ય કૃતિ-
ઓથી તદ્દન અજ્ઞાતજ ગણાઈએ, ઉપલબ્ધ
થએલી ઉત્તમ કૃતિઓ નીચે પ્રમાણે છે:—

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રાની કૃતિઓ. !

પુસ્તકનું નામ	રચ્યાનો સંવત	કયાં રચી.	પ્રત કયાંથી મળી.
૧ અષ્ટપ્રકારી પૂજા	૧૭૪૩	{ પાદરા ભંડારમાંથી
૨ એકવીશપ્રકારી પૂજા	,,	
૩ ધ્યાનદીપિકા	૧૭૬૬ વૈ. વ.	મુલતાન આચાર્ય શ્રીવિ-	(મૂ. મ.) ધોરાજી ભંડાર.
ચતુષ્પદી	૧૩	(પંનખ) જયકમલસૂરિ	
૪ દ્રવ્યપ્રકાશ.	૧૭૬૭ પો. વ.	વિકાનેર	અમદાવાદ વિ- દ્યાશાળા જ્ઞાન ભં. તથા પં. લા. વિ.
	૧૩		
૫ આગમસાર.	૧૭૭૬ કા. સુ.	મોટાકોટ	પાદરાના ભંડાર- માંથી બે પ્રતો. સુરત શ્રી મોહ- નલાલજી મહા- રાજના ભંડાર- માંથી તથા સુ- નિલાલ વિજય.
	૩.	મરોટ.	
૬ નયચક્ર	સુરત શ્રી મોહ- નલાલજી ભંડાર- માંથી.

૭ વિચારસાર. ૧૭૯૬ કા. સુ. ૧ નવાનગર (બામનગર) શ્રી
અમરચંદ્રભો-
યરા માફતે શ્રી
જિનયશઃસૂરિ
પુ. ભંડાર.

૮ જ્ઞાનમંજરી ૧૭૯૬ કા. સુ. નવાનગર જુની બે પ્રતો સુ-
ટીકા. ૫ રત મોહનલાલભ
૯ વિશવિહરમાન પાલીતાણા ભંડાર. બીજી એ-
વીશી. ક છપાયેલ પ્રત
હમણાંજ મળી.

૧૦ સિદ્ધાચળ સ્તવન. ૧૮૦૪ મા. સુ. ૧૩ ,.

૧૧ ગુરુગુણવદ્ત્રિશિનો પં. ગુ.વિ. પાસેથી
ટખો લોજક. ગિ. હે.
મેળવી આપી.

૧૨ પાંચકર્મઅંથનો ટખો. પં. ગુલાબવિજય
..... ભ પાસેથીલોજક
ગરધરભાઈ હેમ-
ચંદ મેળવીઆપી.

૧૩ વિચારરત્નસાર (પ્રશ્નોત્તરરૂપ) પ્રવર્તક શ્રી કાં.
..... વિ. ૧ અમદાવાદ
શાંતિસાગરભ ભં-
ડાર ૧ મુનિ લા.વ.

૧૪ પ્રશ્નોત્તર શ્રી કાંતીવિજય પાસેથી

૧૫ કર્મ સંવેધ અમદાવાદ ડેહલા-
ના ઉપાશ્રયેથી જ-
વેરી લો. તા.

૧૬ પ્રતિમા પુષ્પપૂજાસિદ્ધિ પાદરાના ભંડારમાંથી
૧૭ ગુણસ્થાનક અધિકાર..... તથા સુરતના ભંડાર-
માંથી તથા લાલવિ-
જયભ પાસેથીમળી.

૧૮ અધ્યાત્મગીતા (પ્રાય: ૧૭૪૩) લીંમડી.	૨ પ્રતો સુરત મોહન લાલજી મહારાજના ભંડારમાંથી.
૧૯ વર્તમાન ચોવીશી. પ્રવર્તકશ્રી કાં. વિ.
૨૦ અતીત ચોવીશી પૈકી એકવીશી
૨૧ સ્નાત્રપૂજા { પાદરા ભંડારમાંથી.
૨૨ નવપદપૂજા ઉલાળા. {
૨૩ વીરનિર્વાણનાં સ્તવન-ની ઢાળો.	ભાવનગરમાં. અમદાવાદ વિદ્યાશાળાના ભંડારમાંથી ભો ગિ. હે.
૨૪ બાહુજિન સ્તવન અને ટપો. અમદાવાદ ડેલાના ઉપાશ્રયેથી.
૨૫ ભાવિ ચોવીશી પૈકી પદ્મનાભજિન સ્તવન શ્રી અમરચંદ્રજી બોથરાજી તથા ભોજક ગિરધર હેમચંદ.
૨૬ શ્રી સીમંધર જિન સ્તવન. ભોજક ગિ. હે.
૨૭ દીવાળીનું સ્તવન લઘુ {
૨૮ નવાનગર આદિજિન સ્તવન.... { પાદરા ભંડારમાંથી.
૨૯ ધ્રુવ પદ સ્તવન. {
૩૦ સમવસરણ સ્તવન. { શ્રીમાન્ અમરચંદ્રજી
૩૧ કુંભ સ્થાપના. { બોથરાજી.
૩૨ સહસ્રદૃટ સ્તવન. ભો. ગિ. હે.
૩૩ અજિતનાથજિન હોરી. હોરી સંગ્રહમાં છપા-યેલું.
૩૪ પ્રભુ સ્તુતિ	{ શ્રીયુત્ અમરચંદ્રજી બોથરાજી તરફથી.
૩૫ સિદ્ધાચળ સ્તુતિ	
૩૬ ગિરનાર સ્તુતિ	
૩૭ વિંશસ્થાનક સ્તુતિ	
૩૮ જ્ઞાનબહુમાન સ્તુતિ	

૩૬ {
૪૦ { સિદ્ધાચળ સ્તવન.
૪૧ {

પાદરા ભંડારમાંથી

૪૨ બડી સાધુવંદના શ્રી અમરચંદ્ર જોથરાજી.
૪૩ અષ્ટપ્રવચનમાતાની સજ્જાય જમનગર }
૪૪ પ્રભંજનાની સજ્જાય લીંમડી }
૪૫ ઢંઢણ રૂપની સજ્જાય } છપાયલા છે.
૪૬ સમકિતની સજ્જાય }
૪૭ ગજસુકુમારની સજ્જાય }
૪૮ પંચેન્દ્રિય વિષય ત્યાગ પદ શ્રીયુત અ. જોથરાજી.

૪૯ { શ્રીમદે લખેલા બે આત્માનંદ પ્ર. માં છપાયેલા
૫૦ { પત્રો. એક શ્રી કાં. વિ. મહારાજ.
૫૧ {

૫૨ સાધુ સ્વાધ્યાય તેના પર જ્ઞાનસારનો ટો.
૫૩ સજ્જાય આચાર્યશ્રી અજીતસાગરજી તરફથી મળેલ.
૫૪ સાધુની પંચ લાવના
૫૫ શ્રીઆનંદધનજી ચોવીશીમાં જ્ઞાનવિમળજી અને શ્રીમદે
લેગા થઈ બનાવેલાં ૨૩-૨૪ માં પ્રભુનાં સ્તવનો. જેસલમેર
૫૬ આજકો લાહો લીજીયે (પ્રાય શ્રીમદ્ની કૃતિ જણાય છે)
૫૭ રત્નાકર પચ્ચીશીના અનુવાદરૂપ સ્તવન.
૫૮ લઘુ ધ્યાનદીપિકા—૨૧ ગાથાઓ (પરમાત્મદર્શનમાં
છપાઈ ગઈ છે.)

શ્રીમદ્ના વિશ્વોપકારક ગ્રંથો માટે યોગનિષ્ઠ અધ્યાત્મ-
જ્ઞાનદિવાકર આચાર્યશ્રી શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી (વર્તમાન કાળે
વિદ્વાન) સૂરીશ્વરજીની લાંબી પ્રશસ્તિમાંથી બે શ્લોકો અત્ર
ટાંકવા ઇષ્ટ છે.

આત્મોદ્ધારામૃતં यस્ય, સ્તવનેષુ પ્રદશ્યતે:

ત્રિવિધતાપતસાનાં, પૂર્ણશાંતિ પ્રદાયકમ્. ॥ ૩ ॥

આત્મશ્રમામૃતાસ્વાદી, જ્ઞાન્નોદ્યાનવિહારવાન;

યત્કૃતજ્ઞાસપાયોધૌ, સ્નાનં કુર્વન્તિ સજ્જના; ॥ ૬ ॥

દેવચન્દ્રકૃતગ્રન્થાન, સ્તુવેઽહં ભક્તિભાવતઃ;

અમૃતસાગરા યત્ર, વિચન્તે સુખકારકાઃ

॥ ૨૩ ॥

આચાર્યશ્રી શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરમૂરિ.

શ્રીમદ્ના ગ્રંથોપરથી તેમની ઉચ્ચપ્રકારની આત્મદશાની શ્રીમદ્ની આત્મદશા સહજ પ્રતીતિ થાય છે. તેઓ વ્યવહારમાં સ્થિર હતા, તેમજ નિશ્ચયમાં વિશેષ સ્થિર હતા. તેમણે પોતાના સ્તવનોમાં પ્રભુભક્તિ પ્રસંગે અટલ-ઉભરાતી ભક્તિ ભર્યા ઉદ્ગારો કાઢ્યા છે. કોઈ પણ ભક્ત, હૃદયના ઉદ્ગારો, નિરંકુશ-સ્વતંત્ર રીત્યા વિશ્વસન્મુખ રળુ કરે છે. હૃદયના ઉદ્ગારોમાં કૃત્રિમતા હોતી નથી, પરંતુ નૈસર્ગિક આત્મદશાના ઉભરાઓજ હોય છે. કવિની કવિતા એ કવિના હૃદયનો આરિસો છે. ભક્તની સ્તવના એજ ભક્તનું હૃદય છે. જ્ઞાનીના ગ્રંથો એ જ્ઞાનીનું અભ્યંતર જીવન છે. ભક્તિ ભર્યા ઉદ્ગારો વહેવરાવતાં તેમાં આત્મદશાની ખરી ખુમારીની છાંટ છાંટાયા શિવાય રહેતી નથી. આત્માના સુખનો અનુભવરસ પીધાથી તેમને બાહ્ય વિષયરસ તે રસતરીકે ભાસતોજ નથી. આત્માનોશુદ્ધાનુભવરૂપ આનંદરસ પ્રાપ્ત થયા વિના અને બાહ્યકામનો રસ નષ્ટ થયા વિના અંતર્મુખ વૃત્તિ થતી નથી. આત્મા પોતાના સ્વભાવમાં દેહાધ્યાસના નાશપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરે છે ત્યારેજ આત્મસુખનો અનુભવ થાય છે. શ્રીમદ્ને આવી ઉત્તમદશા પ્રકટ થઈ હતી અને એવી દશામાં અવધૂત બનેલા હતા કે તે પ્રસંગે બહાર પડેલા ઉદ્ગારોમાં આત્મદશાની ખુમારી નીતરી રહી છે. તેઓ લીંમડીના દેરાસરના ભોંયરામાં કલાકો પયંત ધ્યાનમગ્ન થઈને બેસી રહેતા. શુદ્ધોપયોગમાં તટ્લીન તેમજ આત્મસમાધિમાં મગ્ન રહેતા. તેમણે સવિકલ્પ સમાધિ ઉપરાંત નિર્વિકલ્પ સમાધિનો અપૂર્વરસ પણ ઝીંચ્યો હતો, છતાં પોતે દેહાતીત દશામાં વર્તતા હતા. તેથીજ તેઓશ્રીએ શુદ્ધોપયોગના તાનમાં સ્તવનોની અંદર આત્મદશાનો અમૂલો રસ રેડ્યો છે, જેટલા પ્રમાણમાં

આત્મદશા પ્રકટી હોય તેટલાજ પ્રમાણમાં ઉદ્ગારો પ્રકટે છે અને આમ છતાં પણ તેમની રચનામાં ગુજર સાહિત્યનો સરસર વહેતો વહેળીઓ વહોજ બાય છે. શ્રીમદ્નું પુસ્તકોમાં ભરેલું સાહિત્ય એજ તેમનું આંતર જીવન છે.

શ્રીમદ્નાં પ્રભુસ્તવનોમાં આત્મદશાના ઉદ્ગારોમાં થોડાક જોઈએ—

“ આરોપિત સુખ જામ ટળ્યોરે, ભાસ્યો અવ્યાબાધ;
સમર્યો અભિલાષીપણોરે, કર્તા સાધન સાધ્ય. ॥ અ૦ ॥
આહકતા સ્વામિત્વતારે, વ્યાપક ભોક્તા ભાવ;
કારણતા કારજ દશારે, સકલ અણું નિજ ભાવ. ॥ અ૦ ॥

*

*

*

તિનભુવન નાયક શુદ્ધાત્મ, તરવામૃત રસ પુરુંરે;
સકલ ભવિક વસુધાની વાણી, મારે મન પણ તુરુંરે, ॥ આ૦ ॥
મનમોહન જિનવરણ મુજને, અનુભવ પિયાલો દીધોરે;
પૂરણાનંદ અક્ષય અવિચલરસ, ભકિત પવિત્ર થઈ પીધોરે. ॥ આ૦ ॥
જ્ઞાનસુધા લાલીની લહેરે, અનાદિ વિચાર વિસાર્યોરે;
સમ્યક્ જ્ઞાન સહજ અનુભવ રસ, શુચિ નિજ બોધ સમાર્યોરે.
જિનગુણ રાગ પરાગથીરે, વાસિત મુજ પારણામરે;
તજશે દુષ્ટ વિભાવતા, સરશે આત્મ કામરે ॥
જિન ભાકતરત ચિત્તનેરે, વેધક રસ ગુણ પ્રેમરે;
સેવક જિનપદ પામશેરે, રસ વેધિત અય જેમરે ॥

x

x

x

ભાસ્યો આત્મ સ્વભાવ, અનાદિનો વિસર્યો હો લાલ;
સકલ વિભાવ ઉપાધિ થકી, મન ઓસર્યો હો લાલ ॥

શ્રીમદ્ની ભક્તદશા.

શ્રીમદ્ પરમાત્માના જ્ઞાની ભક્ત હતા, તેમણે હૃદયના પૂર્ણ ભાવથી વાસ્તવિક પરમાત્માના ગુણોનું વર્ણન કર્યું છે. તેમની ભકિતમાં લઘુતા અને પ્રભુની પ્રભુતાનું દર્શન છે. પ્રભુને મળવા

માટે પોતે અનેક આશામય સુરમ્ય સૂક્ષ્મ-ભાવનાઓને હૃદય આગળ ખડી કરે છે. ભકતનું હૃદય એજ પ્રભુને નિવસવાનું યોગ્ય સ્થળ છે. અચળ ભક્તિ ભાવવાળો ભકત-શિષ્યજ પ્રભુને ઓળખી પામી શકે છે. પૂર્વે પણ ભકતો અનેક કષ્ટો વેઠી પ્રભુને પામી ગયા છે. ભકતની વાણીમાં ઝરતો પ્રભુ ભાકતગાન રસ આપણને મીઠો લાગે છે. છતાં ભકતને તો તે ગાન પ્રભુને સંભળાવવાને પૂરાં નહીં પણ અધૂરાં અધૂરાંજ લાગતાં હોય છે. પ્રભુને મળવાને આતુર ભેટવાને આતુર ભકત હૃદયની તદ્દલીનતા આતુરતા વિરહતા તરફડાટ તો પ્રભુપ્રેમીજ જાણે છે. સંસારીઓ જે તરફડાટ સંસારીક મિલનમાં અનુભવે છે તેથી અનંત ઘણી ઉંચા પ્રકારની આતુરતા પ્રભુ મિલનની પ્રભુ ભકતને હોય છે. આ બાબત સ્વાનુભવથીજ સમજાય તેવી છે.

શ્રીમદ્દનાં ભક્તિરસનાં પદો.

હોવત જો તનુ પાંખડિ, આવત નાથ હજુર લાલરે
જો હોતી ચિત્ત આંખડી, દેખત નિત્ય પ્રભુ નૂર લાલરે ॥દેવા॥

x

x

x

મીઠી હો પ્રભુ મીઠી સુરત તુંજ, દીઠી હો પ્રભુ દીઠી,
રૂચિ બહુ માનથીજ

તુંજ શુભ હો પ્રભુ તુંજ શુભ ભાસન ચુકત,
સેવેહો પ્રભુ સેવે-તસુ ભવ ભય નથીજ.

*

*

*

ભલું થયું મેં પ્રભુ શુભ ગાયા, રસનાનો ફળ લીધોરે,
દેવચંદ્ર કહે મારા મનનો, સકલ મનોરથ સિધોરે. ॥ ભ ॥

કડખાની દેશી.

તાર હો તાર પ્રભુ મુજ સેવક ગણી,
જગતમાં એટલું સુજસ લીજે;
દાસ અવશુભ ભર્યો જાણી પોતાતણો,
દયાનિધિ દિનપર દયા કીજે.

તારં ૧

રાગદ્વેષે ભર્યો મોહ વેરી નડ્યો,

મોહની રીતિમાં ઘણુંએ રાતો;

ક્રોધવશ ધમધમ્યો શુદ્ધ ગુણ નવી રમ્યો,

ભમ્યો ભવમાંડી હું વિષય માતો.

તાર૦ ૨

આદ્યું આચરણ લોક ઉપચારથી,

શાસ્ત્ર અભ્યાસ પણ કાંઈ કીધો;

શુદ્ધ શ્રદ્ધાન વણુ આત્મ અવલાંબ વિણુ,

તેહવો કાર્ય તેણે કો ન સિદ્ધ્યો.

તાર૦ ૩

સ્વામી ગુણ આલખી સ્વામીને જે ભજે,

દર્શન શુદ્ધતા તેહ પામે;

જ્ઞાન ચારિત્ર તપ વીર્ય ઉદ્ધાસથી,

કર્મ જીતી વસ્તે મુક્તિ ધામે.

તાર૦ ૪

જગત્ વત્સલ મહાવીર જિનવર મુણી,

ચિત્ત પ્રભુ ચરણને શરણ વાસ્ચો;

તારજો બાપજી ગિરદ નિજ રાખવા,

દાસની સેવના રખે ખોશો.

તાર૦ ૫

÷

÷

÷

વદન પર વારી હો જશોધર ! વચન પર વારી

મોહ રહિત મોહન જમાકો, ઉપશમ રસ ક્યારી હો

મોહ જીવન લોહકો કંચન, કરવે પારસ ભારી હો

સમકિત સુરતરૂ વન સેચનકો, વર પુષ્કર જલધારી હો

આમ શ્રીમદ્ ભક્તિવશ પ્રભુને સ્તવે છે. શ્રીમદ્માં ભક્તિ-દર્શનાં ભજનો, સ્તવનો અનેક છે તેમની ચોવીશીમાં ભક્તિ-દશા-ત્યાગ દશા તથા અદ્ભૂત આત્મજ્ઞાનના રસ ઉભરાય છે. સાચા ભકતો પ્રભુને પામી પ્રભુરૂપ બની શકે છે. એ સત્ય છે.

શ્રીમદ્નો પ્રભુ પ્રેમ.

શ્રીમદ્ પ્રભુ પ્રેમ ખુમારીમાં મસ્ત લયલીન રહી ઝીલતા હોય છે તેમનાં સ્તવનોમાં દૃષ્ટિએ આવે છે. પ્રભુ માટે તરફડતા-વિયો-

ગીની દશામાં પ્રભુ શોધતા-પ્રભુ પર અનન્યભાવે સર્વસ્વ સમર્પણ કરતા પ્રભુ વિહોણા અનાથ જેવા શ્રીમદ્ પોતાની કૃતિમાં જણાય છે. એમનું લકત હૃદય પ્રભુ પ્રેમ હિચોળે હિચતું તેમની કૃતિઓમાં સ્પષ્ટ તરે છે:—

રૂપલ જીણુંદશું પ્રીતડી, કીમકીજે હો કહો ચતુર વિચાર;
પ્રભુજી જઈ અળગા વસ્યા, તિહાં કિણે નવી હો કોઈ
વચન ઉચ્ચાર. રૂપલ.

કાગળ પણ પહોંચે નહિં, નવી પહોંચે હો તિહાં કો પરધાન
જે પહોંચે તે તુમ સમો, નવી ભાંખેહો કોઈનું વ્યવધાન.
રૂપલ.

÷ ÷ ÷
પ્રભુ જીવ જીવન ભવ્યના, પ્રભુ મુજ જીવન પ્રાણ;
હારે દર્શન સુખ લહુ, તુંહિજ ગતિ સ્થિતિ જાણ.

÷ ÷ ÷
હે ઈન્દ્ર ચંદ્ર નરેન્દ્રનો, પદ ન માણું તિલ માત્ર;
માણું પ્રભુ મુજ મન થકી, ન વિસરો ક્ષણ માત્ર.
જ્યાં પૂર્ણ શુદ્ધ સ્વભાવની, નવી કરી શકુ મુજ રૂઢિ;
તિહાં ચરણ શરણ તુમારડી, એહીજ મુજ નવનિદ્ધ.

÷ ÷ ÷
આ ઉદ્દગારો પરથી સહજરીત્યા શ્રીમદ્નો પ્રભુપ્રેમ જણાઈ આવે છે. પ્રભુ પ્રેમની ખુમારીમાં મસ્ત આત્મજ્ઞાન સુમંડિત અપૂર્વ ત્યાગદશાવાળા શ્રીમદ્ પોતાનાં પદ્ય લખાણોમાં પદેપદે પ્રભુ પ્રેમ રસ રેલી રહ્યા છે, અને આ રસ તરંગમાં વાંચકને ડુલાવી રહ્યા છે.

શ્રીમદ્ કર્મયોગી મહાત્મા.

આજકાલ જે આત્મજ્ઞાનીઓ દેખાય છે તેમાંનો મોટો ભાગ શુષ્ક જ્ઞાનીઓનો બનેલો હોય છે. આત્માનું સમ્યક્જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યા વિના શુષ્કજ્ઞાનીપણું પ્રાપ્ત થાય છે અને તેથી વાચકજ્ઞાની

તરીકે ઉપહાસને પાત્ર થાય છે. કોટાણુંદીના ભાવના ભાવવાળા શેઠની પેઠે બનીને જેઓ કહેવા પ્રમાણે વર્તાતા નથી તેઓ પોતે તરી શકતા નથી અને અન્યોને તારી શકતા નથી. ક્રિયા વિનાનું શુષ્કજ્ઞાન કંઈ કરી શકતું નથી. લૌકિકશાસ્ત્રો પૈકી ભગવદ્ગીતામાં શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને કર્મયોગી થવા માટે સારી રીતે ઉપદેશ આપ્યો હતો. કંઈ કરવું નહીં અને બેસી રહેવું. લાંબી લાંબી વાતો કર્યા કરવી. સ્વપરનું શ્રેયઃ થાય એવાં કાર્યો કરવાં નહીં એથી સ્વપરનું કલ્યાણ થતું નથી. વ્યવહારમાં રહીને સ્વાધિકારે યોગ્ય ધર્મપ્રવૃત્તિ કર્યા વિના આત્મજ્ઞાન, ઈંડાની પેઠે કાચું રહે છે વા કાચા પારાના જેવું રહે છે. શુભપ્રવૃત્તિ, સેવા, પરમાર્થ કાર્યો વગેરે કાર્યો કર્યા વિના કોઈને આત્મજ્ઞાનની પકવતા થઈ નથી અને થશે નહીં. વાતો કર્યાથી વડાં થતાં નથી. તેમ શાસ્ત્રોમાંથી આત્મજ્ઞાનનું સ્વરૂપ વાચ્યું એટલા માત્રથી આત્મજ્ઞાની થવાતું નથી. દેવ, ગુરૂ. ધર્મની ભાકત કરવાથી અને સ્વાધિકાર પ્રવૃત્તિથી પ્રવૃત્ત થતાં આત્મજ્ઞાન પરિણામ પામ્યું કે નહીં તેનો અનુભવ આવે છે. સેવા કર્યા વિના આત્મજ્ઞાન જે છે તે આત્મામાં પરિણમતું નથી. દેશ સેવા, કુટુંબ સેવા, ગુરૂ-જન સેવા, પ્રભુ ગુરૂ ભક્તિ, સમાજ સેવા, બહાર ઉપદેશ પ્રવૃત્તિ, અનેક અન્યોની રચના, વગેરે શુભ કર્મો કરવાથી અધ્યાત્મશાસ્ત્રોદ્ધાર વાંચેલું આત્મજ્ઞાન ખરેખર આત્મજ્ઞાનરૂપે પરિણામ પામે છે. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીએ દીક્ષિત થયા બાદ પોતાના ગુરૂ શ્રી દીપચંદ મહારાજની મન વાણી કાયાથી સેવા ઉઠાવી હતી. ધર્મવિદ્યા ગુરૂ શ્રી જ્ઞાનસાગરજીની પૂર્ણપ્રેમથી સેવા કરી હતી. તેઓ ગુરૂકુળમાંથી છુટા પડ્યા નહોતા, ગુરૂકુળ વાસમાં રહીને તેમણે પરંપરા સહિત જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું. શાસ્ત્રજ્ઞાતા થતાં પોતાની માનતા પૂજા વધારવા માટે ગુરૂથી જુદા પડ્યા નહોતા. ધર્મવ્યવહારની શુભાચરણાઓનો તિરસ્કાર કર્યો નહોતો. નિશ્ચય જ્ઞાનમાં પરિપૂર્ણ થયા છતાં શુષ્કજ્ઞાની બન્યા નહોતા. પ્રતિમા

સ્તવનરૂપ ભાવપૂજા, તીર્થયાત્રા, વિહાર, પ્રતિક્રમણાદિ શુભ ધર્મ ક્રિયાઓને ત્યાગ કર્યો નહોતો, ગામોગામ ફરીને તથા દેશોદેશ ફરીને ધર્મોપદેશ આપીને તથા અન્યો લખીને કર્મ-યોગીની પદવીને તેમણે શોભાવી છે. સાધુઓ, સાધ્વીઓ, શ્રાવકો શ્રાવિકાઓને ધર્મશાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરાવી ધર્મપ્રવૃત્તિમાં જીવન ગાળી આદર્શ કર્મયોગીનું જીવન, પાછળની દુનિયા માટે મૂકી ગયા છે. લગભગ ૬૦ વર્ષ સુધી જ્ઞાની કર્મયોગીનું સાધુ જીવન ગાળી તેઓએ જૈનધર્મની પૂર્ણ સેવા કરીને જૈનકોમની અપૂર્વ સેવા બજાવી છે તે તેમના અન્યો રહેશે ત્યાંસુધી જૈનોને ઉપકાર કર્યા કરશે. શ્રીમદ્ જેવા કર્મયોગીઓથી જગતમાં ધર્મની જાહેરાતલાલી વર્તે છે. શ્રીમદ્ યશોવિજયજી, ઉપાધ્યાય શ્રીમદ્ યશોવિજયજી મહારાજ જેવા જ્ઞાની કર્મયોગીઓએ અઢારમા સૈકાની જાહેરાતલાલી દીપાવી છે અને હાલ પણ તેમના શાસ્ત્રરૂપ અક્ષર દેહોથી જૈનકોમમાં જાહેરાતલાલી વર્તી રહી છે અને ભવિષ્યમાં વર્તે. (એ પ્રમાણે ગુરુશ્રી જણાવે છે.)

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીનો મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં કેવલી તરીકે અવતાર.

(ગુરુશ્રી નીચે પ્રમાણે જણાવે છે.)

શ્રીમદ્ અધ્યાત્મજ્ઞાની, આત્મશુદ્ધોપયોગી દેવચંદ્રજી મહારાજ હાલમાં મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં કેવલી તરીકે વિચરે છે એમ અનેક મનુષ્યોના મુખે કિંવદન્તી તરીકે શ્રવણ કર્યું છે. સાંભળવા પ્રમાણે શ્રીમદ્ના રાગી અધ્યાત્મજ્ઞાની શ્રાવકે પાટણમાં મહાન્ તપ કર્યું હતું. તે તપના પ્રભાવે ભુવનપતિ દેવે તેમને સાક્ષાત્ દર્શન આપ્યું તે વખતે તે શ્રાવકે ભુવનપતિ દેવને શ્રીમદ્ કઈ ગતિમાં ગયા એવું પ્રશ્ન કર્યું તેના ઉત્તરમાં દેવે કહ્યું કે શ્રીદેવચંદ્રજી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મ્યા છે અને હાલ કેવલ-જ્ઞાની તરીકે વિચરે છે અને અનેક ભવ્યજીવોને દેશના દેહ તારે છે. અમદાવાદમાં સારંગપુર તળીયાની પોળમાં આત્મજ્ઞાની ધ્યાની પરમ વૈરાગી શ્રી મણિચંદ્રજી નામના યતિ-સાધુ હતા,

તેમણે આતમરામેરે મુનિરમે વગેરે અપૂર્વ વેરાગ્યમય સંજ્ઞાઓ, પદ રચ્યાં છે તેઓ મહા તપસ્વી ધ્યાની હતા. તેમના તપ પ્રભાવે તેમની પાસે ધરણેન્દ્રે સાક્ષાત્ દર્શન હીંધું અને મણિચંદ્રજીને શાતા પુચ્છી. મણિચંદ્રજીને કોઠ, રક્તપીતનો મહા ભયંકર રોગ હતો, તે દર્દથી પીડાતા હતા. દેવે મણિચંદ્રજીને વરદાન માગવાનું કહ્યું અને કહ્યું કે તે રોગ ભોગવ્યા વિના છુટકો નથી, કર્યા કર્મ ઉદયમાં આવે છે, તેનું દહેણું રોગ ભોગવીને આપવું જોઈએ. પ્રારબ્ધકર્મ તો તીર્થંકર ભગવાનને પણ ભોગવવું પડે છે તો મારે પણ ભોગવવું જોઈએ કે જેથી પરભવમાં કર્મનું લેણુંદેણું રહે નહીં. શ્રી મણિચંદ્રજીએ ધરણેન્દ્ર દેવને શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીની ગતિ વિષે પુછ્યું ત્યારે ધરણેન્દ્રે કહ્યું કે શ્રીમાન્ દેવચંદ્રજી હાલમાં મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં કેવલી તરીકે વિચરે છે. શ્રીમદ્ આનન્દધનની ગતિ વિષે પુછ્યું ત્યારે કહ્યું કે તેઓ એકાવતારી છે. એમ શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય સંજ્ઞાથી પુછ્યું હતું. તેનો ઉત્તર એકાવતારી તરીકે આપ્યો હતો. એક વૃદ્ધ શ્રોતા શ્રાવકે અમને એ પ્રમાણે કિંવદન્તી પરંપરાથી ચાલતી આવેલી કહી હતી. આ પ્રમાણે કિંવદન્તીઓ અત્ર જણાવી છે. કલકત્તામાં રહેનાર અધ્યાત્મજ્ઞાની સુશ્રાવક હીરજી-ભાઈએ પણ ઉપરના ભાવવાળી એક કિંવદન્તી કહી હતી પણ તેનો વિસ્તાર થાય તેથી અત્ર લખી નથી.

(ગુરૂશ્રી નીચે પ્રમાણે કહે છે.)

શ્રીમદ્ના ચમત્કારો.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીના ચમત્કાર સંજ્ઞાથી અનેક કિંવદન્તીઓ સાંભળવામાં આવે છે. કાશીવાળા મંડલાચાર્ય શ્રીબાલચન્દ્રસૂરિ મહાવિદ્વાન્ થઈ ગયા છે તેમના સમયમાં તેમની સાથે વિચરનાર એંશી વર્ષના એક વૃદ્ધયતિજી અમને સંસારીપણામાં વિજાપુર તાલુકે આજેલ ગામમાં મળ્યા હતા તેમણે અનેક વાતો કરી હતી. તે કહેતા કે મારા ગુરૂ નેવું વર્ષના હતા તે વખતે મેં ખાડ્યાવસ્થામાં શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર સંજ્ઞાથી વાતો સાંભળી હતી.

સં. ૧૯૫૨ ની સાલમાં અમારું એ વર્ષ સુધી આજ્ઞેલમાં ધાર્મિક અભ્યાસ કરાવવા માટે સંઘના આગ્રહથી રહેવાનું થયું હતું તે પ્રસંગે શ્રીમદ્દની ચોવીશી વગેરે કંઠાચ કરી હતી. વૃદ્ધ યતિજી વગેરેએ આજ સુધી કહેલી કિંવદન્તીઓ નીચે પ્રમાણે લખવામાં આવે છે. શ્રીમદ્દે જ્યારે દીક્ષા લીધી હતી ત્યારે તે ખાલ્યાવસ્થામાં હતા. તે એક વખતે કાઉસગમાં હતા ત્યારે એક ભયંકર સર્પ આવ્યો અને શ્રીમદ્દના શરીરપર ચઢવા લાગ્યો. શરીર પર ચઢીને તે શ્રીમદ્દના ખોળામાં બેઠો. તે વખતે આનુખાનુના સાધુઓ ગભરાવવા લાગ્યા તો પણ શ્રીમદ્દ જરામાત્ર ચલાયમાન થયા નહીં, શ્રીમદ્દે કાઉસગ પાર્યે ત્યારે તે સર્પ કુતકાર કરતો ખોળામાંથી ઉતર્યો અને સામે બેઠો. શ્રીમદ્દે તેને સમતા ભાવનાં વચ્ચેના કહ્યાં તે તેણે મસ્તક ડોલાવીને સાંભળ્યાં. આવી સ્થિતિને દેખીને બીજા સાધુઓ ખરા હૃદયથી શ્રીમદ્દના ધૈર્યની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા કે કે શ્રીમદ્દમાં આત્માની નિર્ભય દશા પ્રગટ થઈ છે. તેઓ ખાલ્યાવસ્થામાં એક દિવસમાં બસે શ્લોકો મુખે કરતા હતા અને તે વિસરી જતા નહોતા.

ધરણેન્દ્રનું વ્યાખ્યાન સાંભળવા માટે પ્રાદ્ધાણના રૂપે આવાગમન.

શ્રીમદ્દ મારવાડમાં મોટાકોટ મરોટમાં ચોમાસું રહેલા હતા તેમની દેશના આત્મસ્વરૂપની હતી. દરરોજ વ્યાખ્યાનમાં સર્વ દર્શનના લોકો આવતા હતા અને આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરતા હતા. તેમના વ્યાખ્યાનમાં એક વૃદ્ધ પ્રાદ્ધાણ જેવો મનુષ્ય આવતો હતો તેની કોઈને ખબર પડતી નહોતી. શ્રીમદ્દ મહોપાધ્યાય યશોવિજયજી કૃત જ્ઞાનસારનું દરરોજ વ્યાખ્યાન કરવામાં આવતું હતું. શ્રીદેવચંદ્રજી મહારાજ તેનું અનુભવ પૂર્વક ઉંડા ઉતરીને વ્યાખ્યાન કરતા હતા. તેથી શ્રોતાઓના આત્માઓમાં જ્ઞાનરસ છલકાઈ જતો હતો. પેલો વૃદ્ધ પ્રાદ્ધાણ પણ આનંદથી ઉલ્લસિત થઈ જતો હતો. તે બોલતો નહોતો તેમજ વ્યાખ્યાન પૂર્ણ થયા

બાદ ક્યાં જતો હતો તેની કોઈને સમજણ પડતી નહોતી, એક વખતે રાત્રીએ તે બ્રાહ્મણ ઉપાશ્રયમાં આવ્યો અને શ્રીમદ્ને વન્દના કરી બેઠો તે વખતે અન્ય સાધુઓ પણ જાગતા હતા. વૃદ્ધ બ્રાહ્મણે જણાવ્યું કે હું ધરણેન્દ્ર છું. તમારી આત્મસ્વરૂપની દેશના મેં ચાર માસ સુધી સાંભળી. આ વખતે ભરતક્ષેત્રમાં તીર્થંકરની પેઠે આત્મસ્વરૂપ વ્યાખ્યા કરેછે તેથી હું ઘણો પ્રસન્ન થયો છું. ધરણેન્દ્રે શ્રીમદ્ને કંઈ માગવાનું કહ્યું ત્યારે શ્રીમદે કહ્યું કે અનંત દુઃખનો નાશ કરનાર અને અનંત સુખને પ્રગટાવનાર આત્માના શુદ્ધાપયોગ વિના મારે અન્ય કાંઈ વસ્તુની ચાહના રહી નથી. ધરણેન્દ્રે આવું સાંભળીને તેમને ધન્યવાદ આપ્યો. ધરણેન્દ્રે સર્વસાધુઓને પોતાની પ્રતીત થવા માટે એકદમ ઉત્તર વેદિય શરીર પ્રગટ કરી દેખાડ્યું તેથી સર્વેની આંખો અંજળિ ગઈ અને ઉપાશ્રયમાં અજવાળું અજવાળું થઈ ગયું. આથી સાધુઓને શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર મહાપુરૂષ છે અને તેમનાં વચન આરાધ્ય છે એવો નિશ્ચય થયો. મહાત્માઓ દેવતાઓને આરાધતા નથી તો પણ દેવતાઓ તેમની પાસે આવે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનીમહાત્માઓમાં અનેક પ્રકારની લગ્નિધિયો પ્રકટેછે તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી.

સિંહ શાંત થઈ પગે લાગ્યો.

શ્રીમદ્ એક વખત પંજાબ તરફ વિહાર કરતા હતા. પર્વતની પાસે થઈ જવાનો રસ્તો હતો, પર્વતની નીચે એક સિંહ બેઠેલો હતો. ઘણી વખત ત્યાં થઈ જનાર મનુષ્યોને તે ખાઈ જતો હતો, શ્રીમદ્ ત્યાં વિહાર કરવા લાગ્યા. તેમને કેટલાક લોકોએ વાર્યા તો પણ તેઓ પાછા વળ્યા નહીં, અને કહેવા લાગ્યા કે મારે સર્વજીવોની સાથે મૈત્રીભાવ થયો છે માટે ભય નથી, તેઓ જ્યાં સિંહ બેઠો હતો ત્યાં થઈ જવા લાગ્યા. આ વખતે સાથે આવો પ્રસંગ દેખી ગૃહસ્થો પણ આવ્યા હતા. પેલા સિંહ પાસે શ્રીમાન્ આવી પહોંચ્યા. શ્રીમદ્ને દેખી સિંહ ખરાડા પાડી ઉઠ્યો અને શ્રીમદ્ની પાસે આવ્યો અને તેમના પગે પડી

સામે ઉભો રહ્યો. શ્રીમદે તેને શાંત કર્યો, પછી તે ચાલ્યો ગયો. પાછળ આવનાર ગૃહસ્થો તો આવું દેખી આશ્ચર્ય પામ્યા. અહિં-
સાચાં પ્રતિષ્ઠાયાં વૈરત્યાગઃ આ મહાન્ સૂત્ર વચન ખરૂં પડ્યું.
જામનગરમાં જૈન દેરાસરનાં તાળાં તોડ્યાં.

એક વખત જામનગરમાં મુસલમાનોનું સામ્રાજ્ય વધી ગયું હતું. એક જૈન દેરાસર હતું તેની મૂર્તિયોને ભોંયરામાં સંતાડવામાં આવી હતી, મુસલમાનોએ જબરાઈથી તેનો કબજો લેઈ મસ્જિદ તરીકે તેનો ઉપયોગ કર્યો હતો. કેટલાક વર્ષ સુધી જૈનોએ આ બાબત સહન કરી લીધી પણ પાછું તેમનું જોર આછું થતાં અને હિન્દુરાજ્યનું જોર વધતાં જૈનોએ રાજા આગળ ફરિયાદ કરી, પણ જૈનોનું કંઈ વળ્યું નહીં. બાહ્યથી અને અંતરથી તે જૈનદેરાસર હતું એમ ત્યાંની અઢારવર્ણ કબુલ કરતી હતી પણ ચમત્કાર વિના નમસ્કાર થાય નહીં એવી સ્થિતિ થઈ પડી. એવામાં શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી મહારાજ વિહાર કરતા કરતા ત્યાં આવી પહોંચ્યા. તેમણે રાજાની સમક્ષ જૈનદેરાસર સિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કર્યો અને મુસલમાનોએ મસ્જિદ સિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કર્યો છેવટે રાજાએ એવો ઠરાવ કર્યો કે દેરાસરને તાળાં લગાવવામાં આવે અને જે પોતાના પ્રભુના નામે પ્રાર્થના કરી ઉઘાડે અને ઉઘડે તેને તેનો કબજો સોંપવામાં આવશે, આ પ્રમાણે ઠરાવ કરીને ફકીરોને પહેલી તક આપી, ફકીરોએ ખુદાના નામે કુરાન વાંચી પ્રાર્થના કરી પણ મૂળ જૈનદેરાસર હતું તેથી તાળાં તૂટ્યાં નહીં. પછીથી શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજીનો વારો આવ્યો. તેમણે જિનેન્દ્ર પરમાત્માની સ્તુતિ કરીકે તડાકે દેઈને તાળાં તૂટીને હેઠાં પડ્યાં. પશ્ચાત્ વૃદ્ધ શ્રાવકોએ રાજાને ભોંયરે જે ગુપ્ત હતું તે દેખાડ્યું અને તેના દ્વારનાં તાળાં પણ જિનેન્દ્ર પરમાત્માની સ્તુતિથી તૂટી ગયાં અને તેમાંથી ઘણી મૂર્તિયો નીકળી તે પાછી વધિપૂર્વક દેરાસરમાં સ્થાપન કરવામાં આવી. શ્રીમદ્ના ચમત્કારો દેખીને જામનગરનો રાજા અને પ્રજા ખુશ થઈ ગઈ અને જૈનધર્મની

પ્રશંસા સર્વત્ર પ્રસરી. શ્રી કૃપાચંદ્રસૂરિજી વગેરે સાધુઓ અને વૃદ્ધ શ્રાવકોના મુખથી આવી વાત સાંભળી હતી તે અત્ર લખી છે. જ્ઞાનીધ્યાની મહાત્માઓ સ્વયં ચમત્કારરૂપ છે. આત્માની અનંત શક્તિ છે. આત્માની જેઓ ઉપાસના કરે છે તેઓ પર-માત્માની પેઠે શક્તિઓ ફેરવી બતાવે છે ॥ અહો અનન્ત-વીર્યોઽય માત્માવિશ્વપ્રકાશકઃ ત્રૈલોક્યચાલયત્યેવ ધ્યાન-શક્તિપ્રભાવતઃ ॥ (જ્ઞાનાર્ણવ) અનંત વીર્યરૂપ આત્મા છે અને વિશ્વનો પ્રકાશક છે. તે ધ્યાનશાક્ત પ્રભાવે ત્રણ લોકને ચલાવવા શક્તિમાન છે.

સિદ્ધાચલપર કાગડા આવતાં બંધ કર્યા.

શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી ઘણી વખત સર્વતીર્થશિરોમણિ સિદ્ધાચલ તીર્થની યાત્રા કરવા જતા હતા. સિદ્ધાચલમાં તેમણે વિહરમાન વિશી રચી હતી. તેમણે સિદ્ધાચલની અનેક યાત્રાઓ કરી હતી. ઋષભજિણુંદશું પ્રીતડી. એ સ્તવન તેમણે કંવદન્તી પ્રમાણે સિદ્ધાચલ આદીશ્વર ભગવાન આગળ રચ્યું હતું. શ્રી દીપચન્દ્રજી મહારાજની સાથે ઘણી યાત્રાઓ કરી હતી. દુઃખમકાલના યોગે સિદ્ધાચલ તીર્થપર કાગડાઓ આવવા લાગ્યા. જેઓ મહા પ્રભાવક હતા તેઓ વારંવાર શાંતિસ્નાત્ર લણાવીને કાગડાઓનું આવાગમન બંધ કરતા હતા. સૈકે બે સૈકે કોઈ પ્રભાવક મહાત્મા જૈનકોમમાં પ્રગટી નીકળે છે અને જૈન ધર્મની પ્રભાવના કરે છે. શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજીના કાલમાં સિદ્ધાચલપર કાગડાઓ આવવા લાગ્યા હતા. તેથી જૈનકોમમાં અને અન્યકોમમાં અનિષ્ટનો ભય લાગ્યો. રાજ્ય બદલવાનો પ્રસંગ આવવાનો હોય છે, વા દુષ્કાળ પડવાનો હોય છે ત્યારે તથા મહારોગ ફાટી નીકળવાનો હોય છે ત્યારે તથા ધર્મરાજ્યની પડતી થવાનો પ્રસંગ આવે છે ત્યારે સિદ્ધાચલ તીર્થપર કાગડાઓ આવે છે. જેવો ભાવીભાવ બનવાનો હોય તેનાં તેવાં નિમિત્ત ચિન્હો પ્રગટયા કરે છે. જે કાલે જે બનવાનું હોય છે તે બન્યા કરે છે. અનિષ્ટ

નિમિત્તોથી અનિષ્ટ થાય છે. સં. ૧૯૭૫ ના માહ માસમાં વિજયપુર પાસે વરસોડા ગામમાં જૈન દેરાસર પર વિજળી પડી પડી તેથી એક માસમાં ત્યાંના ઠાકોર રાઓળશ્રી સુરજમલ્લ મૃત્યુ પામ્યા. આવા અનિષ્ટસૂચક ચિન્હોથી લોકો ભય પામે છે. નિમિત્તશાસ્ત્ર સત્ય પડે છે. જૈનકોમમાં સિદ્ધાચલપર કાગડાઓના આવાગમનના ઉત્પાદથી સંઘમાં કલેશ, લેદ, જૈનોની હાનિ આગેવાનોની પડતી વગેરે શંકાઓ થવા લાગી. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજ સુરતના કચરા કીકાના સંઘમાં સં. ૧૮૦૪ માં સિદ્ધાચલ આવ્યા. પ્રસંગ પામીને જૈનસંઘની વનતિથી તેમણે સિદ્ધાચલ પર્વતપર આદીશ્વર ભગવાનની ટુંકમાં શાંતિસ્નાત્ર ભણાવ્યું અને પર્વતની ચારે તરફ શાંતિજલની ધારા દેવરાવી, તેથી કાગડાઓ આવતા બંધ થયા. તેથી જૈન કોમમાં આનંદ-શાંતિ પ્રસરી અને અનિષ્ટ ઉપદ્રવનો નાશ થયો. શ્રીમદ્ યશોવિજયજીએ તથા જ્ઞાનવિમળસૂરિએ પ્રસંગોપાત અનેક ચમત્કારો બતાવ્યા છે. પ્રસંગ વિના અમુક મહાત્મામાં અમુક શક્તિ છે તે માલુમ પડતી નથી. મહાત્માઓ કંઈ જાદુગરની પેઠે વા વાદીની પેઠે ખેલ કરી બતાવતા નથી. તેમના આત્મામાં જે કંઈ સિદ્ધિયો ઉત્પન્ન થાય છે તેની તેઓને પણ માલુમ પડતી નથી પરંતુ પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે તેઓ પણ જાણી શકે છે.

તેમણે મારવાડમાં સંઘ જમણુ પ્રસંગે ગૌતમસ્વામિના ધ્યાનથી એક હજાર શ્રાવકો જમે તેટલા જમણુમાં આઠ હજાર શ્રાવકોને જમાડવાની મંત્રશક્તિ વાપરી હતી. તેમને સિદ્ધાંતોનો તીક્ષ્ણ ઉપયોગ હતો. અનેક પ્રકારની અવધાન શક્તિઓ તેમનામાં ખીલી હતી પરંતુ તેઓ તે કોઈની આગળ પ્રસંગ વિના જણાવતા નહોતા. હાલની પેઠે તે પ્રસંગે મહાત્માઓ અવધાનોના ખેલો કરતા નહોતા. જૈનોમાં વા હિન્દુઓમાં જેટલી અવધાન શક્તિ ખીલે છે તેટલી પાશ્ચાત્ય લોકોમાં ખીલતી નથી. તેઓ જ્યાં ચોમાસું કરતા અગર પધારતા ત્યાં લોકોમાં શાંતિ પ્રસરતી હતી. તેમનામાં વચન-

સિદ્ધિ પ્રગટી હતી. તેઓ વેરી મનુષ્યોના વૈરનો સહજમાં ઉપદેશ આપી નાશ કરતા હતા. ગચ્છોના ખંડનમંડનમાં તેઓ પડતા નહોતા. તેથી સર્વગચ્છવાળાઓને તેઓ પ્રિય થઈ પડ્યા હતા. શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય અને શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજની આધ્યાત્મિક વિચારશ્રેણિનું તેમણે અનુકરણ કરી તેઓ વસ્તુતઃ બંનેના આત્મિક અનુયાયી બન્યા હતા તેથી જૈનકોમમાં તેઓ તત્ત્વજ્ઞાનનો પ્રચાર કરવાને શક્તિમાન થયા હતા. તેમના પૂર્વભવના ધાર્મિક સંસ્કારો ઘણા તીવ્ર હોવા જોઈએ. પૂર્વભવના સંસ્કાર વિના શ્રુતધર્મ અને ચારિત્ર ધર્મ પર રંગ લાગતો નથી, તેમજ અધ્યાત્મજ્ઞાનપર રંગ લાગવો એતો અત્યંત દુર્લભ વાત છે. તેઓને સર્વની આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ માટે તેમના આત્માને નમસ્કાર થાઓ.

(આ પ્રમાણે ગુરૂશ્રી કહે છે.)

શ્રીમદ્ દેવચન્દ્ર મહારાજના રચિત ગ્રંથોનો સાર.

શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી ઉપાધ્યાયે આગમોમાંથી સારમાંસાર તત્ત્વ કે જે દ્રવ્યાનુયોગ કહેવાય છે તેનો સાર ભાગ ખેંચીને ગ્રંથોની રચના કરી છે. દ્રવ્યાનુયોગજ્ઞાન, અધ્યાત્મજ્ઞાન, શાન્ત રસ અને વૈરાગ્યરસ તો તેઓના ગ્રંથોમાંથી જ્યાં ત્યાં નીતર્યા કરે છે. તેમના ગ્રંથોરૂપી સરોવરો ખરેખર તત્ત્વજ્ઞાનથી છલકાઈ જાય છે. તેમના બનાવેલા ગ્રંથો પૈકી આગમસાર, નયચક્ર અને વિચારસાર એ ત્રણ ગ્રંથો તો ખાસ તત્ત્વજ્ઞાનથી ભરેલા છે. એ ત્રણ ગ્રંથોનો ગુરૂગમ પૂર્વક અભ્યાસ કરવાથી સર્વ આગમોમાં પ્રવેશ થાય છે અને સર્વઆગમોનો સાર પામી શકાય છે. અનંતજ્ઞાનસાગરનો પાર નથી પરંતુ તેમાં પ્રવેશ થવા માટે એત્રણ ગ્રંથો ઘણા ઉપયોગી છે. પ્રશ્નોત્તર નામનો તેમનો ગ્રંથ ખરેખર અનુભવજ્ઞાનથી ભરપૂર છે તેથી માનનીય છે. અનેક જૈનશાસ્ત્રો વાંચ્યાબાદ પ્રશ્નોત્તર ગ્રંથમાંકરેલા પ્રશ્નોના ઉત્તરાથનો અનુભવ થઈ શકે તેમ છે. શ્રીમદ્નો ગચ્છોની ક્રિયા બાબતની તકરારો સંખ્યાથી પ્રશ્ન કે ઉત્તર નથી તેથી સર્વ ગચ્છના જૈનો માટે પ્રશ્નોત્તર ગ્રંથની ઉપયોગિતા એક સરખી

રીતે સિદ્ધ કરે છે. વાંચકો જો સ્થિરચિત્તથી પ્રશ્નોત્તર ગ્રન્થનો અભ્યાસ કરશે તો તેઓ તત્ત્વજ્ઞાનમાં ઉંડા ઉતરી શકશે. અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં ઉંડા ઉતરવા માટે શ્રી જ્ઞાનસાર ગ્રન્થ પર લખેલી જ્ઞાનમંજરી ટીકા અપૂર્વ છે. આત્મજ્ઞાન સંબંધી જૈનોમાં ભગવદ્ગીતાથી પણ કોઈ મહાન્ સત્યથી ભરેલો ગ્રન્થ હોય તો જ્ઞાનસાર ગ્રન્થ છે તેના પર શ્રીમદે ટીકા રચીને પોતાના અધ્યાત્મજ્ઞાન સંબંધી વિચારોને જીવતા મૂકી ગયા છે. અર્વાચીન કાળમાં જ્ઞાનસારની મહત્તા, ઉપયોગિતા સર્વત્ર પ્રચાર પામી છે. જૈનોના સર્વે ક્ષીરકાઓમાં જ્ઞાનસાર ગ્રન્થ વંચાય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓનું જ્ઞાનસાર ગ્રન્થ ખરેખર આનન્દમય હૃદય છે તેના પર ટીકા રચીને શ્રીમદે જ્ઞાનસારની મહત્તામાં વૃદ્ધિનો પ્રકાશ પાડ્યો છે. શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાય શિરોમાણ્ય યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયના છેલ્લામાં છેલ્લો અધ્યાત્મ જીવનરસનો ઝરો જેમાં વહ્યો છે તે ગ્રંથ ખરેખર જ્ઞાનસાર છે અને શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજની છેલ્લી જીંદગીનો અધ્યાત્મજ્ઞાનરસનો જીવતો ઝરો જેમાં વહ્યો છે તે ટીકા ખરેખર જ્ઞાનસારપરની જ્ઞાનમંજરી ટીકા છે. પછી તેમાં અધ્યાત્માનન્દરસ મીઠાશ સંબંધી શું પુછવું. સર્વે ક્ષીરકાના જૈનો એકી અવાજે જ્ઞાનસારની સ્તુતિ કરે છે અને જ્ઞાનમંજરીની સુગંધી માટે માથુ ધુણાવી પ્રસંશા કરી નાચે કુદે છે. સંસ્કૃતભાષામાં જ્ઞાનમંજરી ટીકા છે તેમાં શબ્દ પાંડિત્ય કરતાં ભાવ ઘણો ભરેલો છે તે વાંચકોને સહેજે સમજાશે. શ્રીમદ્ની રચિત ચોવીશીમાં જ્ઞાન અને ભક્તિનો રસ છલકાઈ જાય છે. તેમનાં સ્તવનોને દરેક ગચ્છવાળા મુખે કરે છે અને પ્રભુની પ્રતિમા આગળ ગાય છે. વીશમી સદીમાં ગચ્છકદાગ્રહોનું મમત્વ ધીમે ધીમે વિલય થતું જાય છે અને જે કોઈ ગચ્છની મારામારી કરે છે તેના તરફ જૈનો, દયાની લાગણીથી દેખે છે. દેવચંદ્ર ચોવીશીનો જૈનો અભ્યાસ કરે છે. તેમના સર્વ ગ્રન્થોનો અભ્યાસ કરનાર કોઈ પણ મનુષ્ય પક્ષો જૈન બની શકે છે અને તે ગાડરીયા પ્રવાહમાંથી મુક્ત થઈ જ્ઞાનપ્રવાહ તરફ

વળે છે. તેમના અન્થોમાં ષડ્દ્રવ્ય, નવતત્ત્વ, કર્મવ્યાખ્યા, સાત-
 નય, સપ્તભંગી, અનેકપક્ષ, આગમ વ્યાખ્યાન, આત્મતત્ત્વસ્વરૂપ,
 વગેરે સર્વબાબતોનું વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. એકંદર રીતે
 કહીએ તો તેમના અન્થોમાં જ્ઞાનયોગ, કર્મયોગ, ભક્તિયોગ, ઉપા-
 સનાયોગ, વગેરે સર્વયોગોનું સ્વરૂપ આવ્યું છે અને તેથી તેમના
 અન્થો ખરેખર વાચકોપર સારી અસર કર્યા વિના રહેતા નથી.
 તેઓ સનાતન જૈનમાર્ગોપાસક હતા. તેમના અન્થો એકંદર
 રીતિએ આગમો, પ્રકરણો અને પૂર્વાચાર્યોના અન્થોને અનુસરીને
 રચાયેલા છે તેથી તેઓ પૂર્વપરંપરાના માર્ગે ગતિ કરીને જન-
 ધર્મપ્રવર્તક હતા. તેમણે જિનેશ્વર પ્રતિમાને પુષ્પ ચઢાવવાના
 યાદીને આગમના આધારે દર્શાવ્યા છે તેમાં ખૂબી એ છે કે તે-
 મણે મગજની સમતોલતા ખોઈ નથી. તેમના શબ્દોમાં મધુરતા,
 સ્નેહતા અને આકર્ષતા છે તેમણે પોતાના અન્થોમાં અસંખ્ય શબ્દો
 વગેરેથી કઠોરતા આવવા દીધી નથી. તેમના હૃદયમાં શું ચારિત્ર
 હતું તે તેમના અન્થો બતાવી આપે છે. તેમણે અન્થો રચવામાં
 પાંડિત્યનું અભિમાન દેખાય એવો એકે શબ્દ વાપર્યો નથી. હો-
 કાને જૈનધર્મના તત્ત્વોનો કેમ સરલ રીતે બોધ થાય એજ દષ્ટિ,
 ધ્યાનમાં રાખીને અન્થો લખ્યા છે તેથી તેમાં તેમણે શબ્દલાલિત્ય
 પાંડિત્ય કે પ્રાઢતા તરફ લક્ષજ દીધું નથી. જૈનધર્મનું તત્ત્વજ્ઞાન
 શું છે તેની દિશા દેખવી હોય વા તેની ઝાંખી કરવી હોય તો
 તેમના અન્થોનો ગુરૂગમપૂર્વક અભ્યાસ કરવાની જરૂર છે. તે-
 મના બનાવેલા વિચારસાર અન્થમાં આગમોમાં આવેલી સર્વબા-
 બતોને અનુક્રમે ગોઠવી વર્ણવી છે તેથી તે કર્મઅન્થ વગેરેમાં
 આવેલા વિષયો ઉપરાંત ઘણા વિષયોથી ભરપૂર છે. પાકેલી કે-
 રીનો કોઈ રસ કાઢી લે તેવી રીતે તેમણે જૈનશાસ્ત્રોમાંથી રસ
 કાઢીને આગમસાર, નયચક્ર, વિચારસાર વગેરે અન્થો રચ્યા છે.
 પહેલા ભાગમાં અને દ્વિતીય ભાગમાં આવેલા અન્થોને વાચકો
 એ સાધારંત વાંચી જશે તો પછી અમારૂં લખવું બ્યાજખી છે
 એમ ગુણાનુરાગી સજ્જનોને બરાબર સમજાશે. જૈનધર્મ તત્ત્વ-

જ્ઞાનથી ભરેલા તેમના ગ્રન્થોની જેટલી પ્રશંસા કરીએ તેટલી ન્યૂન છે. તેમાં એકંદર રીતે જૈનશાસ્ત્રોનો પ્રાયઃ ઘણો સાર આવી ગયો છે. દ્રવ્યાનુયોગના વિષયમાં સામાન્ય સંસ્કૃત ભાષા જાણનારાઓ તેઓ તે વખતના ખરતર ગચ્છીય પદ્ધતિ આચાર્ય સાથે પૂર્ણ સંબંધી હતા કે નહીં તે વિચારવા યોગ્ય છે. તેમણે આત્માનો શાંતરસ અનુભવ્યો હતો, ધર્મપ્રવૃત્તિવાળા અને સંસારપ્રવૃત્તિથી વિરૂદ્ધ હોવાથી તેઓ નિવૃત્તિમાર્ગના યોગી હતા, તેમના પણ વરોધીઓ હતા છતાં પણ તેમના ઉત્તમવિચારો જૈનસમાજમાં જલ્દી પ્રસર્યા હતા.

શ્રીમાન્ દેવચન્દ્ર મહારાજના ગ્રન્થોપરથી અને તેમના જીવનપરથી ગ્રહવા યોગ્ય શિક્ષણ

શ્રીમદ્ દેવચન્દ્ર મહારાજ ગ્રન્થો અને તેમના ચરિત્રપરથી પ્રત્યેક મનુષ્યે શિક્ષણ ગ્રહણ કરવું જોઈએ. એજ આ લેખનો મૂળ ઉદ્દેશ છે, તેમના ગ્રન્થો અને ચરિત્રપરથી આધ્યાત્મિક શક્તિઓ ખીલવવાની જરૂર છે. સમાનભાવ અને તત્ત્વજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરવા માટે તેમનું જીવન ઘણું ઉપયોગી છે. જૈનકોષે આત્મજ્ઞાન તરફ વળવું જોઈએ, વ્યક્તિ સ્વાતંત્ર્ય તથા સંઘસ્વાતંત્ર્ય પ્રગટ કરવું જોઈએ. અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વિના વિશાલ વિચારો અને મતસહિષ્ણુતા પ્રગટવાની નથી. તેમની પેઠે વ્યવહારનયનું અવલંબન ગ્રહી પ્રવૃત્તિધર્મ યાને સેવાધર્મ યોગી બનવું જોઈએ. આવિકાઓની પ્રગતિ કરનાર ધાર્મિક કેળવણીનો પ્રચાર કરવો જોઈએ. જડક્રિયાવાદી અને શુષ્કજ્ઞાની ન બનવું જોઈએ. તેમની પેઠે પૂર્વપુરૂષોના વિચારોચારોને માન આપી વર્તવું જોઈએ અને જે અસત્ય લાગે તેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ પણ કદાચહી ન બનવું જોઈએ. કર્મયોગ અને જ્ઞાનયોગ એ બંનેને સ્વીકારી સ્યાદાહી બનવું જોઈએ. સાધુઓએ અને સ્ત્રીઓએ વીશમ્પ્રી સદ્દીમાં તેમની પેઠે પ્રગતિ કરવી જોઈએ. ગચ્છમા નામે નકામી કલેશની ઉદ્ધેરણ કરનારા વિવાદો અને ગદગદો.

કરીને જૈનકોમની શક્તિયોનો નાશ ન કરવો જોઈએ. તેમની પેઠે ઉચ્ચવિહારી બનવું જોઈએ. અન્ય ગચ્છીયોની સાથે મૈત્રી, પ્રમોદ, માધ્યસ્થ વગેરે ભાવનાઓને આચારમાં મૂકી વર્તવું જોઈએ. જ્ઞાન રૂચિ ધારણ કરીને ગાહરિયા પ્રવાહમાં તણાતા બંધ થવું જોઈએ, બિન્નભિન્ન ગચ્છીય સાધુઓમાં પરસ્પર ગચ્છક્રિયાદિ મતભેદ છતાં જૈનકોમનાં સાર્વજનિક પ્રગતિકર કાર્યોમાં ઐક્ય ધારણ કરવું જોઈએ. સમદષ્ટિની સાથે પરસ્પર સમવર્તી બનવું જોઈએ. ગમે તે ગચ્છના સાધુપાસેથી જ્ઞાન ગ્રહણ કરવું અને સત્ય તે માફ એવો નિશ્ચય કરી પ્રવર્તવું જોઈએ. સર્વગચ્છના સાધુઓનો સંઘ એક સ્થાને ભેગો કરીને જૈનકોમની અસ્તિતા રહે એવા ઉપાયો હસ્તમાં ધરવા જોઈએ. આંતરજીવન વિકસાવવામાં આત્મભોગ આપવાનું શિક્ષણ ગ્રહવું જોઈએ. તેમની પેઠે વક્તા, લેખક અને જ્ઞાની બનવું જોઈએ. જનકોમના કોઈ પણ ફિરકાની નિન્દા ન કરવી જોઈએ, અને સર્વફિરકાઓની સાથે મૈત્રીભાવ ધારણ કરી મળતી બાબતોમાં એકમેળ ધારી કર્તાવ્ય કાર્યો કરવાં જોઈએ. હવે તો ગૃહસ્થ જૈનોએ દષ્ટિરાગનો ત્યાગ કરીને જનોની સંખ્યા વધે અને જૈનધર્મનો ફેલાવો થાય તેવા ઉપાયોમાં ભોગ આપવો જોઈએ. જૈન તત્ત્વજ્ઞાનનો ફેલાવો થાય એવા ઉપાયો લેવાનો સમય બે ચૂકવામાં આવશે તો જૈન કોમની આસ્તતામાં હરકત આવવાનો સંભવ છે. માટે સકલ સંઘે સમયની કિંમત આંકી સંયોગોને અતુલ કરી લેવા જોઈએ.

ઉપસંહાર.

ઉપર પ્રમાણે શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી ઉપાધ્યાયના ગ્રંથો અને તેમના ચરિત સંબંધી યત્કિંચિત્ પ્રસ્તાવના યથાશક્તિ જૈન સમાજ આમળ રજુ કરીને જૈનસંઘની સેવા કરતાં છદ્ધસ્થ દષ્ટિથી જે કંઈ હોય વગેરે યથા હોય તેની જૈનસંઘ આમળ ક્ષમા યાચું છું. મિથ્યા દુષ્ટત દઉં છું. જૈનસંઘની સેવા કરતાં જે કંઈ સખતના થાય તે જૈનસંઘે ક્ષમવું જોઈએ. લેખક તપા-

ગચ્છીય હોવા છતાં આત્મભાવે-જૈનધર્મ સમાન ભાવે શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજીનું જીવન ચરિત્ર લખ્યું છે. ગમે તે ગચ્છનો મનુષ્ય પોતે જૈન હોવાથી જૈનધર્મની સમાન ભાવે આરાધના કરીને મુક્તિપદ પામે છે. ડાળાં, પાંખડાં, પાતરાંને વળગવાના જુદા જુદા મતભેદોમાં મધ્યસ્થ બની વૃક્ષમાં વહેતા સજીવનરસ લણી લક્ષ્ય આપવાની જરૂર છે. સર્વજૈનોના હૃદયમાં જૈનદેવ એક છે તો પછી ભેદભાવથી કલેશ કરવાની કંઈ જરૂર નથી. લેખકને વ્યવહારથી તપાગચ્છીયમાન્યતાની શ્રદ્ધા છે પરંતુ તેથી અન્ય ગચ્છો પર દ્વેષ નથી. જૈનાગમો, પ્રકરણો, પૂર્વાચાર્યોના ગ્રન્થો, પરંપરા વગેરેમાં સાપેક્ષપણે મ્હને પૂર્ણશ્રદ્ધા છે. અસંખ્યયોગો ખરેખર મુક્તિ પામવાનેમાટે હેતુઓ છે. સાપેક્ષપણે ગમે તે યોગની આરાધના કરતાં મુક્તિ છે એવી મારી શ્રદ્ધા છે. લેખકને સમ્યગ્-દષ્ટિથી જૈનાગમો અને મિથ્યાશાસ્ત્રો, સમ્યક્ત્વરૂપે પરિણમે છે એવી નન્દિસૂત્રની માન્યતા પ્રમાણે વિચારપ્રવૃત્તિ છે. જૈનાગમોનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને વ્યવહારનયથી વર્તવામાં આવે અને નિશ્ચયને હૃદયમાં ધારવામાં આવે તોજ મુક્તિની પ્રાપ્તિ થાય છે એવો ઉપદેશ સત્ય છે. વ્યવહારનયનો ઉચ્છેદ કરતાં જૈનસંઘ અને ધર્મનો ઉચ્છેદ થશે માટે કોઈએ ધર્મવ્યવહારની ઉત્થાપના ન કરવી જોઈએ. સાધ્યખિંદુ લક્ષ્યમાં રાખીને સાપેક્ષપણે સાધનોવડે ધર્મની આરાધના કરવી જોઈએ, અને એજ કલ્પતરૂ સમાન શ્રી વીરપ્રભુ કથિત જૈનધર્મ, આત્માના ઉદ્ધારાર્થે થશે. એવી પૂર્ણ શ્રદ્ધાપૂર્વક આ સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર સમાપ્ત કરતાં પહેલાં ઇચ્છુ છું કે શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી મહારાજ જેવા પ્રખર પવદાન્ ઉત્કૃષ્ટ કવિરાજ, અનન્ય આત્મજ્ઞાન, દ્રવ્યાનુયોગના મહાન્ ઉપદેષ્ટા જ્ઞાતા જિનશાસનના પૂર્ણપ્રેમી, પ્રભુપ્રતિમાના રસીલા અનેક સાધુ મુનિરાજો અમારા ભારતવર્ષની જૈનકોમમાં પ્રકટો અને જૈન ધર્મની જ્યોત ઝળહળતી રહી સમસ્ત વિશ્વમાં પ્રસરે. ॐ સદ્-ગુરુ દેવ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી ચરણ કમલેષુ નમન—

ॐ શાંતિ શાંતિ શાંતિ.

देव विलास.

(देवचंद्रजी महाराजनो रास)

- सुकृतप्रेमराजीवने,—प्रोल्लासनचिद्दहंस;
ते तेम रिदये अक्षता, आदिनाथ अवतंस. १
- कुरुदेशो करुणानिधि, उत्पन्न श्रीजिनशान्ति;
शान्ति थइ सविजनपदे, कार्तस्वर जस कान्ति. २
- ब्रह्मचारीचूडामणि, योगीश्वरमें चंद;
तारक राजुलनारिनो, प्रणमुं नेमजिणंद. ३
- यशनामिक कृत्य ताहरुं, पुरीसादाणी बिरुद;
वामाकुलवडभागीयो, पारसनाथ मरद. ४
- जिनशासनो भूपति, वर्द्धमान जिनभाण;
दूषम पंचम आरके, सकल प्रवर्त्ते आण. ५
- पंच परमेष्ठिजिनवरा, प्रणमु हुं त्रिणकाळ;
अन्य एकोनविंशतिजिना, तस प्रणमुं सुविशाल. ६
- सरसती वरसती मुखकजे, माघकविने साध्य;
कालिदास मूरख प्रतें, कीयो कवि कीध पद्य. ७
- मल्लवादी तुज सांनिधे, जीत्या बौद्ध अनेक;
तुज दरिसणे पद लब्धिनी, उत्पन्न थइ विवेक. ८

तिम माताना साहाय्यथी, गाजी मर्द देवचंद्र;
 देवविलास रचुं भलुं, खरतरगच्छे दिणंद. ९
 कोइ देवाणुप्रिय कहे, ए स्तवना करे किम;
 स्या ? गुण जोइ वरणवे, श्युं ? बोले जिम तिम. १०
 पंचमकाळे देवचंदना, गुण दाखिवनें यत्र;
 यथार्थपणे मुज प्रते, तो सत्य मानु अत्र. ११
 सांभलि !! मूढशिरोमणि, अछता गुण कहे जेह;
 प्रसंस किम कोविद करे, गुण कहुं सांभलि !! तेह. १२
 पंचमकाले देवचंद्रजी, गंधहस्ति जे तुल्य;
 प्रभावक श्रीवीरनो, थयो अधुना बहुमूल्य. १३
 रत्नाकरसिंधु सदृश, चतुर्विध संघजिनभूप;
 कही गया ते सत्य छे, सांभल ! तास सरूप. १४

ढाळ. कपुर होये अति उजळरे ए देशी.

श्री देवचंद्रजीना गुण कहुरे,
 सांभल ! चतुर सुजाण;
 घटता गुणनी प्ररूपणारे,
 कहेवाने सावधानरे.
 भविका !!! सांभळो मूकी प्रमाद. टेक.१
 प्रथम गुणे सत्य जल्पनारे,
 बीजे गुण बुद्धिमान^१;

त्रीजे गुणे ज्ञानवंततारे^३,
चोथे शास्त्रमें ध्यानरे^४.

भविका० सां० २

पंचम गुणे निःकपटतारे^५,
गुण छेष्टे नही क्रोध^६;
संजलनो ते जाणीयिरे,

नही अनंतानी (नो ?) योधरे. भवि० सां० ३

अहंकार नही गुण सातमेरे,^७
आठमे सूत्रनी व्यक्ति;
जीवद्रव्यनी प्ररूपणारे,
जाणे तेहनी युक्तिरे.

भ० सां० ४

सकल आगम रिदये रम्यारे,
तेहना भांगा जेह;
कर्मग्रंथ कम्मपयडीनारे,
स्वप्नमां अर्थना नेहरे.

भ० सां० ५

नवमें सकल ते शास्त्रनारे,^८
पारंगामी पूज्य;
अलंकार कौमुदी भाष्यजेरे,
अष्टादशकोशना गुह्यारे.

भ० सां० ६

सकळ भाषामें प्रवीणतारे,
पिंगल कृतशेष नाग;

काव्यादिक नैषध भलारे,
 स्वरोदय शास्त्रे अथागरे.
 जोतिष सिद्धान्त शिरोमणारे,
 न्यायशास्त्रे प्रवीण;
 साहित्य शास्त्रे सुरतरु,
 स्वपरशास्त्रे लीणरे.

भ० सां० ७

भ० सां० ८

दशमे गुणे दानेश्वरीरे,^{१०}
 दीनने करे उपगार;
 एकादशे विद्यातणीरे,^{११}
 दानशाळानो प्याररे.

भ० सां० ९

गछ चोरासी मुनिवरु,
 लेवा आवे विद्यादान;
 नाकारो नही मुखथकीरे,
 नय उपनां विधानरे.

भ० सां० १०

अपर मिथ्यात्व जीवडारे,
 तेहनी विद्यानो पोस;
 अपूर्व शास्त्रनी वाचनारे,
 देसां न करे सोसरे.

भ० सां० ११

विद्यादानथी अधिकतारे,
 नही कोइ अवर ते दान;

न करे प्रमाद भणावतारे,
व्यसन ना नही तोफानरे.

भ० सां० १२

पुस्तक संचय द्वादश गुणेरे,^{१२}

जीर्णने करे नूतन;

स्वगणमे अपर गणेरे,

प्रतिष्ठाधारक जनरे.

भ० सां० १३

वाचक पदवी त्रयोदश गुणेरे,^{१३}

चौदमे वादीजीत^{१४}

पनरमे जेहना उपदेशथीरे,^{१५}

चैत्यनूतनी प्रीति;

भ० सां० १४

सोलमे वचनतिशयथीरे,^{१६}

द्रव्य रक्षाव्यो धर्मथान;

सप्तदशे राजेन्द्र पाय नम्योरे,

आज्ञा माने प्रधानरे,

भ० सां० १५

मारि उपद्रव टाळीओरे,

अष्टादशे गुणे जेह^{१७}

देश देशे गुण कीर्त्तिनीरे,

प्रवर्त्त विख्यातनुं गेहरे.

भ० सां० १६

एकोनविंशतिगुणगणेरे,

आजानब्राहु देवचंद्र;^{१८}

ક્રિયા ઉદ્ધાર વીસમે ગુણેરે,
અવધિ જાણે સુરેન્દ્રે.

મ૦ સાં૦ ૧૭

જિમ શેષનાગને શિરમાણિરે,
તેહના ગુણ છે અનન્ત;

તિમ દેવચંદ્ર મણિ મંજુરે, (મસ્તકેરે)

એકવીસ ગુણ મહંતરે.

મ૦ સાં૦ ૧૮

પ્રભાવિક પુરુષ આગે થયારે,
અધુના તેહને તુલ્ય;

એ ગુણ બાવીસ સ્થૂલતારે,

સૂક્ષ્મ ગુણ બહુમૂલ્યરે.

મ૦ સાં૦ ૧૯

પદમ ઢાઢ એ ગુણતણીરે,
કવિયણે ભાઘી જેહ;

અલ્પભવી હસ્યે તે સદ્દેરે,

એહવા પુરિસ થોડા જગરેહરે.

મ૦ સાં૦ ૨૦

દુહા.

પ્રથમ ઢાઢ એ ગુણતણી, કવિયણ ભાઘી જેહ;
વિપક્ષીને જાણવા, મનમેં જાણે તેહ.

૧

ગુણતો સર્વત્ર પ્રગટ છે, દેશ વિદેશ વિરૂયાત;
કવિયણની અધિકાઈતા, સ્યું ? એહમે છે વાત.

૨

कवियण कहे एक जीभथें, किम गुणवर्णन जाय;
सागरमें पाणी घणो, गागरमें (न?) समाय. ३

वळी कोइ भवि पुछस्ये, कवण ज्ञाति कुण जाति;
मातपिता किहां एहनां, ते संभळावो भाति. ४

देश किहां किहा जन्मभू, कुंण गुरुना ए शिष्य;
कुण श्री पूज्यवारे हुवा, भलीउलटे लीधि दीक्ष. ५

विद्याविशारद किहां थया, किम सरस्वती प्रसन्न;
किहां साधना कीधी भली, सुणतां चित्त प्रसन्न. ६

देवचंद्रना वचनथी, किम खरचाणो द्रव्य;
किम भूपति पाये नम्या, ते विरतंत कहु भव्य. ७

सर्वगुण गणनी वारता, भाषे कवियण जेह;
सांभळजो भविजन तुमे, पावन थाये देह. ८

देशी हमीरानी.

थाली आकारे थिर भलो,

जंबुद्वीप विदीत विवेकी;

तेहमें भरतक्षेत्र रम्यता,

आरज देश सुप्रतीत.

वि० १

भवियण भाव धरी सुणो. वि०

मरुस्थल देश तिहां सुंदर,

तेहमें विकानेर द्रंग.

वि०

तेहने निकट एक रम्यता,
ग्राम अछे सुभ चंग.

वि० २ सा०

रिद्धिवंत महाजन घणा,
रिद्धेकरी समृद्ध;

वि०

अमारीशब्दनी घोषणा,
सुषीआ जन सुबुद्धि.

वि० ३ सां०

ओशवंशे ज्ञाति जाणीये,
लुंणीयो गोत्र सुजात.

वि०

साहाश्री तुलसीदासनी,
धर्मबुद्धि विख्यात.

वि० ४ सा०

तुलसीदासनी भारया,
धनबाइ पुन्यवंत, विवेकी;

शील आचारे सोभती,
सत्यवक्ता क्षमावंत.

वि० ५ सां०

यथाशक्ति क्रय विक्रयता,
व्यवहारनुं जे धाम.

वि०

दंपती प्रीतिपरंपरा,
धर्मे खरचे दाम.

वि० ६ सां०

सुविहितगच्छमें जामली,
वाचकमें शिरदार.

वि०

वाचक राजसागर सुधी,
 जैनकाजी मनोहार.
 अनुक्रमे गुरु तिहां आवीया,
 वांदवा दंपती ताम.
 धनबाइ श्री गुरुने कहे,
 सुणो गुरु सुगुणनुं धाम.
 पुत्र हस्ये जेह माहरे,
 वोहरावीस धरी भाव.
 यथार्थवयणनी जल्पना,
 सुगुरुये जाण्यो प्रस्ताव.
 विहार करे गुरु तिहांथकी,
 गर्भ वधे दिन दिन.
 शुभयोगे सुभमुहूरते,
 सुपन लष्टुं एक दिन.
 शय्यामें सुतांथकां,
 किंचित् जाग्रत निंद.
 मेरुपर्वत उपरे,
 मिली चौसठ इन्द्र.
 जिन पडिमानो ओछव करे,
 मिलीया देवना वृंद.

वि० ७ सां०

वि०

वि० ८ सां०

वि०

वि० ९ सां०

वि०

वि० १० सां०

वि०

वि०

वि० ११ सां०

अर्चा करता प्रभुतणी,

एहवुं सुपने दीठ.

वि०

औरावणपर बेसीने,

देता सहूने दान.

वि० १२ सां०

एहवुं सुपन ते देखीने,

थया जाग्रत तत्काल.

वि०

अरुणोदय थयो तत्क्षिणे,

मनमें थयो उजमाल.

वि० १३ सां०

उत्तम सुपन जे देखीउ,

पण प्राकृतने पास.

वि०

कहेवुं मुजने नवि घटे,

जेह बोले तेह फले आस.

वि० १४ सां०

दृष्टांत इहां मूलदेवनो,

सुपन लह्युं हतुं चंद्र.

वि०

मुखकजमें प्रवेशतां,

ते थयो नरनो इन्द्र.

वि० १५ सां०

जटिल एके ते चंद्रमा,

मुखमें करतो प्रवेश.

वि०

मूरखने फल पुछतां,

भोजन लह्युं सुविवेक.

वि० १६ सां०

यादृश तादृश आगले,
सुपनतणो अवदात.

वि०

कही (ते ?) ने पश्चात्ताप उपजे,
ए शास्त्रे विख्यात.

वि० १७ सां०

अनुक्रमे विहार करताथका,
श्री जिनचंद सूरीश.

वि०

तेह गामे पधारीया,
जेहनी प्रबल जगीस.

वि० १८ सां०

विधिस्थुं वांदे दंपती,
धनबाइ कहे तास;

वि०

हस्त जूओ स्वामी मुजतणो,
आगळ सुखनुं धाम.

वि० १९ सां०

एक पुत्र विद्यमान छे,
अन्य सगर्भा दीठ;

वि०

श्रुतज्ञाने जाणीओ,
पुत्र दुजो हशे इष्ट.

वि० २० सां०

ए बीजा पुत्रने अम देज्यो,
पण वाचकने दीधु वचन;

वि०

बीजी ढाळमें कवि कहे,
मनमां (न्या) नानुं मन्न.

वि० २१ सां०

દંપતી શ્રી ગુરુપાસ, કરજોડી કરે વિનતી,
તુમ ઉપર વિશ્વાસ, યથાર્થ કહો શ્રીસ્વામિજી. ૧

સુપનાધ્યાયના ગ્રંથ, કાઢ્યા ગુરુએ તત્ત્વિણે;
સત્ય બોલે નિગ્રંથ, લાભાનુલાભ તે જોડેને. ૨

શ્રી ગુરુ શિર ધુળાવીયુ, ચમત્કૃતિ થઈ ચિત્ત;
સામાન્ય ઘર એ સુપન સ્યું? પળે ઇહાં એહવિ થીતિ.૩
હે દેવાણુપ્રિય! સાંભલો, સુપનતળો જે અર્થ;
શાસ્ત્ર અનુસારે હું કહું, નવિં બોલું અમે વ્યર્થ. ૪

દેશી-મનમોહનાં જિનરાયા.

તુમ ધરણીમે ગજપતિદીઠો,
તેતો શાસ્ત્રે કહ્યો ગરીઠોરે;

કુંવર થાસ્યે લાડકડો,
હારે સુપનપ્રભાવે થાસ્યેરે;

કુંવર થાસ્યે લાડકડો,
ગજપર બેસીને દાન;
વલિ અનમિષ સેવે વિધાનરે. ૧ કું૦

દોષ કારણ છે એ સુપને,
દેવે જો પ્રભાવે એ તપનેરે. કું૦

छत्रपति थाये ए पुत्र के,	
पत्रपति धर्मनुं सूत्रे.	२ कुं०
जो राज राजेसरी थास्ये,	
सर्वदेशनो इश इलास;	कुं०
जो पत्रपतिनुं पद पामे,	
तो देश विहार सुठामेरे.	३ कुं०
कुंवर थास्ये लाडकडो,	
गुरु तब ते जाणो गजराज;	
तेपरि बेससैं शिरताजरे.	कुं०
देवतारूप जन चाकरीये,	
सिंह बालकने वळी पाखरीयेरे.	४ कुं०
दान देस्ये ते विद्यादान,	
बुद्धि अभयदान नीदानरे.	कुं०
जिन ओछव करता इन्द्र,	
दीतुं वृंदारक वृंदरे.	५ कुं०
जिनशासननो होस्ये थंभ,	
विद्यानो होस्ये सर कुंभ.	कुं०
षैत्य न्युतन पडिमा थापन,	
तेजस्वीमें तपननो तापनरे.	६ कुं०
दंपति कहे मुनिराज,	

સાંભલતા ન ધરસ્યો લાજરે.	કું•
ક્રોધભાવ ન આણસ્યો ચિત્ત,	
પુત્ર તેજસ્વિમેં આદિત્યરે.	૭ કું•
તુમ રાંકતણે ઘેર રત્ન,	
રહેસ્યે નહીં કરસ્યે યત્નરે.	કું•
દંપતિ મનમાંહિ ચિંતે,	
ધાર્યું છે વોહરાવાનું નિમિત્તરે.	૮ કું•
સંવત સત્તર (૪૬) છેતાલા વરખે,	
જન્મ્યો તે પુત્ર છ (છે?) હરષેરે.	કું•
ગુણ નિષ્પન્ન તે નામ નિધાન,	
દેવચંદ્ર અભિધાનરે.	૯ કું•
વરસ થયા તે પુત્રને આઠ,	
ધારે તે વિજ્ઞાનના પાઠરે.	કું•
કવિયણ ભાણી ત્રીજી ઢાઢ,	
આગલ વાત રસાલરે.	૧૦ કું•

દુહા.

અનુક્રમે વિહાર કરતા થકા, આઢ્યા પાઠક તત્ર,	
રાજસાગર શિરોમણિ, અર્ભક પ્રસવ્યો યત્ર.	૧
ગુરુ દેખી હર્ષિત થયા, વહુરાવ્યો પુત્ર રતન.	
ધર્મલાભ ગુરુ તવ દીયે, કરજો પુત્ર જતન.	૨

वाचक श्री राजसागर, कोविदमें शिरताज;
 दिन केतलाएक गया पछी, मन चिंत्यु शुभकाज. ३
 दीक्षा देवी शिष्यने, सुभ महुरत जोड़ जोस;
 सुभ चोघडीए देखीने, तो थाये संतोस. ४
 संघ सकलने तेडीने, दीक्षानी कही वात;
 वचन प्रमाण करे तिहां, उलस्यां सहूनां गात्र. ५
 शुभ ओछव महोछवे, दीक्षा दीये गुरुराय;
 संवत छपने जाणीये, लघु दीक्षा दीये गुरुराय. ६
 श्री जिनचंदसूरीश्वरे, वडी दीक्षा दीये सार;
 राजविमल अभिधा दीउ, श्रीजीनो घणो प्यार. ७
 राजसागरजीये हितधरी, सरस्वतीकेरो मंत्र;
 आपुं शिष्य देवचंदने, मनमें कीधो तंत्र. ८
 गाम बेलाडु जाणीये, वेणातट सुभरम्य;
 भूमिगृहमें राखीने, साधन करे तारतम्य. ९
 थइ प्रसन्न सरस्वती, रसनाग्रे कीयो वास;
 भणवानो उद्यम करे, श्री गुरुसाहाज्य उलास. १०

देशी-बारी म्हारा साहिबा.

देवचंद्र अणगारने हो लाल,
 सुभ शास्त्रतणा अभ्यासरे, देखीने ठरे लोयणा. १

प्रथम षडावश्यक भणे हो लोल, के पछी जैनशैलीनो वासरे.	दे० १
सूत्र सिद्धान्त भणावीया हो० वीरजिनजीए भाख्या जेहरे.	दे०
स्वमार्गमें पोषक थया हो० टाले मिथ्यामतनुं गेहरे.	२ दे०
अन्यदर्शनना शास्त्रनो हो० भणवाने करता उद्यमरे.	दे०
वैयाकरण पंचकाव्यना हो० अर्थ करे करावे सुगम्यरे.	३ दे०
नैषध नाटक ज्योतिष शिखे हो० अष्टादश जोया कोषरे.	दे०
कौमुदी महाभाष्य मनोरमा हो० पिंगळ स्वरोदय तोषरे.	४ दे०
भाखा (भाष्य?) ग्रंथजे कठिणता हो० तत्त्वारथ आवश्यकबृहद्बृत्ति हो.	दे०
हेमाचार्यकृतशास्त्रनारे, हो० हरिभद्र जस कृत ग्रंथचित्तरे.	५ दे०
षट्कर्मग्रंथ अवगाहता हो० कम्मपयडीये प्रकृति संबंधरे.	दे०

ઇત્યાદિક શાસ્ત્રે ભલા હોં	
જૈન આમ્નાયે કીધ સુગંધરે.	૬ દેં
સકલશાસ્ત્રે લાયક થયા હોં	
જેહને થયું મઙ્ગ સુઙ્ગ જ્ઞાનરે.	દેં
સંવત્ (૧૭૭૪) સતર ચુમોતરે હોં	
વાચક રાજસાગર દેવલોકરે.	૭ દેં
સંવત્ (૧૭૭૫) સતર પંચોતરે હોં	
પાઠક જ્ઞાનધર દેવલોકરે.	દેં
મરટ ગ્રામે ગુરુયે ભલો હો લાં	
આગમસાર કીધો ગ્રંથરે.	
વિમલાદાસ પુત્રી દોયભલી હોં	
માઙ્ગી અમાઙ્ગી શુભ પુષ્પરે.	૮ દેં
દોય પુત્રીને કારણે હોં	
કીધો ગ્રંથ તે આગમસારરે.	દેં
સંવત (૧૭૭૭) સતર સીતોતરે હોં	
ગુજરાત આવ્યા દેવચંદરે.	૯ દેં
પાટણમાંહિ પધારીયા હોં	
વ્યાખ્યાને મિલે જનવંદરે.	૧૦ દેં
કવિયણ કહે ચોથી ઢાઢમેં હોં	
કણો એહ વરતંત પ્રસિદ્ધરે.	દેં

आगळ हवे भवि सांभलोरे हो०

धर्मकरणीनी वृद्धिरे.

११ दे०

दूहा.

पाटणमें देवचंदजी, जैनागमनी वाणि;
 वांची भवीजन आगले, स्याद्वादयुक्तवखाण. १
 श्रीमाली कुलसेहरो, नगरशेठ विख्यात;
 राय राणा जस आम्हा'करे, प्रमाण सर्वे वात. २
 नामे तेजसी दोसीजी, धन समृद्धे पूर;
 श्रावक पूर्णिमगच्छनो,—जैनधरमनुं नूर. ३
 कोविदमें अग्रेसरी, श्री भावप्रभसूरि;
 पुस्तकनो संप्रदाय बहुल,—छात्र भण्या जिहां भूरि. ४
 ते गुरुना उपदेशथी, भराव्यो सहस कूट;
 तेजसी दोसीने घरे, रुद्धि समृद्ध अखूट. ५
 ते सेठ तेजसी घरे, देवचंद्र मुनिराज;
 तव तिहां शेठ प्रत्ये कहे, हे देवाणुप्रियताज. ६
 सहसकूटना सहस जिन, तेहना जे अभिधान;
 गुरुमुखे तमे धार्या हस्ये के, हवे धारस्यो कान. ७
 मीठे वयणे गुरु कहे, सांभळीयुं तव सेठ;
 स्वामी हुं जाणुं नहीं, चमत्कृति थड द्रढ. ८
 ए हवे अवसरे तिहां हता, संवेगी शिरदार;

- ज्ञानविमल सूरिजी, तिहां गया शेठ उदार. ९
 विधिस्थुं वांदी पुछीयुं, सहकूट सहस्रनाम;
 आगमेंथी पृथकता, निकासो सुभधाम. १०
 ज्ञानविमलसूरि कहे, सहसकूटनां नाम;
 अवसरे प्राये जणावस्थुं, कहेस्थुं नाम ने ठाम. ११
 सकलशास्त्रे उपयोगता, तिहां उपयोग न कोइ;
 आगम कुंची जाणवी, ते तो विरला कोइ. १२

ए देशी:-माहरी सहीरे समाणी.

- एक दिन श्री पाटण मझार,
 स्याहानी पोलिं उदाररे.
 सहसजिननो रसीयो देवचंद्र,
 वयणे उलसीयो. १ स० टेक.
 ते पोलिं चोमुखवाडी पास,
 सहुनी पूरे आसरे. स० १
 सतरभेदी पूजा रचाणी,
 प्रभु गुणनी स्तवना मचाणीरे. स०
 ज्ञानविमल सूरि पूजामें आव्या,
 भावकने मन भाव्यारे. स० २
 तिहां वली यात्राये देवचंद्र,
 आव्या बहुजनने वृन्दरे. स०

प्रभुने प्रणाम करीने बेठा, प्रभुध्यान धरे ते गरीठारे.	स० ३
एहवे तिहां शेठ दर्शन करवा, संसार समुद्रने तरवारे.	स०
प्रश्न करे शेठ, ज्ञानविमलने, सहसकूट नाम अमलनेरे.	स० ४
बहु दिन थया तुम अवलोकन करतां, इम धर्मनां कार्य किम सरतारे.	स०
प्राये सहसकूटना नामनी नास्ति, कदाचि कोइ शास्त्रे अस्तरे.	स० ५
ज्ञानसमसेरतणा झलकारा, देवचंद्र बोल्या तेणिवाररे.	स०
श्रीजी तुमे मृषा किम बोलो, चित्तथी वात ते बोलोरे (खोलोरे)	६ स०
प्रभु मंदिरमे यथार्थनी व्यक्ति, किम उपजे श्रावक भक्तिरे.	स०
तुमे कोविदमें कहेवायो श्रेष्ठ, अयथार्थ कहो ते नेष्टरे.	७ स०
तव ज्ञानविमलजी त्रटकी बोल्या, तुमे शास्त्र आगम नवी खोल्यारे.	स०

તમે તો મરુસ્થલીયાના વાત્સી,	
તુમે વાક્ય બોલોને વિમાસીરે.	સ૦ ૮
શાસ્ત્ર અભ્યાસ કર્યો હોય જેહને,	
પૂછીયે વાક્ય તે તેહેનેરે.	સ૦
તુમે એહ વાર્તામાં નહી ગમ્ય,	
અમે કહીયે તે તુમ નિસમ્યરે.	સ૦ ૯
ઇમ પરસ્પર વાદ કરતાં,	
તવ શેઠ બોલા હર્ષ ભરમારે.	સ૦
શ્રીજી તમે અયથાર્થ ન બોલો,	
એહ વાતનો કરવો નિચોલોરે.	સ૦ ૧૦
જ્ઞાનવિમલ કહે સુણો દેવચંદ,	
તુમને ચર્ચાનો ઉપહંદરે.	સ૦
જો તુમે બોલો છો તો તુમે લાવો,	
સહસ કૂટજિન નામ સંભળાવોરે.	સ૦ ૧૧
તવ દેવચંદ કહે સુગુરુપસાયે,	
સત્ય યુક્તિ હવે ન સ્વસાયરે.	સ૦
તવ દેવચંદજી શિષ્યને સાહમું,	
જોઈ લાવો સહસ જિનનું નામુરે.	સ૦ ૧૨
સુવિનીત સૂલક્ષને વિદ્વાન,	
ગુરુભક્તિમાંહી નિધાનરે.	સ૦

મનરૂપજી રજોહરણથી, પત્ર આપે ગુરુજીને તત્રરે.	સ૦ ૧૩
જ્ઞાનવિમલસૂરિ તવ વાંચી, ઐહ લખતરે મારી ફાંચીરે.	સ૦
સત્કુલગુરુનો ઐહ છે શિષ્ય, જેહની જગમાંહિ છે અભિચ્યરે.	સ૦ ૧૪
શાસ્ત્રમયાર્દાયે સહસનામ, સાલ્યુક્ત તે નામ સુઠામરે.	સ૦
મૌન રહીને પુછે જ્ઞાન, તુમે કેહના શિષ્ય નિધાનરે.	સ૦ ૧૫
ઉપાધ્યાય રાજસાગરજીના શિષ્ય, મિંઠી વાળી જેહવી ઇશ્વરે.	સ૦
નમ્રતા ગુણ કરી બોલે જ્ઞાન, દેવચંદ્રને આપ્યા માનરે.	સ૦ ૧૬
તુમ વાચકતો જૈનના કાજી, તુમે જૈનના થંભ છો ગાજીરે.	સ૦
આદિ ઘર છે તે (ત?) મારું ભવ્ય, તુમે પળ કિમ ન હોયે કવ્યરે.	સ૦ ૧૭
ઈણિપરે પરસ્પરે યુક્તિં મિલીયા, શેઠ તેજસીના કારજ ફલીયારે.	સ૦

सहसकूटनां नाम अप्रसस्ति,

देवचंद्रे कीधा प्रसस्तिरे.

स० १८

प्रतिष्ठा तिहां कीधी भव्य,

ओच्छव कीधा नवनव्यरे.

स०

क्रिया उधार कीधो देवचंद्र,

काढ्या पाप परिग्रहफंदरे.

स० १९

ढाल कही ए पांचमी रुडी,

ए वात न जाणस्यो कूडीरे.

स०

कवियण कहे आगळ संबंध,

वळी सोनुंने सुगंधरे.

स० २०

दुहा.

क्रिया उद्धार देवचंदजी, कीधो मनथी जेह;

ए परिग्रह सवि कारिमो, अंते दुःखनुं गेह.

१

नवनंदनी नव डुंगरी, कीधी सोवनराशि;

साथे कोइ आवी नहीं, जूठी धरवी आसि.

२

धन धन श्री शालिभद्रजी, धन धन धन्नो सुजात,

अगणित ऋधिने परिहरी, ए कांइ थोडी वात.

३

बत्री कोटिसोवनतणी, धन्नो काकंदी जेह,

मूकी श्री जिनवीरनी, दीक्षा लीधी नेह.

४

देवचंद मनमे चिंतवे, हुं पामर मनमांहि,
 मूर्छा धरुं ते फोक सवि, सत्यप्रभुमारगबांहि (मांहि ?) ५
 संवतसतरसत्यासीये, आव्या अमदावाद;
 लोक सहु तिहावांदवा, आव्या मन आल्हाद. ६
 नागोरीसरा जिहां अछे, तिहां ठवीया मुनिराज;
 निर्लोभी निकपटता, सकल साधुशिरताज. ७
 साधुश्री देवचंदजी, स्यादवादनी युक्ति,
 जीवद्रव्यना भावने, देखाडे ते व्यक्ति. ८
 ते हवे देशना सांभळो, श्रावक श्राविका जेह,
 वाणी जळ आषाढसम, वरसे ध्वनि घनगेह. ९
 पाप स्थान अढार छे, ते मूको भविजन्न,
 जिनवरे भाष्यां जे अछे, ते सुणीये एक मन्न. १०

ढाळ. अळगी रहेनी. ए देशी.

वीर जिणेसर मुखथी प्रकासे,
 पाप स्थान अढार;
 तेहथी दूर रहो भवि प्राणी,
 सुणीये आगार अणगार. १
 जिनवर कहेजी, कहेजी.
 २ जिनवर कहेजी. टेक.

પાપ થાનિક પહિલુ તુમે જાણો,
જીવહિંસા નવિ કરીયે;
બેંદ્રી તેંન્દ્રી ચોરિંદ્રી પંચેંદ્રી,
વધમાં મન નવી ધરીયે.

૨ જિ૦

એકેંદ્રિયાદિક અનંતકાયાદિક,
તેહના કરો પચ્ચાણ;
એકેંદ્રીય તો સંસારિની કરણી,
અનુમોદના નવિ આણ.

૩ જિ૦

અળગારીને સર્વની જયણા,
ષટકાયાના ત્રાતા;
કોઈ જીવને દુઃખ નવિ દેવે,
ઉપજાવે બહુ સાતા.

૪ જિ૦

મરિ કહેતા દુખ ઉપજે સહુને,
મારે કિમ નવિ હોય;
રુદ્રધ્યાને નરકગતિ પામ્યો,
બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તિ જોય.

૫ જિ૦

મૃષાવાદ પાપ થાનિક બીજું,
જુટું નવી બોલીજે;
વૈર વિસ્વાદે (વિષવાદે) મૃશ્વા વચન બોલે,
પતીયારો કિમ કીજે.

૬ જિ૦

ઘુઠ બોલ્યાથી વસુભૂપતિનું,
 સિંહાસન ભુઈં પડીયું;
 કાલ કરીને દુરગતિ પોહતો,
 ઘુઠ વયળ તે જડીયું.

૭ જિ૦

ઘુઠુ મિંઠુ લાગે જનને,
 કહુયાં ફલ છે તેહ;
 આગારી અળગારિ મુખથી,
 ઘુઠ ન બોલસ્યો રેહ.

૮ જિ૦

ત્રીજુ થાનિક કહે જિનવરજી,
 નામ અદત્તાદાન;
 અળદીધી વસ્તુની જયણા,
 ધરવાનો કરો સ્યાન.

૯ જિ૦

ચોરી વ્યસને દુરગતિ પામે,
 તેહનો કોઈ ન સાચી;
 ચોરદ્રવ્ય ખાતાં નૃપ જો જાણે,
 જિમ ભોજનમાં માચી.

૧૦ જિ૦

તૃળ જાચ્યું કલ્પે સાધુને,
 નવિ લે અદત્તાદાન;
 ચોરતળો વલી સંગ ન કીજે,
 ડ્રમ કહે જિન વર્ધમાન.

૧૧ જિ૦

પાપસ્થાનક ચોથું ભવિ જાણો,
બ્રહ્મચર્ય મનમાં ધારો;
રૂપવંત રામા દેસ્વીને,
મન નવિ કીજે વિકારો.

૧૨ જિ૦

વિષયી નર રામાણ રાચે,
તે દુઃસ્વ પામે નરકે;
લોહ પુતલી ધસ્વાવે અંગને,
આલિંગાવે ધરકે.

૧૩ જિ૦

વિષવહ્લી સદૃશ છે લલના,
તેહનો સંગ ન કીજે;
મનમાં કપટ ચપટ કરે જનને,
શુભ પ્રાણી કિમ રીઝે.

૧૪ જિ૦

રાવણ મુજ આદે દેશ ભૂપા,
નારીથી વિગુઆણા;
સીતા સુદર્શન સોઢ સતીના,
જગમે જસ ગવાણા.

૧૫ જિ૦

સ્ત્રીસંગે નવ લાસ હણાઈ,
જીવતણી બહુરાશિ;
બ્રહ્મચર્ય ચોખું ચિત્ત ન ધરે તો,
પામે નરકનો વાસ.

૧૬ જિ૦

पांचमुं थानिक परिग्रहनुं,
 करीये तेहनो प्रमाण;
 ग्रंथी नही ते निग्रंथ कहीये,
 निःद्रव्ये मुनि सुजाण.

१७ जि०

क्रोध मान माया लोभ जाणो,
 रागद्वेष कलह न कीजे;
 अभ्याख्यान पैशुन रति वज्रों,
 अरति परपरिवाद न लीजे.

१८ जि०

पापथानक अढारमुं भाखुं,
 मिथ्यात्वशल्य नवि धरीये;
 सत्तरथी ए भारे कहीये,
 मिथ्यात्वे केम तरीये.

१९ जि०

मिथ्यात्वसल्य काढीने प्राणी,
 समकितमांहि भलीये;
 जिनवरभाषितवचन सदहीये,
 भवभवफेरा टलीए.

२० जि०

नैगम संग्रह आदे देइ—
 ससनयनी भंगी;
 तेहनी रचना करता गुरुजी,
 अपवादने उत्संगी.

२१ जि०

च्यार निखेपे सूत्र वांचना,
नाम द्रव्य ठवणाभाव;
कुमति, ठवणादिकने उवेखे,
किम निक्षेप जमाव.

२२ जि०

जीव अजीव पुण्य पाप,
आदे देइ “श्री नवतत्त्वनी” वाचा;
भेद भेद करीने भविने,
समजावे अर्थ ते साचा.

२३ जि०

गुण ठाणां चतुर्दश कहीये,
मिथ्या सासन मीस्से;
ए आदि प्रकृतियो बाधी,
कर्म ग्रंथथी लहीस्ये.

२४ जि०

देशना वाणी देवचंद्र भाखे,
भवियणने हितकारी;
छठी ढाळ ए कवियणे भाखी,
सुगुरु मल्या उपगारी.

२५ जि०

दुहा.

भगवइ सूत्रनी वाचना, साभले जनना वृंद,
वाणी मिंठी पियुषसम, भाखे श्री देवचंद्र.

१

माणिकलालजी जालिमी, हुंढकनो मन पास,
 तेहने गुरुए बुझव्यो, टाली मिथ्यात्वनीका(वा ?)स. २
 नौतन चैत्य करावीने, पडीमा थापी ता सिस,
 देवचंद उपदेशथी, ओछव हुया उलास. ३
 श्री शांतिनाथनी पोलमें, भूमिहमें बिंब,
 सहसफणा आदे देइ, सहसकोड जिनबिंब. ४
 तेहनी प्रतिष्ठा तिहां करी, धन खरचाणां पूर,
 जैनधरम प्रकासीयो, दिन दिन चढते नूर. ५
 संवत १७७९ सतर ओगणीस (एग्न्याऐंशी ?) मे
 चातुर्मास खंभात,
 तिहांना भविने बुझवा, जेहना अवदात. ६

रसीयानी देशी.

श्री देवचंद्र मुनींद्र ते जैननो,
 स्तंभ सदृश थयो सत्य सुज्ञानी;
 देशनामें श्री शत्रुंजयतीर्थनो,
 महिमा प्रकाशे नित्य. सु०

तीर्थ महिमा शत्रुंजयनो सुणो. १

श्री सिद्धाचळ महिमा मोटको,
 श्री रुषभ जिणंदनी वाणी. सु०

મુક્તિ ગમનનું તીરથ એઅ છે,
સાસ્વત તીર્થ પ્રમાણ.

સુ૦ ૨ તીરથ૦

દુઃખમ આરો પંચમો જિન કહ્યો,
એકવિંસતિ સહસ વર્ષ.

સુ૦

બારયોજન શ્રી શત્રુંજયગિરિ,
એહનું કુંળ કહે રહસ્ય.

૩ તી૦

કાંકરે કાંકરે સાધુ સિદ્ધ થયા,
ભરતે કીયોરે ઉદ્ધાર.

સુ૦

કર્માશા આદે દેઈ જાણીએ,
સોલ ઉદ્ધાર ઉદાર.

૪ તી૦

તીર્થ માહાત્મ્યની પ્રરૂપણા,
ગુરુતણી સાંભળે શ્રાવકજન.

સુ૦

સિદ્ધાચલ ઉપર નવનવા ચૈત્યની,
જીર્ણોદ્ધાર કરે સુદિન.

સુ૦ ૫ તી૦

કારખાનો તિહાં સિદ્ધાચલ ઉપરે,
મંડાવ્યો મહાજન;

સુ૦

દ્રવ્ય સ્વરચાયે અગણિત ગિરિ ઉપરે,
ઉલસીત થાયેરે તન.

સુ૦ ૬ તી૦

સંવત (૧૭૮૧) સત્તર એકાસીયે,
બ્યાસીયે ત્ર્યાસીયે કારીગરે કામ.

સુ૦

चित्रकारसुधानां काम ते,

दृषद् उज्ज्वलतारे नाम.

सु० ७ ती०

तीरथ महिमा शत्रुंजय सुणो,

फिरीने श्री गुरु राजनगरे भलां

तीहां भविने उपदेश. सु०

विनती सुरति बंदिरनी भली,

चोमासानीरे विशेष.

सु० ८ ती०

श्री देवचंदजी सुरति बंदिरे,

कीधा भविने उपगार.

सु०

पंचासये छयासीये सत्यासीये,

जाणीये बुद्धितणा जे भंडार.

सु० ९ ती०

पालीताणे प्रतिष्ठा करी भली,

खरच्यो द्रव्य भरपूर.

सु०

वधुसाये चैत्य शत्रुंजय उपरे,

प्रतिष्ठा देवचंदनी भूरि.

सु० १० ती०

पुनरपि श्री गुरु राजनगर प्रत्ये,

आव्या चोमासुरे सार.

सु०

संवत् सत्तर (८८) अद्यासीयमांहि,

पंडितमांहि शिरदार.

सु० ११ ती०

वाचक श्री दीपचंदजी प्रत्ये,

उपर (२?) नी व्याधिनी व्याधी, सु०

आसाढ सुदि बीज दीने ते जाणीये,
 पुहता स्वर्ग प्रधान. सु० १२ ती०
 तपगच्छमाहे विनीत विचक्षण,
 श्री विवेकविजय मुनींद्र. सु०
 भणवा उद्यम करता विनयी घणुं,
 उद्यमे भणावे देवचंद्र. सु० १३ ती०
 गुरुसदृश मन जाणे विवेकजी,
 खिजमतिमें निसदिन्न. सु०
 विनयादिक गुण श्री गुरु देखीने,
 विवेकजी उपर मन्न. सु० १४ ती०
 अमदावादमे एरुसमे भलो,
 आणंदराम साह श्रेष्ठ. सु०
 रतनभंडारीना अग्रेस्वरी,
 जेहना मनसरे इष्ट. सु० १५ ती०
 श्रीगुरुने वली आणंदरामने,
 चर्चा थायरे नित्य. सु०
 चर्चाए ते जीत्यो गुरुजीए,
 आणंदनी गुरुपरि प्रीति. सु० १६ ती०
 कवियण भाखी सातमी ढाळ ए,
 पंचम आरारेमांदि. सु०

एहवा पुरुष थोडा प्रभुमार्गना,
प्रकाश करवाने उछांहीं.

सु० १७ ती०

दुहा.

शाहा श्री आणंदरामजी, गुरुनी गुरुता देखि,
भंडारी रत्नसिंघ आगले, प्रसंश करी सुविशेष. १
गुरु ज्ञानी शिरोमणि, जिनधर्मे वृषभ समान;
मरु स्थळथी इहां आवीआ, सकलविद्यानुं निधान. २
रतनसिंह गुरु वांदवा, आव्यो आलय तास;
नय उपनय संभलावीने, मन प्रसन्न कर्युं तास. ३

देशी:—धन धन श्री रीषिराय अनाथी.

पूजा अरचा रतन भंडारी,
करता श्री जिनवरनीरे;
श्री देवचंद्रजीना उपदेशथी,
शिवमंदिरनी निसरणीरे.

१

धन धन ए गुरुरायने वयणे,
जिनशासन दीपाव्योरे;
पंचम आरे उत्तमकरणी,
गुजरातिनो सो (सु ?) बो नमाव्योरे. टेक. २
बिंब प्रतिष्ठा बहुली थाये,
सत्तर भेदी पूजारे;

भंडारीजी लाहो लेता,
ए गुरु सम नही दुजारे.

धन० ३

विधियोगे ते राजनगरमें,
मृगी उपद्रव व्याप्योरे;
गुरुने भंडारी सर्व व्यवहारी,
अरज करी सीस नमाव्योरे.

धन० ४

स्वामी उपद्रव राजनगरमें,
थयो छे सर्व दुःख कर्तारे;
तुम बेठा अमे केहने कहीये,
तुमे छो दुःखना हर्तारे.

धन० ५

जैनमार्गना मंत्र यंत्रादिक,
करीने खीला गाड्यारे;
मृगी उपद्रव नाठो दुरि,
लोकना दुःख नसाड्यारे.

धन० ६

जिनशासननो उदय ते करता,
दुःखम आरे देवचंदरे;
प्रसंसा सघले शाशनकेरी,
टाल्यो दुःखनो दंदरे.

धन० ७

एहवे समे रणकुंजी आव्या,
बहुलुं सैन्य लेइनेरे;

યુદ્ધ કરવા મંડારી સાથે,
આવ્યો નગારું દેહનેરે.

ધન૦ ૮

રતનસિંઘ મંડારી તત્ષિણ,
આવ્યો શ્રી ગુરુપાસેરે;
કાંઈ કરણો દલ બહોતજ આયો,
મેં છાં થાંકે વિસ્વાસેરે.

ધન૦ ૯

ફિકર મત કરો મંડારીજી,
પ્રભુજી આછો કરસ્યેરે;
જીત વાદ ચાહરો અબ હોસ્યે,
કરણી પાર ઉતરસ્યેરે.

ધન૦ ૧૦

ચમત્કાર શ્રી જિન આમ્નાયોની,
ગુરુજીયે તે દીધોરે;
ફતેહ કરીને આજ્યો વહિલા,
થાંકો કારજ સીધોરે.

ધન૦ ૧૧

રતનસંઘજી સૈન્ય લેહને,
યુદ્ધ કરવાને સાહમોરે;
રણકુજી સાથે તોપખાને,
ચાલ્યો ન કરે યામોરે.

ધન૦ ૧૨

પરસ્પરે યુદ્ધે રણકુંજી હાર્યો,
થઈ મંડારીની જીતરે;

ए सर्व देवचंद्र गुरुपसाये,
हेमाचार्य कुमारपाल प्रीतरे.

धन० ૧૩

धोलकावासी सेठ जयचंदे,
पुरिसोतम योगीरे;
गुरुने लावी पायो लगाड्यो,
जैनधर्मनो भोगीरे.

धन० ૧૪

योगिंद्र एक गिर पुरुसोत्तमने, (ना?)

मिथ्यात्व शल्यने काढ्योरे;
बुझाविने जिनधर्म मार्गमां,
श्रुतिये मन तस वाल्योरे.

धन० ૧૫

पंचाणुंइ पालीताणे आव्या,
छनुंये सत्ताणुंये नवानगरेरे;
ढुंढक टोलां देवचंद्रे जीत्यां,
चैत्य चाल्यां सर्व झगरेरे.

धन० ૧૬

नवानगरे चैत्य जे मोटां,
ढुंढके जे हतां लोप्यारे;
अर्चा पूजा निवारण कीधी,
ते सघलां फिरी थाप्यारे.

धन० ૧૭

परधरी गाममे ठाकुर बुझव्यो,
गुरुनी आज्ञा मानेरे;

कवियणे आठमी ढाळ ते रुडी,
ए वात न जाणो कुडिरे.

धन० १८

दुहा.

पुनरपि पालीताणे गुरु, पुनरपि नुतन नग्र;
संवत (१८) अठार दोय त्रिणमां राणावाव उछांहीं. १
तत्रना अधीसने, रोग भगंदर जेह;
टाल्यो तत्पिण गुरुजिइं, गुरु उपर बहु नेह. २
संवत अष्टादश च्यारमें, भावनगर मझार;
मेता ठाकुरसी भलो, हुंढकनो बहु पास. (प्यार?) ३
श्री देवचंद्रे बुझवी, शुभमार्गिनो वास;
तत्रना ठाकुरतणी, मत कीधी जैनपास. ४
संवत अष्टादश च्यारमे, पालीताणो गाम,
मृगीटाली गुरुजीये, श्री गुरुजीने नाम. ५
संवत अष्टादश पंचषष्ठमें, लींबडी गाम उदार,
डोसो वोहोरो साहा धारसी, अन्य श्रावक मनोहार. ६
साहा श्री जयचंद जाणीये, साहा जेठा बुद्धिवंत,
रही कपासी आदि देइ, भणाव्या गुरुइं तंत. ७
गुरुइं सहु प्रतिबोधीया, जैनधर्ममें सत्य,
गुरु उपगार न वीसारता, धर्में खर्चे वित्त. ८

लिंगडी धागंद्रा गाम ए, अन्य चुडा वली गाम;
 प्रतिष्ठा त्रिण थइ बिंवनी, द्रव्य खरच्या अभिराम. ९
 धांगद्रे जिनबिंवनी, थइ प्रतिष्ठा सार,
 सुखानंदजी तिहांमल्या, देवचंद्रनो प्यार. १०

देशी:—ललनानी छे.

संवत अठारने आठमें,
 गुजरातिथी काढ्यो संघ. ललना.
 श्रीगुरुना गुरु उपदेशथी,
 शत्रुंजयनो अभंग. ल० १

गुरुवयणां ते सदहो. टेक.

गिरि उपर उछव थया,
 खरच्यां बहुलां द्रव्य. ल०
 पूजा अरचा बहुविधिं,
 अनुमोदे ते भव्य. ल० २ गुरु०
 उभी सोरठ जातरा,
 करता ते भविजन्न. ल०
 अष्टादश नव दशमें,
 श्री गुजराति चोमास. ल० ३ गुरु०
 संवत दश अष्टादशें,
 कचरासाहाजीइं संघ. ल०

श्री शत्रुंजय तीर्थनो,
साथे पधार्या देवचंद्र.

ल० ४ गुरु०

साह मोतीया लालचंद,
जाणीइं जैनमारगमें प्रवीण.

ल०

श्राविका अवल ते भक्तिमां,
दानेश्वरीमां नहीं खीण.

ल० ५ गुरु०

संघमें श्री देवचंदजी,
अन्य व्यवहारीया साथ.

ल०

श्री शत्रुंजय गिरि आवीया,
लेवा धर्मनुं पाथ.

ल० ७ गुरु०

प्रतिष्ठा जिनबिंबनी,
गुरुजिइं किधी तत्र.

ल०

साठी सहस्र द्रव्य खरचीयो,
गुरु वचनें ते यत्र.

ल० ८ गुरु०

संवत अढार इग्यारमें,
प्रतिष्ठा लींबडी मध्य.

ल०

बढवाणे श्रावक हुंकी,
बुझव्या खरची रुद्धि.

ल० ९ गुरु०

चैत्य करव्यां सुंदर,
जिन अर्चना ठाठ.

ल०

प्रभाविक पुरुष देवचंद्रजी,
धन्य एहनी मात.

ल० १० गुरु०

शिष्य सुविनीत पासे भला,
श्री मनरुपजी दक्ष.

ख०

विजयचंद बुद्धिये प्रबळता,
न्याय शास्त्रना पक्ष.

ख० ११ गुरु०

वादी अनेक ते जीतीया,
गच्छ चोरासीना साध;

ल०

भणे तर्कवादी भलो,
श्री देवचंद्रनो हाथ.

ल० १२ गुरु०

मनरुपजीना शिष्य दोउं,
वक्तुजी रायचंद;

ल०

गुरु भक्ति आज्ञा धरे,
सेवामें सुखकंद.

ल० १३ गुरु०

संवत अढारना बारमें,
गुरु आव्या राजद्रंग.

ल०

गछनायकने तेडावीआ.
महोछव कीधा अभंग.

ल० १४ गुरु०

वाचकपद देवचंदने,
गछपतिदेवे सार.

ल०

महाजने द्रव्य खरच्यो बहु,

एह संबंध उदार.

ल० १५ गुरु०

नवमी ढाळ सोहामणी,

कवियण भाखी एह

ल०

एक जीभे गुण वर्णतां,

कहितां नावे छेह.

ल० १६ गुरु०

दुहा.

वाचक श्री देवचंद्रजी, देशना पीयूष समान;

जीवद्रव्यना भेदस्युं, नय उपनय प्रधान.

१

ग्रंथ भला हरिभद्रना, वाचक जसकृत जेह;

गोमट सार दिगंबरी, वाचना करे हित नेह.

२

मुलताने देवचंद्रजी, वली अन्य वीकानेर;

चोमासां गुरु तिहां करी, ज्ञानतणी समसेर.

३

नवाग्रंथ जेहेने कर्या, टीका सहित तेह युक्त;

देसनासार नयचक्र, शुभ ज्ञानसारनी भक्ति.

४

अष्टकटीका युक्तिथी, कर्मग्रंथ वली जेह;

तेहनी टीका आदि देइ, ग्रंथ कर्या बहुनेह.

५

राजनगरे देवचंद्रजी, दोसीवाडामांहि,

थोका थोक व्याख्यानमें, सांभळता उछाहिं.

६

एकदिन वायुप्रकोपथी, वमनादिकनी व्याधि;
 अकस्मात् उत्पन्न थइ, शरीरे थइ असमाधि. ७
 शास्त्र मरण दोउ कहाँ, पंडित मरण छे जेह;
 बाल मरण तो दुसरो, उत्तम पंडित मृत्यु नेह. ८
 तव शरीरनि क्षीक्षणा, (क्षीणता?) शिथिल थयां
 अंगोपांग;

बुद्धि करीने जांणीइं, अनित्य पदारथरंग. ९
 पुद्गल तो अनित्यता, अनादिनो स्वभाव;
 मूरख तेपरि रंग धरे, पंडित धरे विभाव. १०
 निज शिष्योने तेडीने, दे शिक्षा हितकार;
 मुज अवस्था क्षीण छे, ए पुद्गल व्यवहार. ११

निंदहली वेरण हूइ रही ए देसी.

शिष्य शिरोमणी जाणीइं,
 मनरूपजी हो वाचक गुणवंत;
 चतुर चाणाक्य शिरोमणि,
 गुरु उपर बहु भक्तिवंत, धन धन ए गुरु वंदीए. १
 धन्य एहनी चतुराइने,
 गुरु बेठां हो श्रावक करे सेव;
 पदकज सेवे जेहना,
 आज्ञा माने हो नित नित मेव. २ थ०

विनयी विचक्षणे पंडिते,
गुणालंकृत हो जेहनुं भर्तु गात्र;
श्रीगुरु मनमे चिंतवे,
मुझ मनरूप हो शिष्य घणु सुपात्र. ३ ध०

मनरूप शिष्य विद्यमानता,
रायचंदजी हो दुजला पूज्य;
गुरुसेवामें विनयी घणुं,
विद्याना हो जेह जाणे गुह्य. ४ ध०

श्री रूपचंद शिष्य सुशीलता,
विजयचंदजी हो पाठक गुणयुक्त;
द्वितीय शिष्य विजयचंदजी,
तर्कवादे हो जीत्या वादीवृंद. ५ ध०

विद्याभरे हस्ति मलपतो,
मेघध्वनि सम हो उद्घोषणा छंद;
तस सीस दोय सुसीलता,
पूज्य पूजा हो सभाचंद विवेक;
गुरुनो प्रेम शिष्य उपरे,
गुरु विद्यमाने हो वादी कीया भेक. ६ ध०

शिक्षादेवे उपाध्यायजी,
सर्वशिष्यने हो कहे धारी प्रेम;

સમયાનુસારે વિચરજ્યો,
પાપબુદ્ધિ હો નવિ ધરસ્યો વેમ.

૭ ધ૦

પગ પ્રમાણે સોડિ તાણજ્યો,
શ્રી સંઘની હો ધારજ્યો તમે આણ;
વહિજ્યો સૂરિની આજ્ઞા,
સૂત્ર શાસ્ત્રે હો તુમે ધરજ્યો જ્ઞાન.

૮ ધ૦

તૂજ સમરથ છો મુજ પુટે,
મુક્ત ધિંતા હો નાસ્તિ લવલેસ;
સપરિવાર ઇ તાહરે ખોલે છે,
હો મુક્યા સુવિશેષ.

૯ ધ૦

તવ મનરૂપજી ગુરુ પ્રત્યે,
કહે વાળી હાં જોડી હાથ;
ગુરુજી તૂમે વડભાગીયા,
પામર અમે હો પળ શિર તૂમ હાથ.

૧૦ ધ૦

સકલ શિષ્ય ભેલા કરી,
ગુરુજીયે હો સદ્ગુને યાપ્યો હાથ;
પ્રયાણ અવસ્થા અમતણી,
વાળી કેહવી હો જેહવો ગંગાપાથ.

૧૧ ધ૦

દશધૈકાલિક ઉત્તરાખ્યયનનાં,
અખ્યયનને સાંમળે ગુરુરાય;

यथार्थ सर्व मन जाणता,
अरिहंतनो हो ध्यान धरे चित्तलाय. १२ ध०

संवत अढार बारमे,
भाद्रपद मासे हो अमावास्या दिन;
प्रहर एकरजनी जातां,
देवगति लहे देवचंद्र धन धन्य. १३ ध०

मोटे आडंबरे मांडवी,
चोरासी गच्छना हो श्रावक मल्या वृंद;
अगरचंदने काष्टे भली,
चिता रचिता हो महाजन मुखकंद. १४ ध०

प्रतिपदाए दहन दीयुं,
गुरुपुंठी द्रव्य घणो खरचंत;
तिथियो जमाडि बहोलता,
जाणे अषाढो हो घनेकरी वरसंत. १५ ध०

ए देवचंद्रना वयणथी,
द्रव्य खरच्या हो अगणीत सुभठाम;
धर्म धन खरचाइयुं,
एहवा गुरुना हो कीधा गुणग्राम. १६ ध०

दशमी ढाळ सोहामणी,
नाम धरीयुं हो गायो देवविलास;

आसन्न सिद्धि जे थया,
कोइक भवे होस्ये मुक्तिनो वास. १७ ध०

दुहा.

सात आठ भव एहवा, जो धरसें एह जीव;
भाव बाल्यकाल विध्वंसना, धर्म योवनमें सदीव. १
अनुमाने करी जाणीये, द्रव्यथकी विशेष;
सात आठ भव उलंघीने, शिव कमलाने पेख. २
प्रभु मारग विस्तारवा, द्रव्य भावथी शुद्ध;
विश्व आल्हादकारी थयो, जिनवाणीनी बुद्ध. ३
श्री जिनबिंबनी थापना, करवा निज सुबुद्धि;
च्यार निक्षेपा युक्तस्युं, स्याद्वाद भाखे शुद्ध. ४
एक पाइए साचे सकल, तस चाले करामात;
गाजी मर्द ए जैननो, मिथ्यात्वी कीया महात. ५

राग धनाश्री पांप्पी ते प्रतिबोधः ए देशी.

श्री देवचंद्र ऋषिराय स्वर्गेरे (२)
पहोता ते सुभ ध्यानथीरे. १
सूरय (सूर्य) चंद्र नै इंद्र अवधिरे (२)
देखी मन चिंते एहवुंरे. २
जिनशासननो थंभ देवचंदरे (२)
अमरपुरीमें अवतर्यारे, ३

देश देशमां वात पोहोतीरे (२)	
सांभली भवि विलखा थयारे.	४
कल्पतरुसम एह देवचंदरे (२)	
सरिखा पुरुष थोडा हस्येरे.	५
मस्तकें मणि हती जेह गुरुनेरे (२)	
दहन समय उछली पडीरे.	६
ते गइ पृथ्वी मध्य कोइनेरे (२)	
हाथे ते आवी नहीरे.	७
महाजन शिष्य समुदाय भेला थइरे (२)	
स्तुप करावी गुरुतणीरे.	८
प्रतिष्ठा करी तत्र पादुकारे (२)	
पूजा प्रभावना बहुविधिरे.	९
केतले दिन वाचक मनरूपरे (२)	
स्वर्ग गति गुरुने मिल्यारे.	१०
रायचंद शिष्य निधान गुरुनारे (२)	
विरह खम्यो जाये नहीरे.	११
मन चिंते रायचंद ए सविरे (२)	
अनित्यता श्री गुरुये कह्योरे.	१२
पल्योपम पुरव आयु तेपणरे (२)	
पूरां थयां शास्त्रे कह्यारे.	१३

आ पण प्राकृत जीव जुठेरि (१)

स्नेह धरवो ते मूढतारे.

१४

तित्थयर गणधर जेह सुरंपतिरे (१)

चक्की केसवराम एहनेरे.

१५

कृतांते संहार्या सर्व का गणनारे (२)

इयर जननी जाणवीरे.

१६

इम मन चिंती रायचंद गुरुनीरे (१)

स्तवना नामनी मन धेरेरे.

१७

गुरु सरखो नही इष्ट दीवोरे (२)

गुरुइ ज्ञान देखाडीयुरे.

१८

गुरु पुंठे रायचंद पद्धतिरे (२)

चलवे व्याख्याननी संपदारे.

१९

गुरु जेहवी किहांथी बुद्धि गुरुनारे (२)

ज्ञान बिंदु किंचित स्पर्शतारे.

२०

जैनशैलीमां प्रवीण रायचंदरे (२)

गुरु पसाये तादृश थयारे.

२१

मनमां नही शंक्लेश कोइथीरे (२)

बागूवाद कोइथी नवि करेरे.

२२

सुविहितमार्गनो जोण रायचंदरे (२)

शीलादिक गुण संग्रहोरे.

२३

आठमां मोहनीकर्म व्रतमेरे (२)	
चोशु व्रत जीतबुं दोहिलुंरे.	२४
शील तणेरे प्रभाव संकट टळे (२)	
नासे तत्क्षिण ए थकीरे.	२५
जनमां जेहनो सोभाग्य अक्षयरे (२)	
रिद्धि वृद्धि अणगणिततारे.	२६
एक दिन श्री रायचंद कविनेरे (२)	
कहे अम गुरु स्तवना करोरे.	२७
अमे जो करीयें स्तव एह अणघटेरे (२)	
स्वकीर्त्ति करवी अयोग्यतारे.	२८
ते माटे कहुं तूम्ह स्तवनारे (२)	
तूम बुद्धि प्रमाणे योजनारे.	२९
कवियणे देव विलास कीधो (२)	
मन हर्षित उल्लस्योरे.	३०
कीधो देव विलास शुभदिनेरे (२)	
जयपताका विस्तरी ते.	३१
संवत १८२५ अठार पचीस आसोसुदिरे (२)	
अष्टमी रविवार रच्योरे.	३२
स्तोकमें देवविलास कीधोरे (२)	
किंचित् गुण ग्रहीने स्तव्योरे.	३३

बोहोलो छे अधिकार जोतारे (२)

ग्रंथ थाये मोटो घणोरे.

३४

भणस्ये देव विलास सांभलेरे (२)

तसघरे कमला विस्तरेरे.

३५

कलस.

श्री वीर जिनवर सोहम गणधर जंबु मुनिवर अनुक्रमे,
खरतर गच्छ उद्योतकारक, श्री जिनदत्त सूरयोपमे;
तास पाट जिन कुशलं सूरि, जिनचंद्र सूरि तसपटे;
युग प्रधाननो बिरुद जेहनो, नामथी दुःकृत कटे. १
गच्छ स्तंभक उपाध्यायजी, पुण्यप्रधाने प्रधानता;
सुमति धारी सुमति पाठक, साधुरंग वाचक भृता;
श्री राजसागर उपाध्यायजी, ज्ञान धर्म पाठक थया;
सुकृती दीपचंद पाठक, देवचंद्र पाठक जय जया. २
मनरूप वाचक विजयचंदजी, पाठकनो पद भाग्यता;
मनरूप पदकज मेरुगिरिवर, रायचंद रवि उद्गता;
सुज्ञानताये विनयवंते, बुद्धि युक्ति सुरगुरु;
चंद्र सूर ध्रु तार तारक, रहो अविचल जयकरु. ३

इति श्री देवचंद्रजीनो निवार्ण रास संपूर्ण.

